TIJDSCHRIFT VOOR PARAPSYCHOLOGIE

GEWIJD AAN DE STUDIE VAN HET OCCULTISME IN ZIJN VOLLEN OMVANG.

REDACTIE: DR. P.A. DIETZ.
Drs W.H.C. TENHAEFF.

"Einst wird die Parapsychologie das eigentliche Zentrum aller Wissenschaft und Philosophie sein, die wahre Grundlage dessen, was wir im Deutschen Weltanschauung nennen."

Prof. Dr. Hans Driesch.

Nr 1
2e Jaargang
November 1929
(Sept. 1930)

UITGEVER.
E. WEGELIN. AMSTERDAM

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0428 3989

Tijdschrift voor Parapsychologie

gewijd aan de studie van het occultisme in zijn vollen omvang

onder Redactie van : Dr. P. A. DIETZ en Drs. W. H. C. TENHAEFF.

met medewerking van : Mej. Dr. R. A. BIEGEL, H. N. DE FREMERY, Dr. K. H. E. DE JONG, Prof. Drs. D. VAN HINLOOPEN LABBERTON, Prof. Dr. A. H. DE HARTOG, Prof. Dr. M. C. VAN MOURIK BROEKMAN, Ir. FELIX ORTT, Drs. D. H. PRINS Jr., HARRY PRICE (Londen), CHARLES QUARTIER (Parijs), Mr. C. P. VAN ROSSEM, Dr. RUDOLF TISCHNER (München), Dr. A. VLOEMANS, e. v. a.

" Einst wird die Parapsychologie das eigentliche Zentrum aller Wissenschaft und Philosophie sein, die wahre Grundlage dessen, was wir im Deutschen Weltanschauung nennen. "

Prof. Dr. Hans Driesch.

2 Jaargang

1929-1930

Uitgave van EMIL WEGELIN, Amsterdam.

INHOUD

ILLUSTRATIES.

BESPROKEN BOEKEN :

TIJDSCHRIFTEN :

AAN ONZE LEZERS.

Het doet mij genoegen te kunnen meedeelen, dat het steeds toenemend aantal lezers het mogelijk maakt van tijd tot tijd een aanmerkelijk uitgebreider nummer dan gewoonlijk te kunnen geven, zonder dat de abonnementsprijs verhoogd behoeft te worden.

DE UITGEVER.

Mevrouw Lotte Plaat-Mahlstedt en haar Kryptaesthetische begaafdheid.

INLEIDING.

Mijn eerste kennismaking met deze Duitsche metagnome (= op supernormale wijze waarnemende) vond plaats in November 1928 ten huize van Mr. C. P. van Rossem te Huis ter Heide, waar zij toen logeerde. Voordien had ik met haar gecorrespondeerd naar aanleiding van een artikel dat ik over haar had gelezen en ik had haar in deze correspondentie verzocht mij toe te staan een reeks proeven met haar te nemen.

Geheel onafhankelijk van mij had Mr. v. R. zich met haar in verbinding gesteld.

Bij gelegenheid van onze eerste ontmoeting gaf ik haar twee portretten en een brief. Van de beide portretten gaf zij twee zeer goede psychologische karakteristieken, van den schrijver van den brief gaf zij eenige bijzonderheden die haar supernormale begaafdheid verraadden. Het meest kenmerkende van dezen briefschrijver kon zij toen echter niet zeggen.

In de tweede helft van Januari logeerde mevr. Plaat in den Haag. Ik maakte van die gelegenheid gebruik, om toen gedurende eenige dagen bijna dagelijks enkele proeven met haar te nemen, waarop ik in den loop van dit rapport nader zal terugkomen. In die dagen kwamen wij overeen, dat zij zich in den komenden zomer eenigen tijd beschikbaar zou stellen voor een onderzoek, dat ik met haar zou willen instellen. Dit onderzoek vond plaats tusschen 1 en 8 Juli l.l. ten huize van den medicus Y. Hettema te Hilversum, waar mijn vrouw en ik toen logeerden en waar ook mevrouw Plaat een onderkomen vond, terwijl onze gastheer zelf naar een congres in het buitenland vertrok.

Feitelijk moest men het steeds zoo weten in te richten, dat men een proefpersoon minstens een week bij zich te logeeren vraagt en dit dan nog

liefst in een streek, rijk aan natuurschoon, waar men hem (haar) in de uren welke niet aan het onderzoek gewijd zijn een gezonde afleiding kan bezorgen in den vorm van wandeltochten e.d. Ik heb altijd bezwaren gehad tegen die z.g. „test-seances" waarop men zich in enkele uren een denkbeeld van b.v. een psychometriste wilde vormen. Men bracht een aantal onderzoekers bijeen, leidde het medium in hun kring en gaf dan zooveel mogelijk voorwerpen. Dergelijke zittingen, hoewel niet steeds te vermijden, kunnen niet anders dan bij herhaling tot teleurstellingen — zoowel bij proefpersonen als bij proefnemers — leiden.

Tot de vele voordeelen welke een zoodanige rustige wijze van experimenteeren, waarbij de proefpersonen in geen enkel opzicht gevaar loopen van zich uit te putten ([1]), biedt behoort o.m. dit, dat men er door in staat gesteld wordt een temperament- en karakterdiagnose van het betreffende medium te stellen. Op de beteekenis daarvan heb ik gewezen in o.m. mijn opstel over Georges Ninoff („Bijdragen tot de psychologie der occult-begaafden", I) in N° 6 van den eersten jaargang van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie".

Wanneer men een proefpersoon een week of langer in zijn huis observeert, zijn (haar) vertrouwen wint, en allerlei gesprekken met hem (haar) voert, kan men als regel zoodoende voldoende gegevens verkrijgen welke ons in staat stellen zijn (haar) type te bepalen. Ik meen daar dan ook met betrekking tot mevrouw Plaat in geslaagd te zijn. Veel dank ik hier aan het feit dat zij een ontwikkelde vrouw is, die ten volle het belang van wetenschappelijk onderzoek inziet. Zij wist derhalve mijn somtijds onbescheiden schijnende vragen juist te waardeeren en gaf zich steeds alle moeite deze vragen zoo nauwkeurig mogelijk te beantwoorden.

---

(1) Dat mevrouw Plaat deze wijze van experimenteeren heeft weten te waardeeren, blijkt uit een brief welke zij mij op 8 Juli schreef: Daarin komt de navolgende passage voor: „...het was heusch een ontzettend prettig werken, ik heb nog niet onder zulke prettige omstandigheden vroeger gewerkt...." Ik zou dit hier niet vermelden, als er niet altijd personen waren, die de media ervan trachten te weerhouden zich aan een wetenschappelijk onderzoek te onderwerpen „omdat zij daarbij zoo slecht behandeld worden".

TYPE-BEPALING VOLGENS HEYMANS.

Mevrouw Lotte Plaat-Mahlstedt werd op 30 December 1895 te Oldenburg geboren. Haar moeder woont daar nog. Haar vader (overleden einde Augustus 1929) was o.m. Nederlandsch consul aldaar.

Zij is gehuwd met den Nederlandschen koopman Plaat uit Glimmen bij Groningen, welk huwelijk beide partijen thans wettelijk trachten te doen ontbinden.

Uit het huwelijk met den heer Plaat zijn twee kinderen voortgekomen, een jongen en een meisje ; eerst genoemde is thans ± 13, het dochtertje thans ± 8 jaar oud.

De geboorten van beide kinderen waren moeilijk. Jarenlang leed mevrouw Plaat aan een buikkwaal en had dientengevolge ook eenige malen miskramen.

Bij herhaling onderging zij zware operaties. Op 8 Januari 1927 vond de laatste en grootste operatie plaats, die welke de Duitsche artsen gewoon zijn als de z.g. „Radikaloperation" aan te duiden. Van dien tijd af dateert volgens haar zeggen, de belangrijke ontwikkeling van haar supernormale begaafdheid.

Mevrouw Plaat is een knappe en elegante verschijning, lang en slank met iets mannelijks in haar wezen (2). Zij weet zich goed te kleeden en zou ook zonder dat in elk opzicht verraden dat zij een vrouw is, die een zeer goede opvoeding genoten heeft en het goed gewend is.

Zij is o.m. impulsief, prikkelbaar, wisselend van stemming, beslist in haar meeningen, over het algemeen goed voor personeel, vaderlandslievend, demonstratief, betrouwbaar in geldzaken (3), heeft liefde voor dieren, kan heftig in gesprekken worden, lacht veel en is bovenal zeer heerschzuchtig, hetgeen zij ronduit toegeeft en vermoedelijk voor een deel samenhangt met het feit dat zij thuis eenig kind was. VANDAAR DE SCHEIDING

Al deze eigenschappen correleeren, zooals men weet, positief met de emotionaliteit, en het is dan ook aan geen twijfel onderhevig of zij behoort tot de emotioneelen.

---

(2) Zie mijn: „Beknopte Handleiding der Psychical Research" (Leopold's U. M., den Haag), deel II, pag. 110 en 170.

(3) Bij haar vertrek was ik in de gelegenheid hiervan twee kenmerkende staaltjes op te merken t. o. v. een kellner en een kruier aan het station te Hilversum. Zij kwamen geheel ongezocht en zeer toevallig.

De vraag of zij primair dan wel secundair functioneerend geacht moet worden, kan m.i. niet anders dan ten gunste van het primair-functioneerend zijn beslist worden.

Ik heb bij herhaling opgemerkt, hoe zij enkele uren na ontvangst van deprimeerende brieven weer vroolijk en opgewekt was, hetgeen haar m.i. slechts mogelijk is dank zij haar primaire functie.

Voorts is zij o.m. bewegelijk, impulsief, heftig, vroolijk en wisselend van stemming, royaal, radicaal in politieke aangelegenheden, demonstratief, diplomatisch en intrigeerend, een liefhebster van sport, terwijl zij voorts ook egoïstisch zijn kan en geneigd is veel te lachen. Zij vertelde mij dat zij inzake de opvoeding harer kinderen gaarne veel vrijheid geeft. Ook is zij in hooge mate eerzuchtig, hetgeen zij zelve gaarne erkent. Alle deze eigenschappen verraden den primair functioneerenden mensch.

De vraag actief of *niet*-actief is niet zoo gemakkelijk te beantwoorden als de beide andere. Mevrouw Plaat is van meening dat zij tot de actieven behoort.

Wij moeten ons bij emotioneele naturen niet door den schijn laten verblinden. De emotioneele mensch handelt vrijwel uitsluitend onder den invloed zijner emoties en kan dan a.h.w. bergen verzetten. Wie hem dan ziet handelen, is oogenblikkelijk geneigd hem tot de actieven te rekenen, waar hij in feite toch tot de *niet*-actieven behoort. Ontbreken de emoties echter, dan treedt onmiddellijk verslapping in.

Het kan niet ontkend worden, dat mevr. Plaat een aantal eigenschappen bezit, welke positief correleeren met de grondfunctie der activiteit. Zij is m.i. bewegelijk, vroolijk en opgewekt, bevattelijk, ruim van blik, zelfstandig in haar denkbeelden, een goede waarneemster, over het algemeen goed voor ondergeschikten, op politiek gebied radicaal, vaderlandslievend, een verzamelaarster, een sportliefhebster. Voorts zou zij nog bij tegenspoed doorzettend zijn, in de opvoeding de neiging vertoonen om vrij te laten, en gemakkelijk in het publiek spreken.

Ondanks dit alles ben ik van meening dat zij een sterken *niet*-actieven inslag vertoont. Deze meening is gegrondvest op een nauwkeurige observatie van haar persoon gedurende de week dat zij bij ons logeerde, en zij wordt gedeeld door mijn vrouw.

Met betrekking tot de z.g. classificatie der karakters kan slechts de leek meenen, dat het dàarbij de bedoeling is de menschen in hokjes onder te brengen. De psycholoog en de psychologisch georïenteerde weet, dat de meeste menschen tusschen twee of meer typen geplaatst moeten worden, slechts een betrekkelijk klein percentage der menschen vormt de z.g. extreme of „zuivere" typen.

Tot welk type, c.q. tot welke typen, behoort nu mevrouw Lotte Plaat-Mahlstedt ?

Het antwoord op deze vraag is thans gemakkelijk te geven. Wie bekend is met de indeeling van Heymans ziet dadelijk in dat zij, op grond van het hiervoor vermelde, een mengtype is. Zij behoort deels tot de cholericae (emotioneel, primair, actief) deels tot de nerveuzen (emotioneel, primair, *niet*-actief).

Wanneer zij mij vertelt dat botsingen met de buitenwereld voor haar zeer pijnlijk zijn, dat teleurstellingen worden ondergaan als grievende ontgoochelingen, wanneer ik opmerk dat zij liever over personen dan over zaken spreekt, wanneer ik zie hoe heftig en onberedeneerd zij is in haar sympathieën en antipathieën, hoe verlangend om spoedig resultaten te zien, hoe een allesbeheerschende levensvreugd afwisselt met een somber pessimisme, hoe zij zich in haar verhalen *(behoudens die welke zij als proefpersoon doet — ik heb haar als zoodanig als zeer eerlijk en betrouwbaar leeren kennen en sta hierin geenszins alleen)* weleens te veel door haar fantasie laat leiden ([4]), dat zij muzikaal begaafd is (zang) dan weet ik dat zij hier een complex van eigenschappen vertoont waardoor zich het nerveuze type o.m. kenmerkt.

Zij mist echter ook de eigenschappen welke voor het nerveuze type kenmerkend geacht worden zooals b.v. vreesachtigheid en lafheid ; bij ziekte angstigheid en ongeduldigheid. Volgens haar eigen mededeelingen zou zij in haar vele ziekbedden juist het tegendeel gedemonstreerd hebben. Nu houdt dit eensdeels verband met het feit, dat geenszins elke mensch alle eigenschap-

---

(4) Mevrouw Plaat houde mij dit beweren ten goede. Haar emotionaliteit doet haar de dingen wel eens anders vertellen dan zij zich in werkelijkheid hebben toegedragen. Zij heeft deze eigenschap met het overgroote deel harer zusteren gemeen, gelijk ons de psychologie der vrouw leert.

Heymans wijst er in zijn „Psychologie der Vrouwen" op, dat emotionaliteit en phantasie elkaar wederkeerig begunstigen, daar de emotioneelen meer dan anderen de behoefte hebben, zich uit de ruwe werkelijkheid in een schoonere droomwereld terug te trekken.

pen van zijn type vertoont en anderdeels met het feit dat zij — evenals de meeste menschen — een mengtype is, en dus, naast dit gemis het bezit van eigenschappen vertoont, welke het cholerische type eigen zijn, het type, waartoe zij *mede* behoort. Ik denk hier o.m. aan haar zucht tot verzamelen (antiquiteiten, boeken), haar critisch zijn, haar opportunisme (5) alsmede haar niet sterk reageeren op dingen, waaraan zij toch niets kan veranderen.

Ten slotte vestig ik er de aandacht op, dat zij ook een aantal eigenschappen bezit welke nerveuzen en cholerici met elkaar gemeen hebben, en waarvan haar heerschzucht wel een der meest kenmerkende is.

De vraag of bij de classificatie der temperamenten en karakters ook het intellect als min of meer grondeigenschap van het karakter dient te worden beschouwd, wordt in onze dagen door de psychologen algemeen ontkend, in tegenstelling met b.v. Ribot en enkele andere Fransche psychologen uit het laatst der vorige eeuw, die een hoofdverdeeling der karakters plachten te maken naar het overheerschen van het kennen (denken), voelen en begeeren (willen) en nu denktypes (intellectuels, méditatifs, contemplatifs), gevoelstypes (émotionnels, affectifs, sensitifs) en wilstypes (actifs, volontairs) gingen onderscheiden, om vervolgens deze hoofdtypes weer in ondertypes te verdeelen.

Men ziet thans in dat deze indeeling der Fransche school te veel een a prioristisch karakter draagt en niet meer past in het kader der moderne empirische psychologie, waarmede volstrekt niet gezegd is dat de geschriften van mannen als o.m. Ribot over deze onderwerpen, niet vele kostbare gegevens bevatten, waarmede de moderne psycholoog in velerlei opzicht zijn voordeel kan doen.

De grootte van het intellect heeft als zoodanig met het karakter niets te maken. Men heeft, om bij de classificatie van Heymans te blijven, domme en knappe nerveuzen, sanguinici, gepassioneerden, cholerici, enz.

Nochtans heeft Heymans opgemerkt, dat o.m. het nerveuze type *over het algemeen* intellectueel slecht begaafd is (6). Men trekke hieruit geenszins de conclusie, dat alle nerveuzen dom zijn. Byron en Multatuli, die wij beiden wel tot de nerveuzen mogen rekenen, logenstraffen dit reeds.

---

(5) Het valt niet te ontkennen, dat zij in de kringen der openbarings-spiritisten geneigd is zich anders uit te laten dan in die der wetenschappelijke onderzoekers. Dit is geenszins een verwijt: „Tout savoir c'est tout pardonner".

(6) Niet-activiteit en emotionaliteit correleeren over het algemeen negatief met intellectueele begaafdheid en positief met domheid.

Wat nu het intellect van mevrouw Plaat betreft, zoo kan ik niet anders zeggen dan dat mijn observaties haar als verre van dom hebben leeren beschouwen. Zij behoort tot de intellectueel begaafden onder het emotioneele type, terwijl voorts haar cholerische inslag (activiteit en intellectueele begaafdheid correleeren positief) hier begunstigend werkt (7).

IETS OVER HAAR ERVARINGEN TIJDENS PROEFNEMINGEN.

Over het algemeen kan men zeggen, dat bij haar de producten van haar intellectueele exaltatie tot haar komen langs den weg der sensorische automatismen.

Soms is het haar — volgens haar eigen uitlatingen — te moede, als stond er iemand achter haar die „hetgeen zij zeggen moet" voor zegt (gehoorhallucinaties) of in beelden laat zien (gezichtshallucinaties).

Voor veel spiritisten zal dit beweren een aanleiding zijn haar een geleidegeest toe te dichten. Mevrouw Plaat ziet echter zeer juist in, dat, evenals voor b.v. het daimonion van Socrates een animistische verklaring mogelijk en voor de hand liggend is, dit ook met betrekking tot haar daimonion gezegd kan worden.

Naast „hallucinations véridiques" van het gezichts- en gehoorzintuig komen bij haar ook „hallucinations véridiques" van andere zintuigen voor, zooals uit het navolgende moge blijken.

Van toestanden van hypnose, of intermediaire hypnose, heb ik tijdens deze zittingen nooit iets kunnen merken ; zij blijft bij vol bewustzijn, maakt althans den indruk van daarbij te blijven.

---

(7) Uiteindelijk niet tevreden met een karakter-diagnose welke voor het belangrijkste deel gesteld is op eigen observaties en op door proefpersoon zelf beantwoorde vragen, heb ik mij nog in verbinding gesteld met een drietal personen te Groningen, die haar reeds geruimen tijd en zeer van nabij kennen. Ik heb elk dezer drie personen een lijst met 135 vragen voorgelegd, met het oogmerk na te gaan *tot welk der acht typen van Heymans* mevrouw Plaat volgens ieder van hen behoort. Een van deze drie personen beantwoordde de vragen zóó, dat zij volgens hem tot de *nerveuzen* gerekend zou moeten worden; volgens de beantwoording der beide anderen is zij wat ik mede in haar zie: een *mengtype* van het *nerveuze* en het *cholerische* type.

In elk geval is er, in groote hoofdlijnen overeenstemming in het oordeel der beoordeelaars en een indeeling welke in harmonie is met mijn beschouwingen, onwikkeld in deel III (pag. 70 e. v.) van mijn „Beknopte Handl. d. Psych. Res.".

HET GEDRAG VAN PROEFLEIDERS EN PROEFPERSOON TIJDENS DE ZITTINGEN.

Een enkel woord met betrekking tot de wijze waarop de proeven genomen werden. Dit geschiedde òf in huis òf — wanneer het weer tot buitenzitten lokte — in den tuin.

Bij de proeven waarbij ook Mr. v. Rossem aanwezig was maakten wij beiden gelijktijdig aanteekeningen. Bij de overige zittingen werd dit slechts door mij gedaan. Toen Mr. v. R. en ik later onze aanteekeningen vergeleken bleek dat zij, op enkele onbeduidende uitzonderingen na, volkomen overeenstemden ([8]).

Wat betreft mijn eigen aanteekeningen, zoo kan ik hier slechts opmerken dat ik bij experimenten steeds ongemeen nauwkeurig te werk ga.

Het gebruik van voorwerpen welke door hun wezen, toestand, enz. de gedachten der proefpersonen reeds in een bepaalde richting leidden, c. q. op een bepaald spoor brachten, is zooveel mogelijk en met succes vermeden.

Aan het beruchte „visschen" der psychometristen — dat elk onderzoeker uit eigen ervaring, en in 't bijzonder van publieke zittingen, kent — maakt mevrouw Plaat zich over het algemeen gelukkig *niet* schuldig. Waar zij een enkele maal desniettemin toch nog een „vraag" stelde, werd daarop steeds op zoodanige wijze geantwoord dat zij niet veel verder kwam.

Onze opmerkingen tijdens de proefnemingen bepaalden zich tot : ja, neen, gaat u maar door, concentreert u zich nog eens e. d., over het algemeen niet veel zeggende uitlatingen, waarbij ik er de aandacht op vestig, dat ook van deze nog een uiterst spaarzaam gebruik werd gemaakt, en er vele proeven genomen werden waarbij in het geheel geen opmerking van de zijde van de(n) proefleider(s) of een der verder aanwezigen werd gemaakt ([9]).

Onnoodig te zeggen dat ook het reageeren met willekeurige uitdruk-

---

(8) Daar wij — helaas — geen van beiden de kunst der stenografie verstaan, hebben wij met gewoon schrift alles genoteerd, hetgeen echter zeer goed mogelijk bleek te zijn. De aanwezigheid van een geroutineerd stenograaf blijft op dergelijke zittingen echter een desideratum.

Ofschoon mevr. Plaat zeer goed Nederlandsch spreekt, verraadt zij in haar spreken nochtans haar Duitsche afkomst, hetgeen begrijpelijk is. Soms sprak zij tijdens de zittingen een mengeling van Nederlandsch en Duitsch. Ik heb gemeend dit juist zoo weer te moeten geven.

(9) Ik heb er naar gestreefd, de opmerkingen, tijdens de zittingen gemaakt, voor zoover mij dit mogelijk was, op te teekenen. Men vindt ze derhalve in de protocollen.

Ik moet er echter de aandacht op vestigen, dat deze *op dit punt* niet op volledigheid aanspraak kunnen maken. Alleen reeds hierom zou een goede stenograaf voor toekomstige proefnemingen gewenscht zijn.

kingsverschijnselen als gebaren, fronsen van wenkbrauwen, e.d. vermeden werd.

PROEFNEMINGEN MET BRIEVEN, PORTRETTEN EN GEDRAGEN VOORWERPEN.

N° I.

Mevrouw Plaat kwam in den avond van den eersten Juli te Hilversum aan. Onze eerste proefneming vond in den morgen van den tweeden Juli plaats, in tegenwoordigheid van Mr. C. P. van Rossem. Ik gaf haar een gele kaart in briefkaartmodel, geheel blanco, afkomstig uit een kleinen voorraad welke ik voor mijn kaartsystemen gebruik. Ik had deze kaart gedurende 2½ week in de hangklok in mijn huiskamer gesloten, in de verwachting, dat zij bij het medium een hallucinatie (het tikken van de klok) zou verwekken.

Pp. (10) : „Deze kaart is afkomstig van een plaats waar veel vrouwen zijn. Ik zie veel menschen. Zij is toch *niet* van Uzelf ?"

T. : „Gaat u door."

Pp. : „Ik heb de neiging de kaart uit mijn hand te leggen (11). Daar had iets op geschreven moeten worden ; neen schrijven is het niet. (Zij wrijft met haar vingers heen en weer over de kaart). Wat ging daar toch zoo heen en weer over die kaart ? (wrijft opnieuw over de kaart heen en weer).

Beoordeeling. — Dit experiment kan als gelukt beschouwd worden. Terwijl de kaart n.l. in de klok stond (steunende op een van haar lengtezijden) was de slinger van de klok onophoudelijk langs haar heen gegaan, zonder daarop nochtans eenig zichtbaar spoor na te laten, daar ik er voor gezorgd had dat de slinger niet over de kaart schuurde (12). Mogelijk kreeg p.p. voorts enkele indrukken met betrekking tot de cartonnagefabriek, waaruit de kaart afkomstig is. Tenhaeff.

---

(10) Pp = proefpersoon = mevr. L. Plaat-Mahlstedt.
T. = Drs. W. H. C. Tenhaeff.
v. R. = Mr. C. P. van Rossem.

(11) Wij zullen deze opmerking bij herhaling tegenkomen. Bij alles wat haar, om de een of andere reden, onaangenaam aandoet, krijgt pp. de neiging het weg te leggen.

Het komt mij voor, dat zij weleens te spoedig aan deze neiging gevolg geeft en het zich daardoor te gemakkelijk maakt.

(12) Ten overvloede gaf ik de kaart later nog aan verschillende, willekeurige personen. Niemand bleek in staat er „iets bijzonders" aan te ontdekken.

N° II.

Vervolgens, na een pauze van eenige minuten, gaf v. R. haar een blanco envelop, welke slechts aan één breedte zijde geopend was en waarin zich kennelijk een brief, althans een blad beschreven papier, bevond. P.p. stak eenige vingers van haar rechterhand tusschen de envelop en zeide :

„Deze brief is van een vrouw."

v. R. : „Neen."

Pp. : „Hoort daar dan niet een vrouw bij ?"

v. R. : „Misschien."

Pp. : „Deze man kan buitengewoon driftig worden. Hij heeft een scherpe mond en een scherp gezicht. Zijn oogen mag ik niet ; die oogen zijn onaangenaam, er ligt iets loerends in, iets vosachtigs, iets wantrouwends. Hij zit erg achter het geld aan. Money, money, money. Een dier dat opeens op je afspringt. Breede neusgaten, breed in de schouders, breede borstkas. Zijn stem is hard. Zij klinkt als metaal. Hij is verduiveld intelligent, maar koud en berekenend. Heeft hij veel met getallen en geld te doen ? Hij is in zijn jeugd veel geplaagd geworden. Hij *wil* hard zijn. Als jongen was hij anders. Heeft hij veel in een groot gebouw te doen ?"

v. R. : „Dat is vaag. Tracht duidelijker te zijn."

Pp. : „Hij is veel in een groote stad. Ik zie dat groote gebouw weer. Het is met roode klinkersteenen opgetrokken. Kan het een bank zijn ? Er zijn zooveel heeren om hem heen in dat gebouw. Modern gebouw. Er voor is asfalt. Het ligt aan een breede straat. Ik kom van een groot plein, ga over die breede straat en heb dan dat gebouw aan mijn rechterhand. Dat gebouw heeft een toren. Langs het gebouw gaande kom ik weer op een plein. In de buurt daarvan is water. (Zij neemt een potloodje en verduidelijkt een en ander met een schetsje). Het is geen bank. Loketten. Er gaan voortdurend heeren in en uit dat gebouw. Zijn er alleen maar heeren in dat gebouw ? Er is een gegons van stemmen in dat gebouw. Verder een lawaai dat aan machines doet denken. Zijn dat machines? Neen, het zijn geen machines. Maar wat is dan dat getik ? Ik hoor een regelmatig getik. Het wemelt er van heeren. Soms stijgt er een gebrul in dat gebouw op. Ze vechten er haast met elkaar. Rust — gegons van stemmen — rust — gegons. Het gaat er om geld. Wat brullen die menschen toch !? Het gaat er om groote sommen. Hij doet groote zaken in dat gebouw. Wie daar zaken doet verliest daar soms groote sommen aan. Kan het de beurs zijn ?"

Beoordeeling. — Het schrijven liep uitsluitend over financieele trans-

acties een vrouw betreffende. Wat zij zegt over zijn mond en zijn gezicht is correct. De karakteristiek van de oogen is typeerend. Mijn zestienjarige zoon zeide op zekeren dag tegen mij : „Pappie, wat heeft die mijnheer een *valsche* oogen." Hij kan erg driftig worden. Z'n gezicht wordt dan vuurrood. Dat het geld een groote rol in zijn leven speelt is typeerend. De man is stevig gebouwd, breed van figuur. Wat zij met betrekking tot zijn stem zegt lijkt mij niet juist. Of hij „verduiveld intelligent" is, daarover zullen de meeningen verschillen. In zijn vak is hij „intelligent". Koud en berekenend is juist. Hij is bankier. Wat over zijn jeugd gezegd is, kan ik niet beoordeelen. Wat zij zegt over een groot gebouw kan slaan op de effectenbeurs te Amsterdam (waar hij dagelijks komt), van welker ligging zij, m. i., een zeer juiste beschrijving heeft gegeven. Dam, Damrak, rechts af, op tweede plein, Effectenbeurs. Groot gebouw met toren (Koopmans-beurs). Als je doorloopt is er water (Damrak bij Hôtel Victoria). Het „brullen" is zeer typeerend, zoo ook het zich opwinden der heeren en het feit dat het om groote sommen en geld gaat.

Er is hier geen aanwijzing gegeven dat mevr. Plaat op het rechte spoor was. v. Rossem.

Toevoeging van van Rossem.

Op 3 Mei 1929 nam ik met een *anderen* brief, geschreven door denzelfden persoon, een soortgelijke proef. Ook toen werd de brief in een enveloppe gesloten. Pp. zeide bij die gelegenheid :

„Er zitten veel scherpe trekken in dat gezicht. Die man heeft „schlaue" oogen, er zit iets „lauerndes" in. Ik voel dien man aan als vreeselijk driftig. Hij is optimistisch. Soms al te optimistisch (ik kan dit niet beoordeelen, v. R.). Duiten spelen een groote rol in dit leven. Geld is alles voor hem. Hij is niet gemakkelijk om mee om te gaan. Ik voel hem aan als vreeselijk lastig. (Dat valt niet te ontkennen, v. R.). Hij woont niet in de stad. Hij woont buiten. Zijn huis heeft een groen dak en staat midden in de boomen (correct. v. R.). Hij heeft veel met geld te doen. Ik krijg den indruk van geldzaken. Of zijn het misschien effecten ?"

N° III.

Ik liet haar thans een keus doen uit een aantal blanco enveloppen, waarin zich brieven e.d. bevonden, welke enveloppen ik op een tafel, naast haar, had uitgestald. Zij greep eerst een envelop waarin zich een brief bevond van een dame, die mij een advies vroeg met betrekking tot haar zoontje. Op dit mo-

ment bedacht ik mij, dat het beter was dezen brief voorloopig niet te geven, omdat er mogelijk oncontroleerbare dingen zouden komen. Ik vroeg haar dus dezen envelop weg te leggen en opnieuw een keuze te doen. Zij voldeed aan dit verzoek, greep een andere envelop zeggende dat deze mij interesseerde ([13]) bracht haar rechterhand gedeeltelijk in de envelop en zeide :

„Deze man is genau en kleinlich. Hij is erg secuur. Er gaat geen groote lijn door zijn leven. Hij is nie groszzügig. Hij zit vol met remmingen. Zwaartillend, lastig, heel lastig. Je kunt niet gauw achter hem komen. Hij geeft zich niet zooals hij is. Hij denkt veel. Hij loopt met problemen. Wat is die man lastig en gauw geprikkeld ! Je moet met hem mee gaan. Hij is een groote despoot. Wat kan hij uitvallen en scherp worden. 't Kan hem niets schelen. Je moet medelijden met hem hebben. Hij is een zielepoot. Hij weet niet wat hij wil. Hij kan de goede lijn niet vinden. Hij moet steun hebben, heeft geen kracht uit zich zelf, moet geleid worden en is dan zoo week als boter. Een man zonder positieve levensopvatting. Eigenaardig. Wat kan hij verträumt zijn en schwärmerisch. Hij leest veel. Soms krijgt hij een bevlieging om zich met de zwaarste wijsgeerige problemen in te laten. Die kan hij echter niet verteren. Een echte jongen nog. Dickköpfig. En in den grond toch een doodgoeie kerel. Met geld kan hij niet omgaan. Hij is een verkwister, een kunstenaarsziel die door het leven danst zonder lijn. Wat kan hij groote redenaties houden. Een idealist die zich op *zijn* wijze gelukkig gevoelt. Een komische kerel.

Hij is slordig en geen aestheet. Uiterlijk maakt hij geen indruk op mij. Hij heeft donkere maar geen bruine oogen. Zijn oogen liggen diep. Hij heeft een geelachtige huid, trekken om den mond, onaangename nagels en handen, korte nagels. Zijn onderlip steekt vooruit. Hij houdt van kunst. Hij heeft een voorliefde voor warme tinten, voor de diep roode kleur, voor verzadigde, warme kleuren. Hij geeft aan oude kunstenaars, aan de oude school, de voorkeur. Hij heeft veel met boeken te doen. Zijn lengte schat ik op 1 M. 78 c.M. Zit hij veel in elkaar ? Fluit hij veel. Ik verlies den draad. Woont hij aan het water ?"

Beoordeeling. In de envelop bevond zich een blad papier waarop een aantal scheikundige formules waren neergeschreven door een student, welke mijn vrouw en ik zeer goed kennen. Bij de bespreking der vraag in hoeverre pp. juist gezien had, verschilden mijn vrouw en ik van meening. Mijn vrouw

---

(13) Aan een onschuldig „point de répère" (vouwtje) kon ik zien welke „envelop" zij genomen had..

wilde het resultaat het praedicaat „matig" toekennen, ik was daarentegen van meening dat het over het algemeen genomen „goed" te noemen was. Wij besloten een arbiter in den arm te nemen in de gedaante van den student zelve. Deze is van meening, dat de karakteristiek over het algemeen zeer juist te noemen is.

Zijn handen noch zijn nagels zijn echter naar de meening van mijn vrouw en mij *on*aangenaam te noemen, en ook steekt zijn onderlip *niet* vooruit. Er is meer van dezen student te zeggen dan pp. hier deed. Mogelijk had zij dit gedaan, wanneer zij de envelop wat langer had „vastgehouden" of wanneer ik haar een en ander op een anderen dag had gegeven.

In elk geval wordt ons hier nog eens duidelijk getoond, hoe nuttig het is, door een pp. gegeven psychologische karakteristieken door meer dan één persoon te laten beoordeelen, ten einde hier den subjectieven factor zooveel mogelijk te verkleinen.

Ik wijs er hier vervolgens nog even op, dat dingen, welke mijn vrouw en ik hier *verwachtten* door pp. niet gezegd werden. Zeer karakteristiek is hier hetgeen pp. zegt met betrekking tot zijn „bevliegingen" voor wijsgeerige vraagstukken. Tenhaeff.

N° IV. (14)

Arts Y. Hettema, die zich inmiddels bij het gezelschap gevoegd had, overhandigde thans aan pp. een aan hem geadresseerde brief in (beschreven) envelop. Zij bracht haar rechterhand gedeeltelijk in deze envelop en zeide :

„Verworren (= gecompliceerd), geknoedeld, zersplittert (goed). Vrouw. De brief is van een man (goed) en toch krijg ik den indruk van een vrouw (?). Gecompliceerd (goed). Iemand die alles begint en niets voltooit (goed). Er moet een vrouw tusschen zitten (?). Ik heb nu twee personen te pakken (?). Komt hij uit een drukke omgeving ? (goed). Ik zie veel menschen om mij heen (goed). Nu word ik rustig. Ik word zoo duizelig en zoo moe (?). Komt dat van mij zelf of door dien brief ? Es hat kein Zweck...... (pauze).....

Is deze man zoo rustig en gaat hij zoo precies op alles af ? (neen). Vrouw — man — vrouw (?). Zerrissen. Haltlos (goed). Hij is muzikaal (ja, algemeen artistiek begaafd). Gedrukt (goed). Hij heeft geldzorgen ; die

(14) De tusschen haakjes geplaatste opmerkingen zijn, enkele weken na de zitting, door arts Y. Hettema aan mijn verslag toegevoegd.

drukken hem zoo (goed). Zij zijn haast te machtig om te dragen (vrijgoed). Ik weet niet wat ik moet doen (vrijgoed). Een wispelturige natuur (goed). Himmelhoch jauchzend, zum Tode betrübt (goed). Stemmingsmensch (goed). Lichtzinnig (goed). Hij kan down zijn (goed). Hij zit heelemaal in de put (goed). Wat heeft muziek met den man te doen? (hij is muzikaal). Lange smalle handen (goed). Er ligt iets zwaarmoedigs in zijn oogen (neen). Hangen zijn oogleden over? (neen). Slaperige oogen (neen). Hoog voorhoofd (goed). Smalle neus (goed). Trotsche mond (goed). Hoogmoedig (goed). Arrogant (goed). Hij kan cynisch worden (goed). Rond gezicht (neen). Hij draagt een scheiding (goed). Ik ben zoo moe en verlies de draad...."

Opmerking. Een kenmerkend lichamelijk gebrek van den briefschrijver, waaraan arts Hettema dacht, werd door pp. *niet vermeld*. Mijn vrouw en ik, die den schrijver van den brief mede kennen, zijn van meening, dat zijn oogleden *wel iets overhangen* en dat er zekerlijk iets zwaarmoedigs in zijn oogen ligt. Tenhaeff.

De tweede reeks proeven werd Dinsdagavond genomen, in tegenwoordigheid van arts Y. Hettema, den heer Emil Wegelin, mijn vrouw en mij.

N° V. [15]

De heer Wegelin haalt een portret van een dame van ± 60 jaar uit zijn portefeuille en geeft dit aan mevr. Plaat. Het portret maakt den indruk van ettelijke tientallen jaren geleden genomen te zijn.

Pp: „Zij heeft het benauwd gehad (ja). Zij leeft niet meer (ja). Ik wil graag de ramen achter mij openen (benauwdheidsgevoel). Maagpijnen die naar het hart uitstralen (zij kon vaak niet eten). Zij leed aan hoofdpijnen in het voorhoofd (ja). Er was iets met het hart, maar toch was het het hart zelf niet; wat ben ik benauwd (ja). Ik kan niet goed meer slikken, het spreken valt mij moeilijk, ik heb oprispingen en een plek in de buik welke brandt en mij zeer doet (niet meer met zekerheid te zeggen). Ging het opstaan haar zoo moeilijk af? (onbekend). Er komt mij veel rust uit tegemoet (ja). Zij had lieve, blauw-grijze oogen (ja) en was een vrouw die veel charme had (ja); er ging iets vriendelijks van haar uit (ja). Zij heeft een moeilijk leven

---

(15) De tusschen haakjes geplaatste opmerkingen zijn, enkele dagen na de zitting, door den heer Wegelin in mijn verslag gevoegd. Hetzelfde geldt met betrekking tot de proeven N° VI en XIII.

gehad (ja), altijd liep alles haar tegen (in haar eigen idee wel). Als zij even dacht nu gaat het goed dan kwam het weer (ja) ; zij moest altijd weer van voren af aan beginnen (ja). Op het laatst kon zij niet meer (ja). Is zij tegen de 54 geworden ? (± 60 jaar). Ik hoor 54 wat beteekent dat ? (onbekend). Heeft zij in haar kinderjaren eens een schrik bij een grooten brand gekregen ? (onbekend).

Heeft zij op het land (= buiten) gewoond ? (ja). Dat moet dan vroeger geweest zijn (ja), in haar kinderjaren (dit laatste is niet precies na te gaan). Wat was zij altijd en altijd bezig (ja) en wat had zij altijd zorgen (ja). Ik zie kinderen om haar heen (ja) ; zij was een kindervriendin (niet zoo speciaal). De kinderen hebben haar moeilijkheden gegeven (ja). Een jongen was bijzonder moeilijk (ja). Zij stond er alleen voor (ja), maar zij heeft zich buitengewoon flink gehouden (ja). Van buiten gezien was zij rustig maar van binnen trilde alles (ja).

Kent u die beweging ? (Pp. maakt bewegingen met de handen) (onbekend). Zij heeft zich nooit erg driftig gemaakt (ja). Had zij wel pijn achter in de schouders ? (onbekend). Zij was geen vrouw die kletste (ja). Wat zij zeide had grond (ja). Overigens was zij woordkarig (ja). Zij zat te prakkizeeren hoe er door te komen (ja). Zij heeft veel gehuild (ja, bizonder veel). Zij heeft alles zelf verduwd (ja), zij wou niet dat men medelijden met haar had (ja). Zij was netjes, keurig, ordelijk in alles (ja). Haar aard was niet zuinig maar ze was spaarzaam(zuinig èn spaarzaam). Zij was vlug in haar bewegingen (ja), wat zij deed deed zij handig (ja). Zij was niet „kleinlich" en ook niet bekrompen (ja). Zij wist iedereen raad te geven (ja). Nu krijg ik een angstgevoel, een gevoel van groote angst, van vreeselijke angst. Dat hangt met haar dood samen. Was dat doodsangst ? Zij heeft een groote strijd gevoerd. Nu word ik duizelig....... (ja steeds angst, zij heeft zich ten slotte in een vijver in den Haag verdronken)."

Opmerking. De heer Wegelin teekent hierbij aan, dat de persoon van het portret reeds zoo lang overleden is, dat enkele vragen met „onbekend" moesten worden beantwoord.

Dat de dame van het portret maagpijnen had, die naar het hart uitstraalden ; aan hoofdpijnen in het voorhoofd leed ; lieve, blauw-grijze oogen bezat ; zich nooit erg driftig gemaakt heeft ; veel gehuild heeft en bijna iedereen raad wist te geven was hem voor en tijdens de zitting niet bekend. Eerst bij nadere informatie thuis bleek hem de juistheid dezer mededeelingen.

N° VI.

De heer Wegelin gaf nu een klein stukje papier, waarop met paarsen inkt een datum geschreven stond. Pp. zeide : Ik krijg het gevoel van iemand die geen gemakkelijk burger is (niet zoo speciaal). Hij is lastig (neen). Als je hu zegt zegt hij hot (neen). Hij is iemand die altijd tegen den draad in gaat (neen). Het is door een man geschreven (ja). Zijn zin gaat er steeds door (ja). Hij is nerveus (ja). Schrijft hij veel ? (neen). Ik vind dien man niet prettig ; als ik zaken met hem deed zou ik erg voorzichtig zijn (dat geloof ik niet, maar 't is natuurlijk niet met zekerheid te zeggen). Is hij ook wel eens zwaartillend ? (neen). Hij ziet altijd tegen een berg op (neen)."

De heer W. had eenige malen hardop „neen" gezegd. Dit dient in aanmerking genomen te worden bij het navolgende.

Pp. : „Ik heb er geen contact mede. 't Is mis. Hij kan driftig worden (neen). Ik krijg geen contact. Iets stoot mij af. Ik wil hem straks nog eens probeeren."

N° VII.

De heer B. IJzerdraat, die toevallig aanwezig was, geeft een dames-armband-horloge. Pp. zegt :

„Heeft deze vrouw zulke mooie, sprekende oogen ? Het zijn groote kinderoogen, groote vraagoogen, iets kinderlijks, iets weeks. Zij weet nog niet wat zij wil. Nog iets zoekends. Zij moet een leider hebben, aan de hand genomen worden. Iets erg bedrukts. Kan ze vaak down zijn ? Ik krijg den indruk van down. Als zij lacht laat zij al haar tanden zien. Heeft zij wel eens pijn achter in haar hals ? De haarspelden prikken haar weleens. Pijn boven in het hoofd. Zij kan heel moe zijn. Zwaar ademhalen. Ik voel me niet prettig. Niet ziek en niet gezond. Loom. Ik zit naar lucht te happen. Hier zit 't em (wijst op haar borst) : In den buik is ook iets niet in orde. Alles wordt naar beneden geperst. Onderlijf. Linkerkant. Daarvan komen ook de hoofdpijnen. Heeft zij wel hevige bloedingen bij de menstruatie ? Dat is ook niet in orde. Dan heeft zij zoo'n 'n intens moe gevoel. Dan wordt ze duizelig. Dat komt door die zwakte. Hevige buikpijnen. Es rutscht hinunter. Het is de baarmoeder. Die is al verzakt. Van nature is zij vroolijk, maar door die

heele historie is zij down. Ik krijg weer hevige buikpijnen. Het is een onderlijfsgeschiedenis."

Beoordeeling. — De heer en mevrouw IJzerdraat, aan wie ik — enkele weken na de proefneming — dit protocol voorlegde, zijn van meening, dat het geheel overwegend juist te noemen is. Daar de eigenares van het horloge — een goede bekende der familie Y. — echter weigerde zich aan een geneeskundig onderzoek te onderwerpen, is hier helaas niet met zekerheid uit te maken of deze dame inderdaad aan een baarmoeder-verzakking lijdt. Onmogelijk is dit geenszins te achten. Tenhaeff.

N° VI.

Pp. neemt nu opnieuw het papiertje ter hand en zegt :

„Is die heer zoo doelbewust of is u dat? (ja, die heer is zoo doelbewust). Hij gaat hard op zijn doel af (ja), en hij heeft een absoluten wil (ja). Het zal gebeuren en het moet ook gebeuren (ja). Ziet u eens hoe ik u aankijk ; zoo kijkt die man (ja). Hij heeft een klein lachje om zijn mond (soms), en een buitengewoon scherp oordeel (ja). Hij is intelligent en bezit veel menschenkennis (ja). Veel menschen kunnen niet tegen zijn harde oogen (ja). Hij geeft ook stevig de hand (ja). Hij is een werkezel (ja). Aan een kant is hij hard en aan den anderen kant is hij zacht, week als boter (ja). Maar hij laat dat niet merken (ja). In hem leven twee uitgesproken naturen (ja). Hij interesseert zich voor mooie dingen ; hij is een man met schoonheidszin (ja). Doet hij alles zoo vlug, zoo holderdebolder ? (ja). Hij is erg vlug en denkt ook heel vlug (ja). Hij vergt veel van zijn medemenschen die met hem spreken (neen). Als iemand dom is wil hij daar geen contact mede hebben (neen). Nu moet ik het wegleggen. Het is een onaangenaam iemand (m. i. niet, maar dat is natuurlijk niet met zekerheid te zeggen)."

N° VIII.

Ik gaf haar nu een praeparaat zonder dekglas, mij eenige dagen te voren door Dr. Dietz ter hand gesteld. Het bestond uit een glazen plaatje waarop een bloedvlek. Met opzet had de eigenaar mij geheel onkundig gelaten met betrekking tot de herkomst van een en ander.

Pp. zeide :

„Gal bittere smaak. Ik ruik zooiets als een rotte lucht. Dit ding zelf

ruikt zoo niet, maar toch heb ik er de gewaarwording van. Kan dit iets zijn dat verhit moet worden? Ik heb het gevoel dat dit twee of drie deelen zijn. Substanzen die durcheinander kommen. Es ist eine helle Flüssigkeit dazwischen. Heeft dit oorspronkelijk een andere kleur gehad? Altijd maar weer een gevoel in mijn mond of ik iets slikken moet. Gemeene maagpijn; maar dat is nu weer over. Gal bittere smaak."

Beoordeeling. — Een totale mislukking. Een ingedroogde druppel bloed van een lijder aan paralysis agitans, zeer zwaar geval. De man had geen pijn, maar zijn ledematen waren geheel verstijfd en er was een sterke tremor in armen, beenen en kaak; patient kon bijna niet meer spreken. Van deze zeer karakteristieke teekenen vermeldt de psychometriste niets. Dietz.

N° IX.

Een dito praeparaat *met* dekglas leverde geen enkel resultaat op. Zij nam niets waar.

De Woensdagmorgen riep mij naar Utrecht, om er mijn stemplicht te vervullen. 's Namiddags nam ik eenige proeven met chemicaliën (waarover zoo straks). 's Avonds werden onze gewone proeven voortgezet. Aanwezig waren, naast v. R. en T. en beider echtgenooten, de heer en mevrouw Wegelin alsmede Dr. J. H. van der Hoop, privaatdocent aan de gemeentelijke Universiteit van Amsterdam in de neurosenleer.

N° X.

V. R. geeft blanco envelop met brief. Pp. gaat op de bekende wijze te werk en zegt:

„Dit is geschreven door een heer. Ik kan het moeilijk in handen houden. (Zij legt den brief even naast zich neer). Er is iets eigenaardigs. Hij is kolossaal met zich zelf in genomen, uiterst verwaand. Hij is een knappe man, of liever, hij vindt zich zelf knap. Ik zelf vind hem onuitstaanbaar. Hij vindt zich niet alleen knap van hersens maar ook mooi. Ik moet om hem lachen. Hij kent alles. Er zit geen diepte in hem. Hij is een „Schaumschläger". Geld speelt een rol in dit leven."

v. R.: „Geld speelt een rol in ieders leven."

Pp.: „Hij moet veel geld verloren hebben. Hij kan erg lichtzinnig zijn.

Hij is een sport-type. Hij doet het werk dat hij nu doet tegen zijn zin. Hij zou liever iets anders doen. Hij is een kunstenaarsnatuur. Hij is nooit tevreden met wat hij doet. Hij wil altijd wat nieuws. Hij leest veel. Ik zie hem altijd met boeken. Het is een donker type. Hij kan buitengewoon ernstige redenaties houden en diepzinnige gesprekken. Maar dat is niet echt. Hij is oppervlakkig en gekunsteld. Hij is getrouwd, er is een vrouw in zijn leven die hem zeer na staat."

Beoordeeling. Het is een klein mannetje met een fijn gezicht. Op een ieder moet hij den indruk maken dat hij zich buitengewoon geslaagd vindt. In het publiek loopt hij als een mannequin en tracht zich te doen bewonderen. Hij verbeeldt zich dat hij alles kent. Hij is zeer veelzijdig, hij tipt aan alles (belletrie, cinema, artiest, mystiek, journalistiek) zonder het tot iets speciaals gebracht te hebben. „Schaumschläger"? Ik kan mij begrijpen dat hij dien indruk maakt. Het is mogelijk dat hij veel geld verloren heeft, ik geloof echter dat hij nooit veel geld heeft gehad. Er valt niet aan te twijfelen of hij kan erg lichtzinnig zijn en hij is een sport-type. Of hij soms vreeselijk down kan zijn kan ik niet beoordeelen. Hij zoekt op dit oogenblik zijn geluk in het buitenland. Wat hij precies doet weet ik niet. Hij is zeer zeker een kunstenaars-natuur. Dat hij veel leest en veel met boeken te doen heeft is correct. Hij is verder een zeer geprononceerd donker type. Ik vermoed dat hetgeen pp. verder zegt het type juist typeert. Ik ken dezen man meer van de practische zijde van het leven. Hij zit in verschillende geestelijke stroomingen van dezen tijd en waarschijnlijk zal hij daar veel over „boomen". Hij is ongehuwd. Wat zij verder over een vrouw zegt is juist, maar in zijn algemeenheid te vaag om positief te zijn. v. Rossem.

N° XI. (16)

Dr. v. d. Hoop geeft nu een steenen halsketting aan pp. die daarop zegt:

„Het is moeilijk om op die persoon te komen. Iets moeilijks komt mij te gemoet. Iemand die alles naar binnen slikt. Zij uit zich niet. Zij houdt alles in (zij uit zich in het algemeen gemakkelijk). Gedrukt (vroolijk). Zij heeft mooie, open, eerlijke oogen (juist). Zij is buitengewoon oprecht

---

(16) De tusschen haakjes geplaatste opmerkingen zijn enkele dagen na de zitting door Dr. v. d. Hoop in mijn verslag gevoegd. Hetzelfde geldt met betrekking tot de proeven N° XII en XV.

(juist). Er ligt iets strengs of beter iets straks over haar (onjuist). Zij heeft een aardige mond als zij lacht (ja). Haar stem is ook warm (juist). Zij is een vrouw waar iets van uitgaat (juist). Zij is rustig in haar doen (onjuist). Nu krijg ik het benauwd. Is dat een ziekte die misschien geweest is? (onjuist). Waarom moet ik naar mijn borst grijpen? (geen reden). Kunt U het getal veertien hierbij thuisbrengen? (neen). Er komt mij niets van dit voorwerp tegemoet. Ik moet mij inspannen om met dit voorwerp vooruit te komen."

...... korte rustpoos ......

„Eigenwijs. Zij is als kind buitengewoon koppig geweest (ten deele juist). Dwingerig (neen). Ik krijg opeens een onrustig gevoel door mijn geheele lichaam. Kan ze de dingen er soms scherp uitgooien? (niet scherp, wel heftig). Kan zij onaangenaam worden zonder dat te willen? Nerveus. Eigenaardig lachen (neen). Haar lach heeft een merkwaardigen klank. Zij heeft een rond gezicht (juist). Haar bovenlip gaat een beetje hoog. Zij kan iets spottends om haar mond hebben. Zij is middelmatig groot. Normaal. Zij is niet zoo groot als ik ben. Zij zou mij tot mijn schouders komen." (juist).

Dr. v. d. Hoop: „Wat doet zij?"

Pp.: „Schrijft zij veel? Schrijven en boeken (tamelijk). Zij moet goed en vlug kunnen rekenen (neen). Maar dat is niet haar werk. Ik zie haar doorloopend in die boeken bladeren. Wordt zij geremd? Remmingen. Dat remt mij ook. Ik kom moeilijk vooruit met dat voorwerp. Is zij erg muzikaal? (neen). Ik kom niet vooruit. Er is iets dat mij hindert. Alles gaat er naast. Dat heb ik meer als ik voor de eerste maal met iemand werk."

N° XII.

Dr. v. d. Hoop geeft haar thans een kralen beurs.

Pp.: „Dit is van een oude dame (onjuist). Ik krijg hoofdpijn. Ik ben in een drukke omgeving (onjuist) en moet erg veel spreken op het oogenblik (onjuist). Ik kan het niet erg goed in mijn handen houden. Zwart. Onrustig. Ik vind haar niet prettig. Ik krijg een onaangenaam gevoel. Is zij gierig? (neen). Ik mag dat uiterlijk niet. Er is in haar gezicht iets dat ik niet mag; iets kouds. Zij is niet leelijk. Heeft zij veel gereisd? (niet bizonder). Ik zit op het oogenblik in de trein. Zij woont in een drukke stad. Zij moet erg van een mooie omgeving houden. Schoonheidszin (niet bizonder). Wordt er in haar omgeving gezongen? Zij kan driftig worden (niet

uitgesproken). Ik zou haar niet heelemaal vertrouwen. Ik moet het doorloopend uit mijn handen leggen. Zij is ook niet groot. Buitengewoon beweгelijk (onjuist). Nerveuze handen. Zit ze wel te tobben? (neen). Er is iets wat haar hindert. Klaagt zij wel eens over moeheid? (neen). Ik word zoo moe. Is zij ijdel? (neen). Dit is ook al weer verkeerd, omdat ik voor de eerste maal met u werk."

Zichtbaar teleurgesteld over het tot dusver bereikte resultaat vroeg pp. opnieuw om een voorwerp.

N° XIII

Mevrouw Wegelin geeft een brief in een envelop, waarop haar naam en adres staan. Pp. steekt haar rechterhand in de envelop (bovenste lengtezijde) en zegt :

„Brief van een dame die ontzettend nerveus is (ja) en daarbij erg in de put zit (neen). Zij heeft blauwe oogen (ja) en iets vermoeids om den mond (eenigszins). Ik zie twee lijnen om haar mond (neen). Ze heeft een ovaal gezicht (ja) en een geelachtige, bleeke huidkleur (neen). Een ziekelijke huidkleur (neen). Zij is ingevallen om de oogen (ja). Zij liggen diep (ja) en haar slapen gaan ook diep in (ja). Zij heeft pijnen in het onderste deel van haar rug (neen). Naait of borduurt zij veel? Ik moet n.l. altijd van die „naaibewegingen" maken (neen). Nu moet ik gaan weenen of ik verdriet heb (neen). Zij heeft oogen waarmede zij iemand scherp kan aankijken (neen). Zij is vreeselijk zenuwachtig, gejaagd. Ik kan mij niet concentreeren, dwaal onophoudelijk af (alles goed). Kinderen, kinderen. Zij is gejaagd om de kinderen (ja). Ik hoor drie. Wat heeft drie hiermede te maken (onbekend). Zij heeft ook geldzorgen (neen). Staat er in dien brief iets over een heer? (neen). Het heeft geen zin dat ik verder ga. Ik dwaal telkens af. Het wezen van die vrouw is zoo (ja). Woont zij in een boschrijke streek? (ja). Zij is niet buitengewoon intelligent (niet buitengewoon). 't Is een gewoon mensch zonder bijzondere eigenschappen die een gewoon leventje leidt (ja)."

N° XIV.

Ik geef haar een blanco envelop, welke kennelijk een brief inhoudt. Pp. brengt haar rechterhand gedeeltelijk in de envelop en zegt :

„Dit is van een heer die alles onderzoekt ; ik krijg het gevoel van iemand die alles doorgrondt, en zelfs dan nog niet tevreden is. Hij is rustig. Van dien man gaat een kalmeerende invloed uit Hij heeft zich een doel gesteld en daar gaat hij op los. Hij gaat recht op zijn doel af. Hij is buitengewoon intelligent. Hij heeft een ijzeren wilskracht. Soms gaat hij te scherp op zijn doel af en vergeet zijn omgeving daardoor. Een ingespannen werken en denken. Hij werkt soms te veel. Boeken, boeken, boeken. Alles draait om één onderwerp. Hij is erg mild in zijn oordeel, tolerant en duldend. En toch plaatst hij wel zijn ik op den voorgrond en is hij daarbij niet vies van „ellebogenvrijheid". Soms is het of hij in 't geheel geen gevoel heeft, kan hij koud en harteloos zijn en desnoods iemand wegtrappen. Als hij dan daardoor maar iets bereikt. Hij is heel geestig, weet te boeien en kan meesleepen. Als hij iemand niet mag, laat hij hem links liggen. Hij heeft een uitgesproken zin voor humor. Hij kan grappig zijn. Een ijdeltuit, zich bewust dat hij invloed op de menschen kan uitoefenen. Hij is niet knap maar heeft interessante oogen. Een eigenaardig gevormde schedel ; een hoog voorhoofd. Zijn onderlip staat voor. Hij heeft geen mooie tanden. Zijn handen mag ik niet. De binnenkant is dik.

Hij heeft veel mannen om zich heen ; er zijn meer mannen dan vrouwen om hem heen. Ik zie hem steeds redeneeren met jonge mannen. Hij gesticuleert. En nu is hij opeens weg, totaal weg."

T. : „Onder welke omstandigheden is deze brief geschreven ?"

Pp. : „Ik zou zeggen onder moeilijke, onprettige. Maar ik ben hem kwijt."

Beoordeeling. De schrijver van deze brieven was een Fransche journalist, die enkele jaren in ons land woonde en met wien ik oppervlakkig bevriend was. Toen de oorlog uitbrak, bevond hij zich te Parijs en trad vrijwillig in dienst. De brieven zijn door hem aan mij geschreven vanuit de loopgraven bij Verdun waar hij in Juni 1915 den dood vond. Mijn man gaf deze brieven aan pp. in de verwachting dat zij een en ander zou zeggen met betrekking tot de omstandigheden waaronder de brieven geschreven waren. In plaats daarvan gaf zij een karakteristiek van den briefschrijver, welke een aantal treffers bevat. Rustig was hij echter niet en er ging ook geen kalmeerende invloed van hem uit. Dat hij mild in zijn oordeel was, tolerant en duldend, betwijfel ik. Wat ik van hem zag pleit voor het tegendeel. Mogelijk was hij het echter t.o.v. sommige dingen. Wat zij zegt met betrekking tot zijn lichamelijke kenmerken durf ik noch te bevestigen noch te ontkennen. Zijn beeld is bij mij (na 15 jaar) wat vervaagd. Hetgeen pp. na de beschrij-

ving van zijn uiterlijk zeide kan ik niet controleeren. Al het overige kan ik echter zonder eenig voorbehoud als juist qualificeeren.

J. Tenhaeff-Hemmes.

N° XV.

Dr. v. d. Hoop overhandigde haar een brillekoker met bril.

Pp. : „Leeft niet meer (volkomen onjuist). Absoluut dood gevoel. So was kaltes weht mich an. Waarom moet ik u zoo aankijken ? (pp. kijkt op een bijzondere manier).

Kijkt hij de menschen op die manier aan ? (neen). Schuift hij vaak zoo (zij doet het voor) aan zijn bril ? (neen). Grijsblauwe oogen. Naar den grijzen kant. Hier is de plek die mij zeer doet (wijst in de maagstreek). Maagpijn. Schrijft hij zooveel en zoo keurig ? (juist niet). Het heeft geen doel. Ik ben veel te moe...."

Opmerking. Den volgenden morgen zeide pp. spontaan tegen mij. „Ik krijg het gevoel dat die man van die bril van gisteravond niet lang meer leeft. Ik voel een „Totenhauch".

N° XVI.

Deze proef is de eerste der drie proeven, welke ik op Donderdag 4 Juli, 's morgens met haar nam. Aanwezig zijn slechts pp. en ik. Ik geef haar het portret van een dame, zij bekijkt het en zegt :

„Zorgvol, arbeidsrijk leven. Altijd weer nieuwe zorgen. Er gaat wat roerends van haar uit. Zij ging met wilskracht er tegen in. Maar het maakte haar ziel en lichaam kapot. Moe in het hoofd. 't Was erg zwaar. Hoe kom ik er door ? Het wordt mij te veel. Financieële moeilijkheden. Heeft zij drie kinderen ? Met die kinderen was het ook moeilijk. Zij gaf die kinderen zoo graag een goede opvoeding, maar het ging moeilijk. Een vrouw met een breeden, vooruitzienden, blik. De kinderen moeten vooruit. En dat is ook gebeurd. Die zijn vooruitgekomen. Maar 't ging ten koste van haarzelf. Moedertype. Zij wil altijd liefde geven. Zij kan menschen begrijpen. Daarom komen velen tot haar met hun klachten, en zij hoort hen rustig aan en begrijpt. Zij is niet opvliegend maar erg rustig. Toch kan zij wel onaangenaam worden, wanneer iemand haar iets aangedaan heeft. Liegen kan zij niet uitstaan. Goedmoedig. Zij geeft graag. Zij houdt veel van bloemen.

Zij behandelt ze als kinderen. Hoofd, hoofd, altijd dat hoofd. Ik voel een neusverkoudheid. Is er iets met haar neus? Algemeene moeheid. Als ik 's avonds op mijn stoel zit ben ik op. Zij heeft een groote mate van zelfbeheersching. Doet zij veel met haar handen? Ik zie haar altijd bezig. Zij leest veel. Zij houdt van goede boeken. Zij leest opvallend langzaam. Zij neemt woord voor woord op. Legt het boek neer, denkt na, neemt het boek weer op. Zij verdaut elk woord. Zij leest zware boeken. Is zij muzikaal? Houdt zij van muziek? Haar omgeving is ook muzikaal. Zij heeft een dorst naar schoonheid. Zij houdt van pastelkleuren. Zij is een harmonische natuur."

Beoordeeling. Nagenoeg alles is juist, sommige dingen (o.m. hetgeen pp. over het lezen zeide) zijn zelfs treffend juist. Eigenaardig is, dat voor geportretteerde de vraag : „Is er iets met haar neus?" ontkennend moet beantwoord worden, doch dat haar vader, alsmede twee harer zusters uiterst gevoelige neusslijmvliezen hebben. Mogelijk is deze gevoeligheid ook latent in de geportretteerde aanwezig. Tenhaeff. MISSCHIEN HAD ZY NOG EEN TANTE, OF EEN NICHT DIE DAAR OOK LAST VAN HADDEN

N° XVII.

(WAT EEN BEOORDEELING)

Ik geef haar een stukje lint groot 4 × ½ c.M.

Pp. : „Beverig, trillerig, sidderig over haar geheele wezen. Een menschenkind dat vol Hemmungen zit en zeer weinig zelfvertrouwen heeft. Neem mij niet kwalijk dat ik geboren ben, ik zal het nooit weer doen. Zoo'n natuur is het. Een ziekelijk, goed zieltje dat op haar zenuwen leeft en gewend is alles en alles zwaar op te nemen. Een arm menschje, niet erg intelligent. Er gaat weinig van haar uit. Ik zou haar zelfs dom willen noemen. Zij moet ziek zijn. In haar hoofd moet iets niet in orde zijn. Een niet erg intelligente patiente die zich niet kan concentreeren. Zij neemt nu ook letterlijk alles moeilijk op. Zelfs wanneer het haar goed gaat ziet zij in dat goede nog aanleidingen tot zwarigheden. Zij wil in het zware wroeten, wil niet vroolijk zijn. Zij kan driftig worden en maakt dan onhebbelijke opmerkingen die iemand zeer kunnen doen. Dat wil zij echter niet en dan heeft zij er later spijt van. 't Is iemand die zich door haar gevoelens laat leiden. Zij voelt instinctief wie zij voor zich heeft. Zij kan van het eene uiterste in het andere vervallen. Zij heeft een schrille lach en een onaangename stem. Zij is mij niet sympathiek. Zij is ook zeer opbruisend."

Beoordeeling. Het was een stukje lint afgeknipt van een lint dat door

een schoothondje gedragen werd. Ik verwachtte dat pp. een en ander met betrekking tot dit hondje zou zeggen. In plaats daarvan kwamen nagenoeg uitsluitend juiste bijzonderheden betrekking hebbend op een dame, die eenmaal het lintje aan mijn vrouw, ten behoeve van het hondje, gegeven had. Deze dame heeft echter geen schrille lach. „Hoorde" pp. hier het *schrille* blaffen van het hondje? Het diertje (een dwergpinchertje) „beeft" soms geruimen tijd achtereen, gelijk het meerendeel zijner soortgenootjes (beven als een „juffershondje"). Tenhaeff.

N° XVIII.

Een brief, in envelop, afkomstig van Dr. Dietz en waarvan de geschiedenis mij onbekend was, deed haar — nadat zij, op de bekende wijze, eenige vingers in de envelop gebracht had — het navolgende zeggen :

„Erg triest. Ueberspannt. Dweperig. Leeft niet meer. Bloedspuwen. Er komt wat uit mijn mond. Benauwd (zij grijpt naar haar borst). Ovaal gezicht, ingevallen wangen, uitstekende jukbeenderen, holle oogen, hoog voorhoofd. (Zij hoest). Ganz lange, schmale Hände. Altijd in andere sferen zweven ; stond niet met zijn voeten op den grond. Hij is dood. Nu twijfel ik daaraan. Ik moet iets uitspuwen. Ik leg het uit mijn handen."

Beoordeeling. De persoon die den brief schreef is dood. Of de persoonsbeschrijving past, is moeilijk meer uit te maken. De zeer karakteristieke bijzonderheden, die omtrent dezen persoon bekend zijn, heeft mevr. Plaat niet genoemd. Dietz.

N° XIX.

Deze en beide volgende proeven werden op Donderdagavond genomen. Aanwezig waren mijn vrouw, mijn schoonzuster mej. W. Hemmes, de heer A. Wetselaar jur. cand. en ik. De heer W. geeft een zakmes aan pp., die dit voorwerp in haar hand neemt en zegt :

„Naief, kinderlijk, halfachtig, niet recht weten wat hij nu eigenlijk precies wil, geen vleesch en geen visch, een groot kind nog, een onvolwassen volwassene. Een vroolijke natuur die de zaak nogal gemoedelijk opneemt. Zeg, wat kan die woedend worden. Een groot, goed kind. Hij kan vreeselijk driftig worden. Als hij driftig is geweest is hij uitgeput. Dan krijgt hij last van zijn maag. Onbeheerscht. 't Eene oogenblik vroolijk en het andere oogen-

blik zielsbedroefd. Soms heeft hij wantrouwende buien en daarin het denkbeeld dat iedereen kwaad van hem spreekt. In zijn buien is hij snauwerig. Hij houdt veel van zijn moeder, daar mag niemand iets kwaads van zeggen. Hij zoekt het beeld zijner moeder in andere vrouwen weer. Voor zijn moeder doet hij alles. Dat is een buitengewoon aardige vrouw met mooie oogen. Hij heeft de oogen van zijn moeder ; weeke oogen. Om den mond heeft hij iets onaangenaams. Hij kan arrogant zijn. Hij kan verhalen doen waar je je dood om lacht. Hij gaat met vroolijke typen om. Zij vertellen elkaar vuile moppen. De heele bende boomt soms zwaar tot midden in den nacht. Deze jonge man valt van het eene uiterste in het andere. Het geld gaat hem ook goed door zijn handen. Hij geeft ook veel voor zijn vrienden. En als hij het niet terugkrijgt, dan is het ook goed. Erg veel werken doet hij niet. Soms werkt hij bij bevliegingen. Heeft hij ook een vriendinnetje ? En heeft hij een zuster die blond is ? Die zuster bezit ook van die mooie oogen. Het is een grappige student. En vloeken dat hij kan ! Dan rollen de gemeenste woorden uit zijn mond !"

Beoordeeling. Alles correct, behalve de vraag of de eigenaar van het mes (een mijner vrienden) er een vriendinnetje op na houdt. Deze moet ontkennend beantwoord worden. Vermoedelijk zag mevrouw P. zijn zuster. A. Wetselaar.

Opmerking. Het geheel werd buitengewoon vlot en vlug gegeven. Het was voor pp. een kennelijke opluchting thans eens een voorwerp in handen te krijgen, waaraan niets „droefs" was verbonden. Tenhaeff.

N° XX.

Mijn schoonzuster overhandigt thans aan pp. een gouden ring. Deze zegt naar aanleiding daarvan :

„Niets vroolijks. Iets ontzettend bedroefds. Iets gedrukts. Er ligt een steen op mijn borst. Erg zwaartillend. Ze ziet alles zwaar in. Het ligt ook in haar oogen als je haar goed aankijkt. Piekert zij vaak over alle mogelijke dingen ? Maagpijn. Licht in haar hoofd. Erg muzikaal. Zij houdt veel van pianomuziek. Zij kan ook wel eens erg vroolijk zijn. Ernstig, intelligent. Zij is rustig. Haar stem is gelijkmatig. Zij is moquant. Zij wandelt graag buiten, daar waar boomen zijn. Zij houdt veel van kunst, van schilderkunst o.m. Soms slaapt zij slecht. Heeft zij geldzorgen ? Zij tobt daar 's nachts vaak over. Zij vraagt zich af, hoe en wat er van alles komen moet. Soms wordt

zij angstig. Hoe moet het eindigen, zegt zij. Zij kan luisteren. Zij denkt, denkt en denkt. Zij leest veel. Daar houdt zij van. Van huiswerk houdt zij niet. Zij ziet altijd een berg voor zich. 56, Wat beteekent dat? Heeft die ring eerst aan iemand anders toebehoord? Is die ring geërfd? Nu begin ik den draad te verliezen. Alleen moet ik nog zeggen, dat zij rheumatisch is. Rheumatiek in den bovenarm. Zij is voor rheumatische pijnen gepraedisponeerd. Ook in de heup en in de beenen. Down. Zij prakkiseert zich de hersenen uit elkaar."

Beoordeeling. De ring behoort toe aan de dame waarvan ik het portret 's morgens had gegeven (N° XVI). Deze ring werd destijds door die dame in een winkel gekocht en is dus geen erfstuk. Op de vraag wat 56 beteekent moet ik „onbekend" antwoordden. Overigens is alles juist. Tenhaeff.

N° XXI.

Een stalen sleuteltje, pp. door mijn schoonzuster gegeven, deed haar het volgende zeggen :

„Is dit door vele handen gegaan? Het is van een heer. Die heer heeft veel onaangenaams beleefd. Hij heeft zich veel geërgerd. Denkt hij buitengewoon vlug? Slag op slag. Alles wat hij zegt is geestig. Hij kan ontzettend grappig zijn. Net een groote jongen. Zijn lachen heeft iets jongensachtigs. Open toet. Iets aardigs. Hij is niet knap. Als je hem ziet zie je zijn oogen. Hij kan vlug rekenen. Zijn vlugheid is soms het gevolg van zijn nerveusiteit. Hij kan buitengewoon prikkelbaar zijn. Hij is positief. Lebensbejaher. Soms is hij te optimistisch. Daardoor heeft hij veel tegenslagen gehad. Te idealistisch. Niets zwaartillends. Loopt hij ook zoo vlug de trap op naar boven. Moet hij veel trappen loopen? Loopt hij op een trap waar een roode looper op ligt? Hij kan zoo bengelen. Handen in de zak. Daar gaat mijnheer. Zijn beenen als van elastiek. Bengelachtig. Heeft hij veel met getallen te doen? Ik zie hem altijd rekenen. Hij interesseert zich voor alle mogelijke dingen. Hij leest veel boeken. Ik zie veel boeken om hem heen. Dit hangt met zijn werk samen. Hij houdt van kunst. Hij houdt van oude dingen, vooral van porcelein. Ook van bloemen. Zeg eens, gaat hij soms graag visschen? Ik zie hem speeches en redenaties houden. Allemaal over een bepaald onderwerp. Geestige manier van doen. Hij kan het smakelijk geven. Hij heeft veel menschen voor zich en die luisteren naar hem. Dat hangt met zijn werk samen. Wat heeft water daarmede te doen? Woont hij aan het water? Ik ben op

reis. Daar heeft het water mede te doen. Ik hoor een vreemde taal spreken. Hij moet in het buitenland geweest zijn. Hij spreekt vreemde talen. Houdt hij veel van Fransch? Vreeselijk leuke kerel. Groszzügig. Niets kleinlich. Ruime opvatting van alles. Hij beschouwt alles menschelijk. Hij is een aestheet. Een aardige kerel."

Beoordeeling. Over het geheel genomen uitstekend. Van visschen houdt de betreffende persoon echter niet. W. Hemmes.

N° XXII.

Deze, alsmede de beide volgende proeven, werden op Vrijdag 5 Juli, 's morgens genomen. De eerste twee in tegenwoordigheid van v. R. en T., de derde daarenboven in tegenwoordigheid van mevr. L. Sirks-Harmeijer.

V. R. geeft een portret, *omgekeerd*. Het portret is niet doorzichtig. Bovendien houdt pp. het zoo dat, zelfs al zou het doorzichtig geweest zijn, men toch nog niets had kunnen zien. V. R. en T. staan er voorts voor in dat pp. het portret steeds omgekeerd in haar handen gehouden heeft. Pp. bekijkt den achterkant en zegt dat het portret twee personen bevat. Zij legt haar vinger op een bepaalde plek en zegt : „hierachter staat de vrouw. De ander is een man. Die vrouw is een geestig type, levendig, er gaat veel van haar uit. Ze heeft iets van een jongen, iets kwajongensachtig. Welk een geweldig temperament. Zij is intelligent, gauw geprikkeld. Reist zij veel? Ik krijg den indruk van een trekvogel. Zij heeft Zigeuner-bloed en een heerschersnatuur. Zij spreekt een aantal talen en is in heete landen geweest. Dat vond zij erg prettig. Ik word verblind door het licht. Ik hoor Italiaansch spreken. Zij is een elegante vrouw die zich goed kleedt. Zij weet dat ze indruk maakt, heeft mooie enkels en een typische lach. Is ze wel eens gevallen? Ik val en verlies het bewustzijn. Ik ben ellendig door die val en ik moet overgeven. Ze is op haar hoofd gevallen. Ik bloed. Ik ben doodziek. Zij is doodziek daarvan geweest. „Nervenfieber" en een zenuwschok. Zij heeft in doodsgevaar verkeerd. Leeft zij nog of is zij dood? Ik weet het niet. Maar in elk geval is zij aan den dood ontsnapt. Zij is plotseling gevallen als van een hoogte. Ik glijd of duikel. Alles ging in een vliegende vaart. Ik word weggeslingerd. Die vrouw heeft in doodsgevaar verkeerd. En leeft die man nog wel? Er is iets doods aan dien man. Die man heeft voor mij iets onaangenaams."

Beoordeeling. De foto (waarvan pp. dus alleen den achterkant zag) bevat het beeld van een aristocratische vrouw en een buitenlandsche officier. Pp. gaf de juiste plaats aan waar zich aan de voorzijde het beeld der vrouw bevindt. Zij is een typische kwajongen. Zij was onder ons berucht voor de wijze waarop zij de dingen er steeds uitflapte. Altijd vol nieuwe plannen. Zij kon gemakkelijk verschillende mannen aan, is intelligent en gauw geprikkeld. Gedurende jaren was zij „sur la branche". „Zigeuner-bloed".

Als typeering, in het symbolische, is dit wel juist. Heerschers-natuur? Ja, als het begrepen wordt als volgt : „Ik heb mijn willetje". Zij is lang in Indië geweest. Aantal talen? Natuurlijk. Zij is een lady van Hollandsche opvoeding, een elegante vrouw die zich goed kleedt. Ik heb haar enkels nooit met speciale aandacht bekeken, maar wel het bijzondere timbre van haar lach beluisterd. Het beslissende feit in het leven van deze vrouw was een zeer ernstig auto-ongeluk. Ze reed in groote vaart tegen een boom, werd uit den auto geslingerd, *viel op haar hoofd* en werd voor dood, met een hersenschudding, opgenomen. Lange maanden zweefde haar existentie tusschen leven en dood. Wat betreft de tweede figuur op de foto, de man, deze leeft maar is zwaar ziek. „Er is iets doods aan dien man". Voelt mevr. Plaat hier den naderenden dood aan? ? van Rossem.

Op 5 Mei 1929 werd een proef gedaan met een ander portret van dezelfde vrouw. V. R. teekende toen het navolgende op.

„Een Zigeuner-natuur ([17]), zeer ondernemings-lustig. Reizen, reizen en trekken. Ik zie haar in de tropen. O, er is een groot ongeluk in het leven van deze vrouw. Ik krijg zoo'n vreeselijke schrik en ik word zoo zenuwachtig. En nu voel ik pijn in mijn arm. Zij kreeg een zenuwschok."

V. R. : „Kunt U het ongeluk preciseeren?"

Pp. : O, ik weet het. Het was een auto-ongeluk."

V. R. teekent hierbij aan : Op den 5 Mei ging de proef oorspronkelijk de richting uit van de psychologische karakteristiek. Ik verzocht echter mevr. Plaat mij de *twee gebeurtenissen* uit het individueele leven van deze vrouw te vertellen die beslissend waren geweest voor deze existentie. Het eerste was het bovengenoemde auto-ongeluk. Het tweede werd als volgt gegeven :

„Er zijn twee mannen in dit leven. Deze twee mannen hebben haar veel tranen doen schreien. Is één van die mannen dood? Ik voel ziekte aan, een

---

(17) 5 Mei: Zigeuner-natuur; 4 Juli: Zigeuner-bloed.

zware ziekte. Er is veel verdriet. En is die andere man wel gezond? Ik zie haar in de bergen...."

Beoordeeling. Het kan niet juister. De eerste man stierf aan een zware ziekte. Veel verdriet. Het huwelijk met den tweeden man beloofde een idylle te worden. Maar ook hij bleek ziek als gevolg van oorlogsontberingen (vergast). Zij hebben ter genezing in Zwitserland in de bergen gezeten.

v. Rossem.

N° XXIII.

v. R. geeft haar een portret in envelop. Zij steekt, zonder iets van het portret gezien te kunnen hebben, haar rechterhand gedeeltelijk in de envelop en zegt :

„Dit is het portret van een heer. Hij is moeilijk. Hij geeft zich niet zooals hij is. Hij kan zoo zacht zijn, zoo week als boter. Net een groote jongen. Hij weet wat hij wil. Is hij veel herum geworpen in het leven? Die man moet muzikaal zijn. Is er een portret van Uw broer tusschen? Die mijnheer herinnert mij aan Uw broer. Hij heeft in zijn karakter iets van Uw broer. Heeft het niet tusschen portretten van Uw broer gelegen? Nu heb ik hem. Die man is lastig. Niet vrij van wantrouwen, nerveus, kortaf. Wat heeft hij met cijfers te doen? Ik zie hem rekenen. Hij heeft veel met cijfers te doen. Dit ligt in zijn beroep. Ik voel hem als onprettig aan. Hij is zuinig, gierig, onaangenaam gierig en daarbij driftig. Hij krijgt een rood hoofd als hij zich driftig maakt. Dan slaat zijn stem over. Hij is ijzerhard. Er moet een andere invloed door geweest zijn ; nu heb ik hem te pakken. Hij is koud en heeft geen hart. 't Is alles business en money. Die man is een bankmensch. Ik zie drukte om hem heen. Hij werkt in een drukke omgeving. Hij moet veel met heeren staan te praten. Ik zie veel heeren om hem heen. Hij gesticuleert als hij met die heeren redeneert. Het is alsof hij permanent boos is. Hij woont in een groote stad. Alles is gehaast en gejaagd bij hem. Ik ben nu met veel heeren samen, heb een schrijfblok in mijn hand en noteer. Alles gaat over geld. Ik zie hem schrijven, met heeren spreken en dan weer schrijven. Dat gebeurt in een groot gebouw. Hij is in een ontzettend onrustige omgeving. Daar werkt hij. Hij is een uitgesproken zakenman zonder hart en zonder ziel. Hij heeft veel plannen in zijn hoofd. Hij is intelligent. Ik zie een groot gebouw met in de buurt daarvan een gracht. Woont hij in een groote stad met grachten? Ik zie hem

loopen in de buurt van een gracht. Hij heeft een map onder zijn arm. Hij heeft een auto waarin hij zeer snel rijdt. Ik zie hem racen."

V. R. : „Dat is vaag. We racen allemaal wel eens voor zoover we een auto hebben."

Pp. : „Business en money. Hij kan je ijskoud laten staan. Hij is een despoot. Ik zou niet graag de vrouw van dien man willen zijn."

Beoordeeling. Pp. voelde zich onzeker. Zij was van meening dat verschillende invloeden zich hier mengden. Als geheel blijft de karakteristiek dan ook weifelend en verward. Het portret, uit een album genomen, was jarenlang gedrukt worden door een ander portret. Ik sloeg het album op en controleerde het portret N° 2 dat eventueel invloeden had kunnen overbrengen op het „gepsychometriseerde" portret N° 1. Het was een groep van verschillende personen. Waar deze hypothese over overdracht van indrukken niet meer is dan een werkhypothese, zoo is het gevaarlijk hieraan conclusies vast te knoopen.

Van af de woorden : „Nu heb ik hem te pakken" maakt het den indruk, alsof pp. werkelijk de bewuste persoon te pakken heeft. Niets is bepaald onjuist. Ook zijn er enkele typeerende karakteristieken : business, koud, geen hart, despoot ; maar de rest blijft te veel in het vage om als positief te kunnen gelden. v. Rossem.

Opmerking I. Toen deze proefneming afgeloopen was greep ik de envelop en nam er het portret uit. Het gaf het beeld van een man die ergens buiten in het zand of op de heide lag. Het portret van den man was klein en toch meende ik er een „ouden" schoolkameraad en „wapenbroeder" in te herkennen. Dit bleek juist te zijn. Ik was dezen man na 1915 uit het oog verloren en informeerde naar zijn huidige omstandigheden. Zoodoende kwam ik in de gelegenheid over het resultaat dezer proefneming mede een oordeel uit te spreken. Zeer typeerend vind ik „Het is alsof hij permanent boos is". Dien indruk maakte hij vroeger steeds op mij. Ik heb hem ook steeds als een grooten „despoot" beschouwd. Ik ben geneigd dit resultaat *iets* gunstiger te beoordeelen dan v. R., daarbij mede in aanmerking nemende wat mijn medewerker mij over de huidige omstandigheden van dezen man vertelde en hetgeen pp. daarvan zeide. Tenhaeff.

Opmerking II. v. R. noemt „ de hypothese over overdracht van indrukken" „niet meer dan een werkhypothese". Dit is volkomen juist. En toch moet men — gelijk hij m.i. geneigd is te doen — de waarde dezer hypothese niet onderschatten.

In : „Eenheid" van 1 Sept. 1921 (N° 587) vindt men een artikeltje van mijn hand over proeven welke ik in de eerste helft van het jaar 1921 met mej. Buitenhuis heb genomen. Ik citeer daaruit het navolgende :

„Een bijverschijnsel, dat ik bij haar, naast een aantal andere, eveneens merkwaardige, eenige malen waargenomen heb, frappeerde mij vooral. En wel dit, dat pp. eenige malen aan de hand van een voorwerp een beschrijving gaf, die niet op het voorwerp, dat zij in de hand hield, van toepassing was, doch wel op een ander, nog niet „gepsychometriseerd", waar het voorwerp, dat zij „psychometriseerde", vlak naast gelegen had."

„Ook heb ik eenige malen waargenomen, dat het medium plotseling indrukken kreeg van voorwerpen, welke zij eenigen tijd te voren in de hand gehouden had...."

„Zoo drong zich b.v. eens sterk den naam „Janus" aan haar op. Deze naam stond in geenerlei betrekking tot het voorwerp dat zij op dat oogenblik aan het „onderzoeken" was, doch de eigenares van het voorwerp, dat zij eenige oogenblikken te voren „gepsychometriseerd" had (portret) erkende dat deze naam door den geportretteerde gedragen werd."

Ik spreek t.p. bij deze gevallen van een nawerking der voorwerpen, doch het komt mij thans voor dat wij ook hier met verschijnselen te doen kunnen hebben van de orde der hierboven genoemde (*overspringings*verschijnselen).

Voor al deze verschijnselen levert m.i. Ortt, met zijn tijdsbanen-theorie, nog de beste verklaringshypothese. Na deze geef ik hier de voorkeur aan Naum Kotik's hypothese van : „Die Emanation der psychophysischen Energie" (Wiesbaden, Bergmann, 1908). Ortt's genoemde hypothese wordt hier nog nader behandeld. Tenhaeff.

N° XXIV.

Mevr. L. Sirks-Harmeijer geeft aan pp. een portret met de rugzijde naar boven.

Mevr. Plaat zegt :

„Ik ben bedroefd. Het is het portret van een vrouw en ik zou het liefste willen huilen. Ik ben de wanhoop nabij en loop met zelfmoord gedachten rond. Heeft zij pogingen tot zelfmoord gedaan ? Zij was geen wilskrachtige vrouw. Zij kon niet meer. Het is haar te bar geworden. Zij is ten slotte volkomen verslapt. Zij komt er ook niet overheen. Zij heeft een te grooten knak gekregen. Zij is lebensbejahend *geweest,* maar zij is lebensverneinend *geworden.* Zij had een grooten ondernemingsgeest. Zij voerde alles uit wat zij

van plan was. Je moest soms lachen om wat zij deed. Zij was een stemmingsmensch, „himmelhoch jauchzend" en dan weer „zum Tode betrübt". Alles is haar tegen geloopen. Zij tobde erg. Heeft zij pijn achter in haar rechterschouder gehad ? Daar doet het mij met ademhalen zoo zeer.

Is dit een kinderpotret van haar ? Ik zou denken dat dit een portret was van haar toen zij acht jaar oud was.

L. S.-H. : „Neen, het is het portret...."

T. : „Niets zeggen, niets zeggen ! Hoogstens zeggen of het goed of fout is !"

Pp. : „En wat beteekent dat ? (Mevr. P. grijpt naar haar polsen en maakt bewegingen welke het openen der polsslagaders moeten uitbeelden). Zijn haar polsaders opengesneden ? Het doet mij zeer ; ik verlies het bewustzijn.... Ik wil schreien ; ik wil hard roepen maar ik kan niet. 't Is alsof iemand mij de keel wil dichtknijpen. Er komt geen woord uit. Zij is niet normaal gestorven ; zij had pijn in hals en nek. Alles was rechts. Zij had het ook benauwd. Hoe kom ik bij haar aan zooveel kunst ? Zij was kunstzinnig."

Beoordeeling. Over het algemeen *treffend juist*. Alleen de vraag of het een kinderportret is van toen zij acht jaar was kan ik niet thuis brengen. Het is een portret van mijn moeder op 26 jarigen leeftijd. Ook de pijn in hals en nek klopt niet, maar is wel typisch van een andere persoon, wiens portret samen met het hare altijd in één vakje van mijn portefeuille wordt gedragen ([18]). — De oplossing van „kunstzinnig geweest" voor de vraag : „Hoe kom ik bij haar aan zooveel kunst" ? is niet juist. Zij had géén kunstzin, al was zij wel door veel kunst omringd.

Het gebaar van het openen der polsslagaders heeft geen betrekking op een poging tot zelfmoord, doch op de angst mijner moeder om, als schijndoode, levend begraven te worden. Ik heb haar bij herhaling moeten beloven een medicus te vragen haar lijk de polsen te openen. L. Sirks-Harmeijer.

De proeven, welke in den avond van den 5 Juli gehouden werden, brachten mevrouw Plaat weer voor een tamelijk groot gezelschap. Aanwezig waren Mr. P. W. de Koning, voorzitter der N.S.P.R., Ir. Felix Ortt, mevr. J. Trivelli-Hemmes, mej. W. Hemmes, mijn vrouw en voorts Mr v. Rossem en ik.

Pp., die 's morgens reeds in verhoogde mate prikkelbaar bleek te zijn, vertoonde deze, voor een experimenteer-avond minder gewenschte eigenschap

(18) Zie opmerking II bij proef XXIII.

ook 's avonds nog, ofschoon zij, op mijn speciaal verzoek, 's middags extra lang gerust had.

Reeds voor het begin der eerste proefneming van dien avond vestigde zij er bij herhaling de aandacht op, dat zij niet gedisponeerd was, zoodat alle proeven, volgens haar, weleens zouden kunnen mislukken.

N° XXV.

Nadat ik haar wat gerustgesteld had verzocht ik Mr. P. W. de Koning haar een voorwerp te geven. Hij gaf haar een manchetknoop, waarvan zij het navolgende zeide :

„Is dit misschien een cadeau van een dame ? 't Is van een heer maar ik krijg n.l., als eerste indruk, een dame. Is die heer erg secuur ? Ik krijg nagenoeg geen indrukken. Heeft deze man zoo'n onrustig leven ? Ik bedoel trekt hij vaak van de eene plaats naar de andere ? Hij moet veel gereisd hebben. Hij is veel in vreemde, overzeesche landen geweest. In zuidelijke landen. Ik word opeens warm. Verzamelt hij iets ? Ik kom hier niet mede vooruit. Heeft hij veel met boeken te doen ? Ik krijg hier geen contact mede."

Later in den avond (na N° XXXI) nam zij dit voorwerp opnieuw op en zeide :

„Reizen, reizen, reizen. Trekvogelnatuur. Hij was doodongelukkig als hij op een en dezelfde plaats moest blijven. Wispelturig; aan stemmingen onderworpen .Hij kan heel down maar ook heel vroolijk zijn. Les extrêmes. Hij kan vlot zijn en grappig worden. Hij is vlot met geld ; dat rolt te gauw bij hem. Zijn stem is onaangenaam. De vrouwen mogen hem wel. Heel diep is hij niet. Hij danst aan de oppervlakte van het leven ofschoon hij veel tegenspoed gehad heeft. Als hij iets begint kan hij het nooit geheel voltooien. Hij moet bij herhaling aan iets nieuws beginnen. Een kunstenaarsnatuur. Hij is zijn geld kwijt geraakt. Is er iets met een vrouw geweest ? Heeft hij iets met een vrouw gehad ? Hij had op reis willen gaan en toen kwam hem daar iets tusschen. Dat was van belang. Hij is in 't zuiden geweest. Ik krijg een zoekend gevoel."

Beoordeeling. Juist en onjuist door elkaar. Niets typeerend. P. W. de Koning.

N° XXVI.

Vervolgens gaf v. R. haar een blanco envelop met brief, welke pp. op de bekende wijze behandelde en naar aanleiding waarvan zij het navolgende opmerkte :

„Ik hoor lachen. Is dat een vroolijke brief. Hij is door een heer geschreven. Hij maakt een vroolijken indruk en moet grappig zijn. Loopt hij zoo vlug ? Heeft hij wel pijnen in den arm ? Het gaat van de hand door den arm. Het is rechts. Tusschen de vingers begint het. Het is als een zenuwontsteking. Er is iets aan den arm. Het moet rechts zijn. Links is alles goed. Kan het ook met het hoofd samenhangen ? Is hij licht in zijn hoofd ; heeft hij benauwdheden die met het hart samenhangen ? Dat alles staat met elkaar in verband. Nu krijg ik ook hier pijn (wijst tusschen haar schouders). Ik loop moeilijk. Die pijn trekt in mijn been. Hoofdzakelijk zit alles rechts. Hij heeft scherpe, blauwe oogen.

— — — — — — — — — — — — — (19).

Die man is scherp van verstand. Die brief heeft op een standaard tusschen andere brieven ingestaan. Die man is een goeierd. Zijn stem is niet aangenaam. Is hij niet eens gevallen ? Ik ga vallen. Nu ben ik er. Die arm staat in verband met dat vallen.Ik val en er valt iets zwaars op mijn arm. Ik voel dat er iets zwaars op mij valt. Ik word tusschen iets gedrukt. Ik word zerquetscht. Alles is op den rechterkant terechtgekomen. Ik hap als een visch naar lucht. Het is mij te moede als ben ik op steenen gestooten. Ik val en schiet met het voorhoofd op een steen. Leeft die man niet meer ? Hij heeft zich vreeselijk bezeerd. Er is iets boven het rechterhoofd. Ik hoor ook gillen. Dat komt niet van hem. Iemand anders gilt. Is er een vrouw bij geweest ? Ik krijg een vrouw in verband hiermede. Ik hoor een vrouw gillen. Het is gebeurd in een omgeving waar veel bosschen zijn. Hij maakt geen bijster prettigen indruk op mij. Gesticuleert hij veel ? Hij is een beetje langzaam in zijn denken. Heel intelligent is hij niet en daarbij materieel veranlagt. Ik kom altijd weer op dien val terug."

---

(19) Op dit oogenblik begon zij er zich plotseling over te beklagen, dat er te veel personen om haar heen waren en verzocht zij de drie aanwezige dames zich te verwijderen, aan welk verzoek gevolg werd gegeven. Daarna ging zij door. In de pauze (zie XXVIII) vond ik haar op een der kamers van de tweede verdieping van het huis in een vroolijk gesprek met de drie dames, Zij betuigde bij herhaling haar spijt over haar „eigenaardig" gedrag, dat niemand onzer haar echter ten kwade duidde, wel wetende, dat dit voortvloeide uit haar emotioneele natuur (impulsiviteit, heftigheid, prikkelbaarheid, overdraagzaamheid, heerschzuchtigheid).

Ik heb dergelijke „uitbarstinkjes" bij herhaling bij media opgemerkt.

Beoordeeling. De markante uitkomst in dit geval was de aanduiding van den val. De briefschrijver viel van en onder een paard, brak zijn *rechter* arm welke hem sindsdien (foutief gezet ; rheumatische aandoeningen) steeds veel last veroorzaakt. Contrôle op onderscheidene details (zenuwontsteking, blessuur boven het rechter oog, hoofd, benauwdheden) is momenteel niet mogelijk. De psychologische karakteristiek is juist voor verschillende psychologische aanduidingen in de eerste helft en in het slot. De tegenstellingen : „hij is scherp van verstand" — „heel intelligent is hij niet", zou wijzen op een tijdelijke verwarring bij de pp. Typeerend is : „grappig type, hij loopt vlug, hij gesticuleert veel". Foutief : „hij is een goeierd — het is gebeurd in een omgeving waar veel bosschen zijn". Treffend is het volgende : „Er valt iets zwaars op mij. Ik word tusschen iets gedrukt. Ik word zerquetscht. Als op steenen gestooten." Hij heeft zich vreeselijk bezeerd. van Rossem.

N° XXVII.

Mr. de Koning gaf haar nu een horlogeketting. Pp. bleek echter op dat oogenblik niet in staat dit voorwerp te „psychometriseeren".

N° XXVIII.

Na een pauze van ongeveer 30 minuten werden de proefnemingen voortgezet. Aanwezig waren slechts Mr. de Koning en T. De heeren Ortt en v. R. wandelden in den tuin en bespraken met elkaar de verklaring der verschijnselen. Mr. de Koning stelde haar nu een mes ter hand, naar aanleiding waarvan zij het navolgende opmerkte :

„Iets onderzoekends. Ik moet de dingen tot op den grond nagaan. Ik moet U zóó aankijken (kijkt op een bepaalde wijze). Deze persoon doorgrondt de menschen. Hij is niet gauw te overtuigen. Hij heeft een eigen meening. Hij is zacht in zijn oordeel over menschen. Heeft hij met veel menschen te doen ? Hij moet een groot menschen*materiaal* hebben. Let er op, ik zeg *materiaal*. Hij moet met menschen te doen hebben die niet zoo erg prettig zijn. Hij moet heel veel gesproken hebben. Ik zit voor een tafel met verschillende heeren. Hij staat of zit achter die tafel en spreekt dan. Altijd en altijd dat onderzoekende. En toch komt mij rust tegemoet. Er gaat iets heel kalmeerends van hem uit.

Ik ben opeens in een groote zaal of zooiets, in een groot gebouw. Die zaal is hoog. Heeft hij veel zwart aan gehad ? Wat heeft 18 hiermede te

doen? Hij kan buitengewoon vroolijk zijn. Vroeger was hij heel vroolijk. Hij weet precies den weg dien hij moet gaan. Hij heeft steeds een rechte lijn gevolgd. Hij is niet driftig. Toch kan hij onaangenaam worden. Boeken, boeken. Veel schrijven. Nu word ik opeens ontzettend moe. Lijdt hij onder moeheid? Is hij gauw geprikkeld (Trommelt met haar vingers op de stoelleuning). Doet hij dat?"

Beoordeeling. — Zelfde persoon als eigenaar potloodje (XXXI). Over het algemeen juist met enkele onnauwkeurigheden. de Koning.

N° XXIX.

Een dasspeld, haar door Mr. P. W. de Koning gegeven, bracht het volgende:

„Ik wordt erg duizelig en benauwd. U is het niet. Benauwd op de borst. Ik zie een ouden heer voor mij. Hij is over de 50. Duizelig. 't Is alsof ik mijn oogen moet sluiten. Ik word suf. 't Is net alsof ik in slaap moet vallen. Ik kan mijn oogen haast niet meer open houden. Nu word ik weer helder. Een interessant iemand. Hij heeft veel gereisd. Ik ben weer op reis. Er gaat veel van hem uit. Hij kan een heel gezelschap onderhouden. Hij kan op een levendige, aangename wijze vertellen. Hij is een charmeur geweest, vlot, groszügig, breed van opvatting. Hij heeft veel moeilijkheden gehad. Hij kan ineens iets erg zwaar opnemen. Hij heeft een plotselingen schrik gehad. Levendige, sprekende oogen. Smalle bovenlip, bleeke teint. Geen volle kleur. Ik ben weer met hem op reis. Hij is muzikaal (zij maakt armgebaren). Ik bereken iets. Ik ga lijnen trekken. Wat beteekent dat? (maakt opnieuw gebaren). Ik raak dien schrik niet kwijt. Er moet iets bijzonders in dat leven gebeurd zijn. Ik zie vlammen om hem heen. Is hij in een grooten brand geweest?"

Beoordeeling. — Wederom juist en onjuist door elkaar. Zeker niet typeerend. de Koning.

N° XXX.

Ik gaf haar thans een portret, *omgekeerd,* in handen, dat eerst op carton en daarna op een vel papier geplakt was. Het is onmogelijk te achten, dat

zij vóór of tijdens de proefneming ook maar één enkelen blik op de (haar overigens onbekende) trekken heeft kunnen slaan.

Pp. : „Deze man interesseert zich voor wat Fransch is. Hij kon een Franschman zijn. Hij heeft iets buitenlandsch aan zich. Ik voel hem als buitenlandsch aan. Ik zie boeken om mij heen. Studeert hij veel en steeds over één onderwerp ?"

T. : „Gaat u door maar concentreer u. Het juiste heeft u nog niet te pakken."

Pp. : „Hij onderzoekt. Hij is een onderzoeker die bepaalde dingen tot op den grond nagaat en dan nog verder. Tot in het onmogelijke toe. Hij houdt zich met onderzoekingen bezig die op parapsychologisch gebied liggen. Hij heeft proefpersonen om zich heen, psychometristen e. d. Hij is geen Engelschman."

T. : „Nu wordt het iets beter. Ga door."

Pp. : „Hij heeft grijsachtige oogen die diep en rustig liggen. Hij spreekt onduidelijk. Hij schrijft en houdt lezingen. Hij kan iemand links laten liggen, koud en onaangenaam worden. Hij kan zich ook heel driftig maken, en van het eene uiterste in het andere vervallen. Hij kan nuchter zijn, broodnuchter. In een aantal dingen is hij kleinlich. Hij kan zich opwinden over kleinigheden. Een bekrompen geest die nooit grosszügig is en met geld uiterst kleinlich. Een „ikmensch"'. Als ik maar vooruit kom al moeten daarbij en daardoor alle anderen het loodje leggen. Hij gaat over lijken. Hij heeft al heel wat personen uit zijn omgeving neergetrapt. Een absolute egoïst. Hij is zuinig met geld. Berekenend. En toch beteekent deze man iets. Hij is omringd door menschen die met hem dwepen. Hij draagt een masker, dat slechts zij zien die goede menschenkenners zijn.

Hij heeft iets loerends in zijn oogen, hij is wantrouwend. In diepste wezen voelt hij dat men hem doorschouwen kan. Waar het hem van pas komt liegt hij. Hij geeft zich het air van een godheid. Hij liegt en redt zich, waar noodig, uit zijn leugens. Hij is een comediant van zijn schedel tot zijn voetzolen. Men komt moeilijk achter hem.

Hij heeft onaangename handen, onaangename duimen. Hij is geen aestheet. Hij heeft iets afstootends. Zijn handen zijn „vies". Hij heeft iets op zijn rechterhand. Hij heeft een misdadigershand ; korte nagels, breede vingers. Een hand met gemeene knobbels."

Beoordeeling. — Aanvankelijk op een dwaalspoor zijnde gaat pp. er echter later toe over een aantal karaktereigenschappen en verdere kenmerken

op te noemen welke in elk opzicht typeerend zijn voor den geportretteerde. En dit niet alleen volgens mijn eigen meening, doch mede volgens verschillende andere personen, aan wie ik het bovenstaande voorlegde en die hem mede goed kennen. Met betrekking tot hetgeen zij over zijn handen zegt het navolgende : Twee personen zeiden mij, onafhankelijk van elkaar, dat hij „misdadigershanden" heeft. Ofschoon dit beweren „subjectief" is, is het toch wel eigenaardig, en pleitend voor haar supernormale begaafdheid, dat ook zij hier van een misdadigershand spreekt.

„Hij heeft iets op zijn rechterhand". Ja, hij heeft een anker laten tatoueeren op een van zijn beide handen. Of dit echter op de *rechter*hand is kan ik niet met zekerheid zeggen. Enkele personen, die jarenlang met hem omgingen, twijfelden hier ook tusschen links en rechts (een aardige bijdrage tot de psychologie van het getuigenis !) Bij het ter perse gaan van dit nummer had ik dienaangaande nog geen zekerheid. Tenhaeff.

N° XXXI (20).

Een stukje potlood, haar door Mr. de Koning gegeven, deed haar het navolgende zeggen :

„Dit is van iemand die iets onderzoekends heeft. Hij gaat veel met menschen om. Hij neemt ze onder de loupe. Goedmoedig. Hij geeft graag. Hij is allesbehalve zuinig. Geen egoïst. Hij weet wat hij wil. Als men hem tegenspreekt gaat hij door met zijn meening ertegen in te geven. Hard op hard. Hij is scherp. Heldere kop. Hij blijft steeds beheerscht. Soms kan hij cynisch worden, iets arrogants in zijn mond.. Zijn kin is naar binnen gevormd. Arrogant. Intelligente oogen. Donker. Zijn voorhoofd overwelft zijn oogen. Hij heeft een aangename energieke hand en veel wilskracht. Een werkezel. Hij zet alles op één kaart en bereikt het ook. Hij heeft veel gefuifd in zijn jonge jaren. Hij is toen een reusachtig fuifnummer geweest. Geen pessimist ; een Frohnatur. Tegen zijn 30e jaar heeft hij veel tegenspoed gehad ; slag op slag gekregen. Hij heeft toen ook geld verloren. Zijn wilskracht bracht hem er door. Toch pakte het hem aan. Is hij nu in de 40 ; 46 of zooiets ? Toen hij

(20) Bij deze proef was, naast Mr. de Koning en T., de heer D. Roskes aanwezig. Mevr. Plaat beklaagde zich dat ik hem niet eerder toegelaten had, daar zijn tegenwoordigheid als een soort katalysator op haar werkte. Wij hebben hier wederom met een typische karaktertrek der „nerveuzen" te doen, voortvloeiend uit haar primaire functie en emotionaliteit (op niets steunende, plotseling en heftig optredende gevoelens van sympathie en antipathie voor bepaalde personen).

± 30 jaar was kwamen er geldzorgen. Hij heeft het nog niet gemakkelijk. In zijn werkkring heeft hij met groote sommen geld te doen. Woont hij in Amsterdam ? Ik ben in Amsterdam. Ik loop bij de beurs. Bij het Rokin zie ik hem terugloopen. Hij is een handelsman. Geld. Hij heeft met geld te doen."

Beoordeeling. Vele dingen juist ; enkele onjuist. Zeer enkele zelfs geheel onjuist. Over het algemeen een goede benadering van levensloop en karakter. Zelfde persoon als eigenaar mes (XXVIII). de Koning.

Op Zaterdagmorgen besloot ik haar een aantal voorwerpen te geven waarvan de „geschiedenis" mij onbekend was.

Er bestond bij mevr. Plaat een onbewust verzet tegen dergelijke voorwerpen, hetgeen m.i. voor een belangrijk deel uit haar type voortvloeit. De „nerveuze" wil spoedig resultaten zien.

Ik had mij voor dat doel door enkele personen een aantal voorwerpen laten toezenden en ook Ir. Ortt had mij hiervoor eenige voorwerpen ter hand gesteld.

N° XXXII.

Ik nam een met een letter gemerkte, gesloten, witte envelop uit de verzameling voorwerpen, mij door den heer K. toegezonden, scheurde daarvan en zijkant open en verzocht pp. mij een en ander met betrekking tot den inhoud (kennelijk een portret) mede te deelen. Ongelukkigerwijze hield pp. op een oogenblik een en ander op een zoodanige wijze vast, dat *ik* in de envelop kon zien en het portret herkende. De geportretteerde is mevr. Plaat totaal onbekend. Bovendien heb ik de volstrekte overtuiging dat zij voor noch tijdens de proefneming ook maar iets van het portret gezien heeft.

Pp. : „Iemand die veel leest en schrijft. Hij is op alle gebieden thuis. Hij is schriftstellerisch tätig. Hij is gauw geprikkeld. Hij heeft een gehaast en onregelmatig leven. Ik zie hem schrijven en in de trein zitten. Alle nieuwtjes pakt hij op. Dat is geen nieuwsgierigheid van hem, maar hij moet op de hoogte zijn met alles wat er gebeurt. Hij kan kortaf worden. Stapels papieren liggen op zijn bureau. Het is daar een heidensche wanorde. Hij heeft zin voor humor. Hij spreekt vreemde talen. In zijn omgeving zijn machines. Ik hoor een regelmatig stampen. Het stinkt daar. Ik ruik een eigenaardige, akelige lucht. Het is daar een reuzenlawaai. Hijzelf werkt niet tusschen de machines, maar loopt daartusschen. Hij zit aan een schrijftafel. Hij heeft zin

voor poëzie. Hij krijgt veel boeken gestuurd. Hij snijdt ze open. Een leuke kerel."

Beoordeeling. Alles juist. Het is het portret van den hoofdredacteur van een dagblad. Hij is zeer geestig en, volgens zijn eigen bekentenis, zeer slordig. Opmerkelijk is hier o.m. hetgeen pp. zegt met betrekking tot de zetmachines. (gehoors- en reukhallucinaties). Tenhaeff.

N° XXXIII.

Ik nam opnieuw een envelop uit de verzameling voorwerpen, mij door den heer K. toegezonden, behandelde deze op dezelfde wijze als de vorige, waarbij ik er thans echter voor zorgde, dat ook ik niets zou kunnen zien.

Pp. : „Bedroefd ; meisje ; vrouw. Hier komt mij iets bedruks uit tegemoet. Ze heeft een lief karakter. Iemand die niet met het leven klaar kan komen. Het wordt haar te machtig. Wat beteekent 26 ? Zij heeft een weeën trek om haar mond. Iets dat op zorgen duidt. Heeft zij een maaglijden ? Geeft zij over ? Hoofdpijn. Oprispingen. Het eten staat mij tegen. Je moet wel eten, maar zelfs het slikken valt moeilijk. Zenuwachtig. Soms kan ze weer heel vroolijk zijn. Heeft zij ook iets met boeken te doen ? Leest zij veel ? En zijn het dan studieboeken ? Misschien heb ik haar ook als schoolmeisje. Eigenaardige oogen. Tamelijk breede jukbeenderen. Onaangename mond.. Zij neemt alles zwaar op. Zij piekert over iets. Zij slaapt slecht. Gejaagd. Zij kan hysterisch lachen. Er moet iets bijzonders met haar gebeurd zijn. En toch krijg ik dat niet. Gejaagd."

Beoordeeling. De heer K. schreef mij : „Ik liet een kleine foto, welke ik van haar had, vergrooten. Ik zond u de foto omdat ik vermoedde dat er met deze dame „iets" is maar ik heb geen idee wat dat kan zijn. Het is echter twijfelachtig dat zij niet met het leven klaar kan komen. Ook durf ik de vraag, of zij een maaglijden heeft, overgeeft of oprispingen vertoont momenteel niet anders dan ontkennend beantwoorden. Het is evenwel mogelijk, dat deze verschijnselen zich later zullen openbaren. Ik heb zoo den indruk dat een en ander in zeer lichten graad reeds aanwezig is. Het slikken valt haar min of meer moeilijk ; daar hapert iets. Uw vraag of zij hysterisch kan lachen is moeilijk te beantwoorden. Zij lacht nooit breed, vlot uit ; maar kort, min of meer ingehouden. Het overige is echter beslist goed. Zij leest zeer veel ; neemt alles zwaar op ; piekert over iets, slaapt slecht en is min

of meer gejaagd. Toen zij 26 jaar oud was leerde zij haar tegenwoordigen echtgenoot kennen...."

Toevoeging. Toen ik het portret, na afloop der proef, voor de eerste maal bekeek, vielen mij daarop de eigenaardige oogen en de tamelijk breede jukbeenderen op. Tenhaeff.

N° XXXIV.

Ik nam een groote gele envelop, *welke kennelijk een schrift inhield,* uit dezelfde groep voorwerpen als de beide portretten en overhandigde deze, *geheel gesloten,* aan mevrouw Plaat. Zij zeide :

„Aanteekeningen. 't Schrijfboek van iemand die daar van allerlei inschrijft. Degene, van wie het is, hecht daar nogal waarde aan. Onaangenaam handschrift. Ik kan het niet goed meer in handen houden. 't Is een heer."

Beoordeeling. Bij opening bleek de envelop een schrift in te houden waarin een vrouwelijke spiritistisch medium, „automatisch", volgens haar zeggen onder contrôle van een mannelijken geest, met kinderlijke blokletters voor mij onbegrijpelijke mededeelingen had neergeschreven.

Het is juist dat degene, aan wie het toebehoort, het bezit van dit schrift zeer op prijs stelt. Het handschrift doet onaangenaam aan, een euvel, dat het met veel automatisch schrift gemeen heeft. Tenhaeff.

N° XXXV.

Ik nam nu een voorwerp (lucifersdoos) uit de groep, mij door Ir. Ortt ter hand gesteld. Pp. had een vermoeden „uit welke richting" dit voorwerp kwam. Zij zeide er het navolgende van :

„Een heer die buitengewoon hoog staat. Ik vrees dat ik er hem zelf door heen krijg. Breed van opvattingen. Een paar onderzoekende oogen. Rustig, reusachtig rustig. Gelijkmatig. Hij laat zich niet gauw van zijn denkbeelden afbrengen. Hij is verre van wispelturig. Hij wil altijd goeddoen. Hij verwondert zich over niets meer. Ik zie een kamer waar hooge boekenrekken staan. Hij staat voor een boekenkast, neemt daar een boek „liefkoozend" en langzaam uit en zet het daar dan weer in terug. Ik zie hem rustig zitten lezen met het boek op zijn schoot en zijn handen over elkaar. Heeft hij veel zin voor kunst? Kan hij veel eten? Soms heeft hij wolvenhonger. Hij is niet dik. (Zij maakt een beweging als die van iemand die over zijn gezicht, snor en baard strijkt.) Wrijft hij vaak met zijn handen over zijn gezicht?

Hij zit met het hoofd in de handen gesteund, de vingers tegen de wangen. Zijn oogen staren in de verte. Verträumt.

(Zij maakte nu de doos open, haalde er een ring uit, welke zij thans „onderzocht".) Ik houd de rust. 't Is alsof deze ring een erfstuk is ; aldoor is meegegaan. Deze heer heeft een helder verstand. Hij gaat met veel menschen om. Zij praten over allerlei dingen ; zij voeren de meest diepzinnige gesprekken. Hij kan zwaar op de hand worden. Reger Geist. Uiterlijk rustig. Hij heeft veel teleurstellingen gehad. Hij is een groote idealist."

Beoordeeling. Het verslag omtrent den ring — gedragen door een overleden familielid van Ir. Ortt — vertoont, volgens hem, geen punten van aanknooping met den vroegeren bezitter van den ring. Echter is de beschrijving van den ring in het doosje in alle details, ongedwongen, op Ir. Ortt zelf toepasselijk te noemen. Eén punt (schijnbaar) uitgezonderd, n.l. de wolvenhonger. Ir. F. Ortt verklaarde mij daaromtrent : „Ik heb altijd goeden trek, maar nooit overmatig. Maar..... ik heb een tijd in mijn leven gehad, zoowat 35 jaar geleden, dat ik, door een te lang doorgevoerde hongerkuur en als reactie daarop, *maandenlang* wèl gekarakteriseerd was door wolvenhonger. Neemt men aan dat de „tijd" voor psychometristen een factor is waar ze mee spelen, dan past dus die wolvenhonger ook in het totaal der beschrijving. Maar... ik heb dien ring nog nooit gedragen. Ik heb hem gekregen en hem aldoor in een doosje in een kastje bewaard. Terwijl het mes (N° 38) (als men het zoo noemen wil) vol van mijn „fluidum" zit, is de ring er totaal zonder." Tenhaeff.

N° XXXVI.

Ik gaf mijn schoonzuster, mej. W. Hemmes, een envelop waarin een pasfoto van een heer die mij zeer goed bekend is, doch die voor haar (en natuurlijk ook voor mevr. Plaat) een totaal onbekende is, met verzoek mevr. Plaat deze envelop te geven, er zorg voor te dragen, dat zij het portret niet zien kon en op te teekenen wat pp. naar aanleiding van een en ander zou zeggen. Daarna verwijderde ik mij en liep tijdens de proefneming het huis door. Na verloop van ongeveer tien minuten riep mijn schoonzuster mij binnen en gaf mij haar aanteekeningen. Pp. had gezegd :

„'t Is een man, maar in het leven van dezen man speelt een vrouw een groote rol. Dat deze man prettig is kan ik niet beweren, maar ik kan mij vergissen. 't Kan ook zijn dat het die vrouw is. Hij heeft iets met boeken te doen

Ik zie boeken. Ik heb zoo het gevoel of daar ergens een ongeluk gebeurd is. Hij heeft iets sympathieks in de oogen. Hij is vriendelijk. Hij moet met veel menschen omgaan. Wat is er toch met die vrouw gebeurd? Altijd wanneer ik aan die vrouw denk word ik bedroefd. Nu komt er ook een zeker onrustig gevoel over mij, ofschoon hij zeer rustig is. Wanneer hij zijn meening verdedigt, kan hij zeer scherp worden. Alles is zoo vaag. Ik zou graag weten of er een ongeluk met die vrouw gebeurd is. Hij heeft buitengewoon veel interesse voor alle dingen. Ik krijg ook het gevoel alsof die vrouw niet meer leeft. Dat moet hem een ontzaglijken knak gegeven hebben. Nu heeft hij ook niet de kracht om verder te gaan. Hij moet heel veel schoonheidszin hebben. Nu krijg ik een schrik. Die staat weer in verband met die vrouw. Hij is energiek en doorgrondt alles. Hij heeft een hoog voorhoofd. Hij kan soms zeer streng zijn en kortaf worden."

Opmerking. — Mijn schoonzuster deelde mij mede, dat mevr. Plaat tijdens deze proef onrustig en aarzelend was geweest. Zij was kennelijk „bang" dat zij fouten zou maken.

Beoordeeling. — De vrouw van den geportretteerde leeft en is tamelijk gezond. Al het overige is correct. Enkele jaren geleden overkwam de echtgenoote van den geportretteerde in huis een ongeluk. De foto zou toen reeds bestaan hebben. Tenhaeff.

N° XXXVII.

Mijn laatste reeks proefnemingen van deze serie vond op Zondagavond plaats, in tegenwoordigheid van mijn vrouw en schoonzuster. Pp. verklaarde zich niet bijzonder gedisponeerd te gevoelen. Ik legde enkele voorwerpen naast haar neer, mij door Ir. Ortt en den heer Ths. ter hand gesteld en waarvan de herkomst mij onbekend was. Zij nam een doosje dat een aantal voorwerpen inhield. Bovenop lagen een verbogen nikkelen horloge-kast, een verbogen mes en een dasspeld. Het geheel suggereerde een ongeluk. Pp. nam de dasspeld uit het doosje, dat zij wederom naast zich neerzette, en zeide :

„Dit moet van een ouden heer zijn die al lang dood is. Heeft Nederland in het begin van de vorige eeuw aan een oorlog deelgenomen? Iemand die dezen oorlog heeft meegemaakt. Hij heeft een hoog ambt bekleed. Ik hoor genoegelijk schieten, zoo schieten, zooals men een goede honderd jaar geleden in den oorlog schoot. Nu zie ik een stad waar veel singels omheen loopen. Kan deze mijnheer iets met het stadhuis te doen gehad hebben. Ik zie

een vierkanten toren, geen spitsen toren. De toren is breed van boven. En nu wandel ik ergens waar het mij aan oud-Utrecht herinnert. Ik zie een kerktoren die mij aan den Dom doet denken. Werd er in die dagen nog gesnoven? Hij moet een hoog ambt bekleed hebben. Hij maakt een zoo gemoedelijken indruk. Rond gezicht, bakkebaard met punten, blauwe oogen, kleine onderkin, pruil-lippen, onderzoekende, intelligente oogen. Rookte men in die dagen ook uit die lange pijpen ? Kan hij burgemeester geweest zijn ? Ik zie dat hij zooiets als een ambtsketen draagt. Buitengewoon deftig. Het is alsof ik in Utrecht ben ; stompe, vierkante toren als in Utrecht."

Beoordeeling. — De heer Ths. deelde mij mede dat de voorwerpen afkomstig zijn van iemand, die jaren geleden bij de pontonniers in Zutphen diende. Later werd hij stoker en vervolgens machinist bij de spoorwegen. Hij werd door een locomotief overreden en vond zoo den dood. De voorwerpen uit het doosje droeg hij op het moment van het ongeluk — waar vele de sporen van dragen — bij zich.

Dit alles klopt dus niet.

Maar... toen ik na de proefneming het doosje op de tafel uitschudde, bemerkte ik dat zich onder in o.m. twee penningen bevonden van de stad Utrecht uit de jaren 1788 en 1789, een Engelsche gedenkpenning van den slag bij Waterloo (de grootvader en vader van den verongelukte dienden in het Napoleontische leger) en een gedenkpenning van het kroningsfeest van Willem III.

Mevrouw Plaat heeft deze voorwerpen noch voor, noch tijdens de proef uit het doosje gehaald en de kans is *uiterst gering* dat zij de penningen, welke door de grootere voorwerpen geheel bedekt werden, in het kleine doosje heeft zien liggen. Tenhaeff.

N° XXXVIII.

Zij nam vervolgens een mes uit de „collectie Ortt" en zeide :

‚Dat is van een brombeer geweest, van een ouden Schnauzert. Jongen wat heeft die van zich afgebeten. Daar zit een heele droeve geschiedenis aan. 't Is niet prettig om dat in de handen te houden. Die man kon over lijken gaan. Hij moet veel geld verloren hebben. Mankeerde hij iets in de keel ? Het brandt als vuur. Ik kan niet slikken. Er zit iets waar ik niet overheen kom. Zoo kon ik niet slikken toen ik angina had. Mijn keel groeit langzaam dicht. 75. Wat beteekent dat ? Ik zie opeens allerlei schepen voor mij. Nu

moet ik spuwen ; ik pruim een bruine saus. Leelijke tanden. Heeft hij iets met schepen te doen ? Blauwe, strenge, koude oogen. Diepe rimpels over het voorhoofd ; ruwe huid ; verweerd gezicht ; borstelige wenkbrauwen ; rechte neus, van voren een beetje breed ; volle mond ; eigenwijze kin die een beetje teruggaat ; breede hand waarin iets klauwachtigs ligt. Alles is een beetje bruinachtig. Hij moet een zeeman zijn."

Beoordeeling. „De beweringen omtrent het mes zijn totaal fout. Zelfs geen spoor weet ik, hoe ze daaraan zou kunnen komen. Ik zelf heb het mes 42 jaar lang in mijn zak gedragen ; voor dien tijd droeg mijn vader het, die het nieuw gekregen heeft en op wien de beschrijving even weinig slaat als op mij. Het kan nooit in het bezit zijn geweest van iemand, die ook maar eenige overeenkomst met die beschrijving toonde." (Uit een brief d.d. 11 Juli 1929 van Ir. F. Ortt aan T.).

N° XXXIX.

Vervolgens gaf mijn schoonzuster haar een ring, waarvan de geschiedenis haar (mijn schoonzuster) bekend was, en naar aanleiding waarvan pp. het navolgende opmerkte :

„Zit hier iets bedroefds aan ? Vreeselijke droefenis. Hangt die droefheid met een man samen. Ik word duizelig. Dat komt van het hart. Iets ziekelijks. De oogen komen mij bovennatuurlijk voor. Oogen met een glans er in van een mensch die gauw sterven zal. Fijnbesneden gezicht, moede handen. Heelemaal op. De rug doet mij ook pijn. Als ik loop zwier ik van den eenen kant naar den anderen. Ik heb geen macht meer over mijn leden, zoo ellendig voel ik mij. Het herinnert aan t.b.c. Teringachtige oogen. Teringlijdend. Maar ik durf echter niet met zekerheid te zeggen dat het tering was. Op mij maakt het echter den indruk van t.b.c. Altijd maar zoeken naar genezing. Is die wel in hooge bergen geweest, waar een andere lucht was dan hier ? Daar voelt zij zich wat beter. Pijn in de longstreek. Zoo'n stuk van ongeveer 10 c.M. Benauwd, benauwd."

Beoordeeling. Alles juist. W. Hemmes.

PROEVEN MET HOMOEOPATHISCHE GENEESMIDDELEN.

In 1808 verscheen te Milaan het werk : „Della rabdomanzia" van de hand van Carlo Amoretti, in die dagen een mineraloog van vermaardheid, die door Thouvenel belangstelling had verkregen voor het wichelroedevraagstuk, dat hij sindsdien door proeven tot oplossing zocht te brengen.

In het zesde hoofdstuk van genoemd werk behandelt Amoretti de z.g. subjectieve gevoelens der roedeloopers. Van Pennet, met wien hij in o.m. Milaan en de Alpen experimenteerde, zegt hij, dat deze roedelooper steenkoollagen waarnam door een bitteren smaak in zijn mond. Van Vincenzo Anfossi, die Amoretti tien jaar lang als proefpersoon diende, zegt hij, dat warme zwavelbronnen hem een gevoel van warmte aan de beenen veroorzaakten, en een zuren smaak, welke hem aan rotte citroenen deed denken. Voorts maakt hij melding van o.m. Orioli, die, wanneer hij zich boven ertsaderen bevond, bij herhaling opeens en geheel onverwacht, maagsamentrekkingen alsmede een gevoel van duizeligheid verkreeg ; van Cavani, die bij dergelijke gelegenheden een gevoel kreeg als kropen hem mieren over de voeten ; van Agniola Rosetti die, wanneer zij zich boven wateraderen bevond, inwendige rommelingen verkreeg, die niet alleen door haarzelf, maar tevens door naast haar staanden konden vernomen worden......

Amoretti is geenszins de eenige geweest die bij zijn proefpersonen dergelijke verschijnselen waarnam. Wie bekend is met de uitgebreide litteratuur over het wichelroedevraagstuk weet, dat zij betrekkelijk veelvuldig voorkomen.

Justinus Kerner is een der eersten geweest, die deze verschijnselen aan een min of meer methodisch, proefondervindelijk, onderzoek onderwierp, waarvan zijn werk over : „Die Seherin von Prevorst" getuigt. In de eerste „afdeeling" van dit altijd nog lezenswaardige geschrift maakt deze voorlooper van het parapsychologisch onderzoek in Duitschland gewag van de uitwerkingen welke mineralen, water, plantaardige en dierlijke stoffen op lichaam en ziel van de somnambule hadden, wanneer zij deze stoffen in de hand nam. Zijn tijdgenooten Heineken, Tardy, Gmelin, Fischer, Nasse en Kieser-namen soortgelijke proeven op z.g. sensitieven.

In 1849 verscheen in het : „Journal of Man" (Cincinnati) een artikel van de hand van den fysioloog Buchanan dat in die dagen groot opzien baarde. Hij verhaalt t.p. hoe hij, na jarenlang bezig te zijn geweest met een onderzoek van het menschelijk zenuwstelsel, in aanraking kwam met bisschop (later generaal) Polk, van wien hij vernam, dat zijn „gevoeligheid"

zoo groot was dat hij indien hij in het donker een stuk koper aanraakte, dadelijk een metaalsmaak in zijn mond kreeg.

Het gevolg van dit beweren, dat Buchanan uit den mond van Polk zelven vernam, was, dat hij verschillende proeven ging nemen. Hij begon met metalen, om daarna verschillende andere grondstoffen te nemen. Bij deze proeven ging Buchanan als volgt te werk. Hij verdeelde verschillende pakjes met o.m. suiker, zout, peper, braak-, slaap- en bedwelmende middelen onder zijn ± 130 leerlingen. Niemand had daarbij eenige kennis met betrekking tot den inhoud van zijn pakje. En toch gelukte het, volgens Buchanan, verschillende zijner studenten, langs supernormalen weg, een indruk te verkrijgen van dezen inhoud, ja, hij zou bij sommige zijner proefpersonen, die zeer sensitief waren en daarbij zoo ongelukkig waren geweest een braak-of laxeermiddel te „trekken", spoedig daarna een zeer drastische werking hebben waargenomen, die voor hem hoogst interessant voor de betrokken personen echter vaak hoogst onaangenaam was.

Het verdient m. i. aanbeveling hier nog even op het verdere verloop dezer proeven te wijzen, zooals wij dit door Buchanan beschreven vinden.

Op zekeren dag legde hij een jongen man, die hij als zeer sensitief had leeren kennen, een brief in handen, afkomstig van een persoon met sterk sprekende karaktertrekken, waarbij hij zijn pp. verzocht hem al zijn indrukken zoo nauwkeurig mogelijk te zeggen. Het resultaat zou zijn verwachtingen verre overtroffen hebben. De jonge man moet n. l. het karakter van den briefschrijver op een zoodanig juiste wijze geschilderd hebben, dat zelfs zij, die hem het best kenden, dit den pp. niet zouden hebben kunnen verbeteren. Ook zou de pp. bij die gelegenheid treffend juiste bijzonderheden hebben vermeld met betrekking tot de gezondheid en de persoonlijke ervaringen van den briefschrijver. Dit succes op het pad van — wat wij zouden kunnen noemen — de *intuitieve* grafologie gaf Buchanan aanleiding zijn proeven in deze richting voort te zetten, en weldra zag hij zich op grond hiervan in het bezit van een groote hoeveelheid interessant materiaal, waarvan hij een groot deel publiceerde in het „Journal of Man" van 1849. Later nam hij verschillende deelen hieruit over, welke hij, aangevuld met allerlei nieuwere onderzoekingen, in 1885 publiceerde in zijn „Psychometrie or the dawn of a new civilisation".

Het woord psychometrie werd door Buchanan in 1842 gevormd. Gelukkig gekozen kan dit woord nu niet bepaald genoemd worden, er wordt bij de psychometrie niets *gemeten*. Maar het heeft nu eenmaal burgerrecht verkregen.

Moge aan Buchanan de eer toekomen, de verschijnselen der „psychometrie" voor de eerste maal onder de aandacht der moderne wetenschappelijke wereld te hebben gebracht, de Amerikaansche geoloog W. Denton heeft zeer zeker niet minder verdienstelijk werk verricht door voor den eersten keer op de practische beteekenis dezer verschijnselen voor geografie, geologie, palaeontologie, archaeologie en astronomie te hebben gewezen. Bovendien heeft Denton er voor weten te waken, dat de factor der telepathie bij het nemen van een aantal dezer proeven werd uitgeschakeld. Bij Buchanan werden hiertegen in 't geheel geen maatregelen genomen. Gemis aan voldoende bekendheid met dit verschijnsel is hiervan zeer zeker wel de voornaamste oorzaak.

In tegenstelling met Buchanan, wien het hoofdzakelijk om het verkrijgen van karakterdiagnosen en voorspellingen te doen was, trachtte Denton door middel der psychometrie gegevens op de gebieden der bovengenoemde wetenschappen te verkrijgen. Als proefpersonen dienden hem onderscheidene personen, in 't bijzonder zijn echtgenoote, zuster en zoon.

Bij zijn proeven op het gebied der geologie sloeg Denton de gesteenten, die zijn pp. moesten „onderzoeken", vaak in verschillende stukken en zond aan zijn onderscheidene p.p. deelen van denzelfden steen tot psychometrisch onderzoek, zonder dat deze ook maar het geringste van elkaar of van den oorsprong van het stuk steen afwisten.

De proeven met zijn eigen familieleden hadden zoodanig plaats, dat ook D. zelf niet wist, welk stuk de pp. genomen had. Eerst na afloop van het experiment vergewiste hij zich hiervan, om daarna na te gaan in hoeverre de beschrijving juist was of juist kon zijn.

Denton heeft zijn proefnemingen meer dan 20 jaar achtereen voortgezet en deze zorgvuldig beschreven in zijn werk: „The Soul of Things" waarvan het eerste en tweede deel tijdens zijn leven (in 1863 en 1873) en het derde deel na zijn dood door zijn vrouw werd uitgegeven.

Volgens Denton zouden psychometristen honderden malen aan hem, aan de hand van verschillende, hun totaal onbekende voorwerpen, tooneelen uit de vroegere geschiedenis der aarde beschreven hebben, welke door *latere* onderzoekingen als juist zouden zijn erkend geworden.

Sinds de publicaties van Buchanan en Denton zijn er in den loop der jaren verschillende geschriften over de psychometrie verschenen, op grond van proeven door onderscheidene onderzoekers op dit gebied genomen (21). Als een der beste, tevens een der meest recente, geschriften over dit onderwerp noem ik dat van den Duitschen arts G. Pagenstecher: „Die Geheimnisse der Psychometrie oder Hellsehen in die Vergangenheit", in 1928 bij O. Mutze te Leipzig verschenen (22).

Lombroso deelt in zijn : „Hypnotische und spiritistische Forschungen" (J. Hoffmann, Stuttgart, pag. 54) mede, dat Luys bij eenige hysterische patienten het aantal van hun aanvallen reduceerde, eenvoudig door haar lichamen in aanraking te brengen met een tube welke broomnatrium bevatte. Lombroso deelt t.p. voorts mede, dat hij in den nek van een zijner proefpersonen een envelop legde welke één centigram kinine bevatte. „Dadelijk klaagde hij over oorsuizen en een bitteren smaak in den mond."

Dit alles en nog veel meer heeft mij er toe geleid de proeven te nemen waarvan ik thans rapport ga uitbrengen.

Door de vriendelijke en belanglooze medewerking van den heer apotheker C. Knufman, hoofdvertegenwoordiger voor Nederland van de bekende fabriek van homoeopathische geneesmiddelen van Dr. Willmar Schwabe (Leipzig), werd ik in het bezit gesteld van een collectie homoeopathische geneesmiddelen. Daaronder bevonden zich o.m. :

1 Platina D 3.

---

(21) In ons land verscheen o. m.: „Beschrijving van een psychometrisch helderziend medium" door J. Valckenier Suringar" (Amsterdam, 1922).

(22) Zie: „Tijdschrift v. Parapsychologie", Jrg. I, pag. 293.

2 Mercurius viv. (kwikzilvèr) D 3.
4 Aurum (goud) D 3.
8 Cuprum (koper) D 3.
12 Aqua dest. (gedestilleerd water).
13 Hydr. Chinini (kinine) D 2.
14 Sirup simplex (stroop) D 1.
15 Acid. Citric. (citroenzuur) D 1.

De nummers voor de stoffen geven de nummers aan welke *onder* op de fleschjes geplakt waren. Als leek op het gebied der homoeopathische geneesmiddelen kon ik, toen ik de fleschjes ontvangen had, door het bekijken dezer voorwerpen hun inhoud niet bepalen. Ik moest daarvoor het nummer nagaan, dat onder op het desbetreffende fleschje geplakt stond en het lijstje nemen dat ik van den heer Knufman ontvangen had en waarop deze nummers opnieuw voorkwamen, met daarachter den inhoud van elk nummer.

Ik ontving de collectie op 24 Januari 1929 ten huize van Dr. Dietz, waar ik in den middag aankwam. Toen ik de (in totaal 27) fleschjes bekeken had, en daar de hierboven genoemde — waarmede ik voorloopig slechts werken wilde — uitgenomen had, was ik in staat daar, op het oog, goud, platina en koper uit te halen, daar deze drie stoffen, in colloïdalen toestand, immers donker gekleurd zijn en, bij een meer nauwkeurige beschouwing, alle drie onderling iets van elkaar in kleur blijken te verschillen. Deze onderlinge verschillen komen nog meer naar voren wanneer men (zooals ik dit bij mijn proeven deed) enkele druppels dezer vloeistoffen op een wit schoteltje giet. Goud geeft dan een roodbruin plasje, platina een donkerbruin en koper een lichtbruin.

Ook het fleschje met kwikzilver kon ik er dien middag reeds dadelijk uithalen, omdat deze vloeistof *troebel* is. Enkele druppels, op een schoteltje gestort, geven echter een voor het normale oog kleurloos geheel, dat men over het algemeen niet van enkele druppels ged. water kan onderscheiden.

Wat nu de vier resteerende stoffen betreft, deze zijn noch in de fleschjes, noch op een schoteltje van elkaar te onderscheiden. Dit geldt niet alleen voor mij, doch kan als algemeen geldend worden aangemerkt, gelijk eenige steekproeven mij leerden.

Op grond van dit alles spreekt het van zelf dat bij goud, platina en koper aan de uitkomsten van het eerste experiment een hoogere waarde moeten worden toegekend dan aan die der later volgende.

Er zullen er mogelijk onder mijn lezers zijn, welke aan deze volgende proeven in het geheel geen waarde willen toekennen. Dit standpunt zou het

mijne zijn, indien naast deze groep proeven niet een andere groep stond, door welke de kryptaesthetische begaafdheid van mevrouw Plaat bewezen geacht mag worden *en waarbij zij zich bovendien als een betrouwbare pp. heeft doen kennen.* Beide factoren geven mij aanleiding hier thans *niet* méér kritisch te zijn dan ik t.o.v. een doorsnee-proefneming op het gebied der algemeene psychologie gewend ben te zijn. Een dergelijke geesteshouding nu doet hier zelfs geenszins alle waarde ontzeggen aan de resultaten van proefnemingen, waarbij de pp., wetende in welke stof zij haar vingers doopte, de indrukken mededeelde welke deze stoffen haar gaven.

De proeven door mij in Januari 1929 met mevrouw Plaat met betrekking tot homoeopathische geneesmiddelen genomen, zijn in Juli voortgezet. Tusschen beide series ligt dus een tusschenruimte van een klein half jaar. De vraag rijst thans welke waarde wij toe moeten kennen aan de eerste reeks der Juli-proeven met betrekking tot goud, platina en koper. Het komt mij voor dat het redelijk is — hierbij mede in aanmerking nemende hetgeen ik hierboven reeds opmerkte — de uitkomsten der eerste Juli-proeven met de drie genoemde stoffen niet *veel* lager te waardeeren dan die der eerste Januari-proeven. De invloed van het vergeten heeft zich hier ongetwijfeld doen gelden bij pp. Bij mij was dit althans het geval met betrekking tot platina en koper.

Over de wijze waarop deze proeven door mij genomen werden het navolgende. De acht fleschjes werden door mij op onwillekeurige wijze op een tafeltje neergezet. Daarna nam ik een glazen schaaltje, druppelde daarin een weinig van den inhoud uit het fleschje, nam het nummer, dat tegen den bodem van het fleschje was aangeplakt op, zocht daarna dit nummer op mijn lijst op om na te gaan welke stof zich in het fleschje en op het schoteltje bevond, om vervolgens het schoteltje aan mevrouw Plaat te geven. *Ik heb er steeds met succes tegen kunnen waken, dat pp. het nummer op het fleschje zou kunnen lezen* ([23]).

Mevr. Plaat bracht nu de toppen van enkele vingers van haar rechterhand in aanraking met de vloeistof op het schoteltje, om mij daarna haar indrukken mede te deelen, welke ik nauwkeurig opteekende. Na elke proefneming waschte pp. haar handen af. Ik deed hetzelfde met het schoteltje om daarna daarop enkele druppels uit het tweede fleschje te laten vallen,

(23) Bij mijn proeven te Hilversum stonden de fleschjes steeds in een ander vertrek dan dat waarin pp. zich bevond.

enz. Zooals den lezer uit het navolgende zal blijken, kwamen geenszins op alle proefdagen alle acht fleschjes aan de beurt. Dit houdt verband met het feit, dat pp. in den grond een afkeer van deze proeven had, welke zich demonstreerde in o.m. de neiging deze proeven uit te stellen, in een spoedig vermoeid worden er door en, eenmaal, in een zeer sterken en karakteristieken protest droom ([24]). Pp. gaf mij gaarne toe, dat haar verzet onredelijk was en zij probeerde bij herhaling daar tegen in te gaan, hetgeen haar de eene maal beter gelukte dan de andere. Onnoodig te zeggen, dat ik den belemmerenden invloed van een en ander op deze proeven ondervond en derhalve mijn „idealen" in dezen met haar verre van verwezenlijkt heb ([25]).

Op 24 Januari, 4 en 7 Juli werd door mij een kleine wijziging gebracht in mijn modus operandi ; dit met het doel den factor der telepathie buiten te sluiten. Zij bestond hierin dat ik op die dagen mij er pas na elk experiment van vergewiste welke stof ik aan pp. had gegeven. Op 24 Januari en 4 Juli zette ik de gebruikte fleschjes ter zijde, op 7 Juli daarentegen voegde ik deze opnieuw bij het achttal om daarna de fleschjes, met gesloten oogen, door elkaar te zetten. De lezer vindt hierin het antwoord op zijn vraag, waarom op 7 Juli ged. water en stroop twee maal gegeven werden.

Op grond van hetgeen ik hierboven met betrekking tot goud, platina, koper en kwikzilver schreef, is het duidelijk, dat de factor der telepathie hier slechts voor ged. water, stroop, citroenzuur en kinine was uitgeschakeld ([26]).

---

(24) In den nacht van 6 op 7 Juli droomde zij, dat ik haar een tomaat — haar lievelingsvrucht — aanbood. Zij hapte er in en kwam toen tot de onaangename gewaarwording, dat ik deze tomaat met koper D 3 gevuld had. Zij maakte zich hierover zoo kwaad, dat zij mij de vrucht in het gelaat slingerde.

Zij vertelde mij dezen droom in den morgen van den 7en Juli aan de onbijttafel, schaterlachend. Kort daarop ging de laatste ronde met betrekking tot deze proeven en.... pp. bleek ditmaal, voor haar doen, zeer goed gedisponeerd te zijn voor deze proeven.

(25) Deze erkenning is mij een aanleiding geweest, Dr. Ferd. Krauss, hoogl. in de chemie te Braunschweig, die reeds bij herhaling met pp. experimenteerde, te verzoeken ook enkele reeksen dergelijke proeven met haar te nemen. Reeds op 15 Juli gaf hij aan dit verzoek gehoor door enkele voorproeven met haar te nemen waarvan de eindresultaten reeds op een aantal punten met die van mijn proeven overeenstemmen. „Leider war Frau Plaat abgespannt, sodass die Versuche nicht ganz zu Ende geführt werden konnten" schreef Prof. Krauss mij op 19 Juli.

En op 14 Aug., nadat hij mijn protocollen had ingezien, schreef hij mij: „Ich habe nach den Akten durchaus den Eindruck, dass Frau Plaat für bestimmte Chemikalien ganz bestimmte Empfindungen bekommt...".

Het ligt in de bedoeling van Prof. Krauss deze proefnemingen voort te zetten.

(26) Ik begrijp dat sommigen mij hier tegen zullen willen werpen dat ik onbewust gebruik gemaakt heb van herkenningsteekens als luchtbelletjes in het glas der fleschjes, vlekjes op de kurken, enz. en zoo in laatste instantie toch wel wist welke stof ik uitschonk. Zij *kunnen* gelijk hebben, ofschoon ik dit onwaarschijnlijk acht.

Gaan wij thans over tot een beschouwing der protocollen.

KWIKZILVER.

21-1-1929. Ik krijg een gevoel als zag ik alles van vuur, als stond ik midden in het vuur. Ik word heet, speciaal over mijn rug. Ik krijg het ontzettend benauwd, zooals ik het zou krijgen bij kolendamp of een ander gifgas. 't Is hoogst onaangenaam.

23.1. Ik zie een grijsblauwe, bliksemblauwe kleur. Ik krijg een metaalsmaak. Ik begin moeilijk te ademen. 't Is alsof dampen mij op de longen slaan.

24.1. Ik krijg slikbezwaren. Er trekt iets samen. Wat is die zure smaak? Nu proef ik ook bitter. Ik zie iets witachtigs. 't Gaat niet meer... ik krijg het doodsbenauwd door die gemeene gassen.

4.7. Ik krijg een bitteren smaak. Wit. Zilverkleur. Kwikzilverkleur. Ik krijg het benauwd als werd ik vergiftigd. Het is een metaal. Violetgeel. Bliksemlicht. Dat is smeer vergif. 't Is kwikzilver.

7.7. Ik krijg het benauwd. Ik word heet. Ik krijg een kleur. Hartkloppingen. Ik word bedwelmd. 't Is hoogst onaangenaam. 't Is een metaal met een loodachtige, een loodgrijze kleur.

Beoordeeling ([27]). *Metallurgie.* Kwikzilver wordt nagenoeg uitsluitend uit cinnaber (Hg S) bereid. Deze stof wordt in vlamovens geroost met het doel de zwavel te oxydeeren en het kwik vrij te maken (Hg S + O_2 = S O_2 + Hg). Doelt pp. hierop, als zij zegt dat zij een gevoel krijgt als zag zij alles van vuur, als stond zij midden in het vuur? En slaat het benauwd worden op de kwikdampen die ontstaan en gecondenseerd worden? Het kan echter ook zijn, dat zij op de S O^2-dampen doelde. De kleur van kwik werd bij herhaling juist aangegeven en eenmaal ook de stof zelf. De zure smaak

Het is hier ook de plaats er de aandacht op te vestigen, dat pp. bij deze proeven een aantal dingen heeft gezegd met betrekking tot metallurgie, symptomatologie, enz. waarvan de juistheid mij eerst na 7 Juli, bij het naslaan van handboeken e. d., is gebleken. Dit wijst er op dat de hier bereikte resultaten geenszins uitsluitend door de telepathie-hypothese gedekt worden.

(27) Voor de beoordeeling dezer proeven bediende ik mij van o.m. A. F. Holleman: „Leerboek der anorg. chemie", dito: „Leerboek der org. chemie", Wolters, Groningen; E. Poulsson: „Lehrbuch der Pharmakologie", Hirzel, Leipzig; A. Vosmaer: „Encyclopaedie van materialen en hun eigenschappen", Wink, Zalt-Bommel; Strasburger: „Lehrbuch der Botanik", Fischer, Jena; Bonde: „Rezeptschlüssel", Grieben, Leipzig; Farrington: „Klin-Arzneimittellehre", Leipzig, W. Schwabe.

kan doelen op een reiniging met salpeterzuur (HNO_3) welke het kwik meestal nog ondergaat. Wat betreft de *symptomatologie,* ook hierin zit iets goeds. Het kwikgebruik veroorzaakt o. m. koorts, hitteverschijnselen, een bloeden, zwellen en degenereeren van het slijmvlies van het tandvleesch, mondgezwellen en speekselvloed. Voorts doet het de oorspeekselklieren alsmede de halsklieren zwellen. Bedoelt zij dit, wanneer zij over slikbezwaren spreekt?

Stoornissen in de ademhaling, beklemmings- en verstikkingsgevoelens, hartkloppingen en een reeks vergiftigingsverschijnselen zijn voorts nog enkele der vele nadeelige gevolgen, welke het kwikgebruik met zich medebrengt en waarvan pp. mogelijk iets ervoer.

GOUD.

21-1-1929. Mijn heele lichaam jeukt. Ik heb een gevoel als kreeg ik brandblazen op het lichaam. Op het schouderblad, rechts, krijg ik een brandend gevoel. Ik krijg den indruk van een bruinachtige stof. Wat heeft water daarmede te doen. Korrelvormig. Het geeft mij een brandend gevoel.

23-1. Staubkörner. Water, stroomend water. Rivierwater. Ik moet mijn oogen dichtknijpen. Het wordt gloeiend heet in mijn nek. Jucken, brennen, kratzen.

24-1. Ik word gloeiend heet en krijg pijn in mijn oogen. Branden en jeuken.

4-7. Dat is een metaal. Ik ruik en proef niets. Het heeft een roodachtige kleur. Het doet mij aan koper denken, maar het is een edelmetaal. Kann es klein gefunden werden. So klein wie Staub wird es gefunden. Jetzt fängt es an zu jucken. Es ist Gold.

5-7. Wordt dat in heele fijne deeltjes gevonden? Het heeft geen smaak. Wat heeft water hiermede te doen? Rotsen, bergen, zand, bruinachtig metaal.

7-7. Ik moet de oogen dichtknijpen. Het jeukt.

Beoordeeling. *Metallurgie.* In Transvaal, het voornaamste goud-productieland, komt goud in riffen (vertikale lagen) voor, die zich in het kwartsgesteente bevinden. Zij worden met dynamiet losgemaakt, waarna de groote stukken worden verbrijzeld en daarna fijn gestampt. De stampers vallen in een grooten trog neer, door welken een groote hoeveelheid water stroomt, dat een fijn, goudhoudend slib medevoert. Dit slib wordt chemisch gereinigd.

In Californie „waschte" men eertijds *goudhoudend rivierzand* met be-

hulp van een waschwieg (cradle) en wist op deze wijze het edelmetaal te winnen. Klompgoud (nuggets) wordt uiterst zelden gevonden en speelt op de wereldmarkt geen rol van beteekenis. Het komt mij voor dat pp. enkele goede dingen heeft gezegd met betrekking tot de metallurgie. Staubkörner, stroomend water, rivierwater enz. is althans thuis te brengen. Ook de kleur is niet onjuist. *Symptomatologisch* ligt er ook wel iets goeds in haar uitspraken. Goudgebruik veroorzaakt o.a. hyperaemie (o.m. in de oogen) en jeukgevoelens.

PLATINA.

21-1-1929. Ik zie een licht gele kleur. Op open wonden oefent dit een bijtenden invloed uit. Iets als alcohol. Gevoel van samentrekken in den mond. Een bittere smaak. Zilvergrijs. Ik moet aan een amalgaam denken. Het heeft een kwikzilverkleur.

23-1. Dit is een grijs metaal. Het is niet zoo hard als koper. 't Lijkt op kwik, maar is geen kwik. Zilvergrijs. Lang en plat. Koud als ijs.

24-1. Ik ruik een scherpe lucht. Zilvergrijs. Tusschen hard en week in. Komt het uit een streek waar bergen zijn?

7-7. Daar krijg ik hartkloppingen van. Es legt sich auf meine Brust. Het is zilvergrijs. Wat beteekent blauw? Ik word duizelig en benauwd. Het is verre van aangenaam. Ik krijg er een tegenzin in. Dat is platina.

Beoordeeling. *Metallurgie.* Platina komt uit Zuid-Amerika en het Oeralgebergte. Het is een metaal met een grijsachtige, witte kleur en wordt gezuiverd met behulp van koningswater ($HNO_3 + HCl$), een bijtend vocht, met een scherpe lucht. Het kan niet ontkend worden dat pp. hier iets van „aanvoelde". De *symptomatologie* geeft echter geen „houvast". Merkwaardig is dat zij op 7 Juli besluit met „dat is platina".

KOPER.

21-1-1929. Ik word duizelig en krijg een gevoel als werd ik rondgeslingerd. Ik krijg het benauwd. Ik knip met de oogen als keek ik tegen fel licht in. Heeft dit iets met groote steenen te doen; een rotsachtig landschap. Ik zie ook water. Nu krijg ik een metaalsmaak. Bruin, roestbruin. Kan het wegvloeien?

23.1. Koperrood, koperkleur, bruin, roestbruin. Smaak- en reukloos metaal. Es legt sich auf die Brust wie Steine. Hartpijn.

24-1. Maagpijn, alsof ik te heet heb gegeten. Geen reuk en geen smaak. Heet van binnen en heet van buiten.

3-7. Ik proef niets. Benauwd. Hartkloppingen. Ik moet naar mijn hoofd grijpen. Buikpijn.

Beoordeeling. Zoowel *metallurgisch* als *symptomatologisch* is pp. hier vaag. Dat koper uit bergachtige landen (o.a. uit N.-Amerika, Spanje en den Oeral) komt, is bekend. Het wordt gezuiverd door roosten en gloeien met silicium-verbindingen en koolstof. Slaat hierop haar vraag „Kan het wegvloeien?" De kleur is niet onjuist aangegeven. Kopervergiftiging geeft o.m. maag- en buikpijnen ; in laatste instantie hart- en adem-dood.

KININE.

23.-1-1929. Wit. Feuerfarbe. Bergen en rotsen. Bitter, galbitter.

24-1. Ik moet de tanden op elkaar zetten. Wit. Bitter.

3-7. Een bittere smaak. Ik kan het niet doorslikken, zoo akelig vind ik het. Is het wit en bitter ? Ik reageer er met mijn maag op. Ik word duizelig en krijg oorsuizingen. Het komt uit een plant. Groeit die plant wel tegen heuvels ? Zij groeit niet in de vlakte. Zij groeit in een vochtig en benauwd klimaat. Die plant is niet wit. Maar als dit goedje gemaakt wordt dan wordt het pas wit. Oorsuizingen. Gal, gal bitter.

4-7. Dit is geen metaal. Mijn maag kan dit niet verdragen. Bitter. Duizelig. Nu zie ik wit. Een groene plant die dit bittere goedje levert. Groeit die plant waar het hoog en warm is ? 't Is een middel dat je slikken moet. Het werkt ook op mijn hoofd.

7-7. Ik krijg weer dien galbitteren smaak. Het werkt op mijn hart. Ik word duizelig. Het is kinine.

Beoordeeling. *Herkomst.* De Kinaboom groeit op een hoogte van 1000—3000 M. op een zacht hellenden bodem in tropische streken. De bladeren zijn groen. Uit de bast van den Kinaboom wordt de kinine bereid. De bast is roodbruin, het uiteindelijke product wit. *Symptomatologie.* Kinine smaakt bitter en veroorzaakt o.m. oorsuizen, duizeligheid, maagbezwaren en hoofdpijnen. Ook het hart wordt er door beinvloed.

CITROENZUUR.

24-1-1929. Ik ruik een vieze, rotte lucht. Zwavelgeel. Poeder. Bitter. Droge mond.

3-7. Ik krijg een rotte lucht in mijn neus als van bedorven eieren. Zwavelgeel. Geel. Niet lekker. Kan hier water iets mee te doen hebben? Ik zie een berglandschap.

7-7. Zuurzoet en bitter. Geel. Het komt van een vrucht. Dat kan je tegenstaan. Bitter. Ich schüttle.

Beoordeeling. *Herkomst.* Het zuur wordt uit het sap van niet geheel rijpe citroenen bereid ([28]). Men neutraliseert het citroensap met krijt, waardoor het moeilijk oplosbare calciumcitraat wordt neergeslagen. Door toevoeging van zwavelzuur ontstaat hieruit het moeilijk oplosbare gips, benevens een oplossing van citroenzuur, welke bij uitdamping kleurlooze, zuilvormige kristallen levert. Doelt zij hierop wanneer zij van poeder spreekt? Deze kristallen vormen immers inderdaad een poeder. De plantaardige herkomst is juist aangegeven. De citroenboom komt in Z.-Europa voor waar berglandschappen zijn. De vrucht is geel. De *symptomatologie* is vaag, maar niet onjuist. De rotte lucht kan ik niet thuisbrengen.

STROOP.

24-1-1929. Dit heeft geen reuk. Ik zie kleuren : rood, zwart, groen. 't Is zoet, zoet als saccharine.

3-7. Ik ruik niets. Het is geen metaal. Het komt uit iets levends, uit een plant. Het is een middel dat je slikt. 't Is bitter. Wit, wit, wit. Zoo fijn als suiker. Het komt uit een land waar het heet is. Nu wordt het zoet in plaats van bitter. Het is zoet met een bitteren nasmaak. Ik heb geen benul wat het is. 't Is een soort wit poeder. Het komt uit een plant, die in een heet land groeit.

4-7. Dit is van plantaardige herkomst. Groen en wit. Het is brandbaar. Bitter. Ik word erg heet.

7-7. Was zu essen. Geen metaal. Bitter en Judensüsz. Wit, plantaardige herkomst. 't Is stroop.

7-7. 't Is weer stroop.

Beoordeeling. *Herkomst.* Volgens den heer apotheker Knufman bevatte het fleschje zeer waarschijnlijk *rietsuiker*stroop. In dit geval is, gezien de algemeen bekende herkomst van de rietsuiker (v.n.l. uit Java en Cuba) haar bewering „het komt uit een plant die in een heet land groeit" niet onjuist.

---

(28) Citroenzuur verkrijgt men ook synthetisch, doch apotheker Knufman berichtte mij op 30 Juli 1929 dat *dit* citroenzuur uit citroenen bereid is.

De heer Knufman, die in Indie bij herhaling ruw suikerriet proefde, zegt mij dat het zoet smaakt, maar niet zoo zoet als zuivere suiker. „Er is dan een bijsmaak aan, die ik *niet bepaald bitter* kan noemen, maar toch zéér zeker den bitteren smaak beinvloedt."

Prof. Valckenier Suringar deelde mij mede, dat „wanneer suiker niet op de goede wijze gecentrifugeerd wordt er (door invloed van melasse) een bitteren smaak aan kan zijn." Houdt dit niet in, dat het voor-product bitter smaakt en kan dit niet den bitteren smaak verklaren ?

Ik moet er hier de aandacht op vestigen, dat ik, toen ik deze proeven nam, in de meening verkeerde met beetwortelsuikerstroop te doen te hebben. Eerst op 30 Juli vernam ik de meening van den heer K. *Symptomatologie*. Stroop smaakt zoet en heeft, volgens sommigen, een bitteren nasmaak. De kleuren groen (suikerriet) en wit (suiker) zijn thuis te brengen. Ook is suiker brandbaar (mits men gebruik maakt van een katalysator als o.m. sigarenasch, bloed, e.d.).

GEDESTILLEERD WATER.

24-1-1929. Benauwd. Duizelig. Onrustig. Het bemoeilijkt mij in 't spreken.

4-7. Benauwd. Duizelig. Smaakloos. Ik word er suf van.

7-7. Dat is gedestilleerd water.

7-7. Gedestilleerd water.

Beoordeeling. *Symptomatologisch* doen haar uitspraken ons hier aan die van roedeloopers als b.v. Bleton denken, die allerlei orgaangewaarwordingen kreeg wanneer hij zich boven wateraders bevond (W. Barrett en Th. Besterman : „The divining rod'", Methuen & C°., London, pag. 243 e.v.). Voorts ligt hier eenige positieve waarde in het feit, dat zij nagenoeg niets kon zeggen met betrekking tot deze stof. Opmerkelijk is hier mede het feit dat zij op 7 Juli beide malen spontaan de juiste stof noemde. Hetzelfde deed zich bij de stroop voor.

Ir Ortt, met wie ik de resultaten van o.m. deze proevenreeks besprak, stelde daarbij nog een tweede wijze van beoordeeling voor, waarmede ik mij ten volle kan vereenigen en welke ik belangrijk genoeg vind om haar hier te vermelden.

Uit de acht stoffen zijn acht protocollen ontstaan, welke uit verschillende waarnemingen van dezelfde stof zijn samengesteld. De meest exacte methode om na te gaan of deze sensaties nu op toeval dan wel op een

supernormaal waarnemen berusten schijnt wel deze te zijn, dat een onpartijdig, derde persoon, die de proeven niet heeft medegemaakt, na overweging van elk protocol nagaat, op welke van de acht stoffen het 't meest betrekking heeft. Zoo kan ieder protocol aan een der stoffen worden toegewezen. Wanneer nu daarna blijkt, dat inderdaad die stoffen, waaraan het protocol wordt toegewezen, dezelfde zijn als die, waaraan de pp. haar sensaties beschreef, dan heeft men dus eenzelfde kans op toeval als een persoon heeft, die acht verschillende voorwerpen in dezelfde volgorde legt als een ander, terwijl beide dit geheel onafhankelijk van elkaar doen. De kans dat dit inderdaad toevallig zoo zal uitkomen is 1 op 8! (of 1 op $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6 \times 7 \times 8$) of wel 1 op 40320.

Daar nu bij mevr. Plaat alle protocollen, in meerdere dan wel mindere mate, doch niet één in geenen deele, bij de onderzochte stof passen, is de kans dat dit alles op toeval zou berusten zoo uiterst gering dat ook hieruit o.m. haar supernormale begaafdheid bewezen kan worden geacht.

EINDCONCLUSIE EN VERKLARING.

Is mevrouw Plaat supernormaal begaafd? Het zou onredelijk zijn deze vraag thans anders dan bevestigend te beantwoorden. Het geheel der in de vorige bladzijden gerapporteerde gevallen kan voor het overgroote deel moeilijk anders ontstaan zijn, dan dank zij de supernormale begaafdheid van mevrouw Lotte Plaat-Mahlstedt. Het is natuurlijk zeer goed mogelijk, dat het toeval mevrouw Plaat hier en daar den spijker op den kop heeft doen treffen; het was, ondanks alle genomen voorzorgsmaatregelen, onvermijdelijk dat hier en daar een voorwerp een indice gaf. Evenmin is in het persoonlijk contact bij het experimenteeren tusschen proefpersoon eenerzijds en proefleider en aanwezigen anderzijds de persoonlijke fout (al werd zij slechts gemaakt in den vorm van een zucht) volmaakt uit te schakelen, evenmin als zij dit is bij zoovele experimenten op het gebied der algemeene zielkunde.

Naarmate de onderzoeker echter meer voor zijn taak berekend is, zal de factor der indices meer tot zijn minimum gereduceerd worden.

Ook de persoon van het medium speelt hier een rol. De een laat zich gemakkelijker en sneller door indices leiden dan de ander. De intelligente en voorzichtige proefpersoon ziet bovendien in, dat „indices" ook wel eens op een dwaalspoor kunnen voeren, dat er ook schijnbare indices zijn.

Ondanks dit alles geloof ik echter, dat noch de hypothese van het toe-

val, noch die der „voorwerpelijke" en „persoonlijke" „fouten" in staat zijn zelfs maar een klein gedeelte der verkregen resultaten te dekken. *M.i. is de hypothese der kryptaesthesie de eenige hypothese, welke voor de verklaring der overgroote meerderheid der verkregen resultaten in aanmerking kan en mag komen.*

De vraag rijst thans, van welken aard deze kryptaesthetische begaafdheid, deze begaafdheid om op verborgen of supernormale wijze waar te nemen, geacht moet worden.

Ik kan niet ontkennen dat zich tijdens en na mijn proefnemingen bij herhaling de vraag heeft opgedrongen, of wij hier niet in de eerste plaats met een telepathie-*achtig* vermogen te doen hebben. Men versta mij wel : ik zeg telepathie-*achtig*. Met zuivere telepathie, d.i. met het op supernormale wijze opvangen van de — al dan niet bewust — uitgezonden gedachten van een der aanwezigen, hebben wij bij haar vermoedelijk niet te doen, althans niet in die mate, dat wij haar als een telepathe zouden kunnen aanmerken (29). Heb ik niet bij herhaling opgemerkt, dat zij juist die dingen *niet* zeide, welke ik verwachtte en waar ik mijzelf op concentreerde, doch geheel andere dingen, waaraan ik op deze oogenblikken in 't geheel niet dacht, doch die mij wel bekend waren. En zou dit nu niet juist het geval geweest moeten zijn, wanneer wij haar als een uitgesproken telepathe zouden moeten qualificeeren ?

Heeft zij voorts ook niet bij herhaling dingen gezegd, mij voor en tijdens de proefnemingen onbekend, waarvan de juistheid mij eerst lang daarna bleek ?

Met betrekking tot de waarde van de telepathische verklaringshypothese geven de uitkomsten van de proeven met de homoeopatische geneesmiddelen nog een zeer merkwaardig getuigenis. Wanneer wij in de protocollen van deze proeven ten aanzien van de acht stoffen scheiding maken tusschen de sensaties die zij door het medicament ondervond (bitter bij kinine, jeuken bij goud, enz.) en de indrukken die zij kreeg met betrekking tot de wordingsgeschiedenis van het product

---

(29) „Wir glauben zu der Annahme berechtigt zu sein, — und auch der Fall Lotte Plaat führt uns dazu, — dasz die mediale Befähigung überhaupt van gröszerer Wirkungsbreite ist als man allgemein annimmt. Wir dürfen vielleicht sogar annehmen, dasz die mediale Begabung sich nicht nur auf einzelne parapsychische oder paraphysikalische Befähigungen, auf Telepathie, Hellsehen, Psychometrie einerseits, oder Telekinese, Apporte, Materialisationen andererseits erstreckt, sondern dass die Medien häufiger, als man gemeinhin weisz, über eine Totalität paranormaler seelischer Leistungsmöglichkeit verfügen, die oft deshalb nicht erkannt wird, weil die Beschäftigung mit dem einen oder andern Gebiet den experimentierenden Forscher gewissermassen einseitig absorbiert." Paul Sünner in: „Zeitschrift f. Parapsychologie", Nov. 1928, pag. 641.

DIT IS NU JUIST EEN BEWIJS, HOE GERING DE TELEPATHIE EEN ROL SPEELT, EN WAAR DE PARAPSYCHOLOGEN JUIST ZOO OP HAMEREN, VOORAL BIJ SPIRITISTISCHE SEANCES (TELEPATHIE EN ANIMISME IS HUN DEVIES

(verplaatsing in den tijd), dan blijkt, dat zij bij vijf van de acht stoffen aanwijzingen gaf aangaande het productie-proces welke *onmogelijk* met behulp der telepathie-hypothese te verklaren zijn omdat ik, als proefleider, deze *niet* wist, c. q. ze anders gedacht had.

Wanneer wij nu weder, volgens de hiervoor door Ir. Ortt aangegeven methode, deze vijf stoffen, bij welke de telepathische verklaring m.i. uitgesloten is, gaan rangschikken, dan blijkt elk protocol aan de juiste stof te moeten worden toegewezen. De kans dat dit aan toeval is toe te schrijven is $1 : (1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5) = 1 : 120$.

Stel dus dat het geheele verschijnsel der psychometrie telepatisch zou kunnen worden verklaard, dan zou dit samentreffen toevallig zijn geweest met een kans van 1 : 120, wat dus wel een sterke aanwijzing is, dat er in der daad meer in het spel is geweest dan telepathie alleen, zoodat de kans dat deze verklaring de juiste is al zeer gering is.

Nochtans geeft het feit der *over het algemeen* onbevredigende resultaten, verkregen bij *die* proefnemingen, waarbij niemand der aanwezigen iets wist met betrekking tot de geschiedenis van het „onderzochte" voorwerp, ons aanleiding de vraag te stellen, of, over het algemeen de aanwezigheid van een, met het „onderzochte" voorwerp „vertrouwd" iemand niet een der vereischten is voor het welslagen der proefnemingen. In dit geval zouden wij aan kunnen nemen, dat mevrouw Plaat in de eerste plaats op supernormale wijze put uit het supra- en subliminale zelf van dezen „weter". Wij zouden dan bij haar wel met zooiets als helderziendheid te doen hebben, doch met een helderziendheid, welke over het algemeen nog aan zekere beperkingen is onderworpen. Met betrekking tot de rol, welke het voorwerp in deze hypothese speelt, zou ik op willen merken, dat dit mogelijk op zich zelf geen beteekenis heeft, doch dat er een, voor de proefpersoon, suggestieve macht van uitgaat, welke haar supernormale vermogen tot activiteit prikkelt.

Het kan niet ontkend worden dat deze hypothese tot op zekere hoogte bevrediging schenkt, maar of zij ons uiteindelijk bevredigt — hierbij in aanmerking genomen de uitkomsten der onderzoekingen van Duitsche proefnemers met mevrouw Plaat ([30]) — meen ik te moeten betwijfelen.

Onder de verschillende hypothesen, welke door de onderscheidene bestudeerders der supernormale verschijnselen en vermogens met betrekking tot de psychometrie zijn opgesteld, neemt Ortt's tijdsbanen-hypothese ongetwijfeld een belangrijke plaats in, niet het minst op grond van het feit, dat zij aansluit bij moderne, natuurwetenschappelijke denkbeelden.

Ortt heeft deze hypothese neergelegd in zijn belangrijk geschrift over :

(30) „Die psychometrische Begabung der Frau Lotte Plaat nebst Beiträgen zur Frage der Psychometrie. Herausgegeben von Dr. med. Paul Sünner." Oswald Mutze, Leipzig, 1929.

„Het probleem der ziel" (Amsterdam, Seyffardt, 1929). Het komt mij gewenscht voor hier met een overzicht van deze hypothese te besluiten. De lezer kan dan aan de hand daarvan inzien, dat zij in zeer veel opzichten superieur te noemen is aan de overige, tot op heden ontworpen, hypothesen.

ORTT'S TIJDSBANEN-HYPOTHESE.

In zijn genoemd werk redeneert Ir Ortt dan ongeveer als volgt.

Tot voor korten tijd waren wij gewoon ons wereldbeeld te plaatsen in de denkvormen „ruimte" en „tijd".

De ruimte kennen wij als een grootheid van drie dimensies of afmetingen (lengte, breedte en hoogte of diepte), terwijl de tijd zich aan ons voordoet als één dimensionale grootheid, als een reeks van momenten, gelegen in één tijdslijn, zooals een reeks punten een meetkundige lijn vormt.

Doch door de geniale theorieën van Einstein hebben wij een eenigszins andere opvatting gekregen omtrent den denkvorm, waarin wij het wereldbeeld plaatsen. Werden vroeger ruimte en tijd beschouwd als grootheden, die *on*afhankelijk van elkaar waren, met elkaar geen verband hielden, thans wordt wel zoodanig verband aangenomen en in mathematische formules weergegeven. Wij zeggen dus natuurfilosofisch niet meer, dat wij ons wereldbeeld plaatsen in de ruimte *en* in den tijd, maar wij plaatsen het in een vierdimensionalen tijdruimtelijken denkvorm.

Deze vertegenwoordigt voor ons den opbouw van het waarneembare heelal.

De tijd is dus geworden tot vierde dimensie van het heelal, naast de drie ruimte-dimensies. Met eenige oefening is het mogelijk ons die vierde dimensie voor te stellen.

Denken wij ons een punt dat zich over een zekeren afstand (b.v. 1 M.) in één richting beweegt, dan krijgen wij een rechte lijn van 1 M. lengte. Beweegt deze zich in een richting loodrecht op die, waarin het punt zich bewoog, dan krijgen we een vlak, een twee-dimensionaal plat vlak ter grootte van één vierkanten meter. En beweegt dit vlak zich wederom in een richting loodrecht daarop over gelijken afstand, dan krijgen wij een kubus van één kubieke meter grootte als drie-dimensionaal lichaam.

Bezien wij nu dien kubus op zeker oogenblik, en denken wij ons den tijd voortgaan, dan kunnen wij ons voorstellen, dat die kubus zich in den tijd, volgens de tijdslijn, beweegt. Wij kunnen ons voorstellen hoe na elk uur elk hoekpunt van dien kubus, dus ook het geheele lichaam, een uur volgens

de tijdslijn vooruitgeschoven zal zijn. Wij zien dan met ons geestesoog uit elk hoekpunt tijdslijnen zich uitstrekken, ter „lengte" van één uur.

En als wij ons van dien kubus dan een tijdruimtelijk, vierdimensionaal beeld willen vormen, dan zien wij 'n vierdimensionaal lichaam, waarvan 't eene „eindvlak"' 'n kubus is op 't beginpunt, 't andere eindvlak een kubus op het moment. dat een uur later valt ; en als „ribben" de „tijdslijnen" die de hoekpunten van den *„kubus in den aanvang"* verbinden met de hoeken van den *„kubus na een uur"*.

Onze waarneembare wereld is in dezen zin vierdimensionaal.

Doch wanneer ik mij nu een vijfde dimensie denk, of wel een tweede tijdsdimensie, loodrecht op de eerste tijdsdimensie. m.a.w. wanneer ik mij *niet* denk in de lijn te staan die het voorafgaande oogenblik met het volgende verbindt, doch daar*buiten,* dan kan ik mij denken dat ik dien geheelen vierdimensionalen tijd-ruimtelijken kubus met één oogopslag kan overzien. Dus, dit aangenomen, zijn alle lotgevallen van den „kubus in den tijd" dan voor mij momenteel, in één oogenblik, overzichtelijk. Voor mij als vijfdimensionaal wezen, dat zich in de tweede tijdsdimensie kan stellen, bestaat dus geen verleden en toekomst meer : beide zijn tot één toestand van „het zijnde" teruggebracht.

Deze vijfde dimensie kan men noemen : „de dimensie der eeuwigheid."

Het komt Ortt nu voor, dat een psychometrist een persoon is, die de gave bezit in den geest de vierdimensionale „tijdslijnen" of „tijdsbanen" te volgen.

Men kan dit niet duidelijker maken dan het vermogen te vergelijken met dat van een speurhond, die in de driedimensionale wereld door zijn reukorgaan het spoor van een persoon of voorwerp volgt.

Zoo neemt de psychometrist een voorwerp in de hand en krachtens zijn „geestelijk reukvermogen" volgt hij, *in den tijd,* het spoor van dat voorwerp, dus de door het voorwerp doorloopen tijdsbaan. In die tijdsbaan ontmoet hij personen, die met dit voorwerp contact hebben gehad, of toestanden, waarin dat voorwerp verkeerd heeft, en die personen of voorwerpen „ziet" hij thans zooals zij toen waren, op dezelfde wijze als zooeven duidelijk gemaakt werd dat een in de vijfde dimensie verkeerend persoon den vierdimensionalen tijdruimtelijken kubus op ieder oogenblik der tijdslijn beschouwen kan.

De geest van den psychometrist kan aldus verwijlen op verschillende tijdstippen van de „tijdsbaan" van het voorwerp dat hij in de hand houdt ; hij kan op zulke verschillende tijdstippen met verschillende personen in con-

tact komen wier tijdsbanen die van het voorwerp kruisten ; hij kan dan die andere tijdsbanen van die personen weer volgen en allerlei indrukken ontvangen van verschillende perioden van hun leven, en blijven stilstaan bij die welke hem het meest interesseeren, of om de een of andere reden het sterkst aan hem worden opgedrongen.

En principieel is het nu evenzeer denkbaar (aangenomen het vermogen van den geest van den psychometrist om zich in de tweede tijdsdimensie te begeven) dat hij indrukken krijgt van de toekomst. Profeten, en zij die de gave van het tweede gezicht bezitten, zijn menschen die voor een oogenblik buiten onze tijdslijn geplaatst zijn, en dus datgene, wat voor ons „wordend", doch uit eeuwigheidsoogpunt een deel van het „zijnde" is, als „zijnde" zien, of anders gezegd, in één moment *overzien*.

Ongetwijfeld mag deze opvatting met geen enkele der waargenomen psychometrische gevallen in strijd genoemd worden ; zij passen er alle in. Zij sluit zich mede aan bij de nieuwere natuurfilosofische inzichten.

Het eenige wat wij hebben aan te nemen is het bestaan van een supernormaal vermogen om tijdelijk in die vijf-dimensionale eeuwigheidssfeer te verkeeren.

Ortt erkent, dat wij ons dit vermogen moeilijk kunnen *voorstellen*, omdat wij er in onze wereld en in onzen normalen toestand geen ervaring van hebben, doch meent, dat het niet moeilijk denkbaar is, omdat het in de wiskunde al veelvuldig en grondig doordacht is geworden en doordacht *behoort* te worden, door een ieder, die het woord *„eeuwigheid"* gebruikt, wil dit woord een begripsinhoud hebben, en dus meer zijn dan een zinledige klank.

Waar nu een volkomen logische en voor de hand liggende denkmogelijkheid moeilijk als verklaringshypothese verworpen kan worden, alleen op grond van het feit, dat men aanvankelijk moeite heeft zich het denkbeeld voor te stellen, zoo komt het Ortt voor, dat wanneer in deze richting der tijdsbanen verder wordt gezocht en de psychometrische waarnemingen met dit oog bezien worden, er veel kans is, dat zij ons begrijpelijker worden, hetgeen de studie dezer groep verschijnselen ongetwijfeld ten goede zal komen.

Utrecht, Sept. 1929. TENHAEFF.

Naschrift door Felix Ortt.

Bij zulke mediumieke personen als mevrouw Plaat hebben we verschillend gerichte vermogens te onderscheiden, zooals blijkt uit haar praestaties.

1°. Die welke men terecht parafysiologische of hypersensitieve noemt (die men ook terugvindt bij Bisschop Polk van de Anglikaansche kerk (den bekenden proefpersoon van Prof. Buchanan), bij supernormaal begaafde genezers als Joh. Borgman, enz.) en die zij bij de metaaloplossingen e.d. demonstreerde.

Deze para*physiologische* vermogens verhouden zich tot de para*psychologische* gelijk de reflexbewegingen zich verhouden tot de bewust-verrichte bewegingen. Zij zijn, evenals de reflexbewegingen, een kortsluiting, waarbij alleen de lichaams- of orgaanpsyche betrokken is, met voorbijgang van hoogere psychen (resp. het ons onbewuste en de hersenpsyche (1).

2° De parapsychologische.

Daaromtrent hebben we geconstateerd :

a. merkwaardige treffers, die een psychometrisch karakter vertoonen (Nos 24, 26 e.d.), in *tegenwoordigheid* van aanzittenden die van die voorvallen kennis dragen ;

b. merkwaardige mislukkingen (N° 27), ook in tegenwoordigheid van aanzittenden, die een voorstelling aan het voorwerp verbinden ;

c. merkwaardige mislukkingen bij afwezigheid van de personen die het voorwerp kennen (Nos 35, 38) ;

d. merkwaardige treffers bij afwezigheid der personen (Nos 33 en 36).

Als hypothesen die hier mogelijk zijn en overweging verdienen noem ik :

I Telepathie ;

II Psychometrie (waaronder te verstaan het gecombineerde vermogen : 1° om de tijdsbaan te volgen, en 2° in die tijdsbaan de eigen psyche te identificeeren met de psyche van den persoon wiens tijdsbaan gevolgd is — voorbeeld : uit den brief te komen op de psyche van den man en te voelen de sensaties van pijn enz., welke hij in der tijd bij zijn val heeft doorgemaakt (2).

---

(1) Zie mijn: „Het Probleem der Ziel", Seyffardt, Amsterdam, 1929.

(2) Het ervaren van die pijnsensaties is een parafysiologisch element in het heele parapsychologische proces en sluit als zoodanig aan bij het parapsychologische vermogen om de metalen en smaakstoffen te onderscheiden.

Ik vind de psychometrische verklaring aannemelijker dan de telepathische :

1° omdat bij b.v. den val met het paard (N° 26) onmiddellijke gevoelens optreden, die de schrijver van den brief wel, maar Mr. v. R. niet had doorgemaakt. Had de psychometriste alleen feiten aangegeven, aan Mr. v. R. bekend, dan was dat evenzeer telepathisch te verklaren geweest, maar de onmiddellijke ervaring der gevoelens wijst meer op identificatie van haar psyche met die van den schrijver ;

2° door spontane gezegden als : nu ga ik terug tot vroegeren tijd, tot zijn jeugd — wat ze ergens zeide en wat ongedwongen voortvloeit uit het psychometrisch proces van verplaatsing in de tijdsbaan ;

3° door de mislukking (N° 27). *Als* het telepathie was, zou ze allicht iets gezegd hebben van wat in Mr. de Koning's gedachten was ([3]).

Als we dus de psychometrische verklaring de voorkeur geven, hoe moeten we dàn de mislukkingen beschouwen?

M.i. zoo, dat de aanwezigheid van den persoon, die het weet, bevorderlijk is om de psyche van den sensitieve aanvankelijk op het juiste spoor te leiden. Ik vergelijk het volgen van de tijdsbaan met het speurvermogen van een hond. Een speurhond heeft aanvankelijk vaak moeite om het goede spoor te pakken te krijgen ; heeft hij het in den neus, dan volgt hij het met minder moeite. Zoo geloof ik, dat de psychometrist vaak moeite heeft om het eerste spoor van de tijdsbaan te pakken te krijgen, en dat de aanwezigheid van dengene die het voorwerp kent, daartoe bevorderlijk is. Nu ik er zelf niet was, is zij bij mijn beide voorwerpen op een dwaalspoor geraakt (op welk weet ik niet ; misschien inderdaad van den ring op het spoor van het mes ([4]).

De telepathie is toch weer iets aparts en in wezen verschillends van de

(3) Ik vestig hier ook de aandacht op proeven als o. m. N° 17, waar iets geheel anders kwam dan verwacht werd. Tenhaeff.

(4) „Maar nu verklaar ik deze mislukking aldus, dat mevr. P., dank zij mijn afwezigheid, gemakkelijk een valsch spoor volgde en daarop verdwaald is. Zij heeft de tijdsbaan van den ring gevolgd naar mijn kastje waar deze in lag, of misschien tot op 't moment waarop ik hem inpakte, en is toen overgesprongen op mijn tijdsbaan, welke die van den ring kruiste, en is in haar indrukken bij mij blijven hangen.

Volgens de tijdsbaan-theorie heel plausiebel, volgens de fluidium-hypothese absoluut onbegrijpelijk. En ten opzichte van het mes is ze nog vlugger op een totaal verkeerd dwaalspoor geraakt, waarvan ik het begin zelfs niet gissen kan, maar dat direct van de tijdsbaan van het mes moet zijn afgeweken." F. O. aan W. T. brief 11. 7. 29.

psychometrische vermogens. Als type van telepathie neem ik de beroemde proef van Heymans.

Dan definieer ik de telepathie als het vermogen tot opvangen (door den sensitieven student) van een uitgezonden gedachte (van Heymans).

Dit sluit in dat de „gedachte" door de muren van het vertrek is heengegaan van uitzender naar ontvanger.

Volgens de pneumat-energetische werkhypothese is een gedachte (entelechie) altijd gebonden aan „energie". Er is dan dus een soort van energie (de neuropsychische van von Bechterew of de astrale van de Theosofen) van de hersenen van Heymans door den muur naar den *passieven* student gegaan. Gegeven de theorie van Einstein dat er geen vluggere energetische werkingen mogelijk zijn dan met lichtsnelheid — 300.000 K.M. per sec. — dan moet, als de afstand van Heymans tot den student b.v. 5 Meter was, de neuropsychische energie van Heymans dus minstens $\frac{5}{300 \text{ millioen}} = \frac{1}{60 \text{ millioen}}$ seconde noodig gehad hebben om van Heymans den student te bereiken.

Maar in dien tusschentijd is zij vrij-zwevend geweest.

Stel dat in dien tusschentijd zoowel H. als de student verdwenen waren, dan zou die neuropsychische energie onopgevangen blijven zweven (tot ze misschien eindelijk vanzelf dissocieerde, waarbij de dissociatietijd afhankelijk van haar innerlijken samenhang geacht moet worden).

Met andere woorden : hier hebben we het wezen van de *spookverschijning* gedefinieerd.

Een spookverschijning is dus in wezen identiek met telepathie ; en beide, als zijnde manifestaties van een door de hersenen afgezonden energiequantum, zijn ook te beschouwen als paraphysiologische verschijnselen.

In overeenstemming hiermede is het vermogen om gedachtenbeelden te fotografeeren, wat, gezien als geordenden vorm van neuropsychische (beter : neurophysische) energie, nu volkomen aannemelijk is.

In dit alles is de sensitieve ontvanger *passief*, terwijl de supernormaalbegaafde in de psychometrische proeven besliste activiteit vertoont, n.l. het volgen van de tijdsbaan.

Dit moeten wij, dunkt mij, als differentiaal-diagnose vasthouden tusschen telepathie en psychometrie (helderziendheid).

Dit vastgesteld is ongetwijfeld mevr. Plaat actief geweest ; dus psychometrie en geen telepathie, althans meer dan louter telepathie.

En de mislukkingen bij mijn afwezigheid zijn te verklaren door het aanvankelijk op een dwaalspoor geraken.

* * *

Ten opzichte van de proeven met stoffen in homoeopathische verdunning is het zeer merkwaardig, de beide factoren waaruit de psychometrie m.i. bestaat (n.l. de psychische identificatie en het vermogen tot volgen van de tijdsbaan) te herkennen. De psychische identificatie vinden we bij de lichamelijke sensaties van smaak, reuk, benauwdheid, pijn, enz.

Het volgen van de tijdsbaan schijnt hier gedemonstreerd te worden door de aandoeningen, die wijzen op een psychische identificatie ten tijde van het metallurgische proces : de zwaveldioxyde dampen die bij de bereiding van kwikzilver uit zwavelkwik ontstaan ; de gele kleur en het bijtend effect, welke de psychometriste waarnam bij het platina, waarvan de voorname factor bij de bereiding het uiterst sterke zuur „aqua regia" is ; eveneens bij de sensatie van water en korrels bij het goud, van tropischen plantengroei bij de chinine, enz.

Terloops wil ik hier aan toevoegen, dat deze proeven, in verband met mijn verklaringshypothese, een nieuwe opvatting geven over het wezen der homoeopathische geneeswijze, wat betreft het effect van groote verdunningen. Aangenomen dat, op grond van de theorie van het pneumat-energetisch monisme, elke energie-vorm entelechisch vermogen bezit, en iedere entelechische (= psychische) werking door energie gedragen wordt, is het aannemelijk dat een zieke, die een geneesmiddel in homoeopathische verdunning inneemt, door die verdunning beter in staat gesteld wordt om psychische identificatie te verkrijgen tusschen de eigen lichaamspsyche en de entelechie, die gedragen wordt door het medicament in stoffelijk-energetischen zin. Het effect op den zieke komt dan overeen met het effect dat de psychometriste paraphysiologisch bleek te ondervinden door de aanraking van die homoeopathisch-verdunde stoffen. Zoo wordt het althans eenigszins begrijpelijk waarom b.v. het homoeopathisch medicament keukenzout (Na Cl) D 12 nog opvallende therapeutische werking vertoont (b. v. bij herstellende malariapatienten), terwijl deze toch iederen dag in hun voedsel veel grootere hoeveelheden keukenzout naar binnen krijgen.

Zoo is m.i. ook het effect dat vele homoeopathische geneesheeren heb-

ben geconstateerd van medicamenten in 60, 100 of 200 voudige decimale verdunning, en Hahnemann zelfs van 1000 voudige verdunning bijzonder heilzaam effect waarnam, wat uit physisch oogpunt volslagen ongerijmd is, omdat bij die verdunning geen enkel molecuul van het medicament meer in de oplossing aanwezig kan zijn — alleen toch nog verklaarbaar, wanneer men dit effect beziet in het licht der psychometrische proeven met mevrouw Plaat.

Evenzeer als haar psyche, door het volgen der tijdsbaan, een indruk kreeg van het contact met gassen, die vroeger bij de bereiding van het kwikzilver waren ontwikkeld, evenzeer is het denkbaar dat de onderbewuste lichaamspsyche der zieke, die een medicament D 100 ontvangt, onderbewust de tijdsbaan volgend tot b.v. het moment dat de oplossing nog de concentratie van b.v. D 12 of D 3 bezat, van die, voor haar herstel heilzame concentratie den psychischen indruk opnam, behield en verwerkte.

Het komt mij voor dat, wanneer we dezen psychometrisch-medicamenteuzen invloed, die in bepaalde gevallen inderdaad schijnt aangetoond, in het geval van patienten in aanmerking nemen, de ervaring der homoeopathen die met hooge potenties werken, niet langer a priori op grond van physische bezwaren behoeft te worden verworpen.

Op dit probleem hoop ik echter elders uitvoeriger terug te komen.

Uit de aanteekeningen van Mr. C. P. Van Rossem.

Mr. v. Rossem zond ons nog de navolgende aanteekeningen in, gemaakt bij gelegenheid van proefnemingen, door hem t.z.h. met mevrouw Plaat gedaan.

Redactie.

Voorwerp : een stukje kalksteen, ongeveer zoo groot als een ei :

Pp. : „Ik krijg een zouten, zilten smaak in mijn mond — er is een zee in de buurt, dicht bij — de zee is blauw, heel blauw — het is een zuidelijk land — ik krijg een gevoel van groote warmte, zuidelijk klimaat — de zee ligt hier in een bocht, een groote baai — ik zie altijd maar steenen en steenen — hier is iets kapot gegaan, ruïnes, alles ligt door elkaar — er zijn gangen en arkaden — ik zie een stuk zuil met een Corinthisch kapiteel — de huizen in de

buurt zijn wit, vierkant en ze hebben alle luiken — het land is eerst vlak, dan stijgt het, terrasvormig omhoog."

Contrôle. Ik had dit stukje steen meegenomen uit het *Romeinsche* Amphitheater van Fréjus. Fréjus ligt in het *zuiden* van Frankrijk met uitzicht op de *blauwe,* Middellandsche zee. Het *klimaat* is er *warm.* De zee ligt hier in een *bocht* als een groote *baai.* De alluviale strook van ± 2 K.M. is *vlak,* dan stijgt het land *terrasvormig omhoog.* Alles van het amphitheater is *ruine, steenen* en nog eens *steenen.* Eenige *gangen* en *arkaden* zijn behouden gebleven.

van Rossem.

Het volgende experiment is een der meest frappante, gegeven het feit dat hier vrijwel 100 % positiefs werd verkregen.

Voorwerp : een brief, ingepakt in ondoorzichtbaar blauw papier. Er is slechts een kleine opening, op zij gelaten, waardoor heen pp. den brief kan bevoelen. Er wordt op gelet dat het medium geen blik werpt op het schrift, wat trouwens, gegeven de verpakking, onmogelijk is.

Woorden van de helderziende :	Contrôle.
„Deze brief is geschreven door een vrouw.	Correct.
Ovaal gezicht, scherpe, fijne neus, heel smalle lippen, nerveuze neusvleugels, donkere wenkbrauwen, donkere oogen, donker haar maar grijzig, scherpe trek om den mond.	Zeer juiste beschrijving van de physionomie van de briefschrijfster
Ik begin vreeselijke pijnen te voelen (zij wijst op en onder den buik) — pijnen die naar achteren trekken, maar ook vooral in de beenen (zij wrijft over de bovenkant van haar beenen). Wat moet die vrouw vreeselijk geleden hebben. De pijnen zitten hier en daar (ze wijst nogmaals de plaatsen aan en legt den brief even uit handen). Ik voel de pijnen.... ze zijn afschuwelijk.	De briefschrijfster leed zwaar aan een blaascatarrh en klaagde altijd over vreeselijke pijnen. Nadere inlichtingen wezen uit, dat dergelijke pijnen ook sterk in de bovenbeenen worden gevoeld.

...... Pauze ......

Deze vrouw is niet gemakkelijk.

Ze was zelfs zeer moeilijk in den omgang.

Onderhevig aan stemmingen, zeer wispelturig.

Correct.

Zij kan het eene oogenblik uiterst charmant zijn, een oogenblik later, vooral tegenover sommige personen, zeer onaangenaam.

Zeer juist.

Heel veel verdriet. Geen gemakkelijk leven. Ze tobt erg, soms te veel.. De omgeving lijdt erg onder deze stemmingen.

Correct. Ze tobde over alles.

Ze werkt zich altijd meer in die tobberijen in, ze kan er niet meer uit komen.

Zeer typeerend.

Heel moeilijk in den omgang met de menschen om haar heen. Erg achterdochtig. Ik krijg het gevoel dat ze nooit iemand vertrouwt.

Ze kon het nooit met een gezelschaps-juffrouw vinden ; zij kwamen om weer te verdwijnen. Vooral de achterdocht is zeer typeerend. Zij had het idee fixe dat iedere gezelschaps-juffrouw met de meiden tegen haar samenspande en dat ze elkaar knipoogjes gaven.

Ik hoor voortdurend muziek. Deed ze veel aan muziek ?

Ja, groote liefhebster van muziek. Zij speelde zelf veel piano.

Ik krijg plotseling een vreeselijken schrik. Heeft die schrik een grooten invloed op haar leven gehad ? Ik voel me erg nerveus.

Na den grooten schrik van een auto-ongeluk werd haar psychisch evenwicht voor goed gebroken.
Sindsdien zeer nerveus.

Zij kan iemand ijskoud de waarheid zeggen en meestal zeer scherp.	Typeerend.
Ze heeft twee zoons.	Correct.
De verhouding met die zoons was moeilijk.	De verhouding met een der zoons was zeer moeilijk. De verhouding met den anderen zoon kan ik niet beoordeelen.
Ze woont in een boschrijke omgeving. Het huis is wit.	Correct.
Zij heeft veel gereisd. Ik zie haar op een schip voor een lange reis. Ik zie haar in Indië. Ze heeft er niet gewoond, ze is er geweest voor haar plezier. Deze reis heeft grooten indruk op haar gemaakt ; ze heeft er druk over verteld. Op deze reis was zij in een charmante stemming."	Correct op alle punten. Ze heeft de wereld omgereisd en vooral Indië bezocht. Deze reis was wel de gelukkigste tijd van haar leven. Ze praatte er altijd over.

Vraag van mij : „Is deze vrouw in leven of is zij gestorven ?"

Pp. : „Deze vrouw is dood. Maar ze is nog niet lang dood, op z'n hoogst een paar maanden. Ze was zeer aan het leven gehecht, ze heeft gevochten voor haar leven. Ze was bang voor den dood."	Ze is vier maanden geleden gestorven. Dank zij haar hang naar het leven kwam ze er, een vorige maal (volgens de doktoren), tijdens een gevaarlijke crisis doorheen. Ze was bang voor den dood en accentueerde dit thema voortdurend op haar ziekbed. van Rossem.

Psychometrische Experimenten.

door
Mr. C. P. VAN ROSSEM.

Bij deze experimenten met Lotte Plaat heb ik voor de zooveelste maal den indruk gewonnen, dat het gunstig functionneeren van deze cryptaesthetische gave bepaald wordt door een atmosfeer van sympathie en vertrouwen. Telkenmale wanneer ik zelf de psychometriste een voorwerp overhandigde, had ik de sterke intuitie, dat het resultaat positief zou zijn. Het aantal positieve resultaten dat ik, gedurende ettelijke proefnemingen met Lotte Plaat, verkregen heb, is steeds verrassend groot geweest. Waarom verkrijg ik zulke goede resultaten, waarom verkrijgen sommige andere menschen steeds negatieve resultaten ? Omdat er een zeker sympathisch contact noodig is, omdat de psychometriste slechts dàn vruchtbaar kan werken wanneer ze zich op haar gemak gevoelt in een bepaalde omgeving, met een bepaalde persoon. Meermalen is het gebeurd dat een vreemde haar een voorwerp gaf en ik sterk aanvoelde dat er niets van terecht zou komen. En dan kwam er ook niets van terecht. Volgens Lotte Plaat zelf werkt de eerste kennismaking met een haar vreemde persoon verlammend op haar gave. Mijn eerste ondervinding met de helderziende zou eveneens in die richting wijzen ; drie voorwerpen gaven totaal negatieve uitkomsten. Van de tweede reeks experimenten af — toen Lotte Plaat zich op haar gemak met me voelde en werkte in een haar sympathieke omgeving — werden de resultaten steeds beter en zuiverder.

Een gevaar en een moeilijkheid bij deze experimenten schuilt in de foutief gegeven suggestie. Niet meewerken beteekent een gevaar, wel meewerken beteekent eveneens een gevaar. Het is de kunst den juisten middenweg te vinden. Een rigoureuse stilzwijgendheid kan de proefpersoon in de war brengen; zij begint zich angstig af te vragen : ben ik er totaal naast of is het goed ? Men vergete niet dat Lotte Plaat (in tegenstelling met mevr. Reyes) bij volle waakbewustzijn werkt en haar normale persoonlijkheid meeleeft met de proeven. Het lijkt me daarom beslist noodig haar op een zeker oogenblik — maar zeker niet in het begin van het experiment — te vertellen dat ze òf de goede òf een foutieve piste te pakken heeft. Heeft ze de goede richting gevonden, zoo stelt haar dit op haar gemak en de stroom van impressies begint rijkelijk te vloeien. Zorgvuldig heeft men er zich echter voor te hoeden, dat het bij een gunstige suggestie blijft en niet tot een bepaalde aanwijzing wordt. Ik heb soms vrouwen bij gewoond die haar de uitkomsten a. h. w. in den mond gaven. Het

resultaat is dan waardeloos. De helderziende, die natuurlijk — zooals wij allen — werkt langs de lijn van het geringste energie-verbruik, roept (wellicht onbewust) haar fantasie te hulp en begint te fantaseeren en te fabuleeren. Blijft ze voldoende in het vage, dan zal het resultaat positief lijken zonder het in werkelijkheid te zijn. Een voorbeeld uit mijn aanteekeningen van een der eerste seances. Zij voelt een persoon aan als bijzonder zacht en sympathiek. De persoon, die haar dit voorwerp heeft gegeven, beaamt dit dadelijk met enthousiasme. Het vervolg verloopt in algemeenheden die zich natuurlijk aanpassen aan de zachte sympathieke figuur. Het geheel is niets zeggend, de psychologische karakteristiek blijft in het vage, geen enkel typeerend feit uit het individueele leven wordt opgediept. En — mirabile dictu — de experimentator, een man die de mogelijkheid van helderziendheid steeds had weggelachen, verklaart me volmaakt overtuigd te zijn geworden. Ik had het gevoel dat Lotte Plaat, met haar normale, cerebrale vermogens, het haar aangegeven motief uitwerkte, zonder iets van haar supernormale gave te hulp te roepen.

Ook de kwaliteit der voorwerpen speelt hoogstwaarschijnlijk een rol. Met de eigen hand geschreven brieven of documenten geven meestentijds sterke impressies, zoo ook portretten. Het was me opgevallen dat objecten als ringen, potlooden, horloges e.d. meestentijds weinig positiefs opleverden. Ik begreep niet waarom. Totdat ik in een artikel van Dr. Pagenstecher de conclusie vond opgeteekend, dat *metalen* voorwerpen zeer weinig geschikt zijn voor psychometrische proeven : „Metalle sind absolut untauglich zum Aufbewahren psychischer Imprägnationen" (1). Pagenstecher heeft weliswaar later dit axioma gedeeltelijk omver geworpen, niettemin lijken mij z'n uitzonderings-gevallen niet voldoende sterk om z'n oorspronkelijke overtuiging te niet te doen, vooral waar ik persoonlijk dezelfde ondervindingen met metalen voorwerpen heb opgedaan.

Met deze dialektiek beginnen we ons op gevaarlijk terrein te bewegen. Primo raken we hier het gebied der hypothesen, secundo geven we de impregnatie-theorie meer waarde dan haar wellicht toekomt. De hypothese van Buchanan, Denton, Pagenstecher, Kotik, de hypothese dat voorwerpen een psychische energie zouden uitstralen welke a. h. w. photografisch en phonografisch indrukken van gebeurtenissen (ja zelfs stemmingen, gevoelens, psychologische aspecten, etc.) zouden opnemen, vindt tegenwoordig veel bestrijding. Zit er iets aan het voorwerp an sich of is het louter hulpmiddel, object

(1) „Zeitschrift fuer Parapsychologie", Juni 1929, pag. 324.

évocatoire — gelijk Dr. Osty het, in verband met de psychometrie, wil zien ? De experimenten met Lotte Plaat lossen het groote mysterie niet op. Persoonlijk kan ik echter moeilijk aan den indruk ontkomen, dat het voorwerp meer is dan louter hulpmiddel tot het gunstig functionneeren van de cryptaesthetische gave. De protocollen van de seances geven ettelijke gevallen waarbij het voorwerp zelf een beslissende rol schijnt te spelen. Wanneer Lotte Plaat visionair de omgeving ziet van de plaats, waar het voorwerp is opgeraapt (steen uit de ruines van Fréjus), zoo wordt de overtuiging wel sterk opgedrongen, dat het voorwerp de bron is waaruit ze indrukken put. Hetzelfde met de kaart die eenigen tijd in een klok met slingerwerk was geplaatst en die bij de helderziende het automatische manuaal van de slinger-beweging te voorschijn riep. Hetzelfde bij die gevallen waar ze de ziekte aanvoelt voor de persoon die met het voorwerp in nauwer contact is geweest (brief als object : gevoelens van pijn in den onderbuik). Het is, alsof de briefschrijfster haar kwaal op het voorwerp heeft overgedragen.

Aldus kan men in de protocollen ettelijke feiten vinden die de impregnatie-theorie als werkhypothese schijnen te wettigen.

Laat ons even de speciale proeven van Dr. Pagenstecher bezien („Die Geheimnisse der Psychometrie," bldz. 89, Mutze, Leipzig).

Hij nam een groot stuk puimsteen en zaagde dit in vier gelijke stukken.

N° I legde hij in een oplossing van Asa foetida en Gentiana en hing het daarna weken lang in de buitenlucht om uit te luchten.

N° II legde hij gedurende 21 dagen in een „Schwarzwalder" klok met slagwerk.

N° III legde hij gedurende drie maal een vol uur in brandende zwavel en liet het langdurig uitluchten.

N° IV legde hij gedurende 21 dagen in een oplossing van suiker-saccharine en drie nachten en drie dagen in het ijs.

Dr. Pagenstecher riep nu een commissie van doktoren bijeen, ten wier overstaan het experiment met zijn psychometrische proefpersoon, mevrouw Reyes de Z.... zou worden geprobeerd. Het protocol gaf het volgende gelijkluidende oordeel der commissie af : „Es ist eine von uns völlig sichergestellte Tatsache, dasz Frau Maria Reyes de Z.... im Zustande tiefer Hypnose imstande war — trotz der Ausschaltung aller ihrer Sinnesorgane-dennoch Gesichts-, Gehörs-, Geruchs-, Geschmacks- und Temperaturempfindungen wahr zu nehmen, *die in jedem Fall dem potentiellen Reize entsprachen.*" (pag. 91).

De oppervlakkige lezer zou kunnen veronderstellen dat hier de reuk van de oplossingen in het voorwerp bewaard was gebleven en, door een verhoog-

de werking der zintuigen, door het medium was opgenomen geworden. Men zal echter moeten erkennen, dat deze hypothese geen steun vindt in de feiten.

Stuk puimsteen N° II gaf het medium een *gehoor*indruk. Ze hoorde het tikken en slaan van een klok. Stuk puimsteen N° IV gaf het medium een *smaak*-indruk (suiker) en *gevoels*-indruk (gevoel van koude ; ijs).

Het zou dus door een experiment in wetenschappelijken zin zijn vastgesteld, dat levenlooze voorwerpen, die gedurende eenigen tijd aan bepaalde indrukken waren blootgesteld geworden, in staat waren deze indrukken in zich op te bergen en eenmaal in contact gebracht met een z.g. psychometrisch medium, deze indrukken in den vorm van herinneringsbeelden op het gevoelige sujet over te dragen.

En toch, hoe overtuigend deze impregnatie-hypothese in zekere gevallen ook moge zijn, ze laat ons in andere gevallen hopeloos in den steek. Er zijn in de parapsychologische litteratuur ettelijke feiten na te wijzen dat een psychometriste, aan de hand van een voorwerp, gebeurtenissen uit het individueele leven van een bepaalden persoon beschreef, gebeurtenissen, die onmogelijk in de psychische atmosfeer van het object kunnen zijn ingedrukt geworden, om dat het voorwerp zelf niet aanwezig was tijdens het verloop der feiten. Een zeer sterk geval vinden we beschreven in de : „Annales des Sciences psychiques", April 1914. Hier werd door Mme Morel de preciese plaats van een lijk aangeduid, tot in alle onderdeelen gedetailleerd, aan de hand van een halsdoek die het slachtoffer *niet* gedragen had toen het op z'n laatsten en doodelijken tocht uitging ([2]).

Het is hier niet de plaats verschillende andere hypothesen, die van Osty, Tischner, Warcollier, Bozzano en Oesterreich, aan een onderzoek te onderwerpen ; geen van alle dekken ze het gansche materiaal der feiten. Vandaar de wanhoop van alle onderzoekers, die zich met de psychometrie hebben bezig gehouden. Is er dan geen enkele hypothese die ons den sleutel van het mysterie in handen speelt ? Misschien komt aan een Nederlander de eer toe een

(2) Toevoeging I. Mijn schoonzuster, mej. W. Hemmes, die over psychometrische gaven beschikt doch daar zeer ongaarne gebruik van maakt, omdat de dingen haar vaak te veel „aangrijpen", bleek, eenige jaren geleden, in staat te zijn aan de hand van een rozenkrans de plaats aan te geven waar het lijk van een dame, die zelfmoord gepleegd had, gevonden zou worden. Deze rozenkrans behoorde aan deze dame toe, doch was door haar, in haar woning, achtergelaten.

Ik weet van een dame, die aan de hand van een voorwerp, te Suez gekocht — op de reis Batavia—Rotterdam — *en dat de boot niet verlaten had,* nochtans „in den geest" een „bezoek" aan de aanlegplaatsen kon brengen, waar zij zelve nooit geweest was, doch waarvan zij nochtans goede beschrijvingen wist te geven.

Zie ook pag. 64 e.v. van deel III van mijn: „Beknopte Handl. d. Psych. Research." Tenhaeff.

systeem te hebben opgebouwd dat meer bevrediging geeft dan de stelsels der buitenlandsche onderzoekers.

Het was tijdens deze seances met Lotte Plaat dat Ing. Felix Ortt mij een gloednieuwe hypothese openbaarde ; de vrucht van lange overpeinzingen. Ik vond ze later terug in dat bewonderenswaardige en te weinig bekende werk van de hand van denzelfden Felix Ortt, getiteld : „Het Probleem der Ziel" (Seyffardt, Amsterdam), geschreven in dien idealen wetenschappelijken stijl, helder, doorzichtig, welke als voorbeeld kan worden gesteld aan zooveel andere geleerden. Maar het meest waardevolle in dit studie-werk is het spelenderwijze goochelen met problemen die uit een lange duisternis plotseling tot het licht schijnen te komen. Een van deze, misschien geniale, oplossingen is de z.g. *tijdsbanen-hypothese.*

Volgens Ortt zou een psychometrist, krachtens z'n „geestelijk vermogen" het spoor van het voorwerp *in den tijd volgen,* dus de door het voorwerp doorloopen *tijdsbaan.* In die tijdsbaan ontmoet hij personen die met het voorwerp contact hebben gehad, of toestanden waarin het voorwerp verkeerd heeft. En die personen of toestanden „ziet" hij, tijdens het experiment, zooals ze waren, vroeger, op dat oogenblik dat z'n geest, de tijdsbaan volgend, hen ontmoet. De basis van het stelsel wordt dan gevonden in de Einsteinsche begrippen, die den tijd willen zien als vierde dimensie in het heelal, naast de drie ruimte-dimensies.

Zeer overtuigend wordt deze tijdsbanen — mogelijkheid in die gevallen, waarbij we den psychometrist suggereeren in den tijd op te klimmen. Het volgend experiment komt me in de herinnering. Ik had de psychometriste, mevr. Schiferli, een stukje steen in handen gegeven, hetwelk allereerst geologische (men zou zeggen : praehistorische) indrukken op riep. Waar mij dit niet interesseerde, verzocht ik haar (intuitief gebruikte ik toen reeds de grondgedachte van Ortt) : *in den tijd op te klimmen.* Als toen gaf ze mij gebeurtenissen die zich op een middeleeuwsch kasteel zouden hebben afgespeeld, gebeurtenissen die vrijwel oncontroleerbaar waren al vonden ze weerklank in enkele oude legenden, hetzelfde slot betreffende. En blijkbaar nogmaals gaande langs de tijds-baan, verkreeg ze een visionairen kijk op het kasteel, zooals het er in dezen tijd uitziet. De gegevens waren alle, zonder uitzondering, frappant juist. Het was alsof ze, in den geest, langs het kasteel wandelde en detail op detail waarnam. De steen was gebeiteld uit het Schlosz Lebenberg, bij Meran, waar ik gedurende eenige weken de gast was geweest van den eigenaar.

Als ik de hypothese van Ortt goed begrijp, moeten we z'n idee als volgt

zien. De psychometrist, met het voorwerp in de hand (het voorwerp is en blijft het sine qua non), loopt terug op den weg van den tijd, niet met z'n bewust verstand, maar met het een of ander psychisch vermogen. Het is niet het object dat indrukken opdoet en bewaart, het is het paranormaal bewustzijn van den psychometrist dat ziet, hoort, voelt en wel datgene wat het voorwerp zou gezien, gehoord en gevoeld hebben als het niet een steen was, of een brief, maar een met intelligentie begaafd wezen. Bleef de psychometrist nu een zuiver objectief toeschouwer, gedurende deze wandeling in het verleden, zoo zouden we niet voor moeilijkheden komen te staan. Het treft ons echter dat hij soms subjectief beleeft alsof hij in de huid van derden is gekropen. Mevrouw Plaat en andere psychometristen *voelen* de kwaal van de persoon dien zij beschrijven in het eigen lichaam, pijnen die zoo heftig en langdurig kunnen zijn dat zij het voorwerp moeten loslaten. Mevrouw Plaat, door mij gevraagd hoe ze een bepaalde en frappante psychologische karakteristiek opdiepte, antwoordde me : „Ik *ben* op het oogenblik die persoon, ik beschrijf die persoon alsof ik het zelf ben. Ik *voel me* nerveus, prikkelbaar ,ik heb behoefte om altijd maar door te praten, echt te kletsen — veel kwaad te spreken van anderen etc."

Hetzelfde bij Mevr. Reyes de Z., de proefpersoon van Dr. Pagenstecher. Het eene oogenblik kruipt zij in de huid van de persoon die contact heeft gehad met het voorwerp — ze *is* b. v. de man op het schip, die zijn afscheidsbriefje in een flesch stopt, ze voelt hoe het schip zinkt, ze beleeft zijn wanhoop, ze zinkt in het water, komt weer boven — („Geheimnisse der Psychometrie" pag. 46 e. v.) een ander maal heeft ze a. h. w. vorm genomen in den steen, ze ziet, objectief, gebeurtenissen afspelen op de plaats waar de steen gelegen heeft, ze kan zich niet bewegen, ze antwoordt op de suggestie van Pagenstecher : „Ga wat dichter bij om het scherper te kunnen zien" met : „Ik kan niet : Ik ben aan den grond vastgenageld" dito, pag. 42 e. v.). En dit antwoord — mevr. Reyes werkt in een toestand van diepe hypnose — komt stereotiep terug bij verschillende experimenten ([3]). Ortt schrijft op

(3) Toevoeging II. En ook bij andere proefpersonen. Tusschen mijn aanteekeningen vind ik een brief, reeds enkele jaren oud, van een mijner bekenden, die jarenlang proeven met zijn psychometrisch begaafde moeder heeft genomen. Ik citeer het navolgende uit dezen brief:

„Ik gaf haar een bruinen steen in handen. Zij werd verplaatst naar het Zuiden, naar de Midellandsche zee; vervolgens naar een eiland in die zee, vermoedelijk Malta, volgens haar. Ze voelde hem daar liggen en kon zich toen niet bewegen omdat de steen lang onbewogen gelegen had, tegen een helling van een heuvel aan het strand. Zij kon alleen voor zich uit zien, naar het strand; voorts alleen nog maar een weinig links en rechts. Achter zich kon ze niet zien, omdat het landschap achter haar (door den heuvel) niet zichtbaar was van de plaats af, waar de steen

bladz. 146 van zijn bovengenoemd werk : „Evenzeer kan de psychometrist op zulke verschillende tijdstippen met verschillende personen in contact komen, wier tijdsbanen die van het voorwerp kruisten : hij kan dan die andere tijdsbanen van die personen weer volgen en allerlei indrukken ontvangen van verschillende perioden van hun leven, en weer blijven stilstaan bij die welke hen het meest interesseeren of aan zijn geest om een of andere reden het sterkst worden opgedrongen." Dit indrukken opdoen zou echter wijzen op een objectief schouwen, terwijl we juist gezien hebben dat het, gedeeltelijk, een zuiver subjectief proces is. De kruising van het individueele leven met de tijdsbaan van het voorwerp zou dan als volgt begrepen moeten worden, dat het transcendentaal psychisme van den psychometrist op zeker oogenblik het transcendentaal psychisme van een derde ontmoet en zich daarin tijdelijk oplost. Niet alleen is dit wel erg hypothetisch, maar we begrijpen ook niet, waarom de psychometrist het eene oogenblik van uit een afstand schijnt te „zien" (mevr. Plaat *ziet* b.v. duidelijk den man op de boot rondloopen ([4]), het andere oogenblik is zij de persoon zelf en voelt de pijnen van de blaascatarrh (zie voorgaand art. v. Mr. v. R. Red.). Accepteeren we beide mogelijkheden — zoowel het objectief schouwen als het subjectief beleven — dan zou de tijdsbanen-hypothese een vooruitgang beteekenen op vroegere hypothesen. Moeilijkheden zouden worden opgelost waarmee de impregnatietheorie geen raad weet. Het komt b. v. herhaaldelijk voor dat een psychometrist, aan de hand van een voorwerp gebeurtenissen beschrijft waarbij het voorwerp nimmer als stille getuige aanwezig is geweest. Vooral is dit het geval wanneer een helderziende de plaats aanduidt waar een voorwerp verloren is geraakt, door het toucheeren van het een of ander willekeurig object, hetwelk in nauwer contact met den verliezer is geweest. Ook begrijpen we

---

had gelegen, maar ze voelde wel dat van dien kant de zonnestralen kwamen. Ze zag twee mannen iets verrichten aan het strand (zoeken of zooiets). Zij beschreef de kleeding welke overeenkomt met die van het volk aldaar (hetgeen ik later te weten kwam door informatie bij iemand die op Malta geweest was). Ze maakte de opmerking dat het strand daar zoo geelachtig-bruin is; heel anders dan aan onze Noordzee-kust, enz. Dit werd eveneens bevestigd door den persoon bij wien ik informaties had ingewonnen. Verder ging deze historie niet; *maar het eigenaardige is dat zij geen uitstapje kon maken, zooals zij dikwijls doet......"*

Deze dame is dezelfde als die waarvan in toevoeging I sprake is en die aan de hand van het te Suez gekochte voorwerp, dat de boot echter niet verlaten had, een bezoek aan aanlegplaatsen kon brengen.

In de overeenstemming der verschijnselen is — om met Richet te spreken — een der bewijzen voor hun echtheid gelegen. En aan de hand dezer verschijnselen moeten wij verklaringshypothesen trachten op te stellen. Tenhaeff.

(4) Zie het voorgaand artikel van Mr. v. Rossem. Red.

niet, volgens de impregnatie-theorie, hoe de *overdruk* van een portret (couranten-cliché of een gewone Kodak-afdruk) indrukken kan opzamelen, waar het „associated object" dikwijls geen enkel contact heeft gehad met den gefotografeerde ([5]). De tijdbanen-hypothese kan ons in deze — en zooveel andere verwarrende gevallen — een weg wijzen, een weg die ons weliswaar langs veel onbegrijpelijkheden leidt (het *hoe* blijft een mysterie) maar welke ons ten minste altijd naar het doel voert zonder dat we zij-wegen hebben te bewandelen wanneer de hoofdweg voor ons blijkt afgesloten.

Ortt heeft zijn hypothese zuiver theoretisch ontwikkeld. Hij zou ons een grooten dienst bewijzen de theorie te toetsen aan de moeilijkst te verklaren feiten en zijn gedachten nader te ontvouwen.

Het is bezwaarlijk te ontkennen dat mijn beschouwingen in dit artikel a. h. w. hinkend gaan op twee gedachten. Persoonlijk kan ik de oude impregnatie-hypothese niet plotseling verwerpen voor een gloed nieuwe theorie die m. i. nog niet voldoende is getoetst aan de praktijk van het experimenteele onderzoek.

TOEVOEGING III.

Door de Redactie in de gelegenheid gesteld aan het artikel van Mr. van Rossem, voor zoover de tijdsbanen-hypothese betreft, een toevoeging te geven, maak ik daarvan gaarne gebruik.

De uiteenzetting van mijn tijdsbanen-hypothese is goed. Echter is één punt m. i. niet voldoende duidelijk, wat dan ook te voorschijn komt in de vraag die Mr. v. R. stelt, of ik daarbij een objectief schouwen dan wel een subjectief proces op het oog heb.

Mijn antwoord is : het een en het ander, evengoed als mijn psyche in waaktoestand in staat is zoowel objectief te schouwen als subjectief te voelen. Het is dus niets ongewoons om dit dubbele vermogen ook aan die psyche toe te kennen welke deze supernormale vermogens demonstreert.

Ik stel me n.l. (zooals ik elders heb opgemerkt) het psychometrisch vermogen tweeledig voor : 1° Identificatie van de psyche der psychometriste met de energie van het proefvoorwerp en via deze met de psyche van den persoon, aan wien het voorwerp behoorde of tot wien de tijdsbaan leidde ; 2° Het volgen met haar psyche van die tijdsbaan.

Bij de proeven met de homoeopathische stoffen is de identificatie van

(5) Zie o. m. proef N° XXXIII.

de psyche der psychometriste met de energie van de medicamenten bewezen. Het volgen van de tijdsbanen is daar ook bewezen (b. v. de zwaveldioxydedampen van het kwik).

Bij de proeven met de brieven is de identificatie van de psyche der psychometriste met de psyche van den persoon die den brief geschreven had, bewezen.

Beide identificaties zijn in wezen van denzelfden aard, wat ieder moet inzien die mijn theorie van het Pneumat-energetisch monisme kan aanvaarden, volgens welke alle stof een vorm van energie is, en alle energie tevens ordenend vermogen (entelechie) bezit.

Het is dus in beginsel gelijk of de psyche der psychometriste zich identificeert met de energie van een mensch of van een steen ; en daarbij in het eerste geval meevoelt met dien mensch, in het tweede geval (daar de steen niet voelt) toch waarneemt alsof haar psyche aan de energie van dien steen gebonden was ; wat dus tevens een verklaring geeft van de ervaringen door Drs. Tenhaeff in zijn tweede toevoeging vermeld.

FELIX ORTT.

BOEKBESPREKING.

Ir. FELIX ORTT : *„De Droom. Tweede Boek", (Seyffardt, Amsterdam 1929).* Kennis met betrekking tot het wezen van het „subjectieve-ik", „subliminale zelf,", „ons onbewuste", of hoe wij „onzen onbekenden gast" ook verder mogen noemen, is op twee manieren te verkrijgen. In de eerste plaats door de producten van intellectueele exaltatie aan een analyse te onderwerpen.

Wij kunnen echter ook trachten langs den weg der introspectie kennis van het ons onbewuste op te doen. In zijn psychosofie ([1]) noemt Ortt het ons onbewuste de „droompsyche". Door een nauwkeurige, veeljarige bestudeering van het droomleven heeft Ortt getracht, iets naders omtrent het wezen der psyche te weten te komen. Wij vinden de resultaten dezer studie neergelegd in zijn : „Nieuwe beschouwingen over den droom en de droompsyche", in 1927 verschenen.

In zijn hierboven genoemd geschrift zet hij nu de verschillen, welke z.i. tusschen waak- en droombewustzijn bestaan, en zoodals hij die op grond van o.m. eigen ervaringen heeft leeren kennen, uitvoerig (uitvoeriger dan in zijn

---

(1) Deze steunt op zijn leer van het pneumat-energetisch monisme, en is in hoofdzaak neergelegd in zijn „Het probleem der ziel".

eerste droomstudie) uiteen, om daarna een opstel te wijden aan de „droompsyche en de eeuwigheidsdimensie", derhalve beschouwingen te leveren met betrekking tot de z.g. helderziende droomen, waarbij hij gebruik maakt van de allernieuwste natuurfilosofische inzichten. (Einstein).

Het komt mij voor, dat beide geschriften goede bijdragen leveren tot de kennis van het ons onbewuste zieleven. Ik hoop hier binnenkort nog nader op terug te komen. Mogen beide, op zoo uiterst heldere en duidelijke wijze geschreven boekjes, een groot aantal lezers verwerven.

TENHAEFF.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Proc. of the Nat. Laboratory of Psych. Res. Vol. I, Part. II.

Een boekwerk, 422 bladzijden dik, bevattende den catalogus van de bibliotheek van het Londensche laboratorium, verlucht met een groot aantal fraaie platen, op curiosa betrekking hebbende. De boeken zijn voor het grootste deel door Harry Price zelf bijeengebracht, die — *reeds als kind* — begon met deze verzameling aan te leggen, welke thans tot — hoogst waarschijnlijk — de best voorziene parapsychologische bibliotheek ter wereld is uitgegroeid.

The British Journal of Psychical Research, Vol II, N° 19, Mei-Juni 1929.

C. Drayton Thomas levert een bijdrage tot de kennis van het vooralsnog zoo geheimzinnige en hypothetische fluïde (psycho-fysische emanatie) dat bij zooveel groepen supernormale verschijnselen een rol schijnt te spelen, maar waarvan het wezen nog niet doorgrond is.

Uitgangspunt van zijn opstel is een ervaring, opgedaan tijdens zittingen met mevr .Osborne Leonard. Kort voor het einde der zittingen met dit zeer bekende trance-medium, zegt haar contrôle „Feda" steeds, dat „de kracht" verbruikt is. Tot een bepaalde oplossing komt T. niet; hij vermeerdert slechts het reeds zeer groote aantal feiten dat ten gunste der fluïde hypothese spreekt.

Marg. Crookes vermeldt twee gevallen van spontane paragnosie, Neil Gow houdt een pleidooi voor een *algemeen* gebruik van electrische toestellen bij het contrôleeren van media voor fysische verschijnselen, omdat *afdoende contrôle* niet alleen in het belang van den onderzoeker *doch mede in dat van den proefpersoon* is.

Zeitschrift fuer Parapsychologie Juli, Aug., Sept. 1929.

Josef Peter geeft een vertaling van een opstel van E. Bozzano over het verschijnsel der directe stemmen in Italië. Het betreft hier de bekende, door Bozzano zelf geobserveerde, verschijnselen te Millesimo, waarbij de markies C. S. als medium fungeerde. Op zijn minst kan men van deze zittingen zeggen, dat zij met groote zorgloosheid genomen zijn en wij constateeren dan ook met genoegen dat R. Lambert in het Aug. nummer een krachtig protest aanteekent tegen een dergelijke stuntelige wijze van proefnemen, als die waaraan Bozzano zich bij deze zittingen heeft schuldig gemaakt.

Konrad Schuppe schrijft over door hem bij Heinrich Melzer waargenomen bloemenapporten. S. is overtuigd van de echtheid der verschijnselen van dit medium. Waar Melzer op weg naar ons land is, hebben wij mogelijk binnenkort gelegenheid om na te gaan in hoeverre wij het hier met Schuppe eens kunnen zijn. Prof. Ludwig schrijft over spookverschijnselen, waargenomen in het huis van een *R. K.* leeraar in Oostenrijk. Merkwaardig is hierbij o.m. dat de *zwangere* vrouw van den leeraar hier het medium scheen te zijn. Ook in het daarachter volgende artikel van Dr. Böhm over de verklaring van zelfbeleefde parapsychische verschijnselen wordt gewezen op het probleem van occultisme en sexualiteit. „Man könnte zu der Ueberzeugung gelangen, dasz der psychophysische Mediumismus nur eine andere, d. h. eine in einer anderen Bahn verlaufende Aeuszerung konvertierter, verdrängter oder gehemmter, meist sexueller psychischer Energie sei. Hysterie und Mediumismus sind zwei anormale Aeuszerungsarten....."

Prof. Reko schrijft over Peyote, een narcoticum dat merkwaardige visioenen schijnt te kunnen veroorzaken, Dr. Zeller over de gevaren der Anthroposofie in verband met het tragische einde van Dr. Unger. Martin Selt geeft een proeve eener verklaring van apport-verschijnselen, Dr. O. Seeling schrijft over het voor de politie geldende verbod om gebruik te maken van helderzienden e.d. terwijl Prof. Walter over Zöllner's levenseinde schrijft, in verband met onware berichten welke nog steeds daarover rondgaan.

Het Aug. nummer opent met een verslag van H. Price over de vijf demonstratie-zittingen, met Rudi Schneider in April 1929 in het Nat. Lab. of Psych. Res. gehouden. Wij vinden dit verslag in het Sept. nummer vervolgd. Onder strenge contrôle-maatregelen werden, in dit uitstekend ingerichte laboratorium, een aantal positieve resultaten geboekt. Price beschouwt deze proeven als vóórproeven. In den herfst van 1929 wil hij Rudi S. opnieuw naar Londen laten komen om thans een uitgebreider onderzoek in te stellen. Het is een verheugend teeken, dat dit deel van v. Schrenck Notzing's werk althans

voortgezet wordt, en dat daarbij mede positieve resultaten worden verkregen.

J. Peter schrijft over de witte vrouw van slot Bernstein in Burgenland, Dr. O. Seeling over de „Leipziger Hellseherin Frau Hessel" met de bedoeling o.m. aan te toonen dat men uiterst voorzichtig moet zijn met de uitspraken van helderzienden, dat de supernormale begaafdheid aan een onberekenbare eb en vloed is onderworpen en dat slechts het wetenschappelijk genomen experiment hier van waarde is. Prof. Heyde tracht het „unmittelbare Wirken von Menschengeist zu Menschengeist" (telepathie) te verklaren uit de „Unörtlichkeit" van het bewustzijn.

In het Sept. nummer schrijven Dr. Kügler en J. Illig over de witte vrouw bij de Hohenzollerns, Dr. Bernoulli over Zöllner en de theorie der vierde dimensie en Dr. Gerda Walther over de kist van Johanna Southcott. Deze kist werd op 11 Juni 1927 geopend nadat zij sinds 1840 gesloten was geweest. Het kan niet ontkend worden, dat enkele media, in 1927, opvallend juiste opgaven hebben gedaan met betrekking tot den inhoud van dezen geheimzinnigen koffer.

Voorts schrijft Dr. A. Kronfeld over de tot dusverre in de parapsychologie bereikte resultaten. De groote belangstelling voor, en het dito vertrouwen in de parapsychologie, dat bij dezen veelbelovenden psycholoog aanwezig blijkt te zijn, kan niet anders dan hoopvol stemmen.

Revue Métapsychique Juli-Aug. 1929.

Maurice Garçon schrijft over zwarte magie in onze dagen. Ir. Warcollier geeft een zeer belangrijke verhandeling over telepathie, waarop in dit (ons) tijdschrift binnenkort nader teruggekomen wordt. Price schrijft over de Londensche proeven met Rudi Schneider, terwijl de arts Desoille een uitgebreide studie levert over de onderscheidene gevaren welke de praktische beoefening van het occultisme voor velen met zich mede kan brengen, welke, zooals hij uit eigen klinische ervaring weet, geenszins denkbeeldig zijn. Dr. A. Thooris beziet de hypnose in het licht der proeven van Pawlow, terwijl Dr. J. Vinchon een opstel levert over de valsche „dauphins" en hun profeten. Jung's hypothese van het collectieve ons onbewuste helpt hem hier een oplossing te vinden van de vraag, waarom zij bij zoovelen geloof konden vinden. Het nummer eindigt met een verhandeling naar aanleiding van Einstein's theorieën over de beperkte relativiteit door Dr. A. Sainte-Laguë.

Proc. of the Soc. f. Psych. Res. Part. 110, Vol. XXXVIII, Mei 1929.

W. H. Salter bespreekt een aantal, door automatisch schrift verkregen

mededeelingen en gedichten, welke afkomstig heeten te zijn van de Engelsche dichteres Margaret Veley (1843—1887). Ofschoon niet ontkend kan worden, dat wij hier voor een aantal producten van intellectueele exaltatie staan, zoo kan een en ander echter nog geenszins als een overtuigende reeks identiteitsbewijzen beschouwd worden, hetgeen mede de overtuiging van den heer Salter is.

J. Arthur Hill bespreekt het geval van een ontwikkelde Engelsche arbeidersvrouw, die automatisch schrift voortbrengt, waarin o.m. haar vorige incarnaties worden aangegeven. Hoogstwaarschijnlijk hebben wij hier te doen met uitingen van een onbevredigend leven dat in deze dagdroomen een compensatie (vergoeding) tracht te vinden.

INHOUD

De uitscheiding van het gewaarwordings-vermogen.

door Dr. RUDOLF TISCHNER *(München)*.

De uitscheiding van het gewaarwordingsvermogen — ook exteriorisatie der sensibiliteit genoemd — is een der meest onbekende metapsychische verschijnselen. De meeste boeken welke het geheele gebied der parapsychologie behandelen, schenken geen aandacht aan dit verschijnsel. Het fenomeen staat vereenzaamd tusschen de parapsychische en de parafysische verschijnselen, en men weet er niets mee te beginnen ([1]).

De exteriorisatie der sensibiliteit of het „Fernfühlen", zooals ik het zuiver beschrijvend, zonder inmenging van ook maar de geringste poging tot theoretiseeren, heb genoemd is het jongste van alle gebieden der metapsychica ; eerst de in 1914 gestorven Fransche overste de Rochas heeft het ontdekt ([2]). Hij ging daarbij van waarnemingen uit, die ook vroeger reeds gedaan waren. Zijn proefpersoon nam uitstralingen uit magneten waar ; echter ook bij gehypnotiseerde personen bemerkte zij een lichtend „dons" aan de huid, dat zich bij diepere hypnose van de huid losmaakte en in den vorm van een dunne laag zich op 3-4 c.M. van de huid verwijderd verdichtte. Als de Rochas op deze laag inwerkte, door er in te steken, zonder daarbij de huid aan te raken, dan bleek de proefpersoon dit te kunnen voelen.

Dit verschijnsel nu onderzocht de Rochas op menigvuldige wijze, waar-

(1) Ik veroorloof mij er hier de aandacht van onzen geachten medewerker op te vestigen, dat ik dit verschijnsel niet alleen heb opgenomen in mijn: „Beknopte Handleiding der Psychical Research" (I, pag. 113 e.v.) doch het daarin mede heb weten te „verwerken". Tenhaeff.

(2) Ik kan in deze korte verhandeling natuurlijk slechts het meest belangrijke naar voren brengen. Wie meer over dit gebied wil weten, moet ik naar mijn geschriftje „Fernfühlen und Mesmerismus" (München, Bergmann, 1925) verwijzen. Ik moest hier vooral veel bijzonderheden met betrekking tot de wijze waarop de proeven ingericht waren weglaten, evenals een uitvoerige beantwoording van tegenwerpingen.

over hier slechts in grove hoofdtrekken bericht kan worden. Bij verder magnetiseeren vormden zich nog verdere, lichtende lagen, welke ongeveer 6-7 c.M. van elkaar verwijderd lagen en mede gevoelig waren. Als hij in deze lagen een glas met water plaatste, zoo begon, volgens het medium, na eenigen tijd het water te lichten, en als nu de Rochas in dit water stak, voelde de proefpersoon dit ook. Verder maakte de Rochas studiën met het doel na te gaan welke stoffen nu het meest geschikt zijn, deze uitgetreden lagen op te nemen. Hij vond daarbij, dat gelatine, was, watten en manchester hier de meest geschikte stoffen zijn. De onderzoeker vormde nu een kleine, menschelijke gedaante in was en hield haar in de geëxterioriseerde lagen van zijn proefpersoon. Als hij zich nu na de lading met het fluïde met het poppetje verwijderde, en daar in stak, zoo veroorzaakte dit de proefpersoon een gevoel van pijn. Toen de Rochas tijdens den hypnotischen toestand van de proefpersoon haar eenige nekharen had afgesneden, en hij deze vervolgens in de kop van het poppetje had gestoken, bleek de proefpersoon in staat te zijn te voelen wanneer de Rochas het poppetje aan de haren trok — dit ook dan wanneer zij noch den onderzoeker, noch het poppetje kon zien.

De Rochas streefde er nu naar, een nauwkeurige lokaliseering te bereiken. Als opzuigende materie nam hij gelatine. Hierbij ging hij als volgt te werk. Hij fotografeerde de proefpersoon eenmaal in waaktoestand en eenmaal in geëxterioriseerden toestand. Voorts maakte hij nog een foto van zijn sujet met behulp van een plaat, welke hij gedurende eenigen tijd, gesloten in het chassis, in de geëxterioriseerde lagen had gehouden. Als hij nu met een naald in de plaat stak, voelde de proefpersoon bij de eerste plaat niets, bij de tweede kreeg zij daarentegen een zwakke pijngewaarwording terwijl zij bij de derde zelfs een sterke pijngewaarwording constateerde. Na verloop van drie dagen vertoonde deze plaat nog dezelfde gevoeligheid; hij stak twee maal krachtig in de gelatine, zoodat de laag beschadigd werd. Het sujet, dat dit alles niet kon zien, stootte levendige kreten uit, en na verloop van enkele seconden ontstonden bij haar, op dezelfde plaats op haar rechterhand als waarop de Rochas in het beeld op het negatief gestoken had, twee kleine roode steekwondjes. Volgens de Rochas werd deze gevoeligheid zelfs overgedragen op de afdrukken ; de proefpersoon kreeg een huivering, wanneer de Rochas het papier aanraakte. Deed hij dit ruw dan deed haar dit hoogst onaangenaam aan, streelde hij het, zoo deed haar dit daarentegen aangenaam aan.

De Rochas vestigt er de aandacht op, dat dit alles aan bepaalde tooverhandelingen van primitieve volkeren herinnert, het z.g. „envoûtement", waar-

bij men zich mede een nabootsing van de gedaante van een vijand maakt, waar men dan in steekt. Volgens het geloof der primitieven voelt de vijand dit en wordt hij daardoor benadeeld.

Dit is het kernpunt van de onderzoekingen van de Rochas, welke hij met talrijke, gedeeltelijk zeer fantastische mededeelingen nog aanvulde. Ik kan daarop hier echter niet ingaan, daar mij dit te ver zou voeren. Nadat ik tot nu toe slechts *bericht heb,* wil ik nu ook nog een woord van *critiek* laten hooren. De beschrijving der proeven is vaak onvoldoende duidelijk, zoodat men niet precies kan vaststellen of het wel volkomen zeker is, dat de proefpersoon niets kon zien en niets kon vermoeden, van hetgeen de Rochas deed. Daar zij nu vermoedelijk wist, wat de Rochas wilde en verwachtte, zoo is het zeer goed mogelijk, dat langs den weg der suggestie werkelijk datgene intrad, wat verwacht werd. Het is toch een bekend feit, dat de magnetiseurs van enkele tientallen jaren geleden op dezelfde gronden bij herhaling bij hun proeven datgene vonden, wat zij verwachtten.

Ik spreek hierbij nog heelemaal niet van bewust bedrog, dat natuurlijk ook mogelijk is, doch alleen nog maar van de zeer groote suggestibiliteit van gehypnotiseerden. Als men bovendien bedenkt, hoe de Rochas zijn mededeelingen geenszins overal vrij weet te houden van „fantastische smetten," dan wordt het zeer begrijpelijk, dat men aan dit geschrift (3) onvoldoende aandacht heeft geschonken.

De proeven van de Rochas zijn door Joire en Boirac nagedaan. Zij bevestigden in principe de juistheid ervan. Maar ook zij hebben aan bepaalde foutenbronnen onvoldoende aandacht geschonken. Bij nagenoeg alle proefnemingen missen wij het feit dat de proefpersoon volkomen „onwetend" was; zij wist bijna altijd waar het om ging. Eén proefneming van Joire probeert dit te vermijden. Daar hier echter sprake is van een tweetal flesschen, waarbij de eene met koud, de andere met warm water is gevuld, zoo bestaat hier altijd nog de mogelijkheid dat de proefpersoon, met behulp van haar warmtezintuig bemerkt heeft welke der beide flesschen gebezigd werd.

Hier kom ik nu op mijn eigen proefnemingen. Een geheel geïmproviseerde proefavond met een dame — nochtans zonder zeer strenge proefvoorwaarden — scheen in allen gevalle te bewijzen, dat de „exteriorisatie der sensibiliteit" een feit is. Helaas kon ik met dit medium echter nog maar één zitting onder strengere voorwaarden houden, welke echter tot geen zuivere resultaten voerde.

---

(3) „L'Extériorisation de la Sensibilité", Paris, Chamuel, 1895.

Mijn tweede proefpersoon was een juffrouw Louise I. Na een orienteerende zitting, welke een positief resultaat opleverde, werd een tweede zitting gehouden, met strengere voorwaarden, welke ik zoo dadelijk zal noemen. Mijn hoofddoel was, de proeven zoo in te richten, dat niemand der aanwezigen kon weten, wat in de afzonderlijke proef (Einzelversuch) te verwachten was. De „onwetendheid" scheen mij de meest beslissende factor te zijn.

Voor dit doel had ik mij van drie, zooveel mogelijk gelijke, glazen voorzien, welke alle drie op gelijke hoogte met water gevuld waren en aan de onderzijde drie kleine strookjes papier droegen met 1, 2 en 3 gemerkt. Zij stonden op een kleine tafel achter een stoel met een hooge en breede leuning, op welke stoel het medium zat, zoodat het dus de glazen niet kon zien. Spiegelende oppervlakten, welke aan het medium aanwijzingen hadden kunnen geven, waren niet aanwezig in het vertrek. Buiten het medium en mij was nog een tweede, betrouwbare dame in het vertrek aanwezig. Deze dame moest mij behulpzaam zijn. Uit de proefinrichting zal zoo aanstonds nog nader blijken, dat zij zelfs dan geen teekens had kunnen geven, wanneer zij dit gewild had. Ik bracht mijn proefpersoon nu in een toestand van diepe hypnose, en gaf haar daarna het glas met het cijfer 3 in de hand. Zij omvatte het met haar linkerhand en hield de vingertoppen van haar rechterhand dicht boven het water, terwijl ik haar daarbij de suggestie gaf, dat zij haar sensibiliteit in het water moest exterioriseeren. Na verloop van vijf minuten nam ik haar het glas af, plaatste het bij de andere glazen, op het tafeltje en zette de glazen zonder daar bij naar hen te kijken, door elkaar, zoodat ik zelf niet meer wist, waar N° 3 nu stond. Mijn assistente had zich hierbij, onder mijn contrôle, afgewend. Ik wendde mij nu tot haar en gaf haar opdracht thans op haar beurt de glazen door elkaar te zetten. Zij deed dit met gehandschoende handen, opdat zij niet aan de warmte het geladen glas zou kunnen herkennen. *Niemand wist dus nu, welk der drie glazen geladen was.*

Mijn helpster ging nu zoo zitten, dat zij de glazen niet kon zien, en ik kneep met een pincet in een onregelmatige opeenvolging der glazen in het water. Bij een bepaald glas zeide het medium steeds dat het iets voelde, bij de beide andere daarentegen niets. Na ongeveer 15 afzonderlijke proeven hief ik dat glas omhoog ; het was inderdaad, zooals ik aan het getal 3 zag, het geladen glas. Ik ging nu — ditmaal verder wetende waar N° 3 stond — nog even met deze proefnemingen verder. En ook bij deze soort proefnemingen gaf het medium steeds, zonder uitzondering, het bepaalde glas aan. Langzamerhand werden de gewaarwordingen zwakker en ik liet haar derhalve

het glas nog eenmaal laden. Daarna kreeg ik weer, bij precies dezelfde proefinrichting, gelijke, positieve resultaten. Slechts eenmaal gaf zij, bij vergissing, bij een ongeladen glas een gewaarwording aan. In totaal nam ik op dezen avond meer dan honderd afzonderlijke proefnemingen, waarvan er slechts één een negatief resultaat opleverde.

Bij de derde zitting werd een verandering aangebracht, welke hieruit bestond, dat tusschen het medium eenerzijds, den proefnemer en het tafeltje met glazen anderzijds, zich een glazen deur bevond. In hoofdzaak bracht deze zitting dezelfde resultaten. Aanvankelijk waren de opgaven van het medium weliswaar wat onzeker en gedeeltelijk ook foutief. Maar daarna kreeg ik twee proeven-reeksen, elk bestaande uit 40 afzonderlijke proefnemingen, waarbij zonder één enkele uitzondering goede opgaven gedaan werden.

Bij herhaling heb ik ook bij dit medium de gevoelige lagen trachten te constateeren, welke, volgens de Rochas, het gansche lichaam zouden omgeven, maar hier had ik geen succes.

Op eenige proeven van exteriorisatie van den smaak kan ik hier niet ingaan. Ik heb daarvoor te weinig proeven op het gebied van dit verschijnsel genomen, om daaruit zekere conclusies te kunnen trekken.

Helaas waren deze drie zittingen de eenige welke ik met dit medium heb kunnen houden. Van buiten af komende storende invloeden, welke van andere zijde op dit medium inwerkten, verhinderden dat ik haar kon blijven hypnotiseeren. Dientengevolge zijn de proeven een torso gebleven, en kon ik er niet toe overgaan verdere veranderingen aan te brengen in de wijze van experimenteeren. Voor de vaststelling der feiten alleen zijn deze proeven echter voldoende ; ik nam in totaal ongeveer 250 afzonderlijke proeven.

Wat nu betreft de beoordeeling dezer proeven, zoo dient er in de eerste plaats de aandacht op te worden gevestigd, dat de verkregen, positieve resultaten geenszins op rekening van het toeval geschoven kunnen worden. De toevalshypothese dekt de feiten niet, en evenmin de hypothese der onbewust gegeven teekens, althans voor zoover bij de proeven proefleider en assistente „onwetend" waren met betrekking tot de juiste plaats van het geladen glas. Te meenen dat er bedrog van de zijde mijner assistente in het spel is geweest, is onjuist, daar zij van haar plaats af de glazen niet kon zien.

Baerwald, die, zooals men weet, overal de overgevoeligheid der zintuigen als foutenbron tracht aan te toonen, zou ongetwijfeld ook hier het meeste door de hypothese der hyperaesthesie gedekt willen zien. Ter afwisseling is hier echter niet het medium hyperaesthetisch, maar de proefleider !

Volgens Baerwald neemt de periferie van het netvlies de allerkleinste

onderlinge verschillen der glazen waar, zoodat ik uiteindelijk toch het geladen glas gekend zou hebben en nu mijn kennis telepatisch op het medium zou hebben overgedragen. Want telepathie is de tweede tooverstaf waarmede Baerwald alles verklaart. Het is zeker goed, beide bronnen van fouten in aanmerking te nemen, maar men mag de reikwijdte dezer bronnen niet overschatten. Ik heb met opzet tijdens de proeven niet naar de glazen gekeken ; Zij werden slechts met de periferie van mijn beide netvliezen waargenomen, en, zooals bekend mag worden verondersteld, geeft dit deel van het netvlies veel te onscherpe beelden, dan dat fijnere verschillen zouden kunnen gezien worden. Ook onderzoekers, welke overigens Baerwald na staan, hebben deze meening van hem verworpen.

Dientengevolge schijnt mij door deze proeven bewezen, dat het een medium inderdaad mogelijk is op de een of andere supernormale wijze te weten te komen, dat een „geladen" glas „geprikkeld" wordt. Men zou kunnen meenen, dat het medium langs den weg der helderziendheid tot deze kennis geraakt, maar tegen deze meening pleit het feit, dat ik bij herhaling getracht heb met dit medium proeven op het gebied der helderziendheid te nemen waarbij ik echter steeds negatieve resultaten verkreeg, behoudens een hoogst enkel positief gekleurd, dat op rekening van het toeval geschoven kon worden. Wat betreft de telepathie, deze was bij de „onwetend" gedane proeven al dadelijk buitengesloten. De positieve resultaten, verkregen bij de „wetend" genomen proeven kan men m.i. hierom moeilijk op rekening dezer hypothese schuiven omdat talrijke telepathische proeven met dit medium mislukten.

Het schijnt dus, dat zekere personen inderdaad een fluïde kunnen uitstralen, dat desondanks nog op de een of andere wijze met het lichaam blijft verbonden, en dat prikkels, welke aan dit uitgescheiden fluïde worden toegediend, op het medium kunnen worden overgedragen (door het medium kunnen worden waargenomen). Dat is zeker raadselachtig, doch nochtans vooreerst de meest voor de hand liggende verklaring van het feit. Men zal van deze hypothese gebruik moeten maken, zoolang men geen nieuw feitenmateriaal bijeengebracht zal hebben dat een iets anderen kijk op de verklaring zal kunnen geven. Als ik dus in het navolgende mede iets over de theoretische zijde van de zaak zal zeggen, zoo doe ik dat zonder dogmatisme. Men moet op ons gebied steeds elastisch zijn en alle theoretische uiteenzettingen als van slechts voorloopigen aard beschouwen.

Toen ik zooeven van een uitgescheiden fluïde sprak, werd men natuurlijk dadelijk aan het door de magnetiseurs aangenomen fluïde herinnerd. Steeds

maar weer, ook in den allernieuwsten tijd, heeft men b[illegible]eerd dat dit fluïde bestaat. Ik denk hier b.v. aan Boirac en Alrutz. Hun beweringen zijn naar mijn meening tot op heden nog geenszins als afdoende weerlegd te beschouwen. Tot op zekere hoogte zou men dus de eene meening tot steun van de andere te hulp kunnen roepen. Men dient zich daarbij echter voor oogen te houden, dat deze wederzijdsche steun toch maar heel zwak is. Geen van beide fluïden mag men als bewezen beschouwen. Beide verschijnselen-gebieden vormen voorloopig slechts aanwijzingen, dat er misschien toch nog zoo iets als door het lichaam uitgescheiden fluïde bestaat. Bovendien dient men hierbij nog in aanmerking te nemen, dat men niet voorbarig beide fluïdes mag identificeeren. Er spreekt zelfs veel ten gunste van het denkbeeld, dat zij van elkaar verschillen.

De verleiding is groot, thans nog een stap verder te gaan. Door deze exteriorisatie van fluïde wordt men aan de materialisaties en de telekinese herinnerd, waarbij toch ook, naar het schijnt, de een of andere energie of iets stoffelijks door het lichaam wordt uitgescheiden. Men zou de meening kunnen zijn toegedaan, dat in het verschijnsel van de exteriorisatie van de sensibiliteit het grond- en beginverschijnsel is gelegen van het parafysische fenomeen der telekinesie en der teleplastiek. Het is immers bekend, dat bij herhaling bericht wordt van gewaarwordings- ja zelfs van pijnuitingen der media, wanneer men in het veld van hun werkzaamheid komt, d.w.z. tusschen hun lichaam en de plaats waar zij probeeren telekinetische verschijnselen tot stand te brengen. Hier is dus, zonder dat verder reeds stoffelijke formaties zicht- of voelbaar zijn, als beginverschijnsel de sensibiliteit uitgescheiden. Helaas heeft men tot op heden bij parafysische media onvoldoende acht geslagen op dezen samenhang. Vooral ook op gronden van methodiek zou het gewenscht zijn, wanneer men bij deze media een onderzoek ging instellen naar het verschijnsel der exteriorisatie der sensibiliteit. Dit onderzoek zou op een meer bevredigende wijze kunnen geschieden dan dat naar zoovele andere parafysische verschijnselen, dat bij herhaling in het donker plaats vindt, hetgeen dan zijn groote bezwaren met zich mede kan brengen.

Wij hebben in het verschijnsel der uitscheiding van het vermogen om gewaar te kunnen worden een zeer eigenaardig, interessant en vaak ook donker gebied der metapsychica leeren kennen ; een gebied, dat in hooge mate de aandacht der parapsychologen verdient, daar het tamelijk gemakkelijk op een bevredigende wijze bestudeerd kan worden en bovendien waarschijnlijk in hooge mate ons inzicht verdiept in het wezen van een aantal parafysische verschijnselen.

“Verdichtings”-processen en hun mogelijke verklaring.

Algemeen geldt thans de opvatting, dat de droom voor een belangrijk deel beschouwd moet worden als een reactie op een bepaalden prikkel, hetzij dan dat deze prikkel van buitenaf komt (exogeen is) dan wel dat hij in het lichaam (de ziel) zelf zijn oorsprong heeft (endogeen is).

De Weensche psycholoog Freud beschouwt den droom als den behoeder van den slaap. Tot deze opvatting heeft hem de studie van o.m. de kinderdroomen geleid. Men moet eens opletten, zoo zegt Freud, hoe een moeder haar kind in slaap maakt. Het kind wil nog allerlei ; het wil nog een kus, het wil nog blijven spelen, enz. Deze wenschen worden voor een deel bevredigd, voor een ander deel met nadruk uitgesteld tot den volgenden dag. Het is duidelijk, dat wenschen en behoeften, die zich doen gevoelen, beletsels zijn voor het inslapen. Deze beletsels worden door den droom uit den weg geruimd. Volgens Freud ontstaat deze nu, wanneer de slaap gestoord dreigt te worden door een prikkel van binnen uit c.q. van buiten af, en moet hij gezien worden als de vervulling van een onvervulden wensch. In principe althans.

Het kind, dat naar bed is gebracht met den onvervulden wensch van nog wat te mogen blijven spelen, zal in veel gevallen gaan droomen, dat het zijn spel voortzet.

Dat ook fysische endogene factoren, zooals o.m. dorst en hongerprikkels, welke den slaap dreigen te verstoren, aanleiding tot droomen kunnen zijn weten o.a. ontdekkingsreizigers uit eigen ervaring te vertellen. Verhaalt niet Nordenskjöld van de manschappen, die met hem in het barre Noorden overwinterden, en dien ten gevolge aan heel wat ontberingen blootstonden, dat zij droomden van welvoorziene tafels, waaraan zij zich te goed deden met allerlei spijzen en dranken ?

Echter niet alleen endogene factoren, hetzij dan dat deze van psychischen dan wel van fysischen aard zijn, welke den slaap dreigen te verstoren, kunnen (dank zij de inrichting van ons psychisch leven) aanleiding tot droomen worden. Ook exogene factoren, welke vrijwel alle van fysischen aard zijn, worden onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden aanleiding tot droomen, een erkenning, waarop het z.g. kunstmatig verwekken van droomen berust ([1]).

---

(1) Zie o. m. du Prel: „Studiën uit het gebied der Geheim-Wetenschappen”, II, pag. 43 e.v. (Wink, Amersfoort, 1909).

Als exogene factoren, welke als droomverwekkers kunnen optreden, dienen in de eerste plaats licht- en geluidprikkels genoemd te worden. Reuk-, smaak- e.d. prikkels spelen hier een meer ondergeschikte rol.

Het navolgende is een voorbeeld van een geluidsprikkel welke de aanleiding was tot het ontstaan van een (exogenen wek-) droom.

„Na een langgerekte reeks andere droomtafereelen droomde ik, zoo zegt Felix Ortt in zijn zeer lezenswaardige recente „Nieuwe beschouwingen over den droom en de droompsyche" (Seyffardt, Amsterdam, 1927), dat ik met mijn vriend C. en een dokter tezamen was. C. vertoonde mij de aardigheid om, als hij even zijn hoofd bewoog, een gepiep te kunnen uiten alsof er een vogel in zijn lichaam zat. Hij vertoonde dat kunstje meermalen, zonder dat de dokter en ik begrepen hoe hij dat deed. Ja, het scheen of hij het niet meer kon laten. Ieder oogenblik, zoowat naar schatting iedere seconde, produceerde hij weer dat gepiep uit zijn hoofd of borst. Ik begon toen ongerust te worden of dat niet een ziekelijk verschijnsel kon zijn, misschien wel een symptoom van tuberculose, en de dokter, die met mij tegenwoordig was, begreep en vertrouwde het ook niet. Hij nam daarom een instrument, een soort van blaaspijp, en hield die bij wijze van auscul-teeren tegen de borst van mijn piependen vriend aan, maar dit gaf hem toch geen opheldering van het geval. Toen werd ik wakker en hoorde hetzelfde gepiep in den tuin van een vogel, ook heel regelmatig doorgaande, zoowat iedere seconde een piep. Ik schat in dien droom die piep ongeveer een twintigtal keeren gehoord te hebben..."

Ongetwijfeld moet bij dezen droom het vogelgeluid als de z.g. „droomaanleiding" beschouwd worden. En deze exogene aanleiding moet volkomen op één lijn gesteld worden met de endogene aanleidingen, welke wij hiervoor leerden kennen, onverschillig of deze van psychischen dan wel van fysischen aard zijn. Ook de droom, welke ontstond naar aanleiding van het vogelgeluid, had klaarblijkelijk geen andere bedoeling dan den slaap van den heer Ortt te behoeden (2). En hoogstwaarschijnlijk zou deze droom daarin ook geslaagd zijn, indien de vogel slechts enkele malen gepiept had. De prikkel won het hier echter ten slotte van den droom. Wij hebben hier met wat Jelgersma noemt een „wekdroom" te doen. Ik spreek hier echter liever van een „exogenen" wekdroom in onderscheiding van den „endogenen" wekdroom, welke een geheel ander karakter draagt. Onder exogene wekdroomen verstaat men dus droomen, die naar aanleiding van een wakker makenden prikkel ontstaan. Vermoedelijk droomde men vlak voor het moment waarop deze prikkel ontstond niet, c.q. anders ; na den prikkel volgt ontwaken en droomt men dus

---

(2) Op de vraag, waarom de droomarbeid hier nu juist den heer C. ten tooneele voerde, enz., kan ik hier niet ingaan. Bovendien kan deze vraag in laatste instantie slechts beantwoord worden na toepassing der droomanalyse.

niet meer ([3]). Dit beteekent dat de tijd, welke voor het droomen overblijft, uiterst gering is.

„Het komt mij voor — aldus Jelgersma (deel I, pag. 66, „Leerb. d. Psychiatrie", 3[e] dr.) — dat de droom in het onbewuste reeds vooraf gemaakt is, en dat de wekprikkel (de z.g. droomaanleiding) het moment is, dat deze complexen bewust doet worden. De geheele droom is een soort gespannen veer, die door het inwerken van een in- of uitwendigen prikkel loskomt."

Het feit, dat in een uiterst geringen droomtijd zich nochtans lange en ingewikkelde reeksen van gebeurtenissen voor ons (droom-) bewustzijn schijnen voor te doen ([4]) bergt een probleem in zich dat om oplossing vraagt. Jelgersma meent deze gevonden te hebben door aan te nemen, dat wij in den droom niet, als in den waaktoestand, al die indrukken van beelden in tijdopvolging ondergaan, maar dat de beeldenreeks met één blik overzien wordt.

De illusie van den langen duur van een zoo korten droom ligt nu, volgens Jelgersma, daarin, dat wij den tijd schatten naar de talrijkheid der plaats gehad hebbende gebeurtenissen en de daaraan verbonden emoties. In werkelijkheid is deze droomtijd volgens Jelgersma gelijk nul. En waar, zooals hij opmerkt, er geen principieel verschil bestaat tusschen wekdroomen en gewone droomen, daar geldt ook voor hen, dat hun droomtijd = nul.

Deze meening (droomtijd = nul) is door Ortt bestreden in zijn hiervoor genoemd werkje aan de hand van o.m. zijn hierboven geciteerde droomervaring, waarbij hij aanteekent : „Ik schat in den droom die piep ongeveer een twintigtal keeren gehoord te hebben ; het wekgedeelte van mijn droom heeft dan ongeveer een halve minuut geduurd, dus veel langer dan Prof. Jelgersma meent dat als duur van een droom moet gerekend worden."

Ofschoon Ortt, zeer terecht, geen principieel verschil maakt tusschen exogene wekdroomen en gewone droomen zoo neemt hij nochtans aan, geleid door zijn eigen droomervaring, dat de droomtijd van vele gewone droomen langer is dan die van exogene wekdroomen en dat Jelgersma's „over-

---

(3) In het: „Ned. Tijdschr. v. Geneesk.", 1922, II, n° 12, bldz. 1250, definieert Jelgersma de wekdroomen als droomen „waarvan de inhoud zich aansluit bij een uitwendigen prikkel, gewoonlijk een gehoors- of een pijnprikkel, die dikwijls den droomer doet ontwaken. Deze uitwendige prikkel is op kenbare wijze in den droom verwerkt."

(4) Maury, de auteur van: „Le Sommeil et les Rêves" (1898) meldt dat hij eens droomde van de Fransche revolutie; hij nam er een werkzaam aandeel in, werd aangeklaagd en veroordeeld om geguillotineerd te worden. Hij besteeg het schavot, legde zijn hals onder de stellage, voelde het mes op zijn hals nederkomen, werd wakker door den schok en bemerkte, dat de hemel van zijn ledikant zoo juist op zijn nek gevallen was.

zichtshypothese" hier nog veel minder opgaat dan bij den wekdroom. Ortt's ervaringen betreffen hier in hoofdzaak wat hij noemt „discussie-droomen" en waarvan hij enkele voorbeelden vermeldt op pag. 58 e.v. van zijn genoemd geschrift.

Du Prel, bij wien wij nog steeds met vrucht ter school kunnen gaan, wijst op pag. 55 van deel I van zijn : „Studiën uit het gebied der geheimwetenschappen" (Amersfoort, Wink, 1909) op den exogenen wekdroom en blijkt daarbij volstrekt geen aanhanger van de (hem overigens onbekende) opvatting van Jelgersma te zijn dat de droomtijd = nul.

„In zulke droomen — aldus du Prel t.p. — heeft er een verdichtingsproces van onze voorstellingen plaats en deze loopen dan met groote snelheid af."

Hoogst belangrijk is nu hetgeen du Prel op pag. 56 schrijft, t.w. dat het verschijnsel van het *verdichtingsproces* „niet tot het droomleven beperkt is. Het komt voor bij krankzinnigen, bij opiumschuivers, bij verdrinkenden, ja wellicht is alles wat wij als intuitie aanduiden — het talent van rekenkunstenaars b.v. — niets dan een in transcendentale tijdmaat afloopende reflexie."

Het komt mij voor, dat wij hier midden in een uiterst belangrijk probleem zitten, waaraan tot op heden in de parapsychologische litteratuur nog niet *die* aandacht is geschonken waarop het alleszins recht heeft.

Van een verdichtingsproces kunnen wij feitelijk reeds zoowel bij de ontwikkeling van den foetus in de moederschoot spreken als bij de ontwikkeling van zuigeling tot volwassene. Foetus en kind doorloopen in versnelden (en verkorten) vorm de somatische (=lichamelijke) en psychische (= ziellijke) ontwikkelingsstadia van het ras.

Bij gestigmatiseerden, als b.v. Louise Lateau, vinden we zooiets als een versneld genezingsproces. Over haar bezitten wij een alleraardigst geschriftje van de hand van onzen landgenoot A. J. Riko : „Louise Lateau van Bois d'Haine" (Amsterdam, van Langenhuysen, 1872). De auteur geeft er een beknopte biografische schets in van het eenvoudige boerenkind waaruit ik het navolgende ontleen: „Zij was even het tijdstip der huwbaarheid ingetreden, toen zich bij haar de stigmata het eerst vertoonden; zij bestaan in wonden in de zijde, aan de buitenzijde en in de palm der handen, dergelijke aan de voeten en eindelijk kleinere rond het hoofd. Kortom, de lijdensteekenen van Christus. Uit die wonden nu vloeit *geregeld* en *uitsluitend des Vrijdags*

bloed. Zij beginnen zich des Vrijdags nachts na 12 uur te vertoonen en sluiten zich des avonds omstreeks 6 uur. Zaterdags zijn ze totaal verdwenen zonder eenig litteeken na te laten." (pag.11).

Vervolgens wijst hij er o. m. op dat het onderzoek van Louise door bekende geneeskundige autoriteiten positieve resultaten afwierp. „Bedrog is nimmer bij haar ontdekt, het bestaat ook niet. Gelijk verschillende geneeskundige autoriteiten, benevens tal van verlichte personen van naam en positie met hun woord bevestigen en gelijk alle notabelen en ontwikkelden uit den omtrek als uit één mond getuigen : er doen zich onbetwistbare moreele (= ziellijke) en physiologische feiten voor." (pag. 21).

Riko heeft Louise Lateau twee maal bezocht en geeft in zijn genoemd werkje een verslag van hetgeen hij beide malen te Bois d'Haine aanschouwde en aldaar van onderscheidene personen vernam. Het navolgende bestaat uit een aantal citaten uit het verslag zijner waarnemingen tijdens zijn tweede bezoek en betrekking hebbende op hetgeen voor ons *hier* van belang is. (pag. 46 e. v.)

„Des Donderdags namiddags ten 5 uur (12 Oct. 1871), dus eenige uren later dan wij dit hadden gedaan, bezocht Dr. Imbert nogmaals Louise en toen we hem onmiddellijk na dat bezoek weer spraken, had hij, *na minitieus onderzoek* aan Louise's handen *nog niets bemerkt.* Van het gezwel of de blaas waarmee de vorming van de stigmata aanvangt was toen zelfs nog niets te bemerken... Des Vrijdags begaven wij ons ongeveer ten half twee weder naar het huisje, waar we nu ook Dr. Imbert, benevens een zeer hoog geplaatst Belgisch staatsambtenaar en den Franschen theoloog Dr. Rouard de Card... aantroffen... Het in ons eerste bezoek (7-8 Sept. 1871) geschetste schouwspel (pag. 29 e. v.) was *hetzelfde,....* Bij Louise waren de wonden even frisch en bloedend; het bloed was weder door de kousen (ze had nu witte aan) heengedrongen..... Des Zaterdagsmorgens (14 Oct.) wachtten we Louise aan den weg op, daar we wisten dat zij de gewoonte heeft dan ter kerke te gaan. We zagen haar reeds voor half zeven van haar huis komen. Men kan nagaan wat..... van de stigmata der voeten overig was, wanneer we als de volkomen waarheid verklaren, dat zij, toen we haar zagen, snel, met groote stappen en eenigszins voorovergebogen (gelijk dit de vrouwen van het platteland veelal doen) liep..... Voor ons vertrek uit het dorp, betraden wij voor de laatste maal Louise's woning.... Weder namen we haar nauwkeurig op. Op het voorhoofd bevonden zich alleen een twee — of drietal zeer kleine roode vlekjes. Met het oog op het feit, dat we die des Donderdags niet opgemerkt hadden, hielden we die voor de laatste sporen

der stigmata van de doornenkroon; het kan echter zijn dat dit het geval niet was. Het was toen eerst ongeveer 10 uur in den morgen. Volgens anderen zijn ze iets later op den dag evenals het overige totaal verdwenen. Haar handen waren gedurig en druk in beweging; ze boden voor zoover te zien was, niets bijzonders aan..."

Het is m. i. aan geen twijfel onderhevig of wij hebben hier met een versneld genezingsproces te doen, dat Kerner ook bij somnambulen zegt te hebben waargenomen („Geschichte zweier Somnambulen") en dat ons doet denken aan beschrijvingen als die van o. m. den hoogleeraar in de geneeskunde, waarvan du Prel („Studiën", I, pag. 56) gewag maakt, die in Algiers ooggetuige zeide te zijn geweest van openbare voorstellingen van Arabische boetedoeners. Zij zouden zich door kunstmiddelen in extase gebracht hebben en elkaar dan met scherp geslepen wapens ernstige verwondingen toegebracht hebben, die de gewonden echter zelf bijna oogenblikkelijk zouden hebben doen genezen en tot lidteekens hebben doen vergroeien door er eens eenvoudig met de hand over te strijken. Aan de realiteit der wonden viel, volgens dezen hoogleeraar, niet te twijfelen en hij ontkende de mogelijkheid dat er slechts schijnbare verwondingen toegebracht waren ([5]).

De studie der supernormale vermogens en verschijnselen leidt tot de erkenning dat datgene, wat wij ons bewustzijn noemen, slechts een deel is van een veelomvattender bewustzijn, dat in staat is langs den weg der (sensorische en motorische) automatismen berichten aan het waakbewustzijn te doen toekomen.

Deze berichten zijn in zeer veel gevallen producten van intellectueele exaltatie (= dat automatisch proces welks resultaten voor den bewusten psychischen arbeid van het betreffende individu niet bereikbaar zijn), en leeren ons derhalve het ons onbewuste kennen als een bewustzijn dat zoowel qualitatief als quantitatief van ons waakbewustzijn verschilt.

Wie nu het ontstaan van producten van intellectueele exaltatie geob-

---

(5) Een analogon van dit verschijnsel is ongetwijfeld de geforceerde plantengroei, welke o. m. een aantal reizigers, die in het Oosten verblijf hielden, zeggen te hebben waargenomen (du Prel: „Studiën", I, pag. 49 e. v.). Ook hier hebben wij met een verdichtingsproces te doen, *vooropgesteld dat deze en dergelijke fakir-kunsten inderdaad voorkomen, hetgeen m.i. nog geenszins onbetwistbaar is aangetoond.* Men vraagt zich bij het lezen van dergelijke verhalen steeds af, in hoeverre de „waarnemers" door toedoen der fakirs e. d. hallucineerden, daar vermoedelijk deze lieden de kunst verstaan een menschenmassa auto-suggesties te induceeren. Op zich zelf is dit een uiterst belangrijk probleem waaraan tot heden niet die aandacht geschonken is waarop het alleszins recht heeft.

serveerd heeft, kent de groote snelheid waarmede zij onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden ontstaan.

Tot de merkwaardigste groepen personen, bij wie men het ontstaan van producten van intellectueele exaltatie (als regel komende langs den weg der sensorische automatismen) kan observeeren behooren ongetwijfeld de z. g. rekengenieën, waarvan de ongeveer zwakzinnige Dase wel een der meest typische voorbeelden is, tevens was hij, om hier met Myers ([6]) te spreken „misschien de meest succesvolle van al deze wondermenschen." Van elk mathematisch inzicht was hij in meer dan gewone mate ontbloot. Zijn biograaf verhaalt, dat Petersen hem zes weken lang te vergeefs de beginselen van het rekenen trachtte in te prenten. Het bleek onmogelijk te zijn, hem ook maar het geringste begrip bij te brengen van de een of andere stelling van Euclides. Toch ontving deze „rekenidioot", op aanbeveling van Gauss, een toelage van de Academie van Wetenschappen te Hamburg voor zijn arbeid op mathematisch gebied. In een tijdperk van twaalf jaar maakte hij (uit het hoofd dus) tabellen van factoren en ondeelbare getallen tot voor het zevende en bijna het geheele achtste millioen. Wanneer wij in aanmerking nemen dat waarschijnlijk zeer weinig menschen deze taak zonder mechanische hulp, in een normalen menschenleeftijd zouden hebben kunnen volbrengen, dan begrijpen wij dat ook hier het „verdichtingsproces" plaats vond, evenals bij o. a. aartsbisschop Whateley, die in zijn kinderjaren een rekengenie was.

„Er was iets merkwaardigs in mijn rekentalent — aldus deze geestelijke. — Het begon zich te openbaren tusschen mijn vijfde en zesde jaar en duurde ongeveer drie jaar. Spoedig begon ik de moeilijkste sommen uit te rekenen, steeds uit het hoofd, want ik kon de cijfers alleen maar noemen en nog niet schrijven. *Ik maakte deze sommen veel vlugger dan iemand het op papier kon doen* ([7]) en ik herinner mij niet ooit ook de geringste vergissing gemaakt te hebben. Toen ik naar school ging, was ik een volslagen domoor in het rekenen en ben het daarna altijd gebleven." [8])

Dat de waarachtige kunstproducten producten van intellectueele exaltatie zijn, en langs den weg der automatismen (in verreweg de meeste gevallen langs dien der sensorische automatismen) ontstaan, mag als algemeen bekend verondersteld worden. Onderscheidene psychologen hebben in

(6) „De menschelijke persoonlijkheid enz.", Nederl. v. A'dam, Mij v. Goede en Goedkoope Lect. 1921, pag. 69.

(7) Ik cursiveer. T.

(8) „Am. Journ. of Psychology", Deel IV, Nr. 1, April 1891.

de laatste decennia enquête-onderzoekingen bij kunstenaars (v.n.l. dichters) ingesteld ten einde nadere gegevens te verkrijgen met betrekking tot het ontstaan van hun gedichten enz. Een der meest recente is die van den Weenschen hoogleeraar E. W. Scripture[9]).

Bij het bestudeeren dezer „Aeuszerungen" treft ons o. m. de uitspraak van Herman Bartel luidende:

„....Nachstehende Verse sind z. B. durch eine Art Blitzlicht entstanden! Sie waren auf dem Papier, ehe ich wuszte, was ich schrieb; ich tat weiter nichts, als dasz ich einem Gefühl nach gab! Ich dichtete nicht, sondern *es* dichtete in mir!..."

Wij weten, dat deze uitspraak van Bartel geenszins op zich zelf staat. Een ieder, die zich bezig heeft gehouden met de bestudeering van het ontstaan van kunstproducten, kan op een groot aantal analoga wijzen.

Verdichtingsprocessen merken wij ook op bij opiumschuivers en in doodsgevaarverkeerenden. Vertelt niet Th. de Quincey in zijn: „Confessions of an opium-eater" dat het hem voorkomt zeventig jaar of een eeuw in een enkelen nacht doorleefd te hebben?

„Er zijn verscheidene verhalen van drenkelingen — aldus Ribot [10]) —, van een bijna wissen dood gered, die hierin overeenkomen, dat op het oogenblik dat de toestand van schijndood optrad, zij in een enkel oogenblik, hun geheele leven tot in de kleinste bijzonderheden hebben meenen te zien. Een van hen beweert zelfs, „dat het hem toescheen, zijn geheele vroegere leven te hebben gezien, dat zich teruggaande voor zijn geestesoog ontrolde, niet als een eenvoudige schets, maar met alle kleine bijzonderheden, a. h. w. een panorama van zijn geheele bestaan vormend en waarvan iedere daad vergezeld was van een lust- of een leedgevoel."

En niet slechts wijzelf kunnen, onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden, in enkele seconden tijds onzen geheelen levensfilm voor ons zien „afdraaien", ook anderen kunnen dit onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden, gelijk ons onze proefnemingen met goede helderzienden leeren.

Een klassiek voorbeeld is hier Heinrich Zschokke. In zijn auto-biografie („Eine Selbstschau", Aarau, 1843) vermeldt hij dat het hem bij herhaling

---

(9) „Aeuszerungen deutscher Dichter über ihre Verskunst" in: „Archiv. f. d. gesamte Psychologie", Bd. 66, Heft I & II, Dec. 1928.

(10) Ribot: „De ziekten van het geheugen", pag. 182. Nederl. vert. Amsterdam, C. Veldt.

gebeurde dat de levensfilm der personen, met wie hij in aanraking kwam, zich voor zijn geestesoog ontrolde.

Echter niet slechts in de wijze waarop de producten van intellectueele exaltatie, welke tot ons komen langs den weg der sensorische automatismen, ontstaan manifesteert zich het verdichtingsproces, ook in de wijze waarop, langs den weg der motorische automatismen, producten van intellectueele exaltatie tot ons komen, openbaart zich bij herhaling dit proces, zooals een ieder die b.v. een aantal automatisch schrijvende media heeft geobserveerd uit ervaring weet.

Tot de producten van intellectueele exaltatie, komende tot ons langs den weg der motorische automatismen, behooren o. m. ook de z. g. mediamiek verkregen schilderijen en boetseerwerken welke over het algemeen mede zeer snel ontstaan, gelijk de desbetreffende rapporten ons leeren.

Een tot op heden uiterst netelig gebied is dat van het z.g. direct schrijven, teekenen en schilderen, „één der zwakste tonen in het gamma der physische verschijnselen" (van Rossem, pag. 76 van den eersten jaargang van dit tijdschrift), welke hier, ter wille der volledigheid, nochtans gehoord moet worden.

Ook op dit gebied vinden wij gewag gemaakt van zeer snel verloopende wordingsprocessen. Ik heb door het medium David Duguid z. g. direct verkregen olieverf schilderijen gezien, welke *binnen de twee minuten,* onder strenge contrôle-maatregelen ontstaan zouden zijn...

In zijn hoofdwerk, de: „Kritik der reinen Vernunft", in 1781 verschenen, heeft Kant een onderzoek ingesteld met betrekking tot onze, van de ervaring *on*afhankelijke kennis, waarbij hij zich van het „synthetisch oordeel a priori" als richtsnoer heeft bediend. Wat hebben wij daaronder te verstaan?

Volgens de logica is een oordeel een uitspraak, waarin een betrekking tusschen twee dingen (woorden, begrippen) wordt vastgesteld.

Wanneer ik zeg: Deze roos is rood, dan stel ik een betrekking vast tusschen deze roos en de kleur rood. Ik ken aan deze roos (het subject) het praedicaat „rood" toe. Ons geheele denken voltrekt zich in oordeelen. Nu leert ons de logica dat wij o. m. kunnen onderscheiden:

a) analytische oordeelen ;

b) synthetische oordeelen.

Wanneer ik zeg: de cirkel is een gebogen lijn, dan spreek ik een analytisch oordeel uit. Hetgeen ik zeg met betrekking tot mijn onderwerp (subject) (in dit geval : de cirkel), n.l. dat hij een gebogen lijn is, ligt reeds be-

sloten in het begrip van mijn onderwerp. De cirkel zou geen cirkel zijn, indien hij geen gebogen lijn ware.

Zeg ik: een spiritist is iemand die de meening is toegedaan dat de menschelijke persoonlijkheid na den dood van het lichaam blijft voortbestaan; alsmede onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden met de aardbewoners in contact kan treden, dan spreek ik eveneens een analytisch oordeel uit. De begrippen „voortbestaan der persoonlijkheid" en „in contact treden met nabestaanden" zijn reeds in het begrip spiritist begrepen. De spiritist zou geen spiritist zijn indien hij niet aan deze beide dingen geloofde.

Het gezegde is door analyse (ontleding) uit het onderwerp voortgekomen.

Zeg ik echter b.v.: de boodschappen welke het subliminale zelf aan het supraliminale zelf doet toekomen komen gemakkelijker door, naarmate het supraliminale zelf meer passief is, dan spreek ik een synthetisch oordeel uit.

Synthetische oordeelen zijn grootendeels a posteriori, d. i. aan de ervaring ontleend. Het hierboven gegeven synthetisch oordeel is een voorbeeld van zoo'n aan de ervaring ontleend synthetisch oordeel a posteriori.

Analytische oordeelen zijn daarentegen alle a priori, d. w. z. aan het denken ontleend. Wij behoeven de ervaring niet om een analytisch oordeel te kunnen vellen; wij kunnen dit doen door bloote begripsontleding. Ik ontleed het begrip cirkel wanneer ik zeg dat hij een gebogen lijn is....

Wie dit inziet begrijpt, dat het analytische oordeel in het algemeen den inhoud onzer kennis niet vermeerdert.

De vraag rijst nu of er naast de synthetische oordeelen a posteriori ook synthetische oordeelen a priori voorkomen.

Dit nu blijkt inderdaad het geval te zijn.

Evenals alle analytische oordeelen kunnen we een aantal synthetische oordeelen vellen geheel *on*afhankelijk van de ervaring. Het verschil tusschen de synthetische oordeelen a priori en de analytische oordeelen (die steeds a priori zijn) is echter hierin gelegen, dat het synthetische oordeel a priori *kennis vermeerderend* is, iets wat van het analytische oordeel niet gezegd kan worden.

Ik merkte hiervoor op, dat voor den mensch het vellen van synthetische oordeelen a priori mogelijk blijkt te zijn. Ik wil dit nu met enkele bewijzen staven.

Wij zeggen dat tusschen twee punten slechts één rechte lijn getrokken

kan worden; dat een rechte lijn, welke twee punten met een plat vlak gemeen heeft, daar geheel in valt; enz.

Wij zijn in staat deze — en nog talrijke andere — *wiskundige* oordeelen a priori, welke een zuiver synthetisch karakter dragen, geheel onafhankelijk van onze ervaring te vellen. Hoe is dit mogelijk?

Kant beantwoordt deze vraag door er op te wijzen dat in de wiskunde het synthetische oordeel a priori slechts hierom mogelijk is, omdat wij in die wetenschap de voorwerpen van ons onderzoek zelf maken.

Men behoeft in de wiskunde niet buiten het menschelijk verstand te gaan, geen ervaringen aan voorwerpen (b. v. teekeningen van driehoeken, cirkels, kegels, enz.) op te doen, om in die wetenschap tot waarheid te komen. [11])

Het valt misschien even moeilijk dit in te zien, maar bij eenig nadenken zal men nochtans tot de overtuiging komen, dat het inderdaad zoo is.

In de wiskunde kunnen wij ons a priori uitspreken met betrekking tot het drie dimensionale, d. i. met betrekking tot datgene wat drie afmetingen heeft; de ruimte dus. Op grond van dit feit, alsmede op grond van nog een aantal andere overwegingen (w. o. dan deze, dat wij ons wel alle ruimte-dingen weg kunnen denken, de ruimte zelf echter nooit), is Kant tot de erkenning gekomen dat de ruimte een aanschouwingsvorm van het menschelijk verstand is.

Hetzelfde geldt nu met betrekking tot den tijd. Ook daarover vellen wij synthetische oordeelen a priori. Zeggen wij niet, dat hij slechts één dimensie heeft ; dat de tijd deelbaar is tot in het oneindige, onbegrensd in het verleden en in de toekomst; dat een verleden tijdstip niet wederkeeren kan; enz. En zijn dit in laatste instantie niet alle onbewijsbare stellingen, waaraan nochtans geen mensch twijfelt en waarvan niemand gelooft dat rijpere ervaring ze zou kunnen weerleggen? Daarom is de tijd, evenals de ruimte, iets wat de mensch zich zelf maakt en waarover hij daarom nu synthetische oordeelen a priori kan vellen.

De tijd heeft, evenals de ruimte, zooals Kant dit uitdrukt, „empirische realiteit" en „transcendentale idealiteit", d. w. z. hij is werkelijk voor ons

---

(11) Wij spreken ons in de wiskunde niet uit met betrekking tot *dezen* cirkel, driehoek, enz. *hier* en *nu*, doch met betrekking tot *den* cirkel, den driehoek. Deze cirkel, deze driehoek, enz. hier en nu is slechts een onvolmaakte afbeelding van *den* Cirkel, *den* Driehoek, enz. welke, om met Plato te spreken, in de wereld der Ideeën bestaat.

Deze wereld moet dan echter niet ergens buiten ons, doch wel in ons gezocht worden.

(menschen) en door ons (menschen). De tijd draagt, evenals de ruimte, een fenomenaal karakter. Hij behoort, evenals de ruimte, tot de wereld der fenomena, de wereld der verschijnselen („Erscheinungen"), de wereldder van ons afhankelijk bestaande dingen. De „Dinge an sich", de van ons *on*afhankelijk bestaande dingen welke een noumenaal (wezenlijk) karakter dragen, tot de wereld der noumena, de „Welt an sich", de intelligibele wereld behooren, hebben geen tijdelijk en geen ruimtelijk maar een eeuwig [12]) en een ruimteloos bestaan.

Vielen de waarnemende wezens weg, dan zou er geen verleden, heden of toekomst zijn, maar alleen het „nunc stans" der Scholastieken, het eeuwigdurende nu. En op ruimtelijk gebied zouden wij iets dergelijks opmerken. De *on*afhankelijk van ons bestaande dingen, de „Dinge an sich", dragen zoo min een tijdelijk als een ruimtelijk karakter. Daar, waar de waarnemende wezens wegvallen, valt, naast de tijd, ook de ruimte weg.

Ziethier, in enkele hoofdlijnen, en derhalve op oppervlakkige wijze, den inhoud weergegeven van Kant's „transcendentale aesthetika", een der meest belangrijke hoofdstukken van zijn: „Kritik der reinen Vernunft", welke ons dus leert, dat ruimte en tijd a prioristische aanschouwingsvormen zijn van het waarnemende subject.

Wij willen ons thans niet verder verdiepen in de denkbeelden van Kant, doch ons nu de vraag stellen, welke winst de wetenschap van het bovenstaande ons oplevert, waar het geldt verdieping van ons inzicht te krijgen op het gebied van de hiervoor behandelde „verdichtingsprocessen."

Draagt onze wiskunde een zuiver anthropomorf karakter, dan zullen wij rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat er naast onze wiskunde nog een andere wiskunde, c. q. andere wiskundes bestaan.

Dit zal het geval zijn, wanneer er wezens bestaan welke een bewustzijn bezitten, dat anders gestructureerd is dan het onze, Kant heeft deze mogelijkheid onder de oogen gezien. Hij heeft het denkbeeld dat er misschien wezens bestaan met een andere aanschouwingswijze en dus ook met een andere meetkunde, met een andere ruimte en een anderen tijd, geenszins absurd gevonden. Hij heeft echter op dit stramien niet voortgeborduurd, omdat hij met betrekking tot het bestaan dezer wezens geen ervaring had. Het parapsychologisch onderzoek was in die dagen nog iets nagenoeg geheel onbekends. En over dergelijke onderwerpen bespiegelende beschouwingen te houden, stond hem mijlen ver, ja is geheel in strijd met zijn leer, welke vóór alles een *ervarings*-leer is.

---

(12) Eeuwig d.w.z. tijdeloos. Dit begrip is volstrekt niet synoniem met oneindig lang.

Voor ons, kinderen der twintigste eeuw, is het hier echter geheel anders gesteld. De uitkomsten der moderne onderzoekingen op het gebied der supernormale verschijnselen en vermogens geven ons, naar mijn meening althans, het recht de overtuiging te zijn toegedaan, dat de mensch, naast zijn uit cellen opgebouwd lichaam nog over een ander lichaam beschikt, het z. g. „astraallichaam", dat het voertuig onzer persoonlijkheid zal zijn na den dood van ons cellenlijf. [13])

Leeft de tot dezen bestaansvorm overgegane mensch nu in wat Kant noemt de intelligibele wereld, in de „Welt an sich"? Naar mijn meening neen. Ook de „astraalwereld" is, volgens mij, een wereld der fenomena, geen wereld der noumena.

In de astraalwereld, zoo stel ik mij voor, zullen wij ons, evenals in den droom ([14]), anders bewust zijn dan in deze wereld, en met deze andere aanschouwingswijze hangt mogelijk samen een andere meetkunde, een andere ruimte (misschien een vier-dimensionale) en een andere tijd.....

In de moderne psychologie begint men, zooals ik reeds opmerkte, meer en meer tot de erkenning te komen dat datgene, wat wij ons bewustzijn noemen, slechts een deel is van een veelomvattender bewustzijn, het ons (waakbewustzijn) onbewuste, dat zoowel in qualiteit als in quantiteit van ons waakbewustzijn verschilt.

Het is o.m. de parapsychologie welke er veel toe bijgedragen heeft deze overtuiging te vestigen.

Ik geloof op goede gronden te mogen meenen, dat ook het bewustzijn, dat wij in de astrale sfeer ons bewustzijn zullen noemen, slechts een deel zal zijn (zij het ook een ander deel dan datgene hetwelk wij in deze wereld ons bewustzijn noemen) van dat veelomvattender bewustzijn.....

Wie bekend is met mijn denkbeelden, zooals ik deze in o.m. mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research" heb neergelegd, weet, dat ik bij den mensch onderscheid : geest, zielen en lichamen.

De Geest (Atma) is, naar mijn meening, steunende op Ortt's leer van

(13) Men houde mij het gebruik der slecht gekozen woorden astraallichaam en astraalwereld ten goede. Zij hebben nu eenmaal burgerrecht verkregen en, tot op heden, vond ik geen *werkelijk* betere.

(14) Voor de vraag, in hoeverre ons bewustzijn in den droom identiek is met dat in de astraalwereld, zie Ortt's „Nieuwe beschouwingen over den droom en de droompsyche" en: „Het vraagstuk van den droom", Seyffardt, Amsterdam.

het pneumat-energetisch monisme, een deel van den Algeest (Brahma). Met Ortt ben ik geneigd te gelooven dat de Geest zich in deze wereld manifesteert in quantiteit als energie, in qualiteit als entelechie ; in de astraalwereld in quantiteit als bêta-energie, in qualiteit als bêta-entelechie.....

Lichaam en ziel zijn dus, naar mijn meening, openbaringsvormen van den Geest. Niet alleen ons cellenlijf maar mede ons astraallichaam, niet alleen o.m. datgene wat wij in dit leven gemeenlijk ons bewustzijn plegen te noemen, doch ook o.m. datgene wat wij in de astraal-wereld ons bewustzijn zullen noemen.

Ruimte en tijd zijn aanschouwingsvormen van onze ziel ; zij behooren tot de entelechie, tot het psychische, echter niet tot den Geest (Atma, Brahma). De Geest behoort tot wat Kant de intelligibele wereld heeft genoemd. Hij leeft in de „Welt an sich", de Brahmawereld, waarvoor ruimte noch tijd bestaan en waarvan ons bewustzijn (ziel) zich geen voorstelling kan maken, omdat dit alles zijn (haar) kenvermogen te boven gaat.

Wanneer bij elke entelechie-soort een bepaalde ruimte en een bepaalde tijdmaat behoort, dan wordt het verschijnsel van het verdichtingsproces ons begrijpelijk.

De boodschappen van het ons onbewuste [15] aan het waakbewustzijn komende langs den weg der automatismen, komen uit gebieden waar een andere ruimte en een andere tijdmaat „heerschen" dan in ons entelechisch (ziellijk) gebied.

Dit wetende zien wij in dat het „snelle" ontstaan van een aantal dezer berichten zuiver een snel ontstaan voor ons en door ons is, dat het begrip snel hier een zuiver relatief begrip is.

Men bedenke, dat mijn uiteenzettingen van de problemen van ruimte en tijd volgens de grondbeginselen van het Kantianisme en het Neo-Spinozisme (pneumat-energetisch monisme) met uitzondering van Kant's beschouwingen over ruimte en tijd zuiver speculatief zijn. 't Kan zoo zijn.

Nochtans geloof ik met dit al iets gegeven te hebben dat ons als *werkhypothese* bij het parapsychologisch onderzoek verder kan brengen. En dit niet slechts met betrekking tot het verschijnsel van het verdichtingsproces,

---

(15) Men bedenke dat het ons onbewuste is „opgebouwd" uit onderscheidene lagen waarbij het grootste deel gevormd wordt door entelechie-complexen van hooger soort dan onze (alfa—) entelechie.

Zie in dit verband Ortt's: „Het probleem der ziel", Seyffardt, Amsterdam, 1929.

doch mede met betrekking tot de verschijnselen van helderwetendheid en helderziendheid in tijd en ruimte.

Daarop kom ik echter t.z.t. in een afzonderlijk opstel nader terug.

T.

De Fluïdieke Draad.

Professor Ochorowicz is met zijn medium mej. Stanislawa Tomczyk wel bizonder gelukkig geweest, daar hij in haar iemand gevonden heeft, die niet alleen bizonder begaafd bleek met wat men verstaat onder „physisch-mediumieke vermogens", maar die bovendien te vinden was voor experimenteel onderzoek en daarin ten zeerste belang stelde. Maar de professor toont zich ook de ware wetenschappelijke experimentator op een gebied, dat een zoo geheel eigen sfeer heeft. Hij verstaat de kunst, zijn onderzoekingsmethoden daaraan aan te passen en lokt het medium zelf meer en meer uit tot het nemen van proeven. Zoo wil het wel eens schijnen, alsof de leiding niet langer bij hem berust, maar bij het medium, doch inderdaad geschiedt niet anders, dan dat hij, de psychische gevoeligheden ontziende, welke bij elk medium zoo sterk spreken en zulk een sterken invloed hebben op het verloop der zittingen, toch de teugels in handen houdt en op zijn doel aanstuurt.

Als de verschijnselen der telekinesie, waargenomen bij mej. Tomczyk leiden tot de ontdekking van den „fluïdieken draad" [1]) dan is er den professor alles aan gelegen, meer te weten te komen omtrent deze merkwaardige formaties, en de proeven worden daarop ingericht. De resultaten daarvan laten wij hier volgen.

Prof. Ochorowicz waarschuwt, dat de door hem bestudeerde uitstralingen niet beschouwd mogen worden als een soort van bewijs voor het bestaan van een astraal-dubbel van het medium, of voor haar fluïdieke handen. Zij zijn niet van electrischen, noch van radio-actieven aard. Evenmin bevestigen zij het bestaan van het dierlijk magnetisme, van het „od" van Reichenbach of van de „vitale" stralen van Darget.

Hij neemt tweeërlei soort werkingen waar bij mej. T., die hij toeschrijft aan uitstralingen van verschillenden aard. Dus onderscheidt hij [2]) :

1e *De stijve stralen,* dus genoemd wegens de mechanische werkingen, die hun eigen zijn. Het zijn min of meer elastische formaties, gewoonlijk onzichtbaar, maar duidelijk te voelen, waarmede lichte voorwerpen verplaatst

en opgetild kunnen worden. Zij kunnen een groote hitte verdragen, maar niet door schermen of in vloeistoffen dringen. Zij verschijnen en verdwijnen plotseling, doch kunnen gedurende verscheidene minuten in stand blijven, en leenen zich tot het nemen van allerlei proeven. Zij ontladen gemakkelijk den electroscoop. Actinische werking bezitten zij nagenoeg niet.

2° *De Xx stralen* kunnen geen mechanische werkingen verrichten, doch zijn daarentegen sterk actinisch en bezitten een doordringings vermogen, hetwelk grooter is, dan dat van de X stralen van Röntgen en zelfs de radioactieve ~~beta~~ gamma-stralen. Zij zijn altijd onzichtbaar en schijnen ongevoelig voor electrische en magnetische uitstalingen.

Beide soorten van stralen staan onder den invloed van de gedachten van het medium. De werkings-sfeer van de Xx stralen is veel grooter, dan die van de stijve stralen, welke zich niet verder dan een halven meter van de handen van het medium uitstrekt. Het tot stand komen van de Xx stralen gaat altijd gepaard met ernstige, pijnlijke aandoeningen van het medium ; de stijve stralen brengen slechts een verdooving te weeg.

Als de stralen tot stand zullen komen, spreekt mej. T. gewoonlijk van : „een stroom", dien zij voelt gaan door rug, armen en handen, en die het duidelijkst waarneembaar is in de vingertoppen. Dit gaat gepaard met een, voor de aanzittenden tot op 10 cm. afstand te voelen, afkoeling van de atmosfeer in de buurt van de handen van het medium.

Zijn de verschijnselen verder gevorderd, dan doen zich in de armen van het medium spier-contracties voor, die soms tot op haar lichaam doorloopen. Het hart begint zeer snel te kloppen. Het medium krijgt congesties, zoodat haar gelaat vuurrood ziet ; daarentegen worden de handen zeer koud. Zij begint te hijgen en het geheele complex van verschijnselen vertoont het karakter van een ernstige, maar voorbijgaande neurasthenie. Bij voortgezette proefnemingen gaat zij transpireeren, wordt hongerig en dorstig en het slot kan zijn : een flauwte, gepaard met verlammingen of verstijvingen van de ledematen. Het zou zeer onvoorzichtig zijn gewone medicamenten hiertegen te gebruiken. Alleen door haar te magnetiseeren, kunnen deze toevallen tot bedaren gebracht worden. Het eischt bijzondere zorg, met zulk een medium te experimenteeren, zonder haar te schaden. Wordt zij na het seanceeren in magnetischen slaap gebracht, zoodat zij behoorlijk

---

(1) Zie bldz. 237 van den eersten jaargang van dit tijdschrift.
(2) Annales des Sciences Psychiques, 1910, bl. 98.

kan uitrusten en bijkomen, dan ondervindt zij niet de minste nadeelige gevolgen.

Ofschoon de wil wel een rol speelt bij het tot stand komen der verschijnselen, moet men daarvan niet te veel verwachten. Het geheele proces is veel meer onbewust en automatisch, en de wil kan alleen richting geven aan de ontwikkelde krachten. De sterkste wils-inspanning blijft vruchteloos, als de algemeene gesteldheid niet gunstig is.

Het is Prof. Ochorowicz gelukt, beide soorten van stralen te fotografeeren. Voor de stijve stralen werd de gevoelige plaat onbedekt tusschen duim en wijsvinger der beide handen gehouden in de donkere kamer ,waar slechts een rood licht brandde. De verbinding tusschen de duimen is, naar de foto's te oordeelen, krachtiger dan die tusschen de wijsvingers. Een kern is duidelijk te onderscheiden. Het laat zich nu wel denken hoe met een dergelijk veerkrachtig stelsel voorwerpen zijn te verplaatsen en op te tillen. [3])

De Xx stralen vertoonen zich op de fotografische plaat als een nagenoeg cirkelvormige vlek, doorsnede dus van een bol, een cylinder, een eivormig lichaam, enz. dat is niet met zekerheid te zeggen. In de vlek is meestal een (donkerder gekleurde) kern te zien. De gevoelige platen zijn bedekt geweest met een stuk karton, of opgesloten in een chassis van hout of van plaatijzer. Terwijl de stijve stralen voor hun tot stand komen het gebruik van beide handen vereischen, zijn deze nevelvlekken van de Xx stralen meermalen uitgestraald door een enkele hand, die dan vlak boven het karton of het chassis gehouden werd. De tijd, gedurende welken de gevoelige platen aan de werking van deze stralen werden bloot gesteld, varieerde van één tot drie minuten.

Bij meer dan één gelegenheid is het mogelijk gebleken, den „fluïdieken draad" te fotografeeren, door middel van welke de voorwerpen schijnen te worden omhoog getild, ofschoon hij voor het oog onzichtbaar bleef. De eerste maal heeft zich dit voorgedaan bij het gelijktijdig opheffen van twee hyacinthen met lange stelen ([4]). Zij stegen recht omhoog, evenwijdig aan elkaar blijvende, alsof zij met de toppen aan een draad hingen. Toch was geen spoor van een draad of haar tusschen de vingers van het medium te zien. Maar de grootste der beide fotografieën vertoont onmiskenbaar het beeld van een zeer dunnen draad, nog fijner dan het spinsel van een zijde-

---

(3) Meerdere afbeeldingen zijn te vinden in de Annales d. S. P., 1910, bladz. 131 e.v.
(4) Annales etc. 1910, bladz. 226.

rups, gefotografeerd onder dezelfde omstandigheden. Bij tienvoudige vergrooting is de draad goed te zien : licht tegen een donkeren achtergrond, en donker tegen een licht fond. De richting stemt niet zuiver overeen met de positie van de vingers.

Eenige dagen later verkreeg Prof. O. wederom de foto van een — voor het oog onzichtbaren — „fluïdieken draad", toen hij de levitatie van een vierkant doosje had gekiekt. De draad is bijna over de geheele lengte met een loupe te ontdekken, licht of donker van kleur naar gelang van den achtergrond, en hij schijnt doorgebogen onder het gewicht van het doosje. Het eigenaardige is echter, dat hij niet onder het doosje doorloopt, maar a. h. w. aan twee tegenover elkaar staande zijwanden schijnt gehecht te zijn ; hoe, dat is niet uit te maken.

Er bestaan een vijftal radiografieën van den „fluïdieken draad", die op verschillende manieren verkregen zijn, hetzij onder de werking van beide handen, hetzij onder die van een vinger van elke hand, of wel van één hand alleen. De gevoelige plaat was opgesloten in een chassis van plaatijzer. Alle platen vertoonden na gefixeerd te zijn, min of meer levendige kleuren en de „fluïdieke draad" zelve lijkt in metaal geïncrusteerd te zijn. In drie van de vijf gevallen heeft zich tevens de nevelvlek van de Xx stralen gevormd. De radiografieën toonen een veel dikker beeld dan de foto's. Zij doen zien, dat de „fluïdieke draad" niet enkelvoudig is, en bij voldoende vergrooting blijkt, dat het radiografisch beeld niet een aaneengesloten geheel vormt, maar uit een reeks stippen en strepen bestaat.

Ten einde nog nadere gegevens te verkrijgen omtrent den „fluïdieken draad", werd de volgende proef genomen. Een tinnen schoteltje werd geheel onder lycopodiumpoeder bedolven, en het geheel afgedekt met een kartonnen deksel. [5]) De bedoeling was, het schoteltje uit het lycopodium te tillen, zonder het deksel op te lichten. Dit gelukte niet: beide voorwerpen verhieven zich gelijktijdig omhoog, en werden zachtjes naast het hoopje lycopodium neergezet. Eerst was het deksel alleen een beetje opgetild, en daarbij was een geluid gehoord als van een gekrabbel tegen den rand van het deksel. Prof. O. kon dit geluid nabootsen, door een tusschen de vingers gespannen draad onder het deksel te schuiven en dan heen en weer te bewegen. Maar de handen van het medium waren roerloos, toen dat gekrabbel zich deed hooren, en de eenige beweging, die zij er later mee maakte, was een nauwelijks waarneembare omhooggaande beweging, als om het gewilde

---

(5) Annales etc 1910, bladz. 257 e.v.

verschijnsel in te leiden. Met het schoteltje was het zich daarop bevindende lycopodium meegegaan. In het hoopje poeder was dus een trechtervormige inzinking ontstaan. Met een vergrootglas bekeken, waren in den opstaanden poeder-wand aan weerszijden duidelijk twee onderling evenwijdige insnijdingen te zien, wijd genoeg van elkaar om, zoo zij door twee gespannen draden veroorzaakt waren, hierop het schoteltje, met behoud van zijn horizontalen stand, omhoog te heffen, en het deksel tevens. De insnijdingen waren zeer fijn, maar zuiver recht en er was geen spoor van een zijdelingsche verplaatsing te ontdekken. De twee „draden" moeten dus van weerszijden in de poeder-massa gedrongen zijn, en het krabbelend geluid kon in die formatie zijn oorsprong gevonden hebben. Ook op den bodem van het schoteltje, waaraan het poeder was blijven kleven, waren de sporen van die „draden" terug te vinden, op een zelfden afstand evenwijdig aan elkaar loopende, als bij de insnijdingen in het leucopodium het geval was. Bovendien vertoonde zich daar nog een spoor van een derden draad.

De proef werd nog eens herhaald, nu zonder deksel, doch met soortgelijke uitkomsten. [6]) Vervolgens legde het medium duimen en wijsvingers van beide handen ter weerszijden op een met roet bedekte glasplaat. In de roetlaag drukte zich een „draad" af, die de toppen der wijsvingers verbond. De afdruk is het sterkst nabij de vingertoppen. Onder het vergrootglas doet hij zich voor als een reeks stippen en strepen. Een haar, op de roetlaag afgedrukt, geeft een veel breeder spoor, hier en daar onderbroken, maar zonder stippen.

Werd een met roet bedekte glasplaat, zonder stoffelijke aanraking, omhoog geheven, dan waren aan den onderkant eveneens duidelijke sporen van „fluïdieke draden" te ontdekken. Of deze „draden" van stoffelijke makelij zijn, dan wel een bizondere vorm van energie vertegenwoordigen, is niet uit te maken. Een electrische werking schijnt uitgesloten te zijn. Gevoeligheid voor den aard der stoffen schijnt niet te bestaan : metalen voorwerpen van allerlei soort worden met evenveel gemak zonder aanraking met de vingers bewogen, als niet-metalen. Mej. T. steekt zichzelve of een ander een sigaret of een koekje in den mond, zonder die in de hand te nemen, en een op tafel liggend sponsje beweegt zich naar haar toe en van haar af, terwijl haar handen volkomen bewegingloos blijven. [7]) Eens slaagde zij er in,

---

(6) De proef is 25 April 1910 ook genomen in het natuurkundig laboratorium van de Russische Universiteit te Warschau, in tegenwoordigheid van de heeren A. Trusiewicz en P. Lebiedzinski, met gelijk resultaat.

(7) Annales etc., 1910, bladz. 262.

een lucifer uit een doosje te nemen, en die er weer in te leggen. Een stuk ijzergaas of een raster van hout zijn geen beletselen om daarachter gelegen voorwerpen in beweging te doen geraken. Het schijnt dus wel, dat de ontwikkelde energie onderworpen is aan haar wil.

Om te onderzoeken in hoeverre de fluïdieke draad gevoelig was voor warmte, gebruikte Prof. O. aanvankelijk in brand gestoken proppen papier of een brandende kaars. Maar het scheen wel, alsof het daarbij ontwikkelde licht verzwakkend werkte op de uitstraling van de energie. Toen nam hij een spirituslampje : als men met een gespannen draad tegen het reservoir drukte, dan schoof het over de tafel voort, maar drukte men ter hoogte van het kousje, dan kantelde het om. Prof. O. liet nu mejuffrouw T. het brandende lampje omver werpen met behulp van haar „fluïdieken draad". Het deed haar onaangenaam aan, gaf haar hartklopping en pijn aan den rechter slaap, zoodat de professor deze proef niet durfde herhalen. Later gebruikte hij voorwerpen welke te heet waren om ze met de hand aan te raken, b. v. het deksel van een ketel met kokend water. Deze kwamen zonder eenig bezwaar in beweging, alsof zij van normale temperatuur waren.

Interessant zijn de proeven om de doordringbaarheid van vloeistoffen na te gaan. Prof. O. gebruikte o. a. vierkante of ronde draadramen van eenige d. M^2 oppervlakte, die door middel van een voetstukje overeind konden staan. Deze ramen doopte hij in een mengsel van zeepsop en glycerine, waardoor zich tusschen de draden een vlies vormde, dat voldoende duurzaamheid bezat om rustig te experimenteeren. Vooreerst kon op de uiterst dunne, doch veerkrachtige vliezen duidelijk de werking gedemonstreerd worden van de luchtstroomen, die zoo vaak in de nabijheid van de handen van het medium gevoeld waren. Het bleek, dat zij een wervelende beweging hebben. Dan kon het medium geen enkel voorwerp, dat door zulk een vlies van vloeistof voor de werking van haar handen beschermd was, in beweging brengen. Die dunne laag bleek volkomen ondoordringbaar te zijn voor de ontwikkelde energie. Het vlies vertoonde wel golvingen, trillingen en indeukingen, welke door licht-reflexen gemakkelijk waarneembaar waren, en het draadraam verplaatste zich soms in zijn geheel, maar daarbij bleef het ([8]).

Een buitengewoon geval van werking op een afstand heeft zich voorgedaan op den 19[en] September 1909. Mej. T. voelde zich bizonder goed gedisponeerd, en prof. O. maakte daarvan gebruik om een zitting te gaan houden.

(8) Annales etc., 1910, bladz. 297.

Na een eerste proef, die twee nevelvlakken opleverde op twee platen, welke gelijktijdig blootgesteld waren aan de werking der Xx stralen, door een metalen bedekking heen, stelde de „heel kleine Stasia" [9] het volgende kunststukje voor : [10] — Gij beiden blijft hier, bij het balcon (van de studeerkamer) en ik ga een plaat bewerken, die gij moet leggen op de tafel van het laboratorium (9 meter ver weg ; twee dichte deuren).

— „Afgesproken."

Ik leg op de tafel van het laboratorium een gevoelige plaat „Royal", 9 × 12. Midden daarop zet ik een marmeren blokje van 8 m.M. dikte, waarvan ik den omtrek met potlood afteeken, en ik doof de roode lamp uit. Daarop keer ik tot de somnambule terug en wij praten over onverschillige zaken. Vijf minuten later komt „het kleintje" en zegt :

— Ik heb mijn hand boven de plaat gehouden, zonder die aan te raken, en ik heb een licht onder mijn hand zien schijnen, midden onder de palm. Ik geloof wel, dat er iets te zien zal zijn.

Ik ga weer naar het laboratorium en constateer, dat alles gebleven is zooals het was. Bij het ontwikkelen vertoont de plaat een cirkelvormige vlek van Xx stralen, heel donker op een zwak blauw-rose gekleurden, doorschijnenden ondergrond. Een levendig vergulde vlek, met rose, blauw en groen daar doorheen, bevindt zich in een hoek van de plaat. Aan een zijde van de vlek bevindt zich een groote groep lichtpunten.

Door het succes stoutmoedig geworden, doet „de kleine" een tweede voorstel : — Ga waarheen gij wilt en sluit de plaat in een doos......

Ik neem een plaat Lumière Sigma, in rood papier gewikkeld, en leg die in een tamelijk groote cassette van gesneden notenhout, die ik goed kon afsluiten. Ik merk, als gewoonlijk, de plaat zelve, en teeken vervolgens haar

(9) Een op zich zelf staand vraagstuk bij de zittingen met Stanislawa Tomczyk levert de persoonlijkheid van de „heel kleine Stasia" op. Door het medium zelve wordt zij aangeduid als haar dubbelgangster, ofschoon zij uiterlijk geen gelijkenis met haar vertoont — volgens het zeggen van de somnambule — en niet veel langer is dan een halve meter. Als tijdens de zittingen overwogen wordt, de een of andere proef te nemen, wordt Stasia er gewoonlijk in gekend. Het medium in somnambulen toestand doet duidelijk blijken, dat zij haar ziet, en neigt het hoofd om te luisteren naar wat „Stasia" zegt, wat zij dan mededeelt. Aanvankelijk is het de professor, die alles regelt en beschikt. Maar langzamerhand krijgt „Stasia" ook een stem in het kapittel en eindelijk berust de leiding veel meer bij haar dan bij Ochorowicz. Zij gaat zich manifesteeren, ook buiten de zittingen, b.v. als men bij het middagmaal aan tafel zit, en toont zich meer en meer als een wezenheid met een eigen wil, die, bij alle afhankelijkheid van het medium, haar volstrekt niet altijd sympathiek gezind is, doch haar soms een leelijke poets spelen kan. Zelf zegt zij, niet de geest van een overledene te zijn, maar „de heel kleine Stasia" en anders niet.

(10) Annales etc., 1910, bladz. 367 e. v.

ligging in de cassette aan, en de plaatsing van deze op de tafel. Ik laat de roode lamp branden op tafel. Na het laboratorium gesloten te hebben, gaan wij naar beneden en in den tuin, maar daar het regent, gaan we weer naar binnen in een der beneden-kamers en gaan op de canapé zitten (afstand in rechte lijn tot de plaat ± 13 M.).

— „Het zal mij benieuwen of 't haar gelukt", zegt het medium. En dan praten wij over den regen en over andere onbelangrijke zaken. Het medium is eenigszins zenuwachtig, maar niet van streek. Ik kijk op mijn horloge. Vier minuten zijn verstreken sedert wij het laboratorium verlieten.

Daar komt „de kleine" (altijd bij monde van het medium) zeggen: „Het is gebeurd. En om U een bewijs te geven dat ik daar wel degelijk geweest ben, heb ik de cassette verplaatst... Ga maar kijken."

Wij gaan naar boven. Nauwelijks heb ik den drempel van het laboratorium overschreden, of sta ik paf: de cassette, die ik evenwijdig met den rand van de tafel gezet had, staat nu schuin gedraaid en is een weinig naar rechts verzet!

Het is dus mogelijk, dat „de kleine" een voorwerp verplaatst in een gesloten kamer, op dertien meter afstands van het medium!

De plaat, in rood papier gewikkeld, scheen onaangeroerd te zijn. Ik neem haar uit de cassette en haast mij, haar in het ontwikkelingsbad te leggen. Er ontstaat een normaal beeld van een nevelvlek.

Zoo komt Prof. Ochorowicz zijn getuigenis voor het bestaan der telekinesie voegen bij de erkentenissen van verscheidene andere bevoegde onderzoekers op dit gebied. Merkwaardig is dit physisch-mediumiek vermogen zeker. Doch het is er nog verre van, dat wij het kennen. Het heeft zich nog maar nauwelijks geopenbaard. En de gelegenheden om het te bestudeeren zijn zeer zeldzaam. Deze begaafdheid schijnt zich slechts bij hooge uitzondering voor te doen. Doch ook mogelijk is: dat zij zelden gelegenheid vindt om zich te openbaren. Mej. Tomczyk toch kon van haar gave slechts doen blijken in somnambulen toestand, een uitzonderingstoestand dus. Een wetenschappelijk onderzoeker, die het gebied der telekinesie zou wenschen te betreden, moet dus hiermede rekening houden en zijn proefpersonen bij voorkeur zoeken onder somnambulen. Of het de moeite loont? Natuurlijk gaat het niet om het wonderbaarlijke van deze verschijnselen. Maar waar deze uiting zijn van een zeer bizonderen en nog vrij wel geheel onbekenden kant van de menschelijke natuur, zijn hier zeker ontdekkingen te doen, die eens, wie weet welk, licht zullen doen opgaan over het ware wezen van den mensch.

H. N. DE FREMERY.

Telepathie, Hallucinaties en Droomen.

door HELENE SWARTH.

Hoewel ik, jaren reeds geleden, in Het Toekomstig Leven, en, onlangs, in Spiritische Bladen, eenige mijner ervaringen heb medegedeeld, wil ik dit ook gaarne doen voor uw zoo belangwekkend tijdschrift.

Telepathisch contact ondervond ik vaak met zielverwanten ; het langdurigst (tien jaar) met een moederlijke vriendin, met wie ik, maar *niet* op vaste dagen, correspondeerde. Zij woonde te Brussel ; later te Mechelen. Ik in den Haag. Als ik van haar gedroomd had, kreeg ik een brief van haar met de eerste post.

Hallucinaties, zeer duidelijk, had ik gedurende een ziekte, na opiumgebruik. Zij duurden vijf à zes seconden en losten zich dan op in lucht. Ik had den tijd, ze goed waar te nemen. Tweemaal zag ik een meisje, dat mij lief was : 1e in nachtgewaad geknield, de handen gevouwen ; 2e in zwart fluweelen japon, gezeten op een stoel, bij mijn bed. De mooiste echter was Maria, in groen fluweel gekleed, met het Christuskindje in hemelsblauw aan de hand. Hierover is een sonnet van mij opgenomen in mijn bundel *Late Rozen*. Maar merkwaardiger dunkt mij een hallucinatie, terwijl ik op een helderen Februari-morgen wandelde en opeens, zeer duidelijk, voor mij zag een sedert tien jaren geheel vervreemden jongen vriend, doodsbleek, in bed. Dit gezicht bleef een poos, op denzelfden afstand, voor mij uit zweven. Ik wist niets van zijn ziekte, dacht zelden meer aan hem. In het begin van Maart meldde de courant zijn overlijden, na een langdurige ziekte.

Twee maal zag ik mijn evenbeeld. 't Eerst, in de kerk, waar wij catechisatie hadden. Het meisje was precies gekleed als ik en dat verwonderde mij het meest. Toen zij mijn bank naderde loste zij zich echter op in lucht. Twintig jaar later, op reis, kwam mij op straat een vrouw tegemoet, mij gelijkend als mijn spiegelbeeld en gekleed als ik. Bij nadering verdween zij, maar ik was niet alleen en wou hierover niet spreken, zoodat ik dit niet zoo scherp kon waarnemen als de eerste keer.

Twee merkwaardige droomen deel ik hier ook mee. Bevriend met een (aangetrouwde) nicht, die een zoon op zee had, droomde ik, uitvoerig en bizonder duidelijk, dat ik haar ontmoette in een laan. Zij woonde buiten te D., voor de gezondheid van haar dochter, en ik woonde in den Haag en kreeg zelden een brief van haar. Zij vertelde mij, dat P., haar zoon, op het schip zijn been had bezeerd en nu zes weken moest liggen en daarom thuis

was gekomen en zij vroeg mij een pak boeken voor hem te leen. Ik ging met haar mee naar binnen, zag P. op de rustbank liggen en beloofde hem boeken te zenden. Ik werd wakker. De eerste post bracht een brief van mijn nicht, met het verhaal, van P.'s ongeval en het verzoek, een pak boeken te zenden, want de arme jongen moest zes weken liggen.

Gedurende den oorlog was er een tijd, 't eerste najaar, dat alle correspondentie tusschen België en Nederland was verboden. Ik had familie in Brussel, broers en zusters, en twee neven aan het front. De alarmeerende berichten over gebrek lijden, in de couranten, verontrustten mij. Een avond besloot ik, in droomtoestand iets te vernemen. Ik wachtte, roerloos en geduldig. Na een poos bevond ik mij in de straat, waar mijn drie zusters woonden ; twee ongetrouwd, de derde weduwe (van een Belg) en moeder van één dier twee neven aan het front. Ik belde aan het huis en aanstonds deed deze zuster (de weduwe) open, zonder eenig blijk van verwondering. Zij zag er gezond en opgeruimd uit, met haar gewonen blos. Ik zei dat ik maar eens zelve kwam hooren hoe 't ging, nu wij elkaar niet konden schrijven. Zij gaf ten antwoord, dat zij geen dag gebrek hadden geleden. Toen vroeg ik naar mijn neven. En, met een blijden glimlach, wees zij mij, achter haar staande, blozend maar doorschijnend, haar zoon. Ik begreep, dat hij niet persoonlijk dáar was, maar dat hij leefde. Toen ik vroeg naar den zoon van mijn overleden broer schudde zij meewarig het hoofd. En ik begreep dat deze gesneuveld was. Daarna werd ik onmiddellijk wakker. Later bleek dit alles waar. De zoon van mijn zuster, ziek geworden, had à l'arrière een veilige post in een ziekenhuis gekregen en bleef buiten het gevecht. De zoon van mijn broer was in September '14 reeds gesneuveld, te Muysen bij Mechelen. Zijn moeder kreeg zijn doodsbericht pas in November, eenige weken na mijn droom.

Fundeering van de Parapsychologie.

door Dr. A. VLOEMANS.

Niets heeft den gestadigen voortgang van het wetenschappelijke onderzoek zwaarder belemmerd dan foutieve *begripsvorming*. Een foutieve theorie wordt gemakkelijk genoeg overwonnen. Zij wordt vervangen door een betere, zoodra zij onvoldoende blijkt te zijn. Een foutief begrip verzet zich taaier, omdat het niet zoo licht op zijn eigenlijke waarde wordt getoetst, omdat het

als pasmunt van hand tot hand gaat, zonder dat men zich veel afvraagt of zij echt of valsch is.

Doordat men vasthield aan een foutief gedacht atoom-begrip, waarbij men van de vooropstelling uitging, dat ook het oneindig kleine nog ruimtelijk uitgebreid moest zijn, is men in de klassieke Oudheid niet tot de ontdekking van de infinitesimaalrekening geraakt, hoewel Demokritos zoowel als Archimedes alleen maar de begrensdheid van het atoom-begrip dienden in te zien, om tot het infinitesimaal-begrip te komen. Op die éénе schrede : het ruimer opvatten van een enkel begrip, heeft de menschheid volle twee-duizend jaar moeten wachten. In de zeventiende-eeuw, toen het mathematisch-natuurwetenschappelijk onderzoek een analogen stand van ontwikkeling bereikt had als in de klassieke Oudheid ten tijde van Demokritos en Archimedes, ontdekten Leibniz en Newton de infinitesimaalrekening haast tegelijk, beiden echter langs verschillende wegen.

Het zoeken naar de *qualitates occultae* heeft de natuurwetenschap der Middeleeuwen gedurende een duizendjarig tijdperk tot volslagen onvruchtbaarheid gedoemd. Zoolang men zocht naar de verborgen eigenschappen der dingen, zoodra men bij elke gelegenheid een goddelijke of een duivelsche inmenging in den loop der natuur meende te moeten vaststellen, bleef onvermijdelijk dàt begrip buiten den geestelijken gezichtskring, dat de natuurwetenschap eerst tot wetenschap heeft gemaakt en tot dien wonderlijken bloei heeft gebracht : het begrip *natuurwet*. Eerst toen men afzag van het zoeken naar verborgen eigenschappen en door God gewilde doel-oorzaken (causae finales), eerst toen men er toe overging zich voorloopig te beperken tot het nauwkeurig nagaan en vaststellen van het *verband* der dingen door middel van het experiment, eerst toen Galilei afzag van de vraag : *waarom* valt de steen en zich beperkte tot het onderzoek : *hoe* valt de steen, was de baan gebroken voor de ontwikkeling van een natuurwetenschap steunend op het begrip natuurwet, — een wetenschap, waarop eigenlijk onze gansche moderne beschaving in haar uiterlijke verschijningswijze berust. — in haar *uiterlijke* verschijningswijze : daarmede is naast haar schoonsten lof tegelijk gewezen op haar mogelijke zwakheid, op haar mogelijke eenzijdigheid, waarvan men thans van alle zijden hoort gewagen, zoowel door physici als Planck, als door philosofen als Bergson. Het gangbare begrip natuurwet blijkt te eng. Een dwaas echter, die het overboord werpt, want het dient alleen te worden verruimd.

Niets is dus van meer belang voor de wetenschap dan juiste begrips-

vorming, niets vooral is van grooter belang voor een *jonge* wetenschap, dus in het bizonder voor de parapsychologie.

Hier dan wil ik wijzen op een geenszins denkbeeldig gevaar voor deze jonge wetenschap. De parapsychologie wordt n.l. gewoonlijk. zelfs op het titelblad van dit toch kritisch wetenschappelijk Tijdschrift voor Parapsychologie in regelrecht verband gebracht met het *occultisme* in den ruimsten zin van het woord (1). Wat echter is occultisme? Ik zal hier geen tijd en geen plaatsruimte verkwisten door in te gaan op de opvattingen van dit soort menschen, die uit een zelfgenoegzaam misprijzen en wantrouwen tegen de officiëele wetenschap in het occultisme een gemakkelijke toevlucht zoeken en hier, op de donkere paden van een oncontroleerbare fantasie, meenen alles te kunnen begrijpen en alles te kunnen verklaren en daarom met een soort verachting neerzien op den harden, nauwgezetten arbeid van de wetenschap, waarop zij schelden, zonder in te zien, dat zij zelf komen aandragen met een wetenschap, zij het dan ook een van zeer verdacht allooi. Doch genoeg over deze uitvloeisels van gebrek aan geestelijk verantwoordelijkheidsbesef! Ik houd mij daarom liever aan de etymologische beteekenis van het woord. Occultisme moet men dan omschrijven als het weten van het verborgene en zoodra er samenhang tusschen dit weten ontstaat : als de weten*schap* van het verborgene. Doch op deze manier komen wij tot een frappante *contradictio in adjecto*. Van het verborgene kan men niets weten, of op zijn hoogst alleen weten, dat het verborgen, dus onbereikbaar is. Want zoodra men er ook maar *iets* van weet, houdt het op verborgen, dus occult te zijn. Zoodra het weten er in een of anderen vorm vat op krijgt, valt het binnen het bereik van het kenbare, valt het binnen het bereik van de wetenschap, die immers het geheel van het menschelijk weten omvat, van de grootst mogelijke zekerheden (der wiskunde) tot de meest twijfelachtige gegevens (der archaeologie en der parapsychologie b.v.).

Men zou hiertegen kunnen inbrengen, dat het occultisme gerust kan vasthouden aan zijn naam, omdat het zich met bizonder raadselachtige verschijnselen bezighoudt, waarvan de samenhang, de beteekenis en het wezen nog niet zijn doorgrond. Maar dan vraag ik : zijn electriciteit en zwaartekracht in haar wezen niet even raadselachtig als telepathie en psychometrie b.v.? Het eenige verschil is in de *zeldzaamheid* van de feiten der parapsychologie gelegen. Doch sedert wanneer is zeldzaamheid het kenmerk van het

(1) Onze geachte medewerker bedenke, dat dit woord nu eenmaal een zeker „burgerrecht" heeft verkregen. Overigens erkennen ook wij gaarne, dat aan het gebruik van dit woord bezwaren zijn verbonden.

Redactie.

verborgene, van het occulte? Een volledige zonsverduistering, het verschijnen van een komeet behooren ook tot de zeldzaamheden. Maar wie rekent deze verschijnselen tot het occultisme?

Ik kan mij voorstellen, dat iemand ten volle instemt met mijn betoog en niettemin wil vasthouden aan den naam „occultisme" en mij ten antwoord geeft: de naam doet niet ter zake, want ten slotte „what is in a name?"

Hier dan kom ik tot de eigenlijke bedoeling van mijn uiteenzetting. Het gangbare occultisme immers, zooals het voornamelijk leeft in den geest van de theosofen, trekt een scherpe scheidingslijn tusschen zich zelf en de wetenschap. En de parapsychologie, hoewel haar naam alleen reeds haar deel doet hebben aan den Logos en daarmede aan de logische wetenschap, wordt daardoor in gevaar gebracht in volkomen verkeerde belichting te worden bezien. Verkeerd, omdat zij even zuiver een wetenschap is als de gewone psychologie, als wis- en natuurkunde, als geschiedenis of letterkunde, al hebben al deze wetenschappen ook alle een geheel eigen gebied en een geheel eigen karakter. Alleen wanneer de parapsychologie uitsluitend wetenschappelijke methodes, dat wil niet anders zeggen dan: controleerbare methodes toepast, kan zij ernstig worden opgevat.

Moet de parapsychologie als wetenschap dan het feitenmateriaal van het z.g. occultisme negeeren? Volstrekt niet. Wetenschap immers omvat *alle* weten. Alle verschijnselen verbonden met het menschelijk zieleleven behooren direct of indirect tot haar gebied; alle verschijnselen zonder eenige uitzondering, ook de meest ongewone — vooropgesteld slechts, dat zij met de noodige voorzorgen betreffende hun echtheid zijn vastgesteld.

De parapsychologie wordt op deze wijze tot de psychologie van de abnormale begaafdheden, wier omvang en verscheidenheid vast te stellen mede tot haar veelzijdige taak zal behooren. Aldus beschouwd vallen niet alleen de verschijnselen van telepathie, van telekinese, van psychometrie, van mediumisme in 't algemeen binnen haar gebied. Want er zijn ook nog andere buitengewone begaafdheden, even wonderlijk, even zeldzaam. Ik noem slechts de ongelooflijke geheugens van een Inaudi, een Diamondi, een Dr. Rückle; het wonderbaarlijke voorstellingsgeheugen van een schaakmeester als Reti, die blindelings een twintigtal partijen speelt en wint. Er is echter nog een geheel andere categorie van buitengewone begaafdheden, die van de kunstenaars, van de dichters, de componisten, de schilders, de beeldhouwers. Begaafdheden, die zelfs zeer dicht in de nabijheid van de zgn. occulte komen te staan, ook al bewegen zij zich op een geheel ander plan.

Wanneer men aldus de parapsychologie opvat als de zielkunde van de

buitengewone begaafdheden, de gewone psychologie daarentegen als de wetenschap van de normale zielsvermogens, is de natuurlijke aansluiting tusschen deze twee takken van het zielkundig onderzoek aangeduid. Ik geef toe, iets van haar toover, die zoo licht verleend wordt aan een jonge, vooruitstrevende, veelbelovende wetenschap, verliest de parapsychologie dan zeer zeker. De verwachtingen van Driesch ten haren opzichte zal men dan moeilijk geheel en al kunnen onderschrijven — ten minste, zoolang niet telepathie, helderziendheid en andere buitengewone vermogens tot het normale bezit van de menschen behooren. (Waar, m. i. weinig kans op bestaat, daar er meer aanwijzingen zijn, die op een soort terugval in atavisme duiden bij de parapsychologische verschijnselen, dan wijzen op de mogelijkheid, dat zij eens algemeen-bezit zullen zijn. „Occulte" verschijnselen vindt men bij voorkeur niet bij hoog-ontwikkelde individuen, wel bij primitieven, vooral bij primitieve volkeren. En ook de hoogere verschijnselen der parapsychologie wijzen niet in die richting. De tijd is moeilijk denkbaar, waar allen kunstenaars zullen zijn, beschikkend over een geheugenkracht van een Dr. Rückle, — al valt hierover à priori niets uit te maken.)

Daarvoor echter verkrijgt de parapsychologie een degelijker grondslag en een ruimer gebied met tal van verschijnselen, die elkaar onderling kunnen belichten en verklaren, waardoor het tevens gemakkelijker worden zal de parapsychologische verschijnselen op hun juiste waarde te schatten, in hun werkelijk verband te bezien.

Vondel als helderziende.

Een artikel van den heer S. Kalff, opgenomen in „De Indische Verlofganger" van 11 Januari 1929, getiteld „Vondel's koloniale gedichten" vestigde mijn aandacht op een gedicht van Vondel, dat uit een parapsychologisch oogpunt zeer merkwaardig is. Het draagt het wijdloopig opschrift: „Aan mijne Afbeeldinge door Govert Flink geschilderd, toen ze den heer Gervert Hulft in Oost-Indien toegezonden wierd." Na eenige inleidende regelen, waarin het portret de ietwat zonderling aandoende opdracht gegeven wordt, den held (Hulft) eerbiedig de handen te kussen en hem te melden, wat Vondel onlangs had gedroomd, krijgen wij de beschrijving van het droombeeld.

„De duistere nacht, bedekte met haar vloglen
De kamer ,waar ik eenzaam lag en sliep,

Als Hulft, belust op vangst van 't puik der voglen,
(Zoo 't scheen) door 't rijk kaneelbosch jagen liep.
Hij volgde in 't eind een Duif, wiens pennen blonken
En flikkerden van zilver en fijn goud
En purperverf, en scheen van min 't ontvonken
Om zooveel schoons, als hare pluim ontvouwt. (1)
De Boschduif streek op een kaneelboom neder;
De Hollander, gedoken onder 't loof,
Viel op een knie met zijne jachtbus, weder
Gelijk hij plag, en mikte op dezen roof.
Mijn geest verschrikte, en om hem in te toomen,
Sprak dus bedacht den jongen schutter aan:
„O jongeling ! hoe wil (zal) u dit bekomen?
Het schieten is u lest niet wel vergaan.
Gij jaagt, 't is waar, geen draak, noch Kolchis' stieren
Noch everzwijn, noch tijgers wild van aard,
Maar uwe jacht naar tamme en makke dieren,
Is 't voorspook, dat mij allermeest vervaart.
Geen duif noch spreeuw heeft vreeselijke kluiven (klauwen)
Noch moordt geen mensch; maar echter houdt u schuw,
Versteur geen vlucht van spreeuwen noch van duiven:
Hoe mak ze zijn, die vogels dreigen u.
Het heugt mij, hoe een spreeuw u had gebeten
En meer gewond dan staal of donderkloot
Daar 't Britsch geschut op zee van was bezeten,
Toen gij den Teems braveerde met ons vloot."
Dus sprak ik nauw, of 't vogelroer gesprongen
Gaf met zijn slot den schutter eenen slag
Op zijne heup, dat hem, van pijn gedrongen,
Het hart ontzonk, daar hij ter aarde lag.
De Droomgod was op dezen slag vervlogen
Naar zijn spelonk. 'k Ontwaakte in 't bange bed,
En, schoon ik mij gelukkig vond bedrogen,
Nog bleef mijn hart met schroomte en schrik bezet."

---

(1) Ik laat hier vier regels weg, die de beschrijving van het droomvisioen onnoodig onderbreken. Als echte Renaissance-dichter kon Vondel niet nalaten er Aeneas en Juno bij te halen.

De eerste vraag, die zich voordoet, is, of wij hier te doen hebben met een vrije poetische schepping of met een betrouwbare beschrijving van een werkelijken droom van Vondel. Het is buiten twijfel, dat dit laatste het geval is. Het blijkt uit den geheelen opzet van het vers. Indirect wordt dit ook gesteund door het feit, dat Vondel meer er toe overgegaan is, zijn droomen in dichtmaat te bewerken. De heer August Heyting was zoo vriendelijk mij te wijzen op een vers, waarin een droom van Vondel over Hooft omstandiglijk wordt verhaald. (2)

Het draagt den titel „Aan mijn Heer den Drost van Muiden." Hierin zegt Vondel uitdrukkelijk :

„Ik zal u slecht, en recht het naar gezicht vertoogen,
En niet, naar dichters kunst, oppronken deze logen,
opdat men niet en waan : 't is wakende versierd,
't Geen waarlijk in den slaap mij is door 't hoofd gezwierd."

In hoeverre nu is deze droom voorspellend te noemen?

Laten wij eerst de feiten nagaan. Omtrent Mr. Gerard Hulft is het mij gelukt het volgende te weten te komen. (3) Hij werd in 1621 te Amsterdam geboren; vertrok in 1654 als eerste raad en directeur-generaal naar Indie. Vondel moet hem goed gekend en hoog geschat hebben. Bij zijn vertrek schonk hij hem een lofdicht.

Hulft werd naar Batavia gezonden met de uitgesproken bedoeling den reeds bejaarden landvoogd Maatsuiker op te volgen, zoodra hij zich georienteerd had. De laatste zag hem daarom niet gaarne komen, en slaagde erin hem weg te werken door hem, zeer tegen zijn zin, te belasten met het bevel over de expeditie tegen de Portugeezen op Ceylon. November 1655 sloeg hij het beleg voor Colombo, waarvan de Hollanders zich in Mei 1656 meester maakten. De bevelhebber was echter reeds 10 April gesneuveld.

Het eigenaardige is nu, dat in het visioen Vondel Hulft een gewelddadigen dood ziet sterven, terwijl hij in het kaneelbosch jacht maakt op een duif. Colombo is het Portugeesche woord voor duif. Het droomvisioen zou dus uiterst merkwaardig zijn, als wij mochten aannemen dat Vondel niet wist, dat Hulft voor Colombo lag, dan was het ongeluk, Hulft overkomende bij het schieten op een duif, een prachtige symbolieke droombewerking van zijn dood bij het beleg van Colombo.

---

(2) Opgenomen in: Van Elring (Heyting) „Bloemlezing van Vondel's Lyriek".
(3) A. J. v. d. Aa: „Biografisch Woordenboek der Nederlanden".

Maar het blijkt m. i. uit de vier laatste regels van het gedicht, dat Vondel daarvan wèl op de hoogte was.

„Nu zijt mijn bode, en meld dien held mijn zorgen
Als gij (4) belandt aan 't Hof, daar hij gekeerd
En uit gevaar, ter goeder tijd geborgen,
Het roer van Nieuw-Batavia regeert."

Vondel wist dus, dat Hulft zich niet in Batavia bevond, was dus bekend met de expeditie naar Colombo. Wij mogen dus weliswaar de droom-duif beschouwen als een symbool van de hoofdstad van Ceylon, maar deze is slechts een naam-associatie met een dagrest. De droom boet daardoor veel van zijn merkwaardigheid in ; blijft echter de voorspelling van den dood van Hulft.

Hulft leefde nog, toen Vondel hem zijn portret toezond ; het gedicht is klaarblijkelijk als een waarschuwing bedoeld ; geen van beide zouden hem echter meer bereiken. Ook van andere zijde schijnt Hulft een voorspelling van zijn dood voor Colombo te hebben ontvangen. Valentijn meldt, hoe een notabel koopman te Batavia, Abraham Pittavijn een man die voor een zonderling doorging, aan Hulft in rouwkleederen zijn afscheidsbezoek bracht en hem op zijn vraag, over wien hij rouw droeg, ten antwoord gaf : „Over U," en hem voorspelde dat hij niet levend van Ceylon zou terugkeeren. Of dit echter een paragnosie of een gewone, op overwegingen gebaseerde verwachting was, valt natuurlijk niet uit te maken.

Dr. P. A. DIETZ.

Helderziendheid of psychometrie?

Op 24 November 1929 hield ik in den Haag een Zondagmorgenlezing voor „Harmonia". Na afloop kwam de bekende helderziende en psychometriste, Mevrouw Akkeringa op het podium om te vertellen, welke gedaanten zij in de zaal tijdens de lezing gezien had. Achtereenvolgens wees zij de plaatsen aan, waar zij verschillende gedaanten had zien staan ; naast een der aanwezigen of tusschen hen in. Het was duidelijk dat zij de personen, bij wie zij die gedaanten zag, niet kende. De beschrijvingen, welke zij van die gedaanten gaf, waren vrij duidelijk en gedetailleerd. Zij wees hun

(4) Hier wordt weder het portret van Vondel toegesproken.

lengte aan met de hand. Soms zeide ze, dat die gedaanten er aldoor tijdens de lezing gestaan hadden, soms ook dat ze er nog stonden terwijl zij ze beschreef. Enkele malen hoorde zij een naam bij die gedaanten behoorende, min of meer duidelijk uitgesproken, of kreeg zij een indruk van de plaats (Amsterdam) waar die gedaante thuis behoorde. Haar aanduidingen werden door de aanwezigen, bij wie, volgens haar, die gedaanten behoorden, soms herkend als gestorvenen en soms ook niet herkend. Wanneer er geen herkenning was liet zij zich allerminst uit het veld slaan, maar ging voort met karakteristieke beschrijvingen en zei dat de persoon, bij wie de gedaante blijkbaar behoorde, er nog maar eens goed over denken moest. Uit alles bleek onmiskenbaar Mevrouw A's goede trouw en onwrikbare overtuiging omtrent de realiteit van wat zij zag.

Dit alles is echter niet bewijskrachtig voor den lezer, en trouwens geen nieuws.

Eén beschrijving gaf zij van een ouden man ; zijn grootte kon zij niet aanduiden, want hij zat, en wel zat hij in een soort van rolwagentje. Op haar vraag aan de dame bij wie zich deze gedaante vertoonde, of zij die kon thuisbrengen, antwoordde de dame: „Jawel, maar hij leeft nog." Mevrouw A. zei, dat dit wel meer voorkwam, dat ze de gedaante van een levende zag, dat die dan in den geest tegenwoordig was, en blijkbaar gaarne lichamelijk tegenwoordig zou zijn geweest.

Het komt mij voor, dat dit laatste geval in zijn gevolgtrekkingen hoogst belangrijk is. Dat zij die andere gedaanten, sommigen van overledenen, zag, kan men op verschillende wijze verklaren. Waar de beschrijving herkend werd, kan men, als men per sé de spiritische verklaring verwerpt, aan een sterk geval van telepathie denken. Dit wordt echter moeilijk, waar de betrokken personen de beschrijving niet wisten thuis te brengen. Dit is dan een raar soort van „onbewuste telepathie" zoo raar, dat zulk een „hypothese" alleen in overweging kan worden genomen als men per sé een andere uit wil sluiten. Wil men echter de spiritistische niet bepaald uitsluiten, dan is het heelgoed aan te nemen, dat er „intelligentie's" aanwezig waren, die een of andere vorm van „psychische energie" zoo wisten te ordenen, dat die op de sensitieve helderziende en helderhoorende mevrouw Akkeringa een door hen (n. l. door die intelligentie's) gewenschten indruk maakte.

Is dus de actieve, bewuste of onderbewuste medewerking tot het zich voordoen van dit clairvoyante visioen uitgeschakeld door het stellen der spiritistische hypothese, dan kan ook wel ingezien worden hoe het mogelijk

is, dat sommigen der aanwezigen hun „geestelijke bezoekers" niet herkenden.

Maar op de gedaante van den nog levenden man in zijn wagentje is de spiritistische hypothese niet van toepassing.

Het is voor dit geval ook weer denkbaar, dat die oude heer zoo sterk en verlangend aan de samenkomst had gedacht, dat hij bij wijze van een dubbel ik zijn psychische energie naar de zaal had gestuurd, en dat deze zich daar had geprojecteerd tot een „astrale" gedaante, die door mevrouw A. werd waargenomen.

Maar waar komt dan die gedaante van het duwwagentje vandaan? Dit is voor deze hypothese weer het groote struikelblok. Men kan natuurlijk wel alle mogelijke wilde en ongerijmde hypothesen opwerpen, maar eenige aannemelijkheid voor de onderstelling dat de oude heer onbewust zijn psychische energie uitzendt, die niet alleen zich zelf maar ook zijn duwwagentje projecteert, is moeilijk in te zien.

Veel minder fantastisch en gewrongen wordt de opvatting, als men aanneemt, dat mevrouw A., die toch ook zoo herhaaldelijk blijk gegeven heeft van *psychometrische* begaafdheid, deze hier in dit geval ook heeft ten toon gespreid.

Ik herinner even aan het verschil tusschen helderziendheid en psychometrie.

Helderziendheid is het vermogen, dat zich openbaart op het oogenblik zelf; en psychometrie is helderziendheid, die waarneemt wat te zien is, niet op dit oogenblik zelf, maar op een ander oogenblik, in een tijdsbaan, in het verleden, of soms ook wel in de toekomst.

Evenals bij al haar psychometrische prestatie's kan mevrouw A. hier, uitgaande van de in de zaal aanwezige dame, de tijdsbaan dier dame gevolgd hebben en terecht gekomen zijn bij het wagentje, waarin de oude heer zat, met wien de dame een poos te voren in contact was geweest. Op dat moment van de tijdsbaan kan dus mevrouw A., helderziende, den ouden man in zijn wagentje waargenomen hebben.

In verband met de erkende echtheid der psychometrische feiten en deze verklaringshypothese als de meest met de feiten strookende, schijnt dus ook hier de psychometrische gave van mevrouw A. werkzaam te zijn geweest. Elke andere verklaring van haar zien van het wagentje is minder plausibel.

Maar nu vragen we ons: moeten voor het totaal harer helderziende prestaties dan verschillende verklaringen gelden? Is de psychometrische voor dit éene geval de aannemelijke, en moet daarnaast voor al die andere, die in

denzelfden gemoedstoestand door haar verricht werden, een tweede, n.l. de spiritistische worden aanvaard.

Dit lijkt me wel wat willekeurig en oneenvoudig. Eenvoudiger schijnt om, nu we in dat eenige geval tot de psychometrische verklaring genoopt worden, deze voor al de gevallen toepasselijk te stellen. En daar is m. i. niets tegen. Het zien van de gedaanten der overledenen kan evengoed als het wagentje plaats gevonden hebben bij het volgen van een tijdsbaan. Er is m. i. tegen deze mogelijkheid geen enkel principieel bezwaar aan te voeren.

En aanvaarden we de psychometrische beschouwing, dan wil dat dus dit zeggen, dat de geestengestalten niet op dat oogenblik werkelijk (in den vorm van psychische energie) in de zaal aanwezig waren, maar dat mevrouw A. ze aanschouwde in verschillende tijdsbanen, dus in verschillende oogenblikken uit het verleden, en ze projecteerde naast de personen, van welke die verschillende tijdsbanen waren uitgegaan.

De psychometrische opvatting van mevrouw A's supernormale begaafdheid heeft m.i. het groote wetenschappelijke voordeel, dat verschillende verschijnselen die blijkens de wijze waarop zij zich voordoen, gelijksoortig zijn, op één zelfde wijze verklaard worden.

FELIX ORTT.

Boekbespreking.

„DER GODEN WIJSHEID" door *H. Dennis Bradley*. C. A Spin, Amsterdam.

De door de dames Groen bezorgde Nederlandsche vertaling van Bradley's : „The Wisdom of the Gods". Mijn oordeel over dit boek is nagenoeg volkomen gelijk aan dat over zijn : „De sterren tegemoet" en vermeld op pag. 249 van den eersten jaargang van dit tijdschrift. Het boek is een spiritistisch propaganda-geschrift geschreven door een fanatieken bekeerling met een sterk „meerwaardigheidscomplex".

De „Gestalts"-psychologie heeft ons geleerd dat het geheel meer is dan de som van de deelen. Welnu, als we dit gansche, bijna 460 bladzijden druks tellende, boek hebben gelezen, dat de verslagen van een groot aantal, door Bradley met onderscheidene bekende media (w. o. Valiantine) gehouden zittingen weergeeft, kunnen we ons niet onttrekken aan de overtuiging

dat Bradley van een aantal echte supernormale verschijnselen getuige is geweest, welke door de spiritistische hypothese niet slecht gedekt worden.

Maar als we het verslag van elke zitting afzonderlijk nemen en constateeren dat Bradley het onophoudelijk met de contrôle-maatregelen op een accoordje zoekt te gooien, dan kunnen we toch niet anders dan hem een typische dilettant noemen. En we weten :

Dilettant. So heisst eben der Mann
Der hat seine Freude daran
Zu machen was er nicht kann.....

En wat Bradley niet kan, dat is een behoorlijk parapsychologisch experiment leiden. Ondanks zijn verbeelding.

In de spiritistische pers wordt dit boek hemelhoog geprezen. Ik kan het mij begrijpen. Zij stelt over het algemeen andere eischen dan wij.

Ik wil dit boek geenszins als waardeloos qualificeeren, maar het behoort toch tot een genre waarmede ik geen vrede kan vinden.

T.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Proceedings of the Society for Psychical Research Part 111, Juni 1929, Part 112 Aug. 1929.

Theodore Besterman geeft een verslag betr. de resultaten van zijn bezoeken aan onderscheidene media op het vasteland. Erg bevredigend zijn deze resultaten niet te noemen. Slechts bij enkele proefpersonen kreeg hij positieve resultaten, zoo bij o. m. Olga Kahl, Parijs, bij wie hij stigmatisatieverschijnselen waarnam naar aanleiding van door hem telepathisch gegeven suggesties.

Olivier Lodge breekt een lans voor de spiritistische hypothese bij het parapsychologisch onderzoek.

Nea Walker beschrijft twee zittingen met resp. Mrs. Garrett en Mrs. Leonard, waarbij een zekere Tony Burman, een jaar tevoren op twintigjarigen leeftijd tengevolge van een ongeluk met zijn motorfiets om het leven gekomen, volgens haar zijn identiteit bewezen heeft, hetgeen zij aannemelijk tracht te maken.

H. F. Saltmarsch geeft een zeer uitvoerig rapport met betrekking tot een nauwkeurig en goed geleid onderzoek naar de supernormale begaafdheid van het trance-medium Mevr. Warren Elliott. Hij onderwerpt de verkregen re-

sultaten aan een zeer aandachtige beschouwing ; zijn eindconclusie is dat zij aanleiding geven tot het aanvaarden van de hypothesen der telepathie, der clairvoyance, alsmede die der „communications from the surviving consciousness of deceased human beings". (geesten-hypothese).

Zeitschrift für Parapsychologie October 1929..

Dr. Sünner opent met het verslag van door hem en enkele andere artsen waargenomen spookverschijnselen in de woning van een R. K. arbeider te Charlottenburg. Als medium tegen wil en dank deed hier blijkbaar zijn elfjarig dochtertje Lucie dienst. De verschijnselen zouden veroorzaakt zijn geworden door een in het begin van 1929 aan griep overleden oom (broeder van den vader) van het kind. Deze verschijnselen bestonden o. m. uit klopgeluiden, beweging van voorwerpen zonder zichtbare aanraking en direct schrift. Het is een zeer opmerkelijk verslag bij de bestudeering waarvan wij ons moeilijk kunnen onttrekken aan de overtuiging, dat wij hier inderdaad met een reeks spookverschijnselen te doen hebben. Dr. Kröner brengt verslag uit met betrekking tot een reeks zittingen door Valiantine te Berlijn gehouden, waarbij dit medium, volgens Kröner, zekerlijk bedrog gepleegd heeft.

Revue Métapsychique, Sept.-Oct. 1929.

De medicus Desoille vermeldt een aantal gevallen van langs supernormalen weg gestelde diagnosen door het medium Jeanne Laplace, dat hij observeerde. Samenwerking tusschen arts en metagnome acht hij onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden gewenscht. Van een geregelde samenwerking tusschen beiden is hij echter geen voorstander, daar zij gauw in charlatanisme ontaardt.

C. de Vesme vervolgt zijn studie over bezetenheid bij Oostersche en primitieve volkeren Prof. Richet bespreekt een roman waarin metapsychisch materiaal is verwerkt, terwijl C. Olliver over kryptaesthetische proefnemingen schrijft. Ir. Andry-Bourgeois vervolgt zijn opstellen-reeks over moderne fysica.

Correspondentie

Aan de lezers :

Hartelijk dank aan de zeer vele lezers, die mij naar aanleiding van mijn circulaire propaganda-adressen opgaven; het waren er zòòvele, dat de beschikbare hoeveelheid proefnummers verre ontoereikend was, zoodat van dit nummer een groot aantal extra exemplaren boven de gewone oplaag is gedrukt om aan de verder opgegeven propaganda-adressen te kunnen worden gezonden. Ik stel de moeite, welke zoovele lezers zich getroostten, op hoogen prijs en dank hen nogmaals zeer.

Eerste jaargang :

Van dezen jaargang zijn alleen nog maar enkele exemplaren van de nummers 3, 4 en 6 voorradig, prijs f 1.— per nr. ; nummers 1, 2 en 5 zijn geheel uitverkocht.

Indië en buitenland :

Abonné's in Indië of buitenland, die het abonnementsgeld 2e jaargang nog niet voldaan hebben verzoek ik beleefd het bedrag (voor Indië f 5.50, voor overig buitenland f 6.—) bij ontvangst van dit nummer ten spoedigste te willen overmaken ; bij niet-ontvangst moet gedisponeerd worden met aanmerkelijke verhooging voor dispositie- en administratiekosten.

INHOUD.

Dr. Frederik van Eeden als Parapsycholoog.

Op den 3den April a.s. zal Dr. Frederik van Eeden den 70 jarigen leeftijd bereiken.

Er heeft zich een comité gevormd met het doel dezen mensch, „wiens rusteloos streven op zoo velerlei gebied voor talloozen in binnen- en buitenland van grooten vormenden invloed is geweest," op dien dag een blijk van waardeering te doen geworden (1), terwijl men voorts een : „Liber Amicorum" wil doen verschijnen „waarin in het licht gesteld wordt, welke de beteekenis van Van Eeden is op de verschillende gebieden waarop hij zich heeft bewogen".

Dr. Frederik van Eeden. Arts, psycholoog, wijsgeer, dichter, econoom en... *parapsycholoog.*

Slechts betrekkelijk weinigen kennen hem *in ons land* als zoodanig, omdat hetgeen hij op ons gebied praesteerde, in hoofdzaak neergelegd is in de : „Proceedings of the Society for Psychical Research". En velen van hen, die weten dat hij zich ook op parapsychologisch gebied bewogen heeft, weten nochtans niet precies waaruit zijn arbeid op dit terrein bestaan heeft.

Onder deze omstandigheden komt het mij gewenscht voor, in deze bladzijden het licht te doen vallen op van Eeden's parapsychologische onderzoekingen, opdat zij in breederen kring in ons land bekend mogen geraken, in de overtuiging daarmede tevens een daad te verrichten welke den jubilaris niet anders dan welgevallig kan zijn.

Want niets moet op den levensavond tot grooter vreugde kunnen stemmen dan de overtuiging, dat de vruchten van onzen arbeid niet tot vergetelheid gedoemd zijn, dat men niet voor niets geleefd heeft, dat men door zijn arbeid anderen tot zegen is geweest, dat men hechte steenen heeft gemetseld in de bouwwerken van Kunst en Wetenschap...

---

(1) Secretaris-penningmeester van dit comité is Mr. H. Giltay, Laan van Meerdervoort 516, den Haag.

William James (1842-1910), de eminente Amerikaansche filosoof en psycholoog, hoogleeraar aan de Harvard universiteit, zegt in zijn : „Text Book of Psychology" ([2]) met betrekking tot de z.g. trance-verschijnselen, dat hij tot de overtuiging gekomen is, dat een ernstige bestudeering dezer verschijnselen tot een der eerste nooden der empirische zielkunde behoort.

Het mag nu zeker als een der vele en groote verdiensten van van Eeden beschouwd worden, dat hij een bijdrage heeft geleverd tot de kennis dezer verschijnselen.

De proefpersoon, welke hem en eenige andere onderzoekers daarvoor ten dienste stond, was mevrouw Thompson, een beschaafde en ontwikkelde vrouw van destijds ongeveer dertigjarigen leeftijd. Geen beroepsmedium ([3]).

Bij haar vertoonden zich onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden onderscheidene supernormale verschijnselen.

Tot de belangrijkste der bij haar geconstateerde verschijnselen behooren ongetwijfeld die van het z.g. automatisch schrijven en spreken. Automatisch schrijven werd bij haar zoowel in waak- als in slaap- (trance-) toestand geconstateerd ; automatisch spreken daarentegen uitsluitend in trance-toestand. Zij vertoonde dan het beeld van een „bezetene", door wier mond „geesten" spraken.

Anders gezegd : er ontwikkelden zich in haar secondaire en tertiaire persoonlijkheden, zij vertoonde het verschijnsel der z. g. splitsing der persoonlijkheid.

Van Eeden heeft in een tweetal series zittingen, gehouden in Engeland in het laatst van het jaar 1899 en in het midden van 1900, deze verschijnselen bestudeerd en beschreven in Part. XLIV der verslagen der „Society for Psychical Research".

Wat ons in de eerste plaats treft, dat is de groote voorzichtigheid, waarmede hij te werk ging. Op alle mogelijke wijzen trachtte hij te voorkomen, dat het medium langs normalen weg ook maar iets met betrekking tot zijn persoon te weten zou komen. Hij kwam tot haar als „de onbekende onderzoeker" in de meest strikte beteekenis van het woord. „Ik kwam onverwacht en bleef een bijna zwijgende getuige" zegt van Eeden met be-

---

(2) Londen, Macmillan & C°, 1892, pag. 214.

(3) Voor verdere bijzonderheden zie het artikel van F. W. H. Myers op pag. 67 e. v. van Part XLIV der: „Proc. S. P. R." over mevr. Thompson.

trekking tot zijn eerste bezoek aan het medium. En hij heeft deze rol door alle verdere zittingen heen weten te blijven spelen.

En toch gaf het medium, door middel van haar „geesten", bij herhaling blijk, dat zij allerlei bijzonderheden met betrekking tot den onderzoeker wist, alsmede met betrekking tot personen, die met hem in relatie stonden. Van belang is het hierbij op te merken, dat enkele der door het medium gegeven bijzonderheden op dat moment niet aan van Eeden bekend waren. Eerst later, na door hem ingesteld onderzoek, kon hij een aantal daarvan als juist verifieeren.

Zoo sprak „Nelly" (4) op de tweede zitting o. m. over een ouden heer, van wien zij allerlei treffende bijzonderheden zeide, waaronder deze, dat hij een stok bij zijn bed had staan, waarmede hij op den vloer stampte, als hij hulp noodig had, daar hij niet meer over voldoende kracht beschikte om zich op te heffen om een bel te doen luiden, en dat een dame, die Martha heette, hem eenige grappig gebakken koekjes bracht.

Hetgeen „Nelly" zeide met betrekking tot den stok kon v. E. reeds dadelijk als juist qualificeeren, en ook den naam Martha. Eerst bij zijn terugkeer in Bussum bleek hem echter mede de koekjes-bijzonderheid juist te zijn.

Een envelop, inhoudende een haarlok deed „Nelly" o. a. zeggen : „Kent gij Linden ? Ik associeer het haar met „Unter den Linden" — niet met de plaats, doch met den naam „Linden".

V. E. kon op dat moment den naam „Linden" niet „thuisbrengen", doch later, bij zijn terugkeer in Nederland, bleek hem, dat de echtgenoot van de dame, van wie het haar afkomstig was, intieme vrienden bezat die dezen naam droegen.

Zoo verkreeg v. E. op deze zittingen talrijke merkwaardige bijzonderheden, waarvan de hier vermelde slechts enkele willekeurig gekozen voorbeelden zijn.

Met betrekking tot de verklaring dezer verschijnselen geeft v. E. reeds in 1902 blijk, een bewonderenswaardig juist inzicht in het wezen der verschijnselen te hebben.

Van de vier mogelijke hypothesen tot verklaring dezer verschijnselen verwerpt hij die van het bewuste en het z.g. onbewuste bedrog, zoowel

---

(4) Zoo noemde zich de z. g. contrôle van het medium. Zij zou de, als jong kind overleden, dochter van mevrouw Thompson zijn.

op grond van de door hem van het medium gevormde meening (subjectieve gronden) als op grond van de door hem genomen voorzorgsmaatregelen (objectieve gronden).

Er rest hem nu nog een keuze te doen tusschen de animistische hypothese en de spiritistische.

Als waarachtig wetenschappelijk vorscher ziet hij in, dat hij op grond van het eenvoudigheidsbeginsel (principia non esse praeter necessitatem multiplicanda) de plicht heeft bij zijn verklaring zoover mogelijk te trachten uit te komen met de animistische hypothese, dat hij dus alles zooveel mogelijk moet probeeren te verklaren met behulp der normale en der supernormale begaafdheid van het medium. Hij is een aanhanger der hypothese dat datgene, wat wij ons waak-bewustzijn (supraliminale-zelf) noemen, een deel is van een veelomvattender bewustzijn (subliminale zelf), dat onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden in staat is, langs den weg der automatismen berichten aan het waakbewustzijn te doen toekomen.

Hij weet dat deze berichten ons bij herhaling plaatsen voor het verschijnsel der „unbewuszte Mehrleistung" (intellectueele exaltatie) en dat dit verschijnsel ons een aanleiding is het subliminale zelf te qualificeeren als een bewustzijn, dat zoowel quantitatief, als qualitatief van ons waakbewustzijn verschilt. Hij is voorts bekend met het feit dat ons subliminale zelf de neiging tot dramatiseering vertoont. Zijn droom-studiën en zijn studiën op het gebied van het hypnotisme hebben hem hier vertrouwd mee gemaakt. Hij weet dat in den trance-toestand de individualiseering niet zoo krachtig is, als in den waaktoestand, dat daarin gemakkelijk identificaties optreden, waarin het medium zich met anderen vereenzelvigt, om daarin eigen, onderbewuste, spanningen uit te leven — waarbij dan latente supernormale vermogens manifest kunnen worden —; dat een groot aantal geesten der seances dus gezien moeten worden als secundaire persoonlijkheden, producten van de dramatische splitsing der persoonlijkheid, welke mede kan ontstaan door bewust of onbewust, verbaal of mentaal geïnduceerde autosuggestie. (5)

En toch is hij niet blind voor het feit, dat er gevallen zijn, waarin deze hypothese moeilijk houdbaar wordt, en waarin wij ons moeilijk langer

---

(5) Zie deel II, pag. 112 e. v. van mijn: „Beknopte Handleiding der Psychical Research," Den Haag, H. P. Leopold's U. M., 1926.

kunnen onttrekken aan de overtuiging, dat wij niet meer met een pseudo-geesten manifestatie te doen hebben, doch met een „echte".

Zoo'n geval observeerde v. E. naar alle waarschijnlijkheid op 7 Juni 1900, toen zich in plaats van „Nelly" een bekende van den onderzoeker heette te manifesteeren, die 15 jaar te voren zelfmoord had gepleegd. V. E. had reeds in December 1899 door middel van „Nelly" een aantal bijzonderheden met betrekking tot zijn persoon vernomen, welke gedeeltelijk juist, gedeeltelijk echter onjuist waren.

Op 7 Juni 1900 kwamen er echter langs den weg der motorische automatismen direct naar het heette (dus zonder tusschenkomst van „Nelly") berichten van dezen overledene. V. E. sprak in het Nederlandsch tot „hem" en „hij" gaf door middel van mevrouw Thompson (die geen Nederlandsch kende) antwoord, waarbij het medium automatisch enkele Nederlandsche woorden (eigennamen) sprak en schreef, waaruit voor v. E. identiteit sprak. Ook maakte het medium bij die gelegenheid een aantal karakteristieke bewegingen.

„Gedurende enkele minuten was het mij volkomen te moede, alsof ik met mijn vriend zelf sprak. Ik sprak Nederlandsch en kreeg dadelijk daarop goede antwoorden. De uitdrukking van voldoening en dankbaarheid in gelaat en gebaar, toen wij elkaar schenen te begrijpen, was te waar en te levendig om voor (onbewust) comediespel gehouden te kunnen worden. Geheel onverwachte Nederlandsche woorden werden gesproken, bijzonderheden werden gegeven waarop ik mij eerst moest bezinnen en enkele van hen...... had ik nooit geweten en kon ik eerst later, bij nader onderzoek als juist aanmerken." (pag. 82).

Maar v. E. voegt hier aan toe, hoe vlak daarop de „invloed" van den vriend begon te verzwakken en in zijn plaats het medium zelf (een harer secondaire persoonlijkheden) de rol van den geest begon over te nemen, dat hij dus spiritisme en animisme in elkaar zag overvloeien.....

Van Eeden heeft zeer juist ingezien, dat de studie van ons droomleven onze kennis met betrekking tot de trance-verschijnselen zal bevorderen, daar de „trance-wereld" en de „droom-wereld" aan elkaar verwant zijn.

Blijkens een droomstudie, voorkomende in Part. LXVII der : „Proceedings" is v. E. in 1896 begonnen met zijn droomen te bestudeeren ; de meest belangwekkende schreef hij op in zijn dagboek. Deze droomstudiën zijn aanleiding geworden tot het ontstaan van zijn boek : „De Nachtbruid". Dit werk is geen wetenschappelijk, doch meer een artistiek

geschrift. V. E. koos dezen vorm met opzet (om vrijer uit te kunnen schrijven).

V. E. onderscheidt een negental typen droomen, waarvan ik hier slechts die wil vermelden, welke van een parapsychologisch standpunt uit belangrijk zijn. Alvorens daar echter mede te beginnen, komt het mij gewenscht voor, hier een enkel woord te zeggen met betrekking tot van Eeden's droom-definitie.

De droom is voor hem „een meer of minder volledige re-integratie (6) van de psyche, een reïntegratie in een andere sfeer, in een psychische, niet-ruimtelijke bestaanswijze. Deze reïntegratie kan zoo volkomen worden, dat een volledige herinnering aan het waak- (dag-) leven ontstaat, overdenking, en willekeurige handeling na overleg."

De onderscheidene graden van reïntegratie veroorzaken nu de onderscheidene, door hem opgestelde droomtypen, waarvan dat der „lucid dreams" in de eerste plaats onze aandacht trekt. Tusschen 20 Januari 1898 en 26 December 1912 teekende v. E. 352 gevallen van dit type droom op. (7)

„In deze droomen is het herstel der psychische functies zoo volledig, dat de slaper zich zijn dag- leven en eigen toestand herinnert, een staat van volkomen bewustheid bereikt, in staat is zijn aandacht naar willekeur te richten en onderscheidene vrije wilshandelingen kan verrichten. Nochtans is de slaap, zooals ik met volle beslistheid durf verzekeren, ongestoord, diep en verfrisschend." (pag. 446).

Een voorbeeld van zoo'n droom.

„In den nacht van 19 op 20 Januari 1898 droomde ik dat ik in den tuin lag voor de vensters van mijn studeerkamer en de oogen van mijn hond door de ruiten zag. Ik lag op mijn borst en nam het dier heel scherp waar. Op hetzelfde oogenblik wist ik echter met volmaakte zekerheid dat ik droomde en op mijn rug in bed lag. Toen besloot ik langzaam te ontwaken en nauwkeurig te observeeren hoe mijn gevoel van op mijn

---

(6) Het Engelsche werkwoord to reintegrate beteekent: in den vroegeren toestand brengen. Het is afgeleid van het Latijnsche re (= her) en integrare (= vernieuwen).

Onwillekeurig gaan onze gedachten bij deze definitie in de richting der oud-Hindoesche opvatting van de opheffing van het differentiatie-proces. Zie deel I, pag. 166 e.v. van mijn Handleiding.

(7) „Ik moet opmerken, dat zonder uitzondering al mijn „lucid dreams" plaats vinden in de uren tusschen 5 en 8 's morgens. De bijzondere beteekenis van deze uren voor onze droomen is meermalen naar voren gebracht, — zoo o. m. door Dante, Purg. IX, waar hij spreekt van het uur, waarin de zwaluwen gaan kweelen en onze geest het minst belemmerd wordt door het stoffelijk lichaam." (pag. 449).

borst te liggen zou veranderen in dat van op mijn rug te liggen. Zoo geschiedde, langzaam en vastberaden, en de overgang — welken ik sindsdien bij herhaling heb ondergaan — is allermerkwaardigst. Het is als glijdt men van het eene lichaam in het andere, en er is duidelijk een **dubbele** herinnering aan de beide lichamen. Ik herinnerde mij wat ik in mijn droom voelde, toen ik op mijn borst lag ; maar toen ik in het waakleven terugkeerde, herinnerde ik mij ook, dat mijn stoffelijk lichaam al dien tijd rustig op zijn rug gelegen had. Deze observatie van een dubbel geheugen heb ik sindsdien menigmaal gehad. Zij is zoo onbetwijfelbaar, dat zij bijna noodzakelijk moet leiden tot de conceptie van een droom-lichaam." (pag. 447).

Wij hebben hier **mogelijk** te doen met een ervaring, welke tot op zekere hoogte beschouwd mag worden als een analogon van die van Cromwell Fleetwood Varley (zie deel I, pag. 30 van mijn : „Beknopte Handl. d. P. R."), met een verschijnsel van telaesthesie, van psychische excursie, van uittreding......

Ik heb dit soort van ervaringen (een thema met vele variaties) in deel I van mijn genoemd werk laten zien als een der vele convergente bewijzen voor het bestaan van een astraal-lichaam. Welnu, v. E. is mede geneigd ze als zoodanig te beschouwen. Hij wijst er op dat de conceptie van een droom-lichaam en die van een astraal-lichaam wel identiek zijn.

„In een „lucid dream" is de sensatie van een lichaam te hebben, — oogen, handen, een mond welke spreekt, enz. te bezitten — volkomen duidelijk, toch weet ik terzelfder tijd dat het stoffelijk lichaam slaapt en een geheel andere houding inneemt. Bij het ontwaken smelten, om zoo te zeggen, beide sensaties samen en herinner ik mij even duidelijk de actie van het droom-lichaam als de diepe rust van het stoffelijk lichaam." (pag 447).

„De sensatie van de **stem** tijdens een „lucid dream" is hoogst merkwaardig en na vele herhalingen nog steeds een bron van verbazing. Ik verhef mijn stem zoo luid mogelijk en, ofschoon ik zeer wel weet dat mijn stoffelijk lichaam in een diepen slaap verzonken is, kan ik nochtans haast niet gelooven dat deze luide stem in de waak-wereld niet gehoord wordt. Toch heeft mijn vrouw, ofschoon ik in honderden droomen gezongen, geschreeuwd en luid gesproken heb, mijn stem nooit gehoord en bij onderscheidene gelegenheden was zij in staat mij te verzekeren, dat ik heel rustig had geslapen." (pag. 448).

Indachtig het woord van Richet, dat in de overeenstemming der verschijnselen een der bewijzen voor hun echtheid gelegen is, verwijs ik hier naar de ervaringen van enkele schijndooden, die zich buiten het lichaam zagen, en ook maar niet begrepen dat hun familie hun stem niet hoorde.

Men zie o. m. het geval van den arts Wiltse, door Myers uitvoerig medegedeeld in deel II, pag. 315 e. v. van zijn: „Human Personality." Zie ook noot 9.

Een vergelijkende studie tusschen van Eeden's droomervaringen, ervaringen van schijndooden en, door media als b. v. mevrouw Piper verkregen, „geesten"-mededeelingen zal er hoogstwaarschijnlijk toe bijdragen ons inzicht in het wezen dezer verschijnselen te verdiepen.

Het onderzoek naar convergente bewijzen voor parapsychologische hypothesen is m. i. een belangrijk onderdeel van ons onderzoek.

Van Eeden zegt bij herhaling opgemerkt te hebben, dat zijn „lucid dreams" voorafgegaan, ingeleid en begeleid werden door het gevoel van te vliegen. ([8])

„Op eersten Kerstdag 1911 had ik den volgenden droom. Het begon met vliegen en zweven. Ik voelde mij wonderlijk licht en sterk. Ik zag geweldige en prachtige verschieten, — eerst een stad, toen landschappen, fantastisch en schitterend gekleurd. Toen zag ik mijn broer zitten — die in 1906 gestorven was — en ik ging naar hem toe, zeggende : „Nu droomen we samen van elkaar." Hij antwoordde : „Neen, ik droom niet !" Toen herinnerde ik mij dat hij overleden was. Wij hadden een lang gesprek over het leven na den dood......"

V. E. zou, volgens zijn droomstudie, in zijn droomen bij herhaling met overledenen gesproken hebben.

Dit beweren, dat ons aan Swedenborg doet denken, zou voor den buitenstaander weinig waarde hebben, indien hij daarbij niet een reeks merkwaardige ervaringen en proefnemingen kon vermelden, waarvan ik hier een en ander wil mededeelen.

In 1901 kwam van Eeden door bemiddeling van W. T. Stead in aanraking met een dame, die door automatisch schrift berichten beweerde te verkrijgen van een zoon, die niet lang te voren op tienjarigen leeftijd gestorven was.

„Deze jongen, Gordon geheeten, heb ik bij herhaling in mijn droomen geroepen, en ik zag hem en beschreef hem aan zijn moeder en was daarbij in staat haar verschillende bijzonderheden te melden die ware raadsels voor haar waren. Zoo vertelde hij haar b. v. dat hij deelnam aan haar eigen maaltijden, hetgeen in 't geheel niet overeenkwam met de

(8) Alfred Adler beschouwt den vliegdroom als een eerzuchts droom. Ongetwijfeld zijn *een aantal* vliegdroomen als zoodanig te beschouwen, echter geenszins alle. Men hoede zich toch voor onrechtmatig generaliseeren en beoordeele steeds ieder geval op zichzelf.

denkbeelden welke zij zich met betrekking tot het leven hiernamaals gevormd had. Aan mij verscheen hij op een fiets, en toen zijn moeder hem hierover ondervroeg, antwoordde hij: „Ja zeker, ik heb nu een fiets". Voor mij, die weet hoe onze geest aan allerlei soorten van subjectieve sensaties en illusies kan onderworpen zijn, was dit alles niet zoo onwaarschijnlijk als voor haar." (pag. 452)

Het komt mij voor dat v. E. hier tegenover dit soort berichten een zeer verstandige houding inneemt. Rekening houdend met de mogelijkheid dat we hier met berichten uit het hiernamaals te doen kunnen hebben, ziet hij daarbij tegelijkertijd in, dat zij dan zeer waarschijnlijk niet den objectieven toestand van het hiernamaals schilderen, maar weerspiegelingen zijn van het zieleleven der overledenen.

In het tweede hoofdstuk van zijn verdienstelijk werk : „Het probleem der ziel" (Seyffardt, Amsterdam) heeft Ortt dit soort van, voor velen zoo afkeerwekkende en banale, „berichten uit het hiernamaals" uitvoerig besproken en daarbij trachten aan te toonen, dat wij hier inderdaad met weerspiegelingen van het zieleleven der overledenen te doen hebben.

Ortt merkt op „dat die verbijsterende verwarring en tegenstrijdigheden in de door mediums ontvangen mededeelingen aangaande den toestand in het „hiernamaals", en de zoo vaak ergerlijke en in ons oog onzinnige inhoud daarvan, m. i. een sterk argument daarvoor is, dat zij inderdaad afkomstig zijn van het voortlevend droombewustzijn der overledenen, en niet van het onderbewustzijn van medium of aanzittenden...... Waren echter onderbewuste gevoelens of opvattingen en telepathische overbrenging tusschen levenden daarvan de oorzaak, dan zou zeker veel meer onderlinge overeenstemming en aansluiting aan de conventioneel-godsdienstige voorstellingen te verwachten zijn, maar niet zooveel wat daar grof tegen in botst. De idee van kroegjes in den hemel b. v. zal niet licht bij de mediums of de spiritistische onderzoekers zijn ontsproten." (pag. 70).

Bij Ortt zijn de begrippen „droombewustzijn" en „subjectieve-ik" tot op zekere hoogte identiek (zie zijn : „De droom. Tweede boek", pag. 17. Seyffardt). Het begrip „subjectieve ik" is, zooals bekend mag worden verondersteld, afkomstig van Thomson Jay Hudson (zie zijn : „De wet der psychische verschijnselen", Nederl. vert. van F. Ortt, Amsterdam, Versluys, 1904) en kan, tot op zekere hoogte, gelijk gesteld worden met o. m. Dessoir's „doppel-Ich" en Myers' „subliminale zelf".

Ortt gaat nu van de, m. i. zeer terechte veronderstelling uit, dat wij

ons subjectieve ik het beste uit den droomtoestand kunnen leeren kennen, en hij acht dit gewenscht als een soort van voorbereiding op het leven hiernamaals.

Hij acht het van praktisch belang, „dat we gewaarschuwd zijn voor den te verwachten droomtoestand, dat we daarvoor op onze hoede zijn en ons te voren inprenten, dat we moeten trachten dien toestand te beheerschen door onze rede en daarvan los te komen — zooals menigeen dit tijdens zijn aardsche leven ten opzichte van zijn droomen reeds min of meer vermag te doen, wat me uit eigen ervaring bekend is. Het wellicht veel te weinig in ernst genomen, veel te weinig begrepen boek van van Eeden : „De Nachtbruid", bevat m. i. waardevolle aanwijzingen." („Het probleem der ziel", pag. 73).

„Is het hiernamaals niet uitsluitend en alleen gekenmerkt door ieders zieletoestand, en kàn er wel een objectieve werkelijkheid bestaan ?" zoo vraagt Ortt zich af op pag. 70 van zijn genoemd werk. En hij vervolgt : „Mij dunkt, dat we een objectieve realiteit volstrekt niet behoeven te betwijfelen...... ik denk dat de ziel, die het lichaam in het graf heeft achtergelaten om in een anderen, aan de natuurwetenschap nog niet bekenden energie-vorm voort te bestaan, en die dus haar gebruikelijke waarnemingsmiddelen verloren heeft, doch de waarnemingsmiddelen van het subjectieve-ik nog niet heeft leeren gebruiken, een zekeren tijd zal noodig hebben om dit aan te leeren......" (pag. 70 en 71).

In het licht dezer opvatting dient men nu Ortt's beide droomstudiën te zien, zijn streven, het kritisch vermogen der droompsyche door oefening te doen toenemen, heeft wel geen ander doel dan te trachten op deze wijze op zijn hoede te zijn voor den droomtoestand, welke — naar zijn meening — hem en ons allen eenmaal wacht.

Dat teere huis dat straks de Dood ineenslaat,
wat kostte 't veel aan moeiten en geduld !
en wat verblijft der ziel, als die alleen staat

---

door 't voelend lichaam langer niet omhuld,
verlaten door elk zintuig, dat bij 't leeven
de post van boode en wachter heeft vervuld ?

Wat zal der eenzame dan tijding geeven

van al het lieve dat zij hier verliet ?
Hoe zal zij weeten, bij 't onstoflijk zweeven,

---

wat ijdel droombedrog is en wat niet ?
Wie strekt haar, in die sfeer van vizioenen
waar 't al naar onbekende Wet geschiedt,

---

tot gids, en zal haar met 't gemis verzoenen
van oog en oor en tastzin ?......

Zoo spreekt van Eeden in den tienden zang van het tweede boek van zijn : „Lied van Schijn en Weezen."

Slechts in het licht van het hiervoor behandelde kunnen wij de beteekenis dezer schoone regelen tot op haar volste diepte peilen.

Hoe leeren wij in het hiernamaals objectiviteit en subjectiviteit van elkaar onderscheiden ? Dit is de vraag welke in deze diepzinnige regelen is neergelegd en waartoe hij gekomen is door bestudeering der mededeelingen, welke van geesten afkomstig heeten te zijn, alsmede door zijn eigen droomervaringen. (9)

Want ook door deze droomervaringen is v. E. tot deze vraag gekomen. Een voorbeeld, ontleend aan zijn droomstudie (pag. 448) moge dit illustreeren.

„Op 9 Sept. 1904 droomde ik dat ik aan een tafel, voor een venster stond. Op deze tafel waren verschillende voorwerpen. Ik was er mij volkomen van bewust dat ik droomde, en dacht er over na wat voor soort van proefnemingen ik zou kunnen doen. Ik begon met te probeeren glas te breken, door er met een steen op te slaan. Ik legde een kleine glazen plaat op twee steenen en sloeg daarop met een anderen steen. Toch ging het niet stuk. Toen nam ik een fraai wijnglas van de tafel en sloeg daar met alle macht met mijn vuist op. Toen ging het echter nog niet stuk. Terzelfder tijd dacht ik er over na hoe gevaarlijk het zou zijn indien ik in het waak-leven aldus handelde ; nochtans bleef ook nu het glas heel. Maar zie ! toen ik eenigen tijd daarna opnieuw naar het glas keek, was het gebroken.

---

(9) Ook de arts Wiltse, die gedurende eenigen tijd in een toestand van schijndood verkeerde en daarin schijnt „uitgetreden" te zijn geweest, spreekt over deze subjectiviteit. Zijn gedachten namen vormen aan; hij zag wat hij verwachtte te zien.

Het brak op de juiste wijze, doch een weinig te laat ; het geheel deed mij denken aan een tooneelspeler die zijn steekwoord mist. Dit gaf mij den zeer curieusen indruk van in een schijnwereld te zijn, in een handig nagemaakte wereld, met echter hier en daar een fout. Ik nam het gebroken glas en wierp het uit het venster, met het doel, na te gaan, of ik het ook zou hooren rinkelen. Ik hoorde het geluid juist en ook zag ik twee honden op heel natuurlijke wijze er voor wegloopen. Ik dacht wat een goede imitatie is deze comedie-wereld. Toen zag ik een karaf met wijn gevuld en proefde ervan, daarbij volkomen helder van geest zeggende : „Wij kunnen dus ook willekeurig smaakindrukken krijgen in deze droomwereld ; dit heeft volkomen den smaak van wijn."

Keeren wij, na dit noodzakelijke intermezzo, tot ons punt van uitgang terug : van Eeden's beweren dat hij in zijn „lucid dreams" wel in contact met „spirits" zou zijn gekomen. Het spreekt wel van zelf, dat hij er naar gestreefd heeft dit beweren met bewijzen te staven.

Sprekende over den knaap Gordon zegt hij (pag. 452) :

„Op 13 Aug. 1901 vroeg ik den jongen om een wachtwoord. Hij voldeed aan mijn wensch en sprak een woord uit dat ik als „Sin-ga-poor" verstond. Ik meende dat hij de Aziatische stad bedoelde. Zijn moeder kreeg echter de uitlegging van het woord door automatisch schrift... nadat ik haar in kennis had gesteld van mijn droom. De knaap vertelde zijn moeder dat hij tegen mij had gezegd : „Pick-a-boo", het woord dat zijn vrienden en hij gebruikten bij het verstoppertje spelen. Dit woord en het gebruik daarvan waren mij geheel onbekend en ik ben van meening dat de overeenstemming merkwaardig genoemd mag worden."

Ook met betrekking tot zijn beweerde „ontmoetingen" met andere „geesten" heeft v. E. er naar gestreefd hiervoor bewijzen aan te voeren. Van deze gevallen trekt zijn „contact" met „Nelly", de „contrôle" van mevrouw Thompson, wel het meest onze aandacht. Bijzonderheden dienaangaande vinden wij in Part. XLIV der : „Proceedings", pag. 112-115.

Drie keer, in Januari en Februari 1900 deelde „Nelly" in Engeland door haar „moeder" aan den heer Piddington mede, dat zij van Eeden (in Bussum) had hooren roepen en dat zij hem „opgezocht" had. De data, welke zij op gaf waren wel bijna, maar niet precies dezelfde, welke in het dagboek van zijn droomen stonden opgeteekend, maar iederen keer gaf zij bijzonderheden aangaande zijn gezondheidstoestand, de inrichting van zijn slaapkamer (bed met gordijnen) en de wijze waarop hij in bed lag

(alleen, zonder zijn vrouw) welke later (bij informatie van Piddington bij v. E.) juist bleken te zijn.

Merkwaardig is de aanteekening in van Eeden's dagboek gedateerd 15 Januari 1900. Hij maakt daarin melding van een droom waarin hij riep : „Elsie ! Elsie !" Dadelijk daarop herinnerde hij zich echter dat hij zich vergiste en riep : „Nelly ! Nelly." Niemand kwam echter, en v. E. beschouwde bij het ontwaken dit experiment als een mislukking.

Op 18 Januari 1900 vroeg Piddington bij gelegenheid van een zitting met mevr. Thompson aan „Nelly" of zij v. E. bezocht had. „Nelly" antwoordde met neen, doch voegde er aan toe dat de „geest" van een klein meisje — Elsie Line — haar gezegd had „dat de oude bakkebaard in het bed om haar („Nelly") riep „doch dat zij er „Elsie" maar op afgestuurd had. Op 19 April 1900 deelde „Nelly" aan Piddington mede, dat zij v. E. had opgezocht. Zij voorspelde toen een en ander met betrekking tot zijn gezondheidstoestand.

Piddington schreef aan v. E. en deze antwoordde op 25 April dat „Nelly" gebeurtenissen als toekomstig had gezien, welke zich enkele weken te voren hadden afgespeeld. V. E. had echter sinds Februari niet meer van haar gedroomd.

Ofschoon niet ontkend kan worden, dat het hierboven vermelde menige goede noot bevat, zoo is daarmede nog volstrekt niet gezegd dat het door v. E. aangevoerde bewijsmateriaal afdoende is voor zijn beweren dat hij met „geesten" in aanraking kwam.

V. E. heeft dit zelf ook ingezien.

„Ik hoop dat men goed zal begrijpen dat ik volstrekt niet waag iets met eenige zekerheid te zeggen met betrekking tot het ware karakter van deze verschijningen" zegt hij op pag. 453 ; en op pag. 454 zegt hij : „Of deze verschijnselen echt zijn of niet, ik ben van meening dat ik wetenschappelijk vrij uit ga met tijdens het experimenteeren te doen alsof zij dit zijn, met de geesten-hypothese dus voor het moment als werk-hypothese te aanvaarden. Slechts honderden observaties zullen ons hier nader tot de zekerheid brengen."

Psychologisch interessant is het zekerheidsbewustzijn, dat v. E. in zijn droomen bij zich zelf waarnam in een aantal gevallen waarin hem „geesten" in zijn droomen verschenen. „Deze zekerheidssensatie dat het de

echte persoonlijkheid is, is niet te beschrijven en natuurlijk niet aan anderen bij te brengen." (pag. 453).

Dit zekerheidsbewustzijn ontstond volstrekt niet altijd wanneer hij „geesten" zag. „Eens zag ik het gelaat van mijn vader, juist zooals ik hem gekend had, en toch wist ik dat ik misleid werd door een demon." (pag. 453).

Hiermede komen wij aan zijn **demonendroomen**, een bepaald type droom, dat hij is gaan onderscheiden op grond van het feit, dat hij in zijn droomen ook wel demonen zag.

„Demonisch noem ik al deze verschijnselen welke op ons den indruk maken van te zijn uitgedacht of veroorzaakt door intelligente wezens van een zeer lage zedelijke orde" (pag. 444).

Op pag. 454 lezen we dat hij opmerkte dat bij herhaling een „lucid dream" gevolgd werd door een demonen-droom, en dat daarvoor een (hem onbekende) reden moet zijn. Voorts vestigt hij er t. p. de aandacht op, dat, evenals zijn geesten-hypothese, ook zijn demonen-hypothese „slechts" een werkhypothese is. „Ik hoop dat gij mij toe zult staan, al was het slechts voor het gemak, te spreken alsof deze wezens van een lage zedelijke orde inderdaad bestaan" zegt hij tot zijn lezers.

„Deze wezens zijn steeds liederlijk en wellustig en trachten mij in hun handelingen en bezigheden te betrekken. Zij behooren niet tot een bepaald geslacht en verschijnen afwisselend als man of als vrouw. Hun voorkomen is zeer verschillend en veranderlijk en wisselt elk oogenblik. Het neemt al die fantastische vormen aan welke de oude Middeleeuwsche schilders op het doek trachten te brengen, doch daarbij vertoont het een zekere geheimzinnige plasticiteit en variabiliteit welke geen schilderwerk tot uiting kan brengen." (pag. 455).

V. E. geeft nu een aantal voorbeelden van demonen-droomen, waarvan ik er hier een wil vermelden, ontleend aan pag. 457, waar v. E. verhaalt, hoe hij aan het einde van een reeks „lucid dreams", zich plotseling omringd zag door een aantal demonen, „een bende verdorven, half wilde schepselen. Toen voelde ik mij mijn zelfbeheersching ontzinken. Ik begon mij meer en meer zonderling te gedragen, smeet met mijn lakens en kussens enz. Ik zette mij schrap en zag één demon die er minder verdorven uitzag dan de anderen, en hij keek alsof hij wilde zeggen „Gij doet verkeerd". „Wat moet ik dan doen ?" vroeg ik hem. Toen zeide hij : „Geef hun de zweep op hun naakte ruggen". En ik dacht aan Dante's schimmen, die mede de zweep vreesden. Op eens had ik — geschapen — een zweep

met lederen koorden en looden kogels aan de einden. En ik bewerkte hen er mede. Toen opeens werden zij allen rustig om mij heen en zag ik de schepsels wegsluipen met huichelachtige gezichten alsof er niets gebeurd was."

Wij staan bij deze demonen-verschijningen voor een van die vele groepen raadselachtige verschijnselen, waarvoor het parapsychologisch onderzoek ons voert en welke analoga vinden in o. m. de demonen-verschijningen waarvan Ludwig Staudenmaier gewag maakt in zijn : „Die Magie als experimentelle Naturwissenschaft" [10]), die ook Laurent — een proefpersoon van de Rochas — bij zijn exteriorisatie-proeven zegt gehad te hebben [11]) en waarvan in de Middeleeuwen mede bij herhaling sprake is. [12])

In de Middeleeuwen kende men ook algemeen incubi en succubi- visioenen, d. z. visioenen van „astrale" minnaars. [13]) Onwillekeurig gaan onze gedachten in de richting dezer „wezens" — voor wier bestaan niemand minder dan Thomas van Aquino met zijn autoriteit optrad — wanneer wij over v. E.'s proeven met „Nelly" en „Elsie" lezen, omdat hiermede mogelijk de eerste schreden gezet zijn op het pad, dat leidt naar een oplossing van dit moeilijke probleem.

Een voorbeeld van een voorspellenden droom vermeldt v. E. mogelijk op pag. 451.

„In Mei 1903 droomde ik dat ik in een klein Nederlandsch provinciestadje was en daar op eens mijn zwager ontmoette, die eenigen tijd te voren overleden was. Ik was er volkomen zeker van, dat hij het was, en ik wist dat hij overleden was. Hij vertelde mij dat hij vaak met mijn „contrôle" — zooals hij mijn geleide-geest noemde — sprak. Ik was verheugd, en ons gesprek was heel hartelijk, meer intiem dan ooit te voren in het gewone leven. Hij vertelde mij dat mij een finantieel verlies boven het hoofd hing. Iemand zou mij een som van 10.000 gulden ontstelen. Ik zeide dat ik hem begreep, ofschoon ik er, na het ontwaken, ten hoogste verrast over was en er niets van begreep. Mijn zwager zeide mij dat mijn geleidegeest hem dat verteld had... Ik vestig er speciaal de aandacht op, dat dit de eenige voorspelling was, die ik ooit in een „lucid

(10) Leipzig, Akad. Verlag 1912.
(11) Zie deel I, pag. 119 e. v. van mijn: ‚Beknopte Handl."
(12) Ibidem, II, pag. 171 e. v.
(13) Ibidem, II, pag. 180 e. v.

dream" op een dergelijke indrukwekkende wijze heb ontvangen. En de voorspelling is maar al te zeer uitgekomen, met dit verschil, dat de som, welke ik verloor, twintig maal grooter was. Op het oogenblik van den droom was er niets, dat ook maar eenigermate deze catastrofe deed vermoeden. Ik was toen zelfs niet in het bezit van het geld, dat ik later verloor."

Op pag. 443 maakt v. E. melding van een droom welke hij in 1906 te Berlijn had. Hij bevond zich in goeden lichamelijken toestand en psychisch was hij vroolijk, opgewekt en hoopvol gestemd. Toch was de droom, welke hij toen had, allerellendigst. Hij droomde n.l. dat hij in een donkeren nacht, dood vermoeid en verlaten door een eindeloos, zwart en stinkend moeras trok. Hij gevoelde zich oud, arm, ellendig en vol zelfverwijt. Den volgenden morgen pakte hij zijn koffer en nam afscheid van zijn gastheer en gastvrouw, zonder uitlegging te geven van zijn overhaast vertrek. „Ik kon mij maar niet losmaken van het denkbeeld, dat er iets ontzettends in die kamer gebeurd moest zijn. Ik heb dit vermoeden nooit kunnen verifieeren. Een maand later bereikte mij het bericht, dat mijn eenige broeder in Oost Indie in dien nacht, onder heel pijnlijke omstandigheden, was overleden. Of er eenig verband bestaat tusschen dit overlijden en mijn droom durf ik niet te beslissen."

Van Eeden heeft de vruchten van zijn parapsychologisch onderzoek in onderscheidene zijner geschriften verwerkt ; zij hebben zijn levens- en wereldbeschouwing mede helpen vormen.

Wanneer wij b. v. zijn, hier reeds genoemd : „Lied van Schijn en Weezen" ter hand nemen, zoo treffen wij daarin menige passage aan, waarin de invloed van de uitkomsten van zijn parapsychologisch onderzoek zich onmiskenbaar doet gelden, hetgeen ik hiervoor reeds met een voorbeeld illustreerde.

Uit dien hoofde acht ik mij gerechtigd tot de uitspraak, dat voor een volkomen begrijpen van den dichter en zijn werk kennis der parapsychologie in 't algemeen en van zijn parapsychologischen arbeid in het bijzonder een der vereischten is.

Het zij mij vergund hier nog enkele dezer passages te vermelden.

> Maar diepe zelfschouw voert ons onvermijdlijk
> tot aan den zoom, waar in een wijder Al

vervloeit de schijnbare eenheid van ons tijdlijk,
persoonlijk zelf, als beekje in Oceaan,
waar veele in één versmolten onafscheidlijk

in andre ruimte en ander licht bestaan,
en ook de tijdgang anders wordt gemeeten.

Aldus spreekt v. E. in het tiende gezang van het tweede boek van ziin genoemd Lied. Wie denkt hierbij niet aan o. m. het verschijnsel der verdichtings-processen en hun mogelijke verklaring, waarover ik de vorige maal schreef, waarbij ik tot de conclusie kwam, dat mogelijk bij elke entélechie-soort een bepaalde ruimte en een bepaalde tijdmaat behooren, en dat dus mogelijk in de astraalwereld het voor ons vier-dimensionale tijdruimtelijke Einstein-heelal anders aanschouwd wordt (in een anderen tijdruimtelijken vorm).

In het derde deel van mijn genoemd werk heb ik mijn geloof beleden in een Algeest (Brahma), waarvan de menschelijke geest een vonk is, en waarvan onze zielen en lichamen openbaringsvormen zijn.

Het is mijn innige overtuiging dat de studie der parapsychologie tot een dergelijke wereldbeschouwing moet leiden.

Welnu, ook v. E. is daartoe gekomen en ongetwijfeld voor een deel langs den weg van het parapsychologisch onderzoek. Want zegt hij niet in den twaalfden zang van deel II van zijn lied van schijn en wezen :

. . . .

doch (wij) blijven stom voor 't eeuwig ondoorgronde

geheim hoe uit de algoede Waereldgeest
ooit Weezens droef en leedvol zijn gebooren.
Hoe kwamen veel, waar Eén steeds is geweest ?

. . . .

In den negenden zang stelt hij de spiritualistische levensbeschouwing tegenover de materialistische, om daarna te spreken van den geest die zich (door middel van de ziel) een lichaam heeft opgebouwd. Het probleem, door mij op pag. 30 van deel III van mijn Handleiding behandeld, bezingt hij t. p. in de navolgende schoone woorden.

. . . .

Een dwaas is de tot moeite en zorg geneigde
die acht zijn pijnlijk tobben toch om niet,

die voor zichzelf of andren kampte en hijgde,

niets wachtend dan zwaar sterven in 't verschiet.
Zijn taak is enkel houdbaar door verblinding.
Ai ! zoekt den Dood in eens, zoo gij die ziet

Als 't eind van al en algeheele ontbinding.
Maar zoo gij 't weezen van uw geest betrouwt
als deel der Macht die met vernuft'ge vinding

uw tijdlijk lijf zoo schoon heeft opgebouwd,
dan leeft ge reeds onsterflijk leeven meede,
en naar ge in 't génerzijds aandacht'ger schouwt

stijgt in uw hart een volle, zachte vreede.
. . . .

Het zijn in het bijzonder de regels 8, 9 en 10 waarop ik hier de aandacht vestig, omdat daarin zijn geloof aan het denkend en organiseerend principe is neergelegd, waartoe de studie der parapsychologie noodzakelijk moet leiden, gelijk reeds du Prel in zijn in 1888 verschenen geschrift over : „Die monistische Seelenlehre" aantoonde, en waartoe de moderne neo-vitalistische biologie en — op ons gebied — de materialisatie-verschijnselen ons steeds nader brengen.

Zijn spiritistische overtuiging treedt ons op zeer karakteristieke wijze te gemoet uit dat teere boek : „Paul's ontwaken", dat in 1913 verscheen en sindsdien bij herhaling herdrukken beleefde. Het behandelt de laatste levensjaren en het sterven van zijn zoon Paul (1889—1913).

Op pag. 60 e. v. spreekt hij over de laatste levensdagen van zijn zoon en over de gesprekken welke hij daarin met hem voerde.

„Er is een onbeschrijfelijke, zoete huiverig heerlijke vertrouwelijkheid in het vrij en oopenhartig spreeken met een mensch die weet dat hij sterven gaat."

Een van die gesprekken ging over het werk waaraan v. E. toen bezig was ; zijn hier besproken droom-studie.

„ „Ik wil je wel helpen met dat werk", zei hij, „maar ik denk dat het niet gaat." Zijn bedoeling was dat hij mij wel zou willen verschijnen in den droom, als ik dat wenschte, maar dat hij twijfelde of het wel goed of wel mogelijk zou zijn." (pag. 66).

Dat in v. E. in die tijden deze wensch geleefd heeft, getuigt reeds het gedicht dat wij op pag. 85 aantreffen en waarin hij aldus tot zijn „in 't Licht ontwaakten" zoon spreekt :

„Nu gij hier niet meer zijt, maar leeft in ander Licht,
Zoo zend mij dan somwijlen nog een licht bericht,
Ontstijg mij niet te ras in àl te lichte sfeeren,
De Vader kan de hand des Zoons nog niet ontbeeren."

Volledigheidshalve vestig ik hier nog de aandacht op de in 1915 en 1916 verschenen : „Brieven van Generzijds" en „Oorlogsbrieven van Generzijds", welke door Elsa Barker automatisch verkregen zouden zijn onder „geesteninvloed."

Van Eeden schreef voor deze brieven — waaraan m. i. weinig waarde is toe te kennen — een voorrede.

In 1919 verscheen zijn : „Jezus Leer en verborgen Leeven". Het is een eigenaardig geschrift. In zijn nabericht zegt de auteur „dat wie het voor een fantasie of poetische fictie houdt, stellig dwaalt."

Ik heb bij het lezen van dit geschrift steeds moeten denken aan het bekende werk : „Hafed" verkregen door het medium David Duguid. [14]

In beide werken heet een „tijdgenoot" van Jezus aan het woord te zijn, beide werken dragen een spiritistisch stempel, dat slechts in graad, niet in wezen van elkaar verschilt.

Zoo heeft tot het vele wat de hand van Dr. Frederik van Eeden in zijn rijk en veelbewogen leven te doen vond, ook behoord bevordering der studie der parapsychologie.

Zijn werk op dit gebied is een torso gebleven. Zijn veelzijdigheid heeft hem niet veroorloofd, zich langdurig en systematisch aan dit onderzoek te wijden. Maar voor hetgeen hij op dit gebied gepraesteerd heeft, komt hem nochtans onzen dank toe, in 't bijzonder, waar dit geschiedde in een tijdvak waarin er voor den man van wetenschap nog een zekere zedelijke moed noodig was om zich ten gunste van dit onderzoek uit te spreken, gevangen als men toen nog algemeen zat in de kluisters van het 19e eeuwsche materialisme.

---

(14) Eerste uitgave 1875. Volksuitgave 1914, Londen, Foulsham & C°.

Tot het belangrijkste, wat hij op ons gebied heeft gepraesteerd, behoort wel zijn studie van het droomleven.

Zijn de uitkomsten daarvan op nog vele punten problematisch, de methode welke hij volgde is geniaal.

Ongetwijfeld kon van Eeden deze methode slechts toepassen omdat hij een genie is.

Myers zegt van het genie dat het is, wat het is, door dat zijn subliminale zelf een „vluggere" verbinding heeft met het supraliminale dan bij de meeste menschen het geval schijnt te zijn.

Door deze „vluggere" verbinding is van Eeden in de eerste plaats in staat geweest ons producten van intellectueele exaltatie te schenken, waarvan zijn gedichten een der heerlijkste vormen zijn. Daarnaast dienen dan zeer zeker zijn droomervaringen genoemd te worden, welke hij kon opdoen omdat deze „vluggere" verbinding hem daartoe mede in staat stelde.

Zoo vinden wij in de persoon van van Eeden wederom een bewijs te meer voor de juistheid der stelling ([15]) dat de kunstenaar een occultbegaafde is, een medium, een met supernormale vermogens bedeelde.

TENHAEFF.

De Neo-Platonici en het Occultisme

door

Dr. K. H. E. de JONG.

De z. g. Neoplatonici, die op Plato voortbouwden, maar ook verscheidene denkbeelden aan andere wijsgeerige en mystieke richtingen ontleenden, stelden levendig belang in wat men gewoon is Occultisme te noemen ([1]) en daar in onze dagen zoowel allerlei opvattingen die in wezen Neoplatonisch zijn veel ingang vinden, alsook de occultistische feiten sterk de aandacht trekken, is het de moeite waard, de houding der Neoplatonici tegenover het occultisme na te gaan, waarbij wij ons, om den rijkdom der stof, bij het hoofdzakelijke bepalen.

Stichter van het Neoplatonisme was, volgens de gewone opvatting, waar ook wij ons aan houden, Ammonius Sakkas (eerste helft der derde eeuw na Chr.) die niets schriftelijks achterliet. Den grootsten roem ver-

---

(15) Zie deel II van mijn: „Beknopte Handleiding der Psychical Research."

wierf zijn leerling Plotinus (gest. 269) wiens geschriften overgebleven en in meer dan één taal overgezet zijn. Voorts vermelden wij nog den kritisch-geleerden Porphyrius (∓ 232 ∓ 302), Iamblichus (gest ∓ 330) en Proclus (vijfde eeuw), beiden vooral als systematici uitmuntende, alsmede den dialectisch-subtielen Damascius (∓ 460- ∓ 535).

Men spreekt weleens van de philosophie van Plotinus. Dit is echter minder juist. Het gaat ook hier, zooals gewoonlijk in de Grieksche wijsbegeerte, niet zoozeer om personen als wel om richtingen. Niet de geschriften, maar de onderlinge debatten van de aanhangers eener richting waren de hoofdzaak en dien ten gevolge is het moeilijk uit te maken wat het geestelijke eigendom van den een of anderen denker afzonderlijk is. Aangaande Ammonius en Plotinus hebben wij reden om aan te nemen, dat zeer zeker wat de psychologie en het occultisme betreft, meer prioriteit aan Ammonius moet worden toegekend, dan men tot dusver placht te doen.

De Neoplatonici hebben zich met grooten ijver op de zielkunde toegelegd en, volgens bevoegde beoordeelaars, zich daarin groote verdiensten verworven. En wat was het hoofddoel van hun psychologie ?

Hun hoofddoel was aan te toonen, dat de ziel een bestaan heeft uit zich zelf, onafhankelijk van het lichaam en van lichamelijke bestaanswijzen ([2]). Plotinus heeft dan ook een zijner eerste betoogen, gewoonlijk geciteerd als het zevende van zijn vierde Enneade, d. w. z. negental (verhandelingen), er aan gewijd om voornamelijk de onstoffelijkheid der ziel aan te toonen, en is hierom herhaaldelijk ten zeerste geprezen.

Bij hun pogingen om de onstoffelijkheid der ziel boven allen twijfel te verheffen, hebben de Neoplatonici in 't bijzonder hun aandacht geschonken aan het vraagstuk van het geheugen en bestreden zij onverbiddelijk de Stoïcijnsche leer, dat het geheugen een verzameling van indrukken in een stoffelijke ziel zou zijn.

De waarneming is, zooals Plotinus herhaaldelijk trachtte aan te toonen, geen stoffelijke indruk en bijgevolg is ook het geheugen geen verzameling van stoffelijke indrukken. Ennead. IV, 6, 1 f.f. Was de ziel stoffelijk en ontstonden er door de waarneming indrukken, dan zouden die indrukken in een vloeibare stof (wat de ziel volgens de Stoïcijnsche leer was) als in water vervloeien, of, als de stof vast was, zouden er of geen nieuwe indrukken kunnen ontstaan, zoolang de vroegere bestonden, of de nieuwe indrukken zouden de vroegere vernietigen. In beide gevallen zou geen geheugen mogelijk zijn. Enn. IV, 7, 6.

Tegenover de opvatting van de Stoïcijnen en anderen dat het geheu-

gen iets passiefs zou zijn, wezen de Neoplatonici er op, dat, hoe meer men zijn aandacht bij iets bepaalt, hoe langer dit in het geheugen blijft, dat het vaak veel inspanning kost om zich iets weer te binnen te brengen, en dat men het geheugen kan oefenen. Zij kwamen tot de conclusie, dat het geheugen (zooals trouwens ook de waarneming) niet iets lijdelijks is, maar iets actiefs. Enn. IV, 6, 3. Men kan hun opvatting dus, met een kunstterm, dynamisch noemen.

Het is wel zeer opmerkelijk, dat in onze dagen een soortgelijke theorie van het geheugen, soms met dezelfde argumenten, zij het dan in een meer verfijnden en modernen vorm, door verscheidene denkers verkondigd wordt, als b.v. door E. Becher, „Gehirn u. Seele" (1911) en Bergson, die zulk een grooten invloed heeft uitgeoefend en voornamelijk als psycholoog in zijn hoofdwerk „Matière et mémoire" (1896, 20e uitg. 1925) uitmunt. Bergson heeft dan ook de geschriften van Plotinus met groote nauwkeurigheid bestudeerd.

Dat men door aan te nemen, dat het geheugen niet stoffelijk, dus niet aan de hersenen gebonden is, ten slotte bij het occultisme moet belanden, behoeft geen betoog.

Van de occultistische feiten wordt thans hoe langer hoe meer erkend de z. g. telepathie, d. w. z. het opzettelijk of onopzettelijk overbrengen van indrukken, sensaties, voorstellingen en gedachten buiten de gewone zintuigelijke kanalen om, ook wel eens mentale (in tegenstelling van verbale) suggestie genoemd. Dit feit was ook aan de Neoplatonici wel bekend en zij hebben getracht het theoretisch te verklaren.

Wij lezen bij Plotinus, Enn. IV, 9, 3, dat „bezweringen en over 't geheel tooverkunsten (ons) met elkaar in aanraking brengen en uit de verte saamgevoelig maken", en dat „een zacht gesproken woord op het verafzijnde invloed uitoefent en zich hoorbaar maakt op een wie weet hoe grooten afstand." Hij acht dit mogelijk door de éëne (al) ziel en door de sympathie, die volgens de leer der Stoa in het Al heerscht.

Volgens de Stoa n.l. is de wereld één geheel, in wezen één God, die bewegelijke stof (pneuma) en rede (logos) te gelijk is. Alles verloopt volgens vaste en onverbrekelijke wetten. Dientengevolge zal, wanneer op twee (hoe ver dan van elkaar afliggende) plaatsen eenzelfde spanning heerscht en bij een dier spanningen een zekere verandering intreedt, die verandering ook bij de andere spanning intreden, evenals, om het geliefkoosde beeld te gebruiken, wanneer twee snaren of twee verschillende instrumenten gelijk gespannen zijn en een van beide getokkeld wordt.

ook de andere, schoon door vinger noch stift aangeraakt, eenigen klank zal laten hooren. Dit nu noemden de Stoïcijnen sympathie d. w. z. saamgevoeligheid. Plotinus (of juister het Neoplatonisme) neemt die leer der sympathie en het aangehaalde beeld over, Enn. IV, 4, 41, vervangt echter den stoffelijken god der Stoa (de Stoïcijnen waren religieuze materialisten, zooals ten onzent H. Thoden van Velzen) door de onstoffelijke alziel.

Terloops zij hier, om eventueele vergissingen te voorkomen, opgemerkt, dat schrijver dezes niet voor de juistheid van een soortgelijke theorie instaat. De feiten in quaestie te verklaren is verre van gemakkelijk, wellicht onmogelijk. Het vraagstuk voorzichtig overwegende, zal men eerder tot de slotsom komen, dat zoowel de moderne „natuurwetenschappelijke" denkwijze als de neoplatonische methode hier het doel missen. De moderne opvatting is te bekrompen, de antieke te vaag. Om een beeld te gebruiken: de mannen der „natuurwetenschap" zouden op één vierkanten meter een gebouw van tien kilometer hoogte willen oprichten, de Neoplatonici daarentegen bedekken reusachtige oppervlakten met eenzame paleizen. In het eerste geval dreigt er topzwaarte, in het laatste wordt er ruimte verkwist. Maar we keeren tot ons eigenlijk onderwerp terug.

Plotinus heeft het uitvoerig over de magie, waartoe ook de bovengenoemde werking op afstand werd gerekend, en vraagt zich af, in hoe ver zij ook op den wijze vat zou kunnen hebben. Zijn antwoord luidt, Enn. IV, 4, 43, aldus : „het redelijke in hem zal wel niet worden aangedaan noch van inzicht veranderen, maar in zoo ver er van het Al (iets) niet-redelijks (alogisch) in hem is, zou hij kunnen worden aangedaan, of juister, dit (niet-redelijke) zou kunnen worden aangedaan." En „evenals het niet-redelijke (in den wijze) door bezweringen wordt aangedaan, zal hij ook zelf door bezweringen er tegen in de krachten ginds (van de tegenpartij) te niet doen, den dood echter of ziekte of wat het lichaam deert zou hij ten gevolge van iets zoodanigs kunnen ondergaan." In verband hiermede halen wij het feit aan, door Porphyrius in zijn levenbeschrijving van Plotinus, cap. 10, vermeld :

„Van hen, die zich voor philosofen uitgeven, zag Olympius uit Alexandrië, die korten tijd discipel van Ammonius was geweest, met verachting op Plotinus neer, daar hij gaarne zelf den eersten rang had ingenomen. Olympius bestookte Plotinus ook in dier voege, dat hij zelfs door tooverijen den schadelijken invloed der gesternten op hem wilde doen werken. Daar hij echter gevoelde, dat zijn poging op hem zelf terugsloeg, zeide hij tot zijn vertrouwelingen dat de zielskracht van Plotinus groot was,

zoodat deze de tegen hem gerichte aanvallen tegen de kwaadwilligen zelven vermocht te keeren. Plotinus verzette zich dan ook, wanneer Olympius tegen hem werkte, en zei dan : „Nu wordt het lichaam van Olympius als een in elkaar gewrongen geldbeurs saamgetrokken en wel zoo, dat zijn ledematen zich tegen elkaar wrijven." Aangezien Olympius aldus vaak in de onaangename situatie had verkeerd van eerder zelf te lijden dan Plotinus te deren, hield hij met zijn pogingen op."

Wij zien hier hoe astrologie (waarover straks meer) en tooverij, schoon uiteraard verschillend, ineenvloeien, zooals trouwens het verschil tusschen magie en wichelarij zich niet altijd door scherpte kenmerkt. Wat verder het bovenstaande geval betreft, is de verklaring niet zoo maar van de hand te wijzen, dat iemand, door het vaste geloof aan de macht der sterren een telepathische werking zou vermogen uit te oefenen en evenmin dat degene, tegen wie ze is gericht, door een sterkeren supranormalen aanleg de booze pogingen op den belager zelf zou kunnen doen neerkomen. Er zijn trouwens ook met eenig succes proeven genomen om telepathisch pijn over te brengen ([3]).

In het onderhavige geval zou men overigens ook kunnen aannemen, dat Olympius, door het gevoel van zijn onvermogen, in een soort van „auto-suggestie" bij zichzelven een sensatie van pijn opwekte. En wij denken hierbij onwillekeurig aan de theorie van Bergson, dat elke pijn een machtelooze poging is, om, bij het een of andere letsel van een lichaamsdeel, de orde te herstellen. Matière et Mémoire (1896), pag. 47. Men zou de pijn dus kunnen noemen : een lichamelijke teleurstelling. Een teleurstelling immers doet uiteraard onaangenaam aan.

Plotinus spreekt Enn. II, 2, 2 van het „Pneuma" rondom onze ziel. „Pneuma", oorspronkelijk „bewogen lucht", wil hier blijkbaar zooveel zeggen als de thans geliefkoosde (schoon minder gelukkige) uitdrukking „astraallichaam". De oudtijds geijkte benaming hiervoor, n.l. „glansachtig lichaam", was reeds in de tweede eeuw n. Chr. gebruikelijk en Ammonius zal er zich ook wel van hebben bediend. Wij komen op dit onderwerp later nog uitvoerig terug.

Aangaande de inwerking van overledenen heeft Plotinus aan het slot van zijn betoog over de onsterfelijkheid, Enn. IV, 7, de volgende alleropmerkelijkste uitspraak gedaan :

„Wat er dan behoorde gezegd te worden tot diegenen, die een bewijs verlangen, is gezegd ; wat men echter tot hen moet zeggen, die een met zintuiglijke waarneming gepaard geloof van noode hebben, moet aan de

geschiedenis worden ontleend, die rijk aan voorbeelden van dien aard is en uit de orakelspreuken der goden, die gebieden den toorn van verongelijkte zielen te verzoenen en eerbewijzen aan gestorvenen toe te kennen, 't geen immers veronderstelt, dat deze er waarneming van hebben, overeenkomstig waarvan ook alle menschen jegens de heengeganen handelen. Voorts hebben ook vele zielen, die vroeger in menschen waren, en van hun lichaam bevrijd zijn, niet opgehouden, de menschen wel te doen, zulke n.l. die door het geven van orakelspreuken zoowel in andere opzichten van nut zijn als ook door zichzelven evenzeer aangaande de andere zielen laten blijken dat zij niet vernietigd zijn."

Het is zeer opmerkelijk, dat Plotinus, de vaak zoo duistere denker, zich aangaande datgene, wat voor ons, menschen, van het allerhoogste belang is, zoo duïdelijk heeft uitgelaten, dat er geen twijfel aangaande zijn bedoeling kan overblijven. Maar ook is het opmerkelijk, dat zij, die over Plotinus hebben geschreven en hem zoozeer verheerlijken, juist deze passage óf met stilzwijgen voorbijgaan óf ternauwernood vermelden.

De Neoplatonici waren er ook van overtuigd, dat er bovenmenschelijke wezens bestaan, al naar hun hoogeren of lageren rang goden of demonen genoemd ; het woord demon heeft, wel te verstaan, eerst door het christelijke spraakgebruik een ongunstige beteekenis gekregen.

Wij lezen bij Plotinus, Enn. IV. 4, 43, dat ook de demonen door het alogische (in hen) niet vrij zijn van aandoeningen, dat het niet ongerijmd is, hun een geheugen en zintuigelijke waarnemingen toe te kennen, dat zij door tooverij geleid worden en dat zij, naarmate zij dichter staan bij het aardsche, diegenen, die hen aanroepen, verhooren.

Plotinus acht het niet uitgesloten, dat de demonen lichamen van lucht of vuur aannemen, Enn. III, 5, 6 en in het meest bekende van al zijn geschriften „Over het Schoone", Enn. I, 6, is er, c. 7, sprake van diegenen „wien een verschijning van goden of demonen ten deel is gevallen en die niets meer willen weten van de schoonheid van andere lichamen."

Het geloof aan demonen als beschermgeesten was in de oudheid zeer sterk, maar daarnaast bestond ook de opvatting den demon-beschermgeest als het hoogere deel van 's menschen ziel te beschouwen. Plotinus zelf heeft over den „demon, die ons ten deel is gevallen" een betoog geschreven, Enn. III, 4, dat echter alles behalve door duidelijkheid uitmunt.

In de levensbeschrijving van Plotinus door Porphyrius vindt men c. 10 het volgende verhaal :

„Plotinus was dan ook reeds van geboorte af boven de andere men-

schen bevoorrecht. Een Egyptisch priester, die naar Rome was gekomen, en door een vriend met hem in kennis was geraakt, wilde een proeve van zijn wijsheid toonen en verzocht Plotinus om mee te komen, ten einde zijn eigen demon, zooals men het noemt, te zien verschijnen.

Daar Plotinus er gaarne gehoor aan gaf, geschiedde de oproeping in den Isistempel, want dit was, naar het zeggen van den Egyptenaar, de eenige reine plek, die hij in Rome had gevonden. Toen nu de beschermgeest opgeroepen werd om te verschijnen, zou een god en geen van het geslacht der demonen zijn verschenen, en zou de Egyptenaar dan ook gezegd hebben : „Gelukzalig zijt gij, dat ge een god tot beschermgeest hebt en niet een van lageren rang." Zij hadden echter den god niets kunnen vragen en ook niet verder kunnen zien, daar de mede aanschouwende vriend de vogels die hij tot afweer (van schadelijke invloeden) in de hand hield, wurgde, hetzij uit afgunst of uit schrik."

Vogels, bij diergelijke bezweringen te offeren, ook door ze op een bepaald oogenblik te wurgen, was, zooals uit de tooverpapyri blijkt, toen ter tijd meer gebruikelijk. Daardoor toch meende men den dood te kunnen afwenden, waarmede, naar het aloude geloof, de verschijning van een god den mensch bedreigde. De vogels, bij de oproeping van bovenmenschelijke wezens gedood, waren dus, naar alle waarschijnlijkheid, oorspronkelijk plaatsvervangende offers.

Dat dit verhaal zekere geleerden, die niets verschrikkelijker vinden dan een „geestverschijning", allerminst aanstond, is zeer begrijpelijk en men heeft danook de historiciteit ervan gepoogd te loochenen, waartoe echter, als men de zaak nuchter beziet, geen voldoende reden bestaat ([5]). Ook heeft men het verhaal weleens onjuist weergegeven, inzonderheid J. Simon in zijn „Histoire de l'Ecole d'Alexandrie" I, pag. 210 vlg. : „Men had Plotinus verzocht zijn demon te laten oproepen ; hij (Plotinus) weigerde lang", terwijl toch Porphyrius, een betrouwbaar zegsman, uitdrukkelijk mededeelt dat „Plotinus er gaarne gehoor aan gaf". Dat de philosoof, die zich aan zulk een vervalsching schuldig maakte, later een boek over de „Plicht" schreef, spreekt vanzelf.

Wat de verklaring van het feit in quaestie betreft, is, zooals men weleens heeft opgemerkt, de omstandigheid, dat de Egyptenaar beweerde, in geheel Rome buiten den Isistempel geen „reine" plek voor de oproeping van een demon te hebben gevonden, onloochenbaar verdacht en kan men, hierop doorgaande, de geheele bezwering als enkel bedrog beschouwen ;

zekerheid echter dienaangaande zal er, bij gebrek aan nadere bijzonderheden, wel niet zijn te verkrijgen.

Een uitvoerig betoog van Plotinus, Enn. II, 3, handelt over de vraag of de sterren ons lot bepalen. Hierin wordt ontkend, dat de sterren, die immers volgens de neoplatonische leer goden zijn, willens en wetens invloed op ons uitoefenen ; anders zouden zij ook de veroorzakers van het slechte zijn, als b.v. wanneer de planeten Mars en Venus in een zekeren stand tot echtbreuk aanzetten, t. p. 6. Maar wél kan men de sterren beschouwen als teekenen, waaruit men het een of ander kan opmaken, zooals men b.v. iemands karakter uit zijn oogen kan lezen. Wij allen zijn deelen van het Al, dat een goed aaneensluitend organisme vormt. Alles is vol van voorteekenen en een wijze is diegene, die uit het eene het andere te weten komt, t. p. 7. Dit is in wezen de leer der Stoa, vgl. hetgeen wij boven over de „sympathie" hebben gezegd.

(Slot volgt).

AANTEEKENINGEN.

(1) Vgl. over het begrip „occultisme" ons artikel „Plato en het Occultisme" in dit tijdschrift Nr I, Nov. 1928, pag. 15.

(2) Vgl. T. Whittaker, The Neo-Platonists, 2e uitg. (1918), pag. 42.

(3) Vgl. Gurney, Myers a. Podmore, Phantasms of the Living, I (1886), pag. 56 vlg.

(4) Een vertaling ervan, door schrijver dezes, is te vinden in „Het Nieuwe Leven", IIe jrg. (1910). No I, pag. 8-16.

(5) Vgl. dienaangaande onze uiteenzettingen in Das antike Mysterienwesen, 2e uitg. 1919, pag. 113-118.

Spiritische Mentaliteit

door

Mr. C. P. van ROSSEM.

Het Tijdschrift voor Parapsychologie heeft eenige malen het spiritistisch probleem binnen zijn belangstelling getrokken, het heeft dit gedaan op zakelijke, wetenschappelijke en voorzichtige wijze. Hoe moeilijk het is deze hypothese aan een bevooroordeeld publiek voor te leggen, hoe moeilijk het is dit publiek tot de overtuiging te brengen, dat deze hypothese een volmaakt serieuze werkhypothese is op het feitenmateriaal dat de wetenschappelijke subliminal-psychologie en de Parapsychologie in de laatste jaren verzameld heeft, weet een ieder die zich met de pen op dit

gebied heeft bewogen. Ik ben van meening, dat de Nederlandsche spiritisten zelven het grootste struikelblok zijn voor de mogelijkheid, dat de Parapsychologie en de spiritistische hypothese, in de eerste jaren, zich het interesse zullen verwerven waarop ze recht hebben. Een hopelooze cerebrale verwarring, een totaal gemis aan kennis van zaken, een kinderlijk geleuter, een blinde goedgeloovigheid, ziedaar de atmosfeer, die de spiritistische gelederen omvangt. Met het jaar wordt het angstiger, met het jaar wordt de mentaliteit onwetenschappelijker en orthodoxer. Gebeurde het niet onlangs, dat in de woning van den furieusen Spiritist Jhr. Mr. R. O. van Holthe tot Echten gezelschaps-spelletjes werden gearrangeerd met een Duitsch apport-medium, waarbij alle contrôle was uitgeschakeld. Het regende „apporten" in den vorm van half-edelsteenen, kleine bewerkte objecten gelijk men ze op de Ponte Vecchio en in de Rue de Rivoli bij duizenden vindt. De Spiritistische pers commentarieerde dit geval uitvoerig; er waren eenige zeer verstandige sceptici, het meerendeel trok natuurlijk de praemature conclusie, dat het medium zuiver als goud was. Slechts de „bewerkte" steentjes gaven eenige moeilijkheid, aangezien „de geesten" hadden medegedeeld, dat het objecten waren, die niemand toebehoorden en op verschillende plaatsen waren verzameld. Er waren er, die dit niet zoo erg aannemelijk achtten. Toen werd er geschreven in een der spiritistische periodieken, dat „de geesten" deze objecten waarschijnlijk in het Hiernamaals hadden gepolijst en technisch bewerkt. Waarom het occulte, het verborgene, niet eerder in de zakken van het medium werd gezocht, was ieder outsider een raadsel.

Men stelle zich even voor dat een intelligente persoon, met een intuitieve belangstelling voor parapsychologische problemen, dergelijke fantasieën onder oogen krijgt. Het resultaat zal zijn dat hij zich met afschuw afwendt van dit gebied van onderzoek en er heel moeilijk toe te krijgen zal zijn deze problemen ooit weer een tweede gedachte te geven.

Het zijn echter niet alleen bovengenoemde excessen, die de Spiritistische mentaliteit typeeren. Wat vooral opvalt in de vaderlandsche Spiritistische pers, het is de afkeer voor elke normale psychologische verklaring. De laatste nummers van Spiritische Bladen en Het Toekomstig Leven geven weer ettelijke voorbeelden. Ir. A. J. Gouka heeft een zeventienjarigen zoon die teekeningen fabriceert. In normale omstandigheden heet deze zoon een middelmatig teekenaar te zijn. Wat hij, volgens de reproducties, in mediamieken toestand fabriceert, is intusschen ook middelmatig. Edoch, hij teekent in het donker. Er is dus hier misschien wel iets wat

buiten het normale omgaat, maar dat is hier secondair. De conclusies van den heer Gouka, ziedaar het meest verbijsterende. Allereerst verklaart de heer Gouka kategorisch, dat „onbewuste misleiding" is uitgesloten. Onbewust bedrog bestaat er nooit voor een spiritist. Het idee, dat er strata van bewustzijn zijn in den mensch, die zich soms geheel anders gedragen dan het dag-bewustzijn, verwijst hij naar het rijk der fabelen. Alle wetenschappelijke, psychologische ontdekkingen op dit gebied loopt hij met een schouderophalen voorbij. Hij neemt ook nooit nota van de psychologische litteratuur, hij hoort een enkele maal een klok luiden en neemt dan haastig den klepel weg. En dan vergenoegt hij zich met de volgende oppervlakkigheden, die we telkenmale, in verschillende modulatie, in de spiritistische pers terug vinden. (Het Toekomstig Leven, Dec. 1929).

„Een onderbewustzijn, dat alles kan en kent en naar believen tapt uit het vaatje, dat men met een fraaien naam ook wel het cosmische reservoir van kennis en kunde noemt, heb ik altijd een zeer bovennatuurlijk iets gevonden, veel bovennatuurlijker dan het geloof aan het bestaan van geesten en hun vermogen op de menschenwereld in te werken.

Bovendien is het zeer merkwaardig, dat het onderbewustzijn er zoo vaak op uit is zijn eigen wederhelft, het normale bewustzijn, te bedriegen, door te verklaren, dat zijn werk of zijn mededeelingen van anderen, n.l. van geesten afkomstig is."

Commentaar op deze verwarring is vrijwel overbodig. Het typeerende is echter ook weer hier dat het „cosmisch reservoir", gelijk steeds in de Spiritistische pers, te voorschijn wordt gehaald om den tegenstander te verslaan. Het is vrijwel het eenige wat de Spiritist van het Animistische systeem kent. Ging hij met z'n tijd mee, zoo zou hij weten dat deze „Anschlusz an das Absolute" van von Hartmann een willekeurige en verouderde hypothese is, die tegenwoordig door geen enkelen Animist au sérieux wordt genomen. De moderne contra-argumentaties zijn geheel andere, ze zijn geen willekeurige veronderstellingen, ze steunen op een empirische wetenschap en hebben als zoodanig hun waarde. Laat ons echter zien wat de heer Gouka erover schrijft :

„Het is daarom te betreuren, dat er zelfs onder overtuigde spiritisten een zekere neiging bestaat, verklaringen door telepathie, onderbewustzijn, enz. de voorkeur te geven boven de spiritistische, deze eerst accepteeren, indien de eerstgenoemde niet voldoen. Ik kan het niet anders noemen dan quasi-wetenschappelijk gedoe, waarmede wij onze geleerde, materialistische tegenstanders toch niet overtuigen.

Ook in de zuivere natuurwetenschappen zal men niet trachten een aantal samenhangende en aanverwante verschijnselen te verklaren door een aantal verschillende hypothesen, indien er één enkele verklaring voor te vinden is."

De terminologie „quasi-wetenschappelijk gedoe" valt hier wel zwaar op den heer Gouka terug. De heer Gouka durft ons, in vollen ernst, kwalijk te nemen dat we eerst van bekende mogelijkheden uitgaan voordat we een greep doen naar een hypothetische wereld van „geesten". Hoe diep moet het spiritisme gezonken zijn om dergelijke onnoozelheden te durven publiceeren. Een voorbeeld. Mevrouw Newham schrijft automatisch datgene neer wat door haar echtgenoot, Ds. Newham, bewust-telepathisch op haar is ingewerkt. Volgens den heer Gouka moeten we hier de twee bekende mogelijkheden (de telepathie en de bewuste overdracht) schrappen en liever een hypothetische „geest" accepteeren die het proces verzorgt. Een ander voorbeeld. Prof. Ochorowicz experimenteert met het trance medium Tomczyk. Een trance-persoonlijkheid komt door welke door Ochorowicz wordt aangesproken met de eerste de beste fantasie-naam die hem te binnen schiet : „Wotek". De „geest" accepteert niet alleen den naam, maar ook de persoonlijkheid die Ochorowicz hem opplakt. Sindsdien verscheen hij altijd als „Wotek" en met de speciale gesuggereerde karakteristieken. Volgens den heer Gouka mogen we hier niet uitgaan van de bekende mogelijkheden, de psychologische splitsingen der persoonlijkheid (met alle uitkomsten van de geïnduceerde suggestie), maar we moeten dezen „Wotek" onherroepelijk als een zuiveren „geest" accepteeren, hoe dubieus en onwaarschijnlijk hij ook moge zijn.

Eén enkele verklaring voor alles : de spiritistische — de heer Gouka zegt het. Hier is een geesten-manie die niet ongevaarlijk is voor het normale evenwicht.

De heer Gouka is helaas geen uitzondering ; deze mentaliteit is de meest gebruikelijke onder de Nederlandsche Spiritisten. Een gedeelte van de Spiritistische pers staat altijd vol van afschuwelijk rijmende versjes die uit het Hiernamaals heeten te komen. Nooit vraagt een van deze rijmende juffrouwen zich af of deze banaliteiten niet uit haar zelf ontspruiten. We lezen dan volgende dingen : „Ik kan gewoon nooit een versje maken. Als iemand vertelt dat dit uit mijn onderbewustzijn komt, dan kan ik dat onmogelijk aannemen." Waarom kan die rijmende juffrouw dat onmogelijk aannemen ? Het staat toch wel als een paal boven water dat onze dagelijksche bewustzijnswereld een miniem manifestatie-gebied is in verhouding tot ons geheele bewustzijn. En wat zich op deze minder toegankelijke gebieden afspeelt, een uitgebreide psychologische litteratuur staat ons ten dienste om de verrassingen te erkennen. Van al deze verrassingen is het „rijmen" wel een van de minst merkwaardige.

Spotgeesten zijn bij de Spiritisten even populair als de Duivel bij de orthodox geloovigen. Komt er een „boodschap" door waarvan de onjuistheid of de leugenachtigheid kan worden aangewezen, zoo wordt de „kwade geest", de „spot-geest" onherroepelijk als de schuldige aangemerkt. Het verstandige woord van den heer Goedhart in Het Toekomstig Leven van Dec. l.l. : „Al dat gepraat over spotgeesten brengt ons niet verder. Kennis van het mechanisme kan ons verder brengen" — zal de mentaliteit niet genezen. De Spiritist houdt van eenvoudige begrippen ; een spot-geest is zooveel gemakkelijker te begrijpen dan de verwarrende processen van de ons zoo moeilijk toegankelijke psychologische persoonlijkheid.

Bezien we de uitingen van meer verstandige Spiritisten zoo treft ons altijd weer de gevaarlijke neiging tot praemature conclusies. De heer J. P. Smits schrijft een interessant artikel over zijn onderzoekingen met het schildermedium H. C. Mansveld in Spiritische Bladen van 15 December l.l. Dat hier een zekere vorm van mediumschap aanwezig is, is iets wat uit het verslag primo niet geheel overtuigend naar voren komt. Dat Mansveld in 2½ uur een imitatie-Dulaque schildert, in twintig minuten een kleine Maris, dat hij een paar woorden Fransch spreekt, hoewel hij geacht wordt geen Fransch te kennen, zijn toch geen voldoende aanwijzingen om op mediumschap te concludeeren. Dit snel een imitatie schilderen kan hoogstens geacht worden een merkwaardige gave te vertegenwoordigen die echter zeer normaal kan zijn. En om nu op deze zwakke basis te concludeeren : **hier schilderen overleden schilders door het werktuig Mansveld** lijkt mij niet meer te zijn dan een hypothese gebouwd op een andere hypothese. Ook hier weer de fout, bijna allen Spiritisten eigen, om een zwak materiaal te wringen in een klaargemaakte conclusie. En ik vraag me altijd af : Waarom ? Hier zijn onderzoekingen die op zichzelf interessant zijn, onderzoekingen die misschien tot een positief resultaat hadden kunnen voeren als er tienmaal meer materiaal was verzameld. En ware dit materiaal bijeengebracht, dan eerst was het tijd geweest om op het gebied der verklaringshypothesen over te stappen. Alsdan zou met de uiterste voorzichtigheid vastgesteld kunnen worden of er in het geval Mansveld van mediumieke gaven sprake is, ja of neen. Want zelfs dit is voorloopig nog dubieus. Wat vervolgens de Spiritistische interpretatie betreft, hier is een overgang die niet met één sprong kan worden gemaakt. Hier liggen voorloopig nog ettelijke hindernissen die den weg versperren. De heer Smits geeft ze, onbewust, zelf aan. Mansveld schildert maar **hij neemt geen voorstellingen op,** waarmee waarschijnlijk bedoeld wordt dat er niets door

komt hetwelk bruikbaar is als identificatie-bewijs. Waar Mansveld wel schilderijen kan „door-brengen", zoo ook handteekeningen van de gereproduceerde schilders, zoo begrijpen we niet waarom deze automatische hand niet „mededeelingen" kan neerschrijven die overtuigende identificatie-bewijzen zouden inhouden. Immers, volgens deze trance-persoonlijkheden is het schilderen niet de hoofdzaak, het dient voornamelijk als bewijs van het voortleven der menschelijke persoonlijkheid. Juist deze eenzijdige gebondenheid van den heer Mansveld aan het picturale en het aanhangsel : onderteekening, drijft de gedachten meer in animistische dan in spiritistische richting.

Ook de geheel verschillende houding en mimiek die Mansveld bij iedere nieuwe interpretatie aanneemt (aangeduid door den heer Smits) doet sterk denken aan de mimische talenten die de psychologische persoonlijkheid zoo zuiver en overtuigend kan uitspelen, in hypnotischen of trance-toestand, onder den invloed van een overheerschend voorstellingscomplex. Het is hier echter niet de plaats dit probleem nader uit te werken, het gaat hier om iets anders. Ik erken volkomen dat de spiritistische interpretatie niet uitgeschakeld behoeft te worden, slechts zie ik geen enkel nut in het feit deze mogelijkheid dadelijk op den voorgrond te schuiven, voordat we eerst nauwkeurig hebben nagegaan of er geen analogieën in de psychologische litteratuur te vinden zijn die het geval op meer normale wijze zouden kunnen verklaren. Deze analogieën bestaan, ik behoef den heer Smits slechts te wijzen op de rekengenieën, soms imbecillen wier genie op een zwakke basis van reken-kennis steunt. We kunnen dat psychologisch wel is waar niet verklaren, maar ook zal er niemand gevonden worden die dit op een „geest" terugvoert welke den geheelen dag klaar staat om wortels te trekken uit millioenen getallen. Niemand twijfelt er dus aan dat we hier voor een psychisch proces staan dat gebonden is aan de bewustzijnswereld van het rekengenie zelven. Waarom dus de „meerwaarde" van Mansveld op „geesten" moet worden teruggebracht waar de „meerwaarde" van het rekengenie zelfs door den vurigsten Spiritist psychologisch begrepen zal worden, is ons een raadsel.

Ik wil dus het volgende zeggen : de Spiritist bewijst er z'n richting geen enkelen dienst mede praemature conclusies te trekken, ja hij werkt op deze wijze de propaganda voor zijn idee grondig de put in. Meer ontwikkelden, voor dergelijk zwak bewijs-materiaal gesteld, zullen zeggen : Als het spiritisme steunt op dergelijke zwakke gronden, zoo kan ik het moeilijk als iets serieus erkennen. Was de Spiritist daarentegen critischer,

OMDAT DIE MAN SPIRITISTISCHE RECLAME VOOR ZICH ZELF MAAKT

was de spiritistische pers in handen van minder eenzijdig ingestelden, zoo zou hun propaganda aanzienlijk meer resultaten oogsten. Alsdan zouden zij ten minste een parapsychologische basis kunnen leggen, waar de scepticus den eersten vasten grond onder de voeten voelt. Daarentegen verlangen ze dat iedere oningewijde dadelijk maar aanneemt, dat „geesten" zich laten fotografeeren bij een mediumieken fotograaf (waarom deze mogelijkheid dadelijk weer spiritistisch te verklaren ? Het bewijs is er immers nog lang niet) ; ze verlangen, dat iedereen onmiddellijk overtuigd wordt dat schilders in het Hiernamaals niets anders te doen hebben dan vrij gebrekkige schilderijtjes door middel van een mediamiek instrument te borstelen. Dit alles zijn zulke verbijsterende mogelijkheden, dat de mensch van de twintigste eeuw (en vooral de beroemde „nuchtere Hollander") eerst heel voorzichtig naar dat nieuwe gebied kan worden geleid. Wordt hij overtuigd, dat de mediumieke fotograaf iets praesteert wat buiten de goochel-mogelijkheden uitgaat (de Spiritist neemt zelfs niet de moeite, dit vast te leggen), wordt hij overtuigd, dat de mediumieke schilder meer is dan een stukje zelf-begoocheling, alsdan is er kans, dat z'n interesse wordt gewekt. Dat dit interesse zoo droevig gering is, ligt voor een deel aan het foutieve systeem dat de menschen meer afschrikt dan aantrekt. Er wordt een „geloof" gepropageerd, er wordt niet naar de waarheid gezocht. Nooit wordt er gestudeerd in de geschriften der serieuse tegenstanders — figuren als Richet, Oesterreich, Flournoy etc. worden behandeld als onwetende leuteraars — het systeem der tegenstanders wordt zelfs door den Spiritist niet gekend (getuige de onzinnige brochure van Mr. De Laat de Kanter [1], getuige het onwetend gepraat in de spiritistische pers), men documenteert zich uitsluitend uit spiritistische geschriften.

Dat dit onderwerp van ingrijpend belang is voor het Tijdschrift voor Parapsychologie zal een ieder duidelijk zijn. Waar het Tijdschrift voor Parapsychologie met de uiterste voorzichtigheid op dit verwarrende terrein iets positiefs tracht op te bouwen, zoo gooit de Spiritist zijn propagandablaadjes onder het publiek, dat op z'n achterste beenen gaat staan over deze verbijsterende nieuwigheden, die gevangen zijn in een atmosfeer van weinig aansprekend dilettantisme. En hoe moeilijk is dan dat publiek te overtuigen, dat er ook serieus op dit gebied wordt gewerkt. Het heeft den schrik beet en het waagt zich niet aan een nadere kennismaking. Komen de leidende figuren in de vaderlandsche spiritistische beweging daar-

(1) Zie de Boekbespreking in deze aflevering, p. 170.

entegen tot de overtuiging, dat hun methode en politiek geheel ondeugdelijk zijn gebleken, erkennen ze ruiterlijk, dat ze groote vergissingen hebben begaan — persoonlijk steek ik het immers ook niet onder stoelen en banken dat ik veel onzin op dit gebied heb geschreven — stellen ze zich op het standpunt, dat een zekere wetenschappelijke kennis van de mogelijkheden dringend geboden is — er zal opnieuw gestudeerd moeten worden en wel zeer grondig — nemen ze zich ernstig voor, zich zoo objectief mogelijk tegenover de materie in te stellen, zoo is er kans, dat de spiritistische beweging herrijst als een verjongde beweging, waaruit serieuse kracht spreekt en die achting afdwingt.

Dat de spiritistische hypothese an sich juist is — een standpunt waarop zich ook de schrijver van dit artikel plaatst — houdt nog niet in dat elk geval dadelijk spiritistisch geïnterpreteerd moet worden. Het publiek te wijzen op de normale mogelijkheden, die zich bij vele verschijnselen kunnen voordoen, het publiek te waarschuwen voor praemature conclusies, het publiek op te voeden tot een objectieven kijk op de materie, ziedaar een roeping voor de spiritistische pers, die dankbaarder en nuttiger is dan het voeden van een mentaliteit, die zich in al te groote blindgeloovigheid heeft ontwikkeld, een mentaliteit die angstig de dogmatische orthodoxie begint te benaderen.

Droom en Intellect

door
Dr. P. A. DIETZ.

I

Over het algemeen staat bij de moderne beoefenaars der droomstudie op den voorgrond, dat de droom het domein is van het onlogische. Hoe vaak voert daarin zelfs niet het positief absurde den scepter, en wordt deze heerschappij niet alleen zonder eenig protest van de zijde van het gezond verstand van den droomer, maar zelfs zonder eenige verwondering aanvaard. Niet alleen worden alle regelen, volgens welke wij de dagelijksche dingen om ons heen zien gebeuren, op zij geschoven, maar zelfs met de grondslagen der logische mogelijkheid wordt den spot gedreven. De fundamenteele stelling van ons denken, dat A niet tegelijkertijd niet-A

zijn kan, wordt zelfs bij wijlen genegeerd: een droomfiguur is zeker iemand en tevens een ander.

Dit is in 't algemeen waar; in beperkte mate vinden wij echter in den droom wel degelijk logische redeneering, kritiek, verwondering (ook al een soort kritiek). Moet daarom de opvatting omtrent zijn a-logisch karakter worden opgegeven?

Freud, die zich steeds op sterk theoretisch standpunt blijft stellen, meent van niet, ofschoon hij wel degelijk erkent, dat men in den droom zelfs zeer juist redeneeren kan. Hij maakt echter een scherp onderscheid tusschen de beide elementen die den manifesten droom samenstellen: alleen de droombewerking rekent hij tot den eigenlijken droom; daarachter ligt het uit het waakleven overgebrachte „droommateriaal", de „droomgedachte". En nu zouden alle elementen, die een logisch, kritisch, argumenteerend, concludeerend karakter dragen, uitsluitend onder het begrip „droomgedachte" vallen. De droombewerking (Traumarbeit) echter is hem „das einzig Wesentliche im Traum"; alleen dit heeft zijn belangstelling; zij alleen is hem uitdrukking van „der eigentliche Motor der Traumbildung", de naar het onderbewustzijn verdrongen wensch.

Het is hier de plaats niet om de zeer aanvechtbare stelling te bestrijden, vooral niet omdat wij ons in deze studie vrijwel bij Freud's opvatting kunnen aansluiten, en intellectueele werkzaamheid in den droom als ondergeschikt, en in de eerste plaats als ondergeschikt aan wenschvervulling, respectievelijk aan machtswil of protest, beschouwen.

Als een bijzonder mooi voorbeeld citeer ik een droom van Freud zelf (Traumdeutung, pag. 294). Hij droomt, dat hij een dwangbevel krijgt van den gemeenteraad zijner geboortestad, betreffende de betaling van verpleegkosten in het hospitaal aldaar, voor een opname in het jaar 1851. Hij steekt daarmede den gek, want ten eerste was hij in 1851 nog niet geboren, en zijn vader, op wien de vordering misschien betrekking kon hebben, leefde niet meer.

Dit zijn niet alleen op zichzelf genomen volkomen juiste argumenten, maar ook geheel volgens de lijnen, waarlangs men redeneeren zou, als men in werkelijkheid voor een dergelijk geval geplaatst werd. Freud merkt echter op, dat de argumentatie geen eigen beteekenis heeft, maar dat zoowel de absurde aanmaning als het logisch afwijzen daarvan moeten worden teruggebracht tot zoogenaamd „dagmateriaal", dus op werkelijke feiten, en in den droom slechts een wenschvervulling vertegenwoordigen, en geeft daarvoor deze gronden aan:

Freud wordt, — en vooral werd — om zijn theorieën veelvuldig op een wijze aangevallen, die hem absurd voorkomt, en die hij gaarne met onweerlegbare argumenten zou beantwoorden. Deze laatste wensch wordt in den droom radicaal bevredigd. Ook de aard van de absurde aanmaning wijst hierop : de beide stellingen, die den sterksten tegenstand tegen zijn theorieën verwekten waren :

1° dat reeds in de allervroegste kinderjaren ondergane indrukken van groote beteekenis konden zijn voor een zich veel later ontwikkelende neurose. (Het jeugdtrauma). Hij ging daarbij zoo ver, dat zoowel patienten als wetenschappelijke tegenstanders de bewering tot in 't absurde opdreven en hem vroegen of ze zich soms dingen moesten herinneren, die vóór hun geboorte hadden plaatsgevonden ;

2° de groote beteekenis, die in de psycho-analyse aan den vader wordt toegekend voor de ontwikkeling van het latere sexueele leven, wekte nog meer oppositie.

Beide punten zijn in den droom verwerkt. M. a. w. : er was in den droom geen drang om de absurditeit logisch te ontzenuwen, alsof het intellect zich als zoodanig deed gelden — we nemen wel grootere absurditeiten grif aan — maar én de dwaze vordering én de kritiek daarop vallen beide binnen het kader der wenschvervulling.

Ik voor mij zou eerder den nadruk willen leggen op het in den droom uitgedrukt protest. De protestdroom is een zeer veelvuldig voorkomend type, veel meer dan dat der zuivere wenschvervulling, ofschoon niet scherp daarvan te scheiden. Freud protesteert tegen het optreden van zijn tegenstanders en demonstreert voor zichzelf op zeer krasse wijze : „Niet mijn, maar jullie beweringen zijn absurd en ik kan ze volledig weerleggen."

Uit eigen materiaal kan ik een droom van mijzelf aanhalen die een dergelijk karakter draagt. Ik had een lezing over de wichelroede gehouden ; een der Haagsche bladen, die een klaarblijkelijk onbevoegd verslaggever had gestuurd, gaf een verslag, waarin mij verschillende dwaze beweringen in den mond werden gelegd. Ik ergerde mij daar nog al aan, maar een ingezonden protest werkte niets uit. Een der daarop volgende nachten droomde ik :

„Ik ben bij iemand in diens woning ; het is een groot, zwaar, ordinair uitziend persoon, die mij dom-hautain aankijkt en mij op laatdunkende wijze verwijt, dat ik zijn mooie gouden stoel, waar ik op gezeten heb, heb beschadigd. Ik protesteer, beweer dat dit zoo erg niet was. Om aan

te toonen dat de stoel stevig genoeg is, geef ik hem een „oplawaai" — ook in den droom bezig ik dit weinig parlementaire woord —, waardoor hij een kwart slag omdraait en demonstreer dan aan mijn bevitter, dat hij heelemaal niet stuk is. De stoel had den vorm van een gewonen houten kamerstoel, maar was zwaar verguld.

Ik had een dergelijk stoeltje in een etalage-kast zien staan, had het ordinair en protserig gevonden ; het paste heelemaal bij de figuur van den eigenaar. Het is het „gestoelte der eere" en zijn baas de publieke opinie. Ik was er onvoorzichtig op gaan zitten toen ik met een dergelijk subtiel en nog altijd in de algemeene opinie wat suspect onderwerp als de wichelroede voor het publiek optrad, het begriplooze verslag was de schade, die ik had aangericht ; ik had er dus weinig eer mee ingelegd, maar demonstreer én in den ordinairen vorm van 't vergulde stoeltje én in de brute figuur van „men" mijn minachting daarvoor. Maar ik troost mij door mijn demonstratieven slag tegen den stoel : „daar kan mijn naam bij slot van rekening wel tegen."

Ook hier is dus het logische element geheel in dienst van het droomprotest gesteld.

Merkwaardige voorbeelden hiervan vinden wij in verschillende droomen van Felix Ortt, door hem vermeld in zijn boekje : „Nieuwe beschouwingen over den Droom en de Droompsyche". (Seyffardt, Amsterdam).

Naar men weet is de schrijver de schepper van een pluralistische theorie der ziel ([1]). En nu is het eigenaardig, dat vele der in genoemd werkje weergegeven droomen duidelijk het kenmerk dragen van arrangementen ter bevestiging der theorie. Karakteristiek zijn b.v. droom I-IV (pag. 18 en 19) die alle variaties op hetzelfde thema zijn : droomvoorwerpen (een blad met duidelijke nervatuur, steentjes in den gevel van een huis, letters, de eigen gestalte in den spiegel) worden nauwkeurig en critisch bekeken, en daaruit de — al of niet juiste — conclusie getrokken of Ortt al-dan-niet droomt. Klaarblijkelijke pogingen om zich als droomer van zijn droomen bewust te zijn : d. w. z., volgens de terminologie van den schrijver, de hersen- of waakpsyche als subject tegenover de droompsyche als object te stellen, en ze beide zoo scherp mogelijk te scheiden. Een bevestiging dus van de conclusie der „Slotbeschouwingen" (t. a. pl. bladz. 69) : „De droompsyche bezit wel degelijk logisch redeneervermogen, zelfs een zeer scherpe zuivere logica."

(1) Zie zijn werk: „Het Probleem der Ziel", Seyffardt, Amsterdam.

Een bij mijzelf een paar maal voorkomende zeer begrijpelijke wenschdroom is, dat ik mediumieke eigenschappen bezit die mij in werkelijkheid ten eenenmale ontbreken. Ik ken mijzelven dan het vermogen der telekinesie toe, en demonstreer lustig beweging van kleine voorwerpen zonder aanraking, aan ieder die het zien wil.

Daarmede verwant is een levitatie-droom waarbij ik mijzelf op alleszins logische wijze controleer ; na tot het plafond te zijn opgestegen maak ik met blauw potlood (een dag-rest) een kruis ten bewijs dat ik werkelijk boven ben geweest. Droomende dat ik met wijde bogen door de lucht kon vliegen, redeneerde ik als volgt. „Om zeker te weten, dat ik werkelijk vlieg, zal ik, als ik langs dien kastanjeboom kom, onderweg een paar bloemtrossen afplukken. Als ik die dan, beneden gekomen, nog in de hand heb, dan weet ik zeker, dat ik het mij niet maar verbeeld heb." M. a. w. ik wensch niet alleen parapsychologische verschijnselen te beleven, maar wensch ze te beleven onder behoorlijke contrôle-maatregelen ; dit laatste een protest tegen de goedgeloovigheden van vele geestverwanten, aan wier oncritischen geest ik mij wel eens erger. De vliegdroom is ook als machtsdroom, als symbolieke zelfverheffing te beschouwen, echter met de voorwaarde : mijzelf niets wijs te maken ; het gevaar waartegen ik in mijn parapsychologische onderzoekingen altijd op mijn hoede ben.

De boven aangehaalde gevolgtrekking van Ortt, die trouwens niet met de opvatting van Freud in tegenspraak is, zullen we dus niet kategorisch willen tegenspreken, wel echter er aan toevoegen : „die zuivere logica wordt in den droom alleen gebruikt als het in onze kraam te pas komt ; op zichzelf is zij zonder beteekenis, en wordt altijd in dienst gesteld van wensch of protest."

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

Zeitschrift für Parapsychologie, November en December 1929.

Dr. E. Mattiesen behandelt, met groote kennis der onderscheidene hypothesen, de geweldige moeilijkheid om een juiste verklaringshypothese der psychometrische verschijnselen te geven. Jammer dat hem hierbij Ortt's tijdsbanen hypothese onbekend is. Inmiddels zal hierop echter zijn aandacht gevestigd worden.

Dr. Tanagra tracht een nieuwe verklaringshypothese der profetie te geven. Hij gaat daarbij uit van het petitio principii dat het leven van den

enkeling niet tot in bijzonderheden nauwkeurig bepaald is, doch dat wij onbewust de bewerkers van ons eigen lot zijn. Alle gevallen van z.g. profetie tracht hij te verklaren met behulp der hypothesen der suggestie, der kryptaesthesie en, bovenal, der psychobolie of radioactiviteit van het levende organisme. Dat suggestie een deel der z.g. profetische verschijnselen verklaart is volkomen juist. Wij kunnen ons voorstellen dat iemand — door autosuggestie — sterft op een dag waarop hem zijn overlijden is „voorspeld" en hij zoodoende de voorspelling doet uitkomen. Maar als wij lezen dat Tanagra van meening is, dat wanneer iemand b.v. een auto-ongeluk overkomt, dat hem voorspeld is, dit zijn oorzaak vindt in het feit dat hij onbewust telekinetisch [1] (tengevolge van geïnduceerde autosuggestie, welke een soort van post-hypnotisch karakter draagt) op den chauffeur of den motor inwerkt, dan is dit naar onze meening een gewilde hypothese, om toch in 's hemels naam maar te ontkomen aan het determinisme, waarvan wij de noodzaak niet inzien, analoog aan de gewilde hypothesen van enkele ultra-animisten om à tort et à travers de geestenhypothese te ontzeilen.

Geen wonder dat iemand, die een dergelijke hypothese verkondigt, den raad geeft niet naar voorspellingen te luisteren. Dat kan levensgevaarlijk worden !

Meer aandacht verdient hetgeen T. schrijft over het booze oog in verband met zijn hypothese der psychobolie.

Dr. E. Mannheimer schrijft over anthroposofie, spiritisme en relativiteitstheorie, E. Saenger over het wezen der moderne astrologie, waarin hij er op wijst, dat deze zich steeds meer naar de karakterologie wendt. Dr. Kröner vervolgt zijn in het Oct. nummer begonnen verhandeling over de z.g. ontmaskering van Valiantine te Berlijn, terwijl wij in het Dec. nummer het slot van dit artikel aantreffen. Bewezen dat Valiantine bedriegt is er niet, maar hetgeen Kröner c. s. tegen hem aanvoeren geeft ons in hooge mate te denken en onderstreept nog eens dubbel hoe onverantwoordelijk de dilettant en grootspreker Bradley te werk ging.

F. von Reuter beschrijft een zitting met Rudi Schneider te Braunau, waarin hij van de echtheid der verschijnselen overtuigd werd. Maria Wagner maakt melding van spookverschijnselen te Potsdam. W. Seidel bespreekt Oostersche schilderstukken waarop o. m. materialisatie-verschijnselen zijn uitgebeeld, welke eenzelfde karakter dragen als die door

(1) Tanagra spreekt hier van psychobolie, het „werpen" van psychische krachten.

Westersche parapsychologen op grond van hun onderzoekingen beschreven (in de overeenstemming der verschijnselen ligt het bewijs voor hun echtheid). Prübusch behandelt het onderwerp systematiek en nomenclatuur in de parapsychologie.

Met vreugde constateeren wij, dat Prof. Walter te Graz, die de Nederlandsche taal zeer goed machtig is en geregeld ons tijdschrift ontvangt, begonnen is met een geregelde bespreking daarvan in de rubriek : „Fachliteratur des Auslandes". Twee en een halve bladzijde kleine druk is aan N° 1 van den eersten jaargang gewijd, waarvan de inhoud op voortreffelijke wijze beknopt wordt weergegeven.

„Wir werden von nun an die ernste Arbeit der Tijdschrift gewissenhaft verfolgen und unsere Leser in regelmässigen Auszügen über die dortigen Forschungsergebnisse unterrichten" zegt professor Walter in den aanvang van zijn bespreking. Wij danken hem voor deze belofte, welke de internationale intellectueele samenwerking — ook op ons gebied zoo dringend vereischt — in hooge mate ten goede zal komen.

BOEKBESPREKING

„Er is geen dood" — door Mr. Ph. S. de Laat de Kanter. (Uitgave van de Propaganda-commissie van de Ned. Verg. van Spiritisten „Harmonia." 1929.)

Mr. Ph. S. de Laat de Kanter is een zeer geloovig Spiritist ; hij gelooft aan goede geesten, kwade geesten, spotgeesten, gidsen, contrôles, spiritistische engelen, enfin hij gelooft aan de spiritistische Hades en Olympus gelijk een ander „gelooft" aan de Verdoemenis en het Laatste gericht. Mr. de Kanter zal met verontwaardiging bovenstaande conclusie verwerpen, zich er op beroepend dat hij op zuiver wetenschappelijke wijze tot het Spiritisme is gekomen. Wij kunnen eerbied hebben voor het „geloof" van den heer de Kanter — zijn overtuiging heeft een warmen gevoelstoon die sympathiek aanspreekt — wij kunnen minder eerbied hebben voor de wetenschappelijke zijde van z'n betoog. Wat de heer de Kanter gezondigd heeft, we hebben het in meer of mindere mate allen gezondigd. Eenzijdigheid, gemis aan litteratuur-kennis, gevoelsargumenten-, het zijn de fouten die op het debet van bijna alle Spiritisten geboekt kunnen worden. Peccavi ! — de schrijver van dit artikel spreekt het, vol schaamte, voor zich zelf uit. Onze ergerlijkste misgreep is de volgende : we hebben het systeem

van de tegenstanders, de Animisten, nooit de volle waarde toegekend die het toekomt. De Spiritisten nemen het vele van hun tegenstanders terecht kwalijk dat deze, zonder eenige kennis van zaken, hun afbrekende critieken neerschrijven. De heer de Kanter zal moeten begrijpen dat hij zich aan dezelfde misgreep heeft schuldig gemaakt. Hij heeft blijkbaar nooit de moeite genomen het animistische materiaal te bestudeeren. Zijn documentatie is jammerlijk eenzijdig, hij heeft de klok hooren luiden, maar hij weet niet waar de klepel hangt. Wat de niet-Spiritisten tegen de spiritistische hypothese hebben aan te voeren wordt door den heer de Kanter in de volgende drie begrippen ondergebracht : **Animisme - onderbewustzijn - telepathie.** (bldz. 35). De Animisten zullen hiervan niet veel begrijpen. Maar zeker zullen ze zich ergeren over het totaal gebrek aan begrip, hun systeem betreffende, van de zijde van iemand die hen bestrijdt. Wenscht men hun stelsel te definieeren, zoo treden de vier volgende mogelijkheden naar voren : Splitsing der persoonlijkheid — cryptaesthesie — telepathie — cryptomnesie. Dit gezamenlijk (gecombineerd met andere mogelijkheden) wordt Animisme genoemd, een kwade terminologie die nu eenmaal burgerrecht heeft verkregen. Het animistisch systeem staat — ik zeg het als overtuigd Spiritist — theoretisch zeer sterk. Het doet daarom weinig aangenaam aan de heer de Kanter te hooren spreken van „wat wetenschappelijke negers en Kometen-Pieters tegen het Spiritisme aanvoeren."

De heer de Kanter is een zeer geloovig Spiritist. Het medium Evans zegt in 1892, in trance : „De tijd is niet verre meer dat ge, om te telegrafeeren, geen draden meer noodig zult hebben." De heer de Kanter commentarieert : „Alleen de geestentheorie geeft hier de juiste oplossing." Dus : een „geest" heeft dit verklaard. Persoonlijk zouden we liever eerst van een bekende mogelijkheid uitgaan en de hypothese wagen : een geval van helderziendheid in den tijd. De „geest" kan voorloopig wachten.

Het bovengenoemde geval is niet alleen typeerend voor de mentaliteit van den heer de Kanter, het is typeerend voor de mentaliteit van den doorsnee-spiritist. De geheele brochure is in dezen geest geschreven. Geestenfotografie, psychometrie, schilderend mediumschap, alles wordt zonder de minste aarzeling op „geesten" teruggebracht zonder dat de schrijver de moeite neemt zich af te vragen of er misschien ook andere, en minder fantastische verklaringen mogelijk zijn. Ik geloof niet, dat het Spiritisme van dergelijke methoden ooit zal kunnen profiteeren. De scepticus zal zijn schouders ophalen over de kinderlijke bewijsvoeringen, de intellectueel zal door een beslisten afkeer gegrepen worden voor deze materie, de Ani-

mist zal verzuchten : als dat het Spiritisme is, dan staan we wel heel sterk.

We kunnen den heer de Kanter dan ook slechts het volgende aanraden : Tracht U eerst een basis van psychologische kennis eigen te maken, begrijpt eerst den mensch in zijn verborgen en paranormale vermogens. En dan, steunende op bekende mogelijkheden, zult ge de spiritistische gevallen analyseeren, zoodanig dat de spiritistische hypothese als de laatste en uiterste kans te hulp wordt geroepen. Alleen deze methode kan de terminologie „wetenschappelijk" dragen. We weten dat zielscomplexen zelfstandig kunnen worden, we weten dat de ons onbewuste mensch een rare-kiek-kast van verrassingen in zich bergt, we weten dat de cryptaesthesie bijna ongelimiteerd is, we weten dat de onbewuste telepathie verder gaat dan de bewust ingestelde telepathie. Deze dingen weten we, maar we weten niet of er „geesten" zijn. Als we niettemin aan „geesten" gelooven, dan berust dat niet op geesten-foto's, schilderend mediumschap of geesten-kijkerij van spiritistische juffrouwen (ook voor dit laatste is een animistische verklaring voorloopig aannemelijker), maar het berust uitsluitend op het feit, dat het Animisme, hoe sterk het theoretisch ook moge gegrondvest zijn, herhaaldelijk te kort schiet voor het feiten-materiaal. Er zijn gevallen, zoo verrassend en overtuigend, dat de spiritistische hypothese triomfantelijk naar voren treedt en het Animisme in z'n hemd laat staan. Maar ook weten we tegenwoordig dat veel, hetwelk gedurende tientallen jaren als onherroepelijk spiritistisch was gestempeld, gebleken is zuiver animistisch te zijn. De heer de Kanter maakt van het Spiritisme een „geloofs-artikel". Het is zijn goed recht. Maar spreekt hij van „wetenschappelijk werk" zoo moeten we eerlijk verklaren dat we die pretentie niet kunnen onderschrijven. De critiek treft niet alleen den heer de Kanter, ze treft ook den schrijver van dit artikel. Ook hij heeft vroeger geschreven zonder voldoende kennis van zaken [1]. De beheersching van deze speciale materie is niet een kwestie van het lezen van enkele boekjes, het is de kwestie van een onuitputtelijke studie, die niet alleen spiritistisch is georienteerd. En ook is het een kwestie van objectiviteit. Dit is het moeilijkst te bereiken ; de heer de Kanter is er nog zeer ver van verwijderd.

Mr. C. P. van ROSSEM.

[HIER MOET STAAN (IK WEET NIET)

---

(1) Ook mijn: „Reis naar het Hiernamaals" vertoont dit gemis aan voldoende kennis van zaken, zoo ook een gemis aan voldoende objectiviteit. In den tweeden druk, die ter perse is, heb ik getracht dit euvel te ondervangen.

Dr. Frhr. A. von Schrenck Notzing. Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie. Union Deutsche Verl. Ges. Stuttgart, 1929.

In een keurig verzorgde uitgave heeft Bsse. v. Schrenck Notzing de voornaamste kleinere artikelen van haar echtgenoot op parapsychologisch gebied, tot nu toe in verschillende tijdschriften (v.n.l. de „Psychische Studien" resp. „Zeitschrift f. Parapsychologie") verspreid, verzameld. De zeer rijke inhoud is verdeeld in vier hoofdstukken : 1° algemeene en mentale verschijnselen ; 2° physische fenomena ; 3° spookverschijnselen ; 4° nekrologieën.

In overeenstemming met de richting, waarin zich in de eerste plaats de belangstelling van von Schrenck-Notzing wendde, zijn de afdeelingen 2 en 3 de belangrijkste en de meest uitgebreide. Artikelen van meer algemeenen aard, kritieken en antikritieken, wisselen af met die nauwkeurige, en met bewonderenswaardige volledigheid weergegeven, detail-onderzoekingen, waaraan v. S. N. zijn roem te danken heeft. Vooral aan de nog zoo veelvuldig aangevochten verschijnselen van de telekinesie en het teleplasma worden in dit werk uitvoerige onderzoekingen gewijd ; deze reeks van verhandelingen zal altijd tot de klassieke literatuur van de paraphysica blijven behooren ; zij nemen een waardige plaats in naast de grootere werken van den schrijver.

Ik vestig in het bijzonder de aandacht op de fraaie illustratie van het boekwerk ; naast de verhandelingen over het teleplasma, is het v.n.l. het artikel uit de vierde afdeeling : „Albert von Keller als Malerpsychologe und Metapsychiker" dat rijk van afbeeldingen is voorzien. Behalve de portretten van den schilder zelf, dat van du Prel en van Eusapia Palladino, treffen ons vooral de fraaie studies van v. Keller naar de droomdanseres Madeleine, die in het laatst der vorige eeuw grooten opgang gemaakt heeft en wier expressieve standen en gelaatsuitdrukkingen door den schilder in vele zijner beste schilderijen zijn weergegeven.

De volledige lijst der werken van von Schrenck Notzing, aan het einde van het boek door de zorg van Dr. Gerda Walther samengesteld, toont ons, zoo wij het nog niet wisten, welk een stoer werker hij was en vervult ons met eerbied voor de energie van den grooten bouwer aan de cultuur der toekomst, die weliswaar zijn oogen niet hebben mogen zien, evenmin als een der thans levenden deze ooit zal mogen aanschouwen, maar waartoe hij veel heeft mogen bijdragen.

„Die Parapsychologie ist einem Kontinent vergleichbar, der sich lang-

sam aus dem Wasser hebt ; nur einige Berggipfel erst ragen als Inseln aus dem Meere hervor. Eine dieser Inseln hat v. Schrenck Notzing bebaut und sie gesichert gegen die anströmenden Wogen." Aldus teekent Driesch in het voorwoord treffend de verdienste van zijn vriend en medestrijder.

DIETZ.

Tweeërlei Subjectiviteit. Ontwerp eener centrale philosophie, door J. J. Poortman. Tjeenk Willink en Zoon, Haarlem, 1929.

Een „zwaar" boek, zoowel in letterlijken als figuurlijken zin. In 548 bladzijden heeft Poortman een stoutmoedige poging gewaagd de kernpunten der philosophische problemen te benaderen. De nog jeugdige schrijver staat sterk onder den invloed en gaat uit van het psychisch monisme van Heymans ; hij betoont zich echter geenszins een slaafsch navolger van zijn vereerden leermeester, weet, zoo noodig, eigen en zeer onafhankelijke wegen te gaan. Zijn grootsch doel is het bouwen van een oorspronkelijk stelsel van wijsbegeerte, een „centrale philosophie".

Ik laat het oordeel, in hoeverre de poging geslaagd is — en de opzet is zoo grootsch, dat het slagen den schrijver onmiddellijk tot den rang van een groot filosoof zou verheffen — gaarne aan meer bevoegden over. In dit tijdschrift is het vooral noodig er op te wijzen, dat, — misschien in ons land voor de eerste maal — in den opbouw van een wijsgeerig stelsel ook de parapsychologie en haar verschijnselen de haar toekomende plaats is ingeruimd.

Men leze de uiteenzettingen pag. 243 e. v. over telepathie, en de belangrijke, daaruit getrokken conclusies. De schrijver put daaruit niet alleen bezwaren tegen het psychisch monisme, maar tracht ook een antwoord te vinden op de groote vraag omtrent de adaequatie of inadaequatie der zintuigelijke waarneming ; de vraag, die, sinds Kant haar opwierp, niet uit de wijsbegeerte verdwenen is en meestal ten gunste der inadaequatie beslist wordt. Telepathie echter doet de schaal merkbaar ten gunste van de leer der adaequatie der zintuigelijke waarnemingen doorslaan. De forsche uitspraak van Goethe „Die Sinne hast du dann zu trauen, nicht Falsches lassen sie dich schauen" ware dan een intuitief gewonnen, het „naïeve realisme" der onfilosofische menschheid een instinctief gegeven waarheid, die door de „centrale filosofie", althans in hoofdzaak, bevestigd wordt. Jammer dat de schrijver voorloopig alleen de telepathie ten volle in den kring zijner beschouwingen betrekt. De kryptaesthesie (helderziendheid),

die immers een waarnemen is buiten de zintuigen om, dus niet onderhevig aan de filosofisch onderstelde „vervalsching", en die nochtans van het waargenomene den indruk geeft, volkomen homoloog met den zintuigelijken, zou hem nog sterker argumenten aan de hand kunnen doen. Ook de proskopie (voorspellingen), de psychoskopie (= psychometrie ; wanneer raken we dit leelijke woord eens voor goed kwijt !) en onder de paraphysische phaenomenen de ideoplastie en de spookverschijnselen zouden hem nog menigen diepen doorkijk in het labyrinth der filosofische problemen kunnen openen.

We wezen er reeds terloops op, dat de schrijver nog jong is. Eenerzijds is het mogelijk, schoon geenszins noodwendig, dat het systeem als geheel (dat ik opzettelijk hier niet behandel, daar ik mij, na noodzakelijkerwijze vluchtige kennismaking met het omvangrijke werk, daartoe niet competent acht) nog niet tot volledige rijpheid is gekomen. Maar anderszins : elke jeugd is een schoone belofte. Het groote probleem van den opbouw eener wereldbeschouwing, die wijsbegeerte en parapsychologie organisch samenvoegt, is door Poortman aangedurfd. Dit is op zichzelf al een groote verdienste, en een hoopgevend teeken der tijden. Wij zien de toekomst, zelfs de naaste, vol van groote dingen. Het „einst" waarvan Driesch heeft gesproken, wanneer de parapsychologie in het middenpunt van wetenschap en wijsbegeerte zou staan, is wellicht minder ver verwijderd, dan hij zelf hopen dorst, toen hij deze koene woorden uitsprak.

DIETZ.

Prof. Dr. G. Heymans : Inleiding tot de speciale psychologie, 2 deelen, Haarlem, F. Bohn, 1929, Volksuniversiteits-bibliotheek.

Er ligt iets diep ontroerends in het voorbericht van dit werk. Immers we lezen er dat het in de oorspronkelijke bedoeling van den auteur lag een leerboek der speciale psychologie te schrijven, maar dat hij daarvan af heeft moeten zien, daar de toestand zijner oogen hem dat belet heeft. Zoo ontstond „slechts" deze inleiding.

Moge echter het geschrift, dat thans ontstaan is, naar de meening van den grijzen nestor der Nederlandsche psychologen, wiens naam aan alle universiteiten van binnen- en buitenland slechts met eerbied genoemd wordt, ten achter staan bij datgene wat hij gehoopt had nog te kunnen geven, voor ons is dit werk een kostelijk bezit.

Via den weg der ken-, aandoenings- en wilstypen voert hij ons daarin

binnen in zijn acht complexe psychologische typen, om daarna nog enkele hoofdstukken te wijden aan de natuurlijke groepen, de leeftijden, de sociale groepen, het aangeboren en het verworven karakter.

In zijn hoofdstuk over de sociale groepen missen wij noode een paragraaf gewijd aan de karakterologie van den occult-begaafde. Maar de auteur kon deze paragraaf nog niet schrijven, daar de gegevens, over welke wij tot op heden op dit gebied beschikken, nog te gering in aantal zijn. Moge daarin spoedig verandering treden.

Tegen één opvatting in dit werk moet ik bezwaar maken. Dat is tegen Heymans' opvatting van het wetenschappelijk genie. Hij zoekt n.l. te verklaren uit een zeer hooge en een zeer harmonische ontwikkeling van de belangstelling (voor een bepaald gebied), een rijke en bewegelijke fantasie alsmede van een krachtige secundaire functie (I, 90). Hier doet de auteur m. i. onvoldoende recht wedervaren aan wat Myers heeft genoemd de „subliminal uprushes".

„Het genie is wat het is doordat zijn subliminale zelf een vluggere verbinding heeft met het supraliminale dan bij de meeste menschen het geval is" zegt Myers, voor wien — evenals voor du Prel — het kenmerkende van het genie juist hierin gelegen is, dat het beïnvloed wordt vanuit zijn strata van subliminaal vermogen ; dat het dus (in parapsychologischen zin) een medium is. Deze opvatting nu treedt bij Heymans niet op den voorgrond, zijn genie-leer staat in het teeken der bewustzijns-psychologie, in tegenstelling met die van o. m. du Prel en Myers, in het kernpunt van wier genie-leer het subliminale zelf staat. En dit m. i. terecht.

In zijn geheel verdient dit werk echter slechts bewondering en moet het als een aanwinst voor onze Nederlandsche psychologische litteratuur beschouwd worden, zooals trouwens te verwachten viel.

Bij denzelfden uitgever verscheen in dezelfde serie :

Dr. H. C. Rümke : Inleiding in de karakterkunde.

Bij de samenstelling van dit boekje heeft de auteur getracht, de onderscheidene karakterleeren niet antithetisch doch synthetisch te bespreken. Hij tracht er in aan te toonen, dat de onderscheidene opvattingen van Heymans, Freud, Adler, Jung, Kretschmer, Klages en andere bekende karakterologen elkaar op onderscheidene punten aanvullen. Waar Rümke een kundig man is, die zijn stof beheerscht, is hij daarin tot op groote hoogte geslaagd. Dit boek is niet alleen voor den leek van belang, doch

mede voor den vakman, den psycholoog en den psychiater. Een uitstekende gids om tot synthetisch inzicht te komen op het gebied der onderscheidene karakterologieën, een geschrift dat men lezen moet na de hiervoor genoemde inleiding van Heymans te hebben doorgenomen.

Aan de firma Bohn komt een woord van lof toe, dat zij voor zulk een geringen prijs (f 1.90 per gebonden deel) zulke uitstekende, elkaar aanvullende, geschriften verkrijgbaar heeft gesteld. Mogen zij vele koopers vinden. De karakterologie is een hoofdstuk uit de psychologie dat voor een ieder van groote beteekenis is.

TENHAEFF.

E. Bozzano : Psychische verschijnselen in het stervensuur. Ned. bewerking van A. Sparenburg. Baarn, N. V. Hollandia-drukkerij, 1929.

Bozzano schreef dit werkje als een reactie op Sudré's : „Introduction à la métapsychique humaine" waarin het meest volstrekte animisme gehuldigd wordt.

Inderdaad, onder de verschijnselen, bij sterfbedden waargenomen, zijn er onderscheidene welke den parapsycholoog een aanleiding zijn met de spiritistische hypothese, als een der parapsychologische verklaringshypothesen, rekening te houden.

In het bijzonder is dit het geval daar waar de stervenden verschijningen van overledenen zien, wier dood hun niet bekend was. Bozzano vermeldt o. m. een aantal van die gevallen.

Naast de verschijnselen welke zooal aan sterfbedden worden waargenomen, en die betrekking hebben op daaraan door omstanders en/of stervenden waargenomen verschijningen van overledenen, waarvan de dood al dan niet bekend was, behandelt de auteur verschijnselen van telekinese in verband met sterfgevallen (het stilstaan van klokken, vallen van schilderijen, breken van glazen, klopgeluiden, enz.) en een aantal gevallen waarin de stervenden en/of hun bloedverwanten en vrienden „hemelsche" muziek hoorden.

Bozzano heeft zeker een nuttig werk gedaan met al deze verschijnselen, welke wij hier en daar in litteratuur verspreid vinden, te verzamelen en te groepeeren.

Natuurlijk zal men bij deze groepen verschijnselen steeds op de spontane observatie aangewezen blijven ; zij leenen zich — evenmin als b.v. een zonsverduistering — voor observatie onder experimenteele omstandigheden. Daarom moeten wij op dit gebied over een uitgebreid materiaal

beschikken, bijeengebracht door een groot aantal, betrouwbare getuigen uit onderscheidene landen.

De heer Sparenburg, die het werkje vertaalde, voorzag het van een inleiding en een nawoord. Daarin wordt met geen enkel woord gerept over het Nederlandsche parapsychologisch onderzoek, terwijl wij, in zijn opsomming van de namen van enkele bekende buitenlandsche parapsychologen, de namen van onderzoekers als Osty, Driesch e. d. missen. De heer Sparenburg is hier niet geheel „bij".

Dat het spiritisme 's menschen onsterfelijkheid zou bewijzen (pag. VIII) betwijfel ik. Hoogstens bewijst het ons na-bestaan, en geeft het gronden voor hoop op een eeuwig leven.

Aangenaam doet het feit aan, dat de heer Sparenburg, ofschoon spiritist, ook rekening houdt met de animistische hypothesen, inziet dat animisme en spiritisme elkaar niet uitsluiten en dat we niet al te gauw naar de spiritistische hypothese moeten grijpen.

Ik wensch dit boekje vele lezers toe.

TENHAEFF.

INHOUD

Prof. Dr. G. Heymans †

Op Dinsdag 18 Februari 1930 overleed, in den ouderdom van 72 jaar, Prof. Dr. G. Heymans te Groningen, de nestor der Nederlandsche empirische psychologen, de eerste voorzitter der Nederlandsche Studievereeniging voor „Psychical Research."

Wij hebben Prof. Dr. H. J. F. W. Brugmans te Groningen, een zijner beide opvolgers, bereid gevonden, een woord van herdenking te schrijven met betrekking tot dezen eminenten geleerde, die mede het parapsychologisch onderzoek in ons land bevorderd heeft, en wiens nagedachtenis bij ons in hooge eere zal blijven.

Ambtsbezigheden verhinderden Prof. Brugmans zijn „in memoriam" reeds voor dit nummer te schrijven. We hopen het echter in ons e. v. nummer te kunnen doen verschijnen.

REDACTIE.

Hoe ik dicht ?

Hoe ik dicht ? Soms hoor ik zachte zeer melodieuse muziek, word warm, voel sterk het kloppen van mijn hart, hoor dan één of meer versregels, in 't gelukkigst geval rhythme en rijmen. In mijn jeugd begon 't met hevige hoofdpijn, links, die minstens één héélen dag duurde, terwijl dan de pijn de heele linkerhelft van mijn lichaam, tot de teenen toe, in bezit nam. Kwam dan een tikje, als van een vingertop, binnen in mijn hoofd, links, week meestal de pijn, vloeiden wéldoende tranen en kwamen de verzen. Ik kreeg de gewoonte van een afwachtende en luisterende houding en voelde mij in moeilijkheden geholpen ; soms werd mij een mooie slotregel ingefluisterd. Geef ik niet spoedig genoeg gehoor aan de stille aanmaning, zelfs midden in den nacht, zoo vervolgt het mij als een obsessie, een schuldgevoel.

Soms dichtte ik, half in slaap ; het vers werd dan bizonder goed. Als de omstandigheden àl te erg tegenwerken, b. v. met leelijke geluiden die dan geweldig worden, begint 't met ijskoude rillingen of een drukkende beklemming, een angstgevoel als bij nadering van een onweersbui.

Dat ik buiten oneindig gemakkelijker dicht dan in de stad heb ik waarschijnlijk met de meeste lyrische dichters gemeen. Lichaamspijn is zelden een beletsel. Waarom, in mijn jeugd, elk voltooid gedicht, mits het niet àl te ver beneden mijn bedoeling was gebleven, mij een bevrijdend en dus verblijdend gevoel gaf, soms wel mijn verderen dag gelukkig stemde en ik dat later verloor, kan ik niet verklaren.

Dit kan ik hier nog bijvoegen.Eens begon ik een dramatisch gedicht. 't Ging bizonder goed. Toen kreeg ik een slechte tijding en kon niet meer voort. Maanden later begon ik er toch weer aan. Toen kreeg ik weer een ontstemmend bericht, gooide het begonnen gedicht in een lade, besloot het nooit meer op te nemen. Jaren later kreeg ik het weer in handen en voltooide het, half tegen mijn zin, bang dat mij weer een onaangenaam bericht zou bereiken, in een paar dagen, aldoor met het gevoel dat het mij werd gedicteerd. Nog is 't mij, als ik het overlees, of het mij geheel is ingefluisterd en ik, als 't niet goed is, er niet aansprakelijk voor ben.

HELENE SWARTH.

Droom en intellect

door Dr. P. A. Dietz.

II.

Er is echter een ander verband tusschen droom en intellectueele werkzaamheid, waaraan nog geen voldoende aandacht is geschonken, daar de moderne droomstudie te veel gevangen zit in de „Trieblehre" van Freud, welke in het onderbewustzijn uitsluitend de bergplaats van verdrongen, vooral sexueele driften ziet. Wij bedoelen die, wel niet zoo erg veelvuldig voorkomende, maar nochtans met zekerheid geconstateerde gevallen, waarin in den droom de oplossing van een intellectueel vraagstuk gegeven wordt, veelal nadat men er wakend lang en tevergeefsch over heeft nagedacht. Het lijkt dus zoo, alsof in deze gevallen het intellect in den droom dat in den gewonen waaktoestand qualitatief te boven gaat, of er een toestand van intellectueele exaltatie is opgetreden. Kunnen wij deze opvatting, die met de in het vorige hoofdstuk uitgesproken conclusie in tegenspraak is, als juist aanvaarden ?

Het is het beste dit probleem in studie te nemen aan de hand van een zeer karakteristiek voorbeeld, n. l. den door Prof. Hilprecht, hoogleeraar in de Assyriologie aan de Universiteit van Pensylvanië medegedeelden droom van „de oorringen van den god Bel." ([1])

„Op een Zaterdagavond omstreeks half Maart 1893 — aldus Prof. Hilprecht — had ik mij zitten afbeulen — zooals zoo vaak in de afgeloopen weken — met vergeefsche pogingen om de inscripties te ontcijferen van twee kleine stukken agaat, die, naar men meende, afkomstig moesten zijn van Babylonische vingerringen. 't Werk werd heel wat bemoeilijkt doordat op de fragmenten slechts gedeelten van letterteekens zichtbaar waren, en doordat er dozijnen van zulke kleine brokstukken gevonden waren in de ruïnen van den Bel-tempel te Nippoer, waar men niets mee kon uitvoeren ; in dit bijzondere geval nog doordat ik de origineele stukken nooit onder de oogen had gehad, maar mij moest vergenoegen met een vluchtige schetsteekening, gemaakt door een van de leden der Babelsche expeditie van de universiteit van Pensylvanië. Ik kon er niet meer van maken dan dat de fragmenten, in aanmerking genomen de vindplaats en de bijzonderheden van hun spijkerschrift-inscripties, afkomstig moesten zijn uit de Cassitische periode van Babylonië — omstreeks 1700-1140 v. Chr. Daar het eerste teeken van de derde regel van het eene fragment mij K. A. toescheen, schreef ik dit, — met een vraagteeken — toe aan koning Koerigalsoe, terwijl ik het andere stuk, dat ik niet thuis wist te brengen, met andere Cassitische fragmenten een plaats gaf op een bladzijde van mijn boek waar ik de stukken, waar ik geen weg mee wist, bij elkaar had gezet. De drukproeven lagen al vóór mij, maar ik was niet tevreden. Ik overdacht nog eens het heele vraagstuk voor ik de laatste correctie der drukproeven goedkeurde. Ook toen was ik nog niet tot een definitieve conclusie gekomen. Tegen middernacht ging ik, overmatig moe, naar bed en was spoedig diep in slaap. Toen droomde ik dezen merkwaardigen droom :

Een lange, magere priester van het oude, voor-Christelijke Nippoer, die er uitzag of hij omstreeks veertig jaar oud was, gekleed in een eenvoudige abba, bracht mij in de schatkamer van den tempel, gelegen aan de Zuid-Oost zijde. Wij gingen een klein, laag en vensterloos vertrek binnen, waar een groote, houten kist stond, terwijl stukjes agaat en lapis lazuli op den grond verspreid lagen. Daar zei hij tegen mij : „De beide

(1) Proceedings of the S. P. R., vol. XII, pag. 11 e. v.

fragmenten, die ge hebt beschreven op pag. 22 en 26, hooren bij elkaar; het zijn geen gewone ringen; hun geschiedenis is als volgt. Koning Koerigalsoe (1300 v. Chr.) schonk eens aan den tempel van Bel een wijdingscylinder van agaatsteen met opschrift, tegelijk met andere voorwerpen van agaat en lapis lazuli. Toen kregen wij priesters onverwachts bevel een paar oorringen van agaat te maken voor het beeld van den god Ninib. Er was geen materiaal voorradig, en wij wisten geen raad. Om het bevel toch uit te voeren wisten wij niets beters te doen dan den wijdingscylinder in drie stukken te snijden; zoo kregen wij drie ringen, elk met een gedeelte van de oorspronkelijke inscriptie. Twee ervan hebben gediend als oorringen voor het beeld van den god: de twee fragmenten, die U zooveel moeite hebben gegeven, zijn daar gedeelten van. Als gij ze tegen elkaar aanpast zult ge mijn woorden bevestigd vinden. Maar de derde ring is nog niet aan het licht gebracht door uw opgravingen en dien zult ge ook nooit vinden."

Daarna verdween de priester."

Professor Hilprecht sprong als een tweede Archimedes met een modern: „eureka" uit zijn bed en verifieerde in het middernachtelijk uur zijn droomvondst; den volgenden morgen nog eens meer op zijn gemak. De aldus voor twee derden aanwezige inscriptie kon nu gemakkelijk worden gecompleteerd; er moest gestaan hebben: „Aan den god Ninib, zoon van Bel, heeft Koerigalsoe, opperpriester van Bel, dit geschenk gebracht."

Hij kon den origineelen tekst en de afbeeldingen van zijn boek niet meer veranderen, maar bracht de noodige toelichting in eenige noten. Dat hij er nooit aan gedacht had, dat de twee fragmenten bij elkander konden behooren lag o.a. aan de totaal verschillende kleur van de beide stukken: het eene was wit, het andere grijs; door een toeval was het oorspronkelijk stuk juist op de grenslijn der beide kleuren doorgesneden.

Bij oppervlakkige beschouwing maakt deze droom den indruk véél meer te zijn dan hij in werkelijkheid is. Spiritistisch aangelegde naturen zullen er wel heel veel voor voelen aan te nemen, dat werkelijk de geest van een sinds tientallen van eeuwen overleden Assyrischen priester zich interesseerde voor de archaeologische studien van professor Hilprecht en hem inlichtingen gaf. Onnoodig te zeggen, dat deze hypothese geheel overbodig is, maar bovendien is zij ten eenenmale in strijd met het gegevene. Het geheele optreden, de taal en de wijze van uitdrukking van den priester is modern; de priester is een door het onderbewustzijn van den droomer geschapen droomfiguur. Een nadere analyse van den droom brengt

dan ook aan het licht, dat er geen enkel element in voorkomt, dat niet reeds in den geest van professor Hilprecht voorhanden was. Echte paragnosie valt er niet in te ontdekken, maar daarom is hij niet minder interessant, want wel vinden wij in den droom het resultaat van een aantal combinaties en conclusies, waartoe onze onderzoeker in den toestand van wakend bewustzijn klaarblijkelijk nog niet gekomen was, hoewel zij in zijn onderbewustzijn moeten aanwezig geweest zijn. De combinaties en conclusies zijn van tamelijk samengestelden aard.

1° Moet het denkbeeld aanwezig geweest zijn, dat de twee fragmenten bij elkaar behoorden. In zijn waakbewustzijn heeft klaarblijkelijk de negatieve suggestie van het kleurverschil belet, dat dit idee bij den onderzoeker bovenkwam.

2° Moeten de stukken in de onderbewuste voorstelling zoo te zeggen op de juiste wijze aan elkaar gepast zijn, zoodat de letterteekens, eerst onherkenbare fragmenten, leesbaar werden. Als uitgangspunt kan hierbij het reeds gerezen vermoeden hebben gediend, dat er sprake was van koning Koerigalsoe.

3° Moet het aldus mentaal geconstrueerde opschrift gelezen zijn, en ten

4° Daaruit geconcludeerd, dat er nog een derde fragment ontbrak, en dit in de voorstelling zijn aangevuld.

Dit vormt dus bij elkaar een tamelijk samengestelde intellectueele werkzaamheid, waaraan wij zeker den naam van „scherpzinnig" niet mogen onthouden. Het merkwaardige is nu echter, dat prof. Hilprecht volstrekt niet het gevoel heeft dat hij ingespannen intellectueel bezig is; de conclusie wordt hem, zoo te zeggen „op een presenteerblaadje,, aangeboden, kant en klaar vergezeld van een verhaal, waarvan de juistheid niet te controleeren valt, maar dat zich heusch nogal „laat hooren." Het is nu typisch, en zeer karakteristiek voor het ontbreken van eigenlijk gezegde intellectueele werkzaamheid — redeneeren, conclusies trekken — in den droom, dat dit altijd het geval is.

Nemen wij nog eens een tweede, zoo mogelijk nog typischer voorbeeld. Jammer genoeg kan ik dit echter alleen citeeren uit verschillende tweede-hands-bronnen, en is mij de oorspronkelijke publicatie van dit

merkwaardig droomgezicht niet bekend. ([2]) Het betreft een droom van Elias Howe, den uitvinder van de naaimachine. De verschillende lezingen, die mij onder de oogen kwamen, wijken slechts weinig van elkander af, zoodat de kans groot is, dat de berichten, althans in hoofdzaak juist zijn.

Zooals gewoonlijk in dergelijke gevallen vinden wij ook hier vermeld, dat de uitvinder zich lang gekweld had met het probleem een machine uit te vinden, die het handnaaien kon vervangen, zonder echter tot de juiste oplossing te kunnen komen. Op zekeren nacht droomt hij een romantisch verhaal : hij maakt een zeereis, het schip strandt op de kust van een onbekend eiland ; de geheele bemanning komt om, alleen hij wordt gered. Hij wordt door wilden gevangen genomen en met den marteldood bedreigd, als hij niet binnen korten tijd een behoorlijke naald voor de naaimachine heeft uitgevonden, (dit was de groote moeilijkheid die hij nog niet had kunnen oplossen.) Aan een paal gebonden pijnigt hij tevergeefs zijn hersens, en ziet met groote angst het oogenblik der strafoefening naderbij komen. Reeds naderen hem eenige troepen wilden ; zijn angst stijgt tot het toppunt. Zij dragen lansen in de hand, waarvan de punten doorboord zijn. Ineens komt hem de reddende gedachte : het oog van een machinenaald moet niet in den kop, maar vlak bij de punt worden aangebracht ! Hij ontwaakt en ziet, dat hiermede de grootste moeilijkheid voor de constructie in principe is opgelost.

Een uitsluitend sexueel ingestelde droomuitleg zou natuurlijk het zwaartepunt leggen in de gelijkenis van de doorboorde lanspunt met het vrouwelijk geslachtsorgaan. Zelfs als wij toegeven dat deze gelijkenis niet zuiver toevallig behoeft te zijn, kunnen wij hierin nochtans niets anders dan een bijkomstigheid, hoogstens een associatief verwerkte dagrest, zien. Het geheele verloop van het droombeeld is klaarblijkelijk toegespitst op een even onverwachte als origineele oplossing. Wij zien een analoog verschijnsel in het aan onze lezers zeker wel bekende droomtype, dat veroorzaakt wordt door een plotseling geluid : een slag van een vallend voorwerp, het gerinkel van een wekker, in onmiddellijke aansluiting waaraan een geheel verhaal gedroomd wordt, dat zijn logische afsluiting juist in dat geluid vindt. ([3])

---

(2) Zoo een mijner lezers wellicht beter op de hoogte is, zal hij mij een grooten dienst bewijzen mij te berichten, waar ik de oorspronkelijke lezing kan vinden.

(3) Zie de noot op pag. 96 van dezen jaargang.

In het geval van Elias Howe ontbreekt weliswaar deze onmiddellijke uitwendige aanleiding ; het is geen „wekdroom", maar het consequent voortschrijden der gebeurtenissen naar een logische afsluiting, een bepaald „doel" zelfs in dezen is niet te miskennen.

Droomen als de twee aangehaalde weerleggen dan ook voldoende Freud's kategorische uitspraak : „Der Traum will Niemandem etwas sagen, er ist kein Vehikel der Mitteilung, er ist darauf angelegt, unverstanden zu bleiben." Men kan aan deze conclusie trachten te ontkomen, door het begrip „droom" in steeds engeren zin te bepalen, en alles uit te sluiten wat niet aan een door de theorie geeischte definitie beantwoordt, maar maakt hierdoor zijn positie niet sterker. Zoowel de droom van Hilprecht als die van Howe zijn échte droomen en nochtans deelen zij zeer duidelijk iets mede : men kan moeilijk ontkennen, dat zij gedroomd zijn om een latent weten tot bewustzijn te brengen.

Men behoeft geen uitvinder te zijn, om dien eigenaardigen toestand van intellectueele spanning te kennen : als men een samengesteld probleem „bijna" te pakken heeft, en de laatste, het geheel sluitende schakel niet vinden kan. Dat zelfs het over deze vraagstukken niet bewust nadenkende deel der menschheid vagelijk aanvoelde, waar het aan lag, n.l. aan een belemmering van de reeds onderbewust geweten oplossing om tot het bewustzijn door te dringen, blijkt uit den raad, in zulke gevallen dikwijls gegeven : „Je moet het maar eens een tijdje uit je gedachten zetten." En dat speciaal de slaap een dergelijke bevrijding van intellectueele remmingen kan bevorderen, zegt ons de populaire wijsheid : er maar eens en nachtje over te slapen. „Die Nacht brengt Rat", zeggen onze Oostelijke naburen ook al.

Het geldt trouwens niet alleen voor het oplossen van problemen, maar evenzeer voor het te binnen schieten van herinneringen en het nemen van besluiten. In het algemeen : hoogwaardige intellectueele werkzaamheid, die gedurende de rust van het bewuste denken, en soms in droomvorm gedramatiseerd, tot ons komt.

Niet altijd is dit laatste noodig. De Fremery (De actieve kant van ons droomleven. De Gids, Jaarg. 74, 1910, pag. 75) meldt ons een droom, dien hij ontving van zijn oom : James de Fremery. Toen deze een jongmensch van 17 jaar was, leerde hij schaken van een predikant te 's Gravezande. Hij had nog nooit zijn meester kunnen schaakmatzetten.

„Eens was er een nieuw spel opgezet en de leerling spande zijn uiterste krachten in om het te winnen. Dag en nacht was hij ervan vervuld.

Toen droomde hij op zekeren nacht, dat het schaakspel werd afgespeeld. Hij zag het schaakbord voor zich, met de stukken opgesteld als in de werkelijkheid en werd zich bewust, welke zetten hij te doen had om den predikant te slaan. Het was of zijn denkvermogen opgeklaard werd en met verhelderde oogen zag hij de kans keeren. Bij het ontwaken bleef deze droom hem bij en hij slaagde er den volgenden dag voor het eerst in zijn leermeester de baas te worden."

Maar zelfs zonder droom en nochtans gedurende den slaap, kan een dergelijk „verhelderd inzicht" uit ons onderbewustzijn opduiken.

Prof. Wilb. A. Lamberton, (4) hoogleeraar in het Grieksch aan de universiteit van Pensylvanië, was in 1869 leeraar in Latijn en Grieksch aan Lehigh University. Hij is een groot liefhebber van wiskunde en besteedt daaraan al zijn vrijen tijd. Hij houdt zich bezig met het vraagstuk : Gegeven een ellips, te vinden de meetkundige plaats van het voetpunt der loodlijnen uit een der brandpunten neergelaten op een raaklijn aan de ellips. Hij tracht het probleem analytisch op te lossen, slaagt daarin echter niet, houdt zich niet bezig met de mogelijkheid eener meetkunstige oplossing. Ten slotte zet hij het probleem, dat hem erg vermoeide, uit het hoofd.

Op een zekeren morgen, juist bij het ontwaken, ziet hij een geometrische oplossing visionair geprojecteerd op een zwart schoolbord, dat in zijn slaapkamer stond. „Toen ik op dien morgen mijn oogen opendeed, zag ik op dit schoolbord een volledige figuur, bestaande niet alleen uit de in het probleem gegeven lijnen, maar bovendien uit een aantal hulplijnen, zoodat het vraagstuk zonder verdere moeite kon worden opgelost. Beide brandpunten waren met het raakpunt van de raaklijn vereenigd, de loodlijn was verlengd, tot zij de lijn, getrokken uit het andere brandpunt door het raakpunt sneed ; een hulplijn liep van het middenpunt van de ellips naar den voet van de loodlijn. Ten slotte was de gezochte meetkundige plaats : een cirkel met de groote as van de ellips als diameter getrokken."

Maar noch een droom, noch zelfs een eigenlijke slaap is noodig tot dit eigenaardig verkrijgen van plotseling inzicht. Soms niets anders dan een slaperige toestand, een doezel, waarin het bewuste, zoekende denken een oogenblik is stilgelegd. Kekulé beschrijft ons, hoe in zulk

(4) Romain Newbold. Subconscious reasoning. Proc. S. P. R. Vol. XII (1906).

een toestand zijn beste ideeën, o. a. die van de benzolkern, zoo vruchtbaar voor de chemie der aromatische verbindingen, bij hem opkwamen. ([5]) Hij zit in Londen boven op een omnibus en geraakt in een toestand van halfslaap.

„Ik verzonk in droomerijen. Voor mijn oogen draaiden atomen. Ik had ze altijd in beweging gezien, die kleine dingen, maar het was me nog nooit gelukt, de aard van hun beweging te ontdekken. Thans zag ik echter hoe bij herhaling twee kleinere zich tot paartjes samenvoegden, hoe grootere twee kleinere omvatten, nog grootere drie, zelfs vier van de kleinere vasthielden en hoe alles in een rondedans draaide... de roep van den conducteur : „Clepham road" wekte mij uit mijn droomerij, maar ik benutte een deel van den nacht, om eenige schetsen van deze droombeelden op papier te brengen. Zoo ontstond de structuur-theorie. Op een soortgelijke wijze ging het met de benzol-theorie.

...Daar zat ik (in mijn werkkamer) en werkte aan mijn leerboek, maar het ging mij niet gemakkelijk af ; mijn geest was met andere dingen bezig. Ik ging bij den schoorsteen zitten en sliep half in. Weer zag ik atomen voor mijn oogen spelen... Mijn geestesoog... onderscheidde thans grootere formaties, die allerlei vormen hadden. Lange reeksen, bij herhaling dichter samengevoegd. Alles in beweging, zich slangachtig wendend en draaiend. En zie, wat is dat ? Een van de slangen greep haar eigen staart en spottend wervelde de gansche formatie voor mijn oogen (benzolketen).

Opeens ontwaakte ik. Ook ditmaal gebruikte ik de rest van den nacht om de consequenties van deze hypothese uit te werken."

Wij vinden echter hetzelfde : dit plotseling „opgaan van een licht", dat veelal werkt als een bevrijding uit geforceerde en tot nu toe resultaatlooze denkpogingen, buiten elk verband met den droom om. We kennen allen het Eureka-verhaal van Archimedes, en dergelijke „Eureka's" hebben een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis der wetenschap, die helaas nog nooit eens van psychologischen kant bekeken is. Wij weten, dat Archimedes het probleem van het gewichtsverlies van een ondergedompeld voorwerp oploste, terwijl hij zelf in het bad lag, terwijl hij het rijzen en dalen van zijn eigen lichaam kon waarnemen. Ook van Edison vind ik vermeld :

Toen hij op een avond in zijn laboratorium zat na te denken over

---

(5) Berichte d. deutsch. chem. Ges., XXIII, pag. 1306 e. v.

eenige, nog niet afgemaakte, details (van zijn electrische lamp) rolde Edison onwillekeurig, geheel in gedachten verdiept, tusschen zijn vingers een stuk samengeperst lampezwart, met teer vermengd lamproet, te zamen, dat gebruikt werd voor zijn telefoon. Eenige minuten waren zijn gedachten ver weg, terwijl zijn vingers in dien tusschentijd werktuigelijk het stukje geteerd lampezwart hadden uitgerold tot het een dunne draad was geworden. Toen hij toevallig daar naar keek, kwam de gedachte bij hem op, dat de draad misschien, als hij gloeiend werd gemaakt, een goeden brander zou vormen.

Het beginsel van de elektrische kooldraadlamp was gevonden.

Zijn „gedachten waren ver weg" en de bewegingen waren „werktuigelijk." Was het resultaat daarom „toevallig" ? Ik geloof het niet. Veeleer moeten wij hierin, evengoed als in de boven vermelde droomen, resp. droom-achtige toestanden, een werking van het onderbewustzijn zien, dat nog heel wat meer omvat dan alleen de beroemde verdrongen begeerte-elementen. De Engelschen spreken in deze gevallen van een „subliminal-uprush." (6) Het al te haastig-vlijtige, de gedachten die altijd bezig zijn, zijn zelfs vijandig aan dit hoogere „inzicht", dat als een harmonische toon uit de diepte van het onderbewustzijn opklinkt en de saamgehoopte zandkorrels van het banale denken zich doet rangschikken tot een schoone, zinrijke figuur.

De droomtoestand heeft geen andere functie, dan dat zij bij wijlen de noodzakelijke voorwaarde schijnt te scheppen voor het intreden van deze mogelijkheid. Met dit onderscheid echter, dat het beeldende denken hier zijn rechten herneemt, hetzij in plastischen (Kekulé), hetzij in gedramatiseerden (Hilprecht) vorm. Het eigenlijke „nadenken" in den gewonen zin echter, het trekken van conclusies op logische gronden, is in beide gevallen uitgeschakeld, en zoo kunnen wij, ook betreffende die droomen waarin het resultaat overeenkomt met een verhooging van de intellectueele werkzaamheid, tot de conclusie komen dat deze slechts schijnbaar is, en dat we als algemeene regel kunnen aanvaarden, dat de droom als zoodanig geen intellectualistisch karakter draagt. Zijn voorstellings-

(6) Ook in de dierpsychologie kent men een analoog verschijnsel. Yerkes constateerde bij anthropoïde apen hoe deze, bij pogingen om hun iets nieuws te leeren, langen tijd weinig opschieten, om daarna plotseling het te pakken te krijgen, waarna zij zelden of nooit meer fouten maken. Men heeft dit de hoogst karakteristieke benaming van „Aha-Erlebnis" gegeven, dat beter dan lange beschrijvingen den aard ervan aanduidt. Met v. d. Hoop (Nieuwe richtingen in de Zielkunde) zie ik hierin het eerste gloren der intuïtie, een lageren trap van het menschelijk „Eureka".

reeksen staan er, zouden wij kunnen zeggen, of beneden (als wenschvervullingen) of er boven (als intuitieve inzichten) ; op het middengebied van het verstand kunnen zij zich niet afspelen. Want het logische is juist typisch ingesteld op het gebeuren van het dagelijksch leven, onze uiterlijke, reëele wereld. (Bergson). Het is in essentie praktisch. En zoowel onze wenschen, als onze hoogere intuities staan met de praktische alledaagschheid op niet al te besten voet.

„Lernen wir träumen, so finden wir vielleicht die Wahrheit," heeft Kekulé, door ervaring geleid, durven zeggen. En dit woord van den grondlegger der moderne chemische techniek, dien toch zeker niemand als een „onpraktische droomer" zal durven bespotten, is een diepe waarheid.

Over Telepathie van het centrale-bewustzijn, van de randzone en van het voorbewuste.

Op pag. 60 van dezen jaargang van dit Tijdschrift vestig ik er de aandacht op, dat ik bij mijn proefnemingen met Lotte Plaat bij herhaling heb opgemerkt, dat zij juist die dingen niet zeide, welke verwacht werden en waarop de aandacht van den proefleider, c. q. van een der aanwezigen, geconcentreerd was, doch geheel andere dingen, waaraan op deze oogenblikken in 't geheel niet gedacht werd, doch die wel bekend waren. Ik spreek t. p. nu voorts de meening uit daarin een der aanleidingen te mogen vinden haar niet als een uitgesproken telepathe te mogen qualificeeren.

Deze conclusie berust op de opvatting dat telepathie allereerst is :

Overdracht van centrale bewustzijnsinhouden langs anderen weg dan dien der normale, zintuigelijke kanalen. Nochtans houd ik rekening met de mogelijkheid, dat ook een overdracht van perifere en voorbewuste bewustzijnselementen mogelijk is.

En dit terecht, zooals zoo straks, aan de hand van proefondervindelijk verkregen materiaal, nader zal blijken.

Dit inzicht — dat telepathie meer is dan overdracht van louter centrale bewustzijnsinhouden op supernormale wijze — is eerst langzaam ontstaan bij hen die zich met onderzoekingen op dit gebied hebben bezighouden. Dit leert ons b. v. een geschrift als dat van Lodge over : „Het

Voortbestaan van den Mensch." [1] Wanneer wij dit ter hand nemen dan krijgen wij daaruit een goeden indruk hoe de eerste onderzoekers der telepathische verschijnselen te werk gingen. Wij begrijpen aan de hand der geschriften van deze onderzoekers wat hen leidde tot de opstelling van het begrip telepathie en wat men aanvankelijk daaronder verstond.

Voorts zien wij dat de ervaring er langzamerhand toe gaat nopen omvang en inhoud van het begrip te wijzigen. Het is m. i. uiterst leerzaam deze ontwikkelingsgang van het begrip na te gaan, ten einde ons goed rekenschap te geven van wat wij thans onder dit begrip hebben te verstaan. Voor een jonge wetenschap als de onze is een juiste begripsvorming een der eerste vereischten. Wij moeten van tijd tot tijd eens een wapenschouw over onze begrippen houden, ons — gewapend met de kennis der nieuwere en nieuwste onderzoekingen — goed rekenschap geven of zij naar omvang en inhoud geen wijziging behoeven, en zoo ja welke.

Het woord telepathie (afgeleid van het Grieksche tele : ver en pathos : aandoening) werd voor het eerst gebruikt door Fred. Myers, in een artikel dat hij, samen met E. Gurney, schreef in de Maart-aflevering van de : „Fortnightly Review" van 1883. Sindsdien is men het woord algemeen gaan gebruiken en... misbruiken.

Myers definieerde het woord als : „de mededeeling van indrukken van eenigen aard van den eenen geest aan den anderen, onafhankelijk van de gewone kanalen der zinnen."

Deze definitie stemt nagenoeg volkomen overeen met de mijne, behoudens dan dat er in mijn definitie sprake is van inhouden (indrukken) welke in het centrale bewustzijn aanwezig zijn. Myers laat dit onderwerp onbesproken. Vermoedelijk houdt dit verband met het feit, dat Myers in die dagen het probleem nog niet kende, waarvoor latere onderzoekingen ons geplaatst hebben en waaraan dit opstel gewijd zal zijn. Dit probleem is eerst langzaam gerezen, zooals uit het navolgende moge blijken.

---

(1) Geautoriseerde vertaling uit het Engelsch door A. Hattinga Raven. N. V. Theos, U. M., Amsterdam, 1913.

Ziethier hoe Lodge deze eerste proefnemingen beschrijft (pag. 39 e. v.).

„Een persoon wordt verzocht zich volkomen passief te houden en zijn denkvermogen zoo ledig te laten als maar eenigszins mogelijk is; om aan dezen eisch te gemoet te komen, worden de zintuigelijke organen zoo weinig mogelijk geprikkeld: de oogen worden geblinddoekt en stilte zooveel mogelijk in acht genomen..... De persoon die aldus passief gehouden wordt, heet „ontvanger"..... Een ander persoon, die dicht bij den ontvanger zit en soms in het begin haar handen vasthoudt, — gewoonlijk is er echter geen contact en een flinke afstand tusschen beiden in, — wordt verzocht aan één bepaald onderwerp sterk te denken, een naam of een voorval of een ding, of aan een voorwerp of teekening, die zoo geplaatst is, dat het licht er goed op valt of men er gemakkelijk naar kan zitten staren. Deze persoon is de „afzender" en heeft over het geheel de zwaarste taak..."

Ofschoon bij deze proefnemingen er reeds met de grootste zorg tegen gewaakt werd, dat de „ontvanger" langs anderen dan supernormalen weg een indruk zou kunnen krijgen van de teekening of het voorwerp op den „kleinen, donkeren, ondoorzichtigen houten standaard tusschen ontvanger en afzender geplaatst" of „ook wel op een grooteren standaard achter den ontvanger", zoo is men er langzamerhand van terug gekomen, afzender en ontvanger in een en hetzelfde vertrek onder te brengen. Zoo ontstonden uiteindelijk de proeven, waarbij afzender en ontvanger zich in twee geheel verschillende, vaak op ettelijke honderden K.M. afstand van elkaar gelegen, woningen bevonden.

Daarnaast werden andere wijzigingen in de proefopstelling aangebracht met het oogmerk de vragen, welke zich langzamerhand bij de proefnemingen aan de onderzoekers gingen opdringen, te doen beantwoorden.

„Een zeer belangrijke vraag doet zich voor over wat nu eigenlijk overgebracht wordt, of het het denkbeeld of de naam van het voorwerp is, of wel de gezichtsindruk. Om dit na te gaan, teekende ik dikwijls dingen, die geen naam hadden — echt onregelmatige teekeningen. Ik gevoel mij verplicht te zeggen, dat deze onregelmatige en onnoembare dingen altijd heel wat moeite gaven, hoewel zij soms bijzonder goed werden nagemaakt, doch het ligt voor de hand dat een vage indruk van een onbekend voorwerp veel moeilijker te vatten en weer te geven zal zijn dan een flauwe indruk van een bekend voorwerp, zooals van een letter, een bekenden naam, een trekpot of een schaar. Bovendien werd in enkele zeer

interessante gevallen het denkbeeld of de naam van het voorwerp wel degelijk overgebracht, en in het geheel niet de gezichtsindruk, dit was vooral het geval met een van de twee ontvangers ; daarom zal waarschijnlijk in ieder geval het feit, dat het voorwerp een naam heeft, een vagen indruk van zijn uiterlijk toevoegen, die opgevangen kan worden.

Wat het aspect betreft, d. w. z. of het voorwerp omgekeerd of verkeerd wordt weergegeven — schijnt het mij zoo ver als mijn ervaring gaat, heelemaal aan het toeval onderhevig, of de ontvanger het voorwerp in den waren stand of wel omgekeerd (op z'n kop) of verkeerd (verwisseling van voor- en achterzijde) zal teekenen....." (pag. 42 en 43).

Een andere vraag, welke zich aan de proefnemers opdrong, was deze : wat zal er gebeuren, wanneer twee afzenders tegelijkertijd aan twee geheel verschillende figuren denken ?

„Op een avond van de vorige week — nadat twee denkers of afzenders er reeds herhaaldelijk in geslaagd waren, het denkbeeld van een voorwerp of een teekening, waarnaar zij keken, op het denkvermogen van den geblinddoekten persoon of ontvanger in te prenten, — bracht ik een ondoorzichtig dubbel vel dik papier binnen, waarop aan de eene zijde een kwadraat, aan de andere een St. Andries-kruis of X was geteekend en zette dat zwijgend neer tusschen twee afzenders, zoodat ieder één kant voor zich zag en niet de minste notie had van wat er op den anderen stond. De ontvanger werd geheel onkundig gelaten van deze nieuwe wijziging en zooals gewoonlijk was er geenerlei contact : een open ruimte van verscheidene vierkante voet bevond zich tusschen de drie personen onderling. Ik meende door deze variatie te kunnen uitmaken, of een van de twee afzenders actiever was dan de ander, of, gesteld dat zij ongeveer van gelijke kracht waren, of het mogelijk zou zijn dat twee denkbeelden in twee afgescheiden denkvermogens door den ontvanger tot één konden worden saamgesmolten.

Na heel korten tijd maakte de ontvanger de volgende opmerkingen, terwijl de anderen zwegen : „Het ding wil niet stil blijven staan." „Het lijkt wel, of ik dingen zie bewegen." „Eerst zie ik iets bovenaan en dan daar beneden." „Ik kan geen van beide duidelijk zien." Toen werd het voorwerp weggeborgen en verzocht men de ontvanger den blinddoek af te doen en den indruk, dien zij in gedachten had ontvangen, op een vel papier weer te geven. Zij teekende een vierkant en zeide toen : „Dat andere ding was er ook" en trok een kruis in het kwadraat van hoek

tot hoek, terwijl zij later zeide : „Ik weet niet, wat mij er toe bracht het er binnen in te zetten." (pag. 36 en 37).

Dat de eerste onderzoekers op dit gebied mede reeds oog hadden voor de groote beteekenis van de toepassing der methode der introspectie door de proefpersonen, leert ons het navolgende citaat. „Wat de gevoelens van de ontvangers betreft bij het ontvangen van een indruk, het schijnt dat zij zich eenigszins bewust zijn van de werking van andere denkvermogens op de hare, en eens of twee maal, toen zij dit niet zoo bewust gevoelden, hebben zij er over geklaagd, dat er geen „actieve kracht" aanwezig scheen te zijn, en dat zij niet alleen geen indruk ontvingen, maar ook niet het gevoel hadden, of zij er een zouden krijgen.

Ik vroeg aan Mej. E. wat zij voelde, wanneer de indrukken onbelemmerd tot haar kwamen, en zij antwoordde, dat zij een soort van beïnvloeding of trilling voelde. Zij zeggen beiden dat er soms meerdere beelden verschijnen, maar dat er één onder is, dat voortdurend terugkomt, en zij hebben het gevoel als zij zich bij één bepalen, dat dit ook het ware is. Soms schijnen zij er zeker van te zijn, dat zij het goed hebben. Dan weer zijn zij erg aan het twijfelen en toch goed. Nu en dan is het voorgekomen, dat mej. E. het volste vertrouwen had, dat het goed was en dat zij het toch mis had. Eén erge mislukking schijnt haar te ontmoedigen en een succes wordt dikwijls door meerdere gevolgd..... Gewoonlijk mislukt het verschijnsel door de tegenwoordigheid van een vreemde, hoewel in sommige gevallen een vreemde bewezen heeft onmiddellijk een goed afzender te zijn.

De ontvangers klagen er nooit over dat de experimenten haar eenigszins vermoeien (2)..... De afzender daarentegen loopt kans, als hij erg veel kracht geeft, hoofdpijn te krijgen....." (pag. 51)

Tot nu toe zijn wij nog op niets gestooten wat in strijd is met mijn hiervoor gegeven definitie met betrekking tot het begrip telepathie. Integendeel, alles wat tot dusverre vermeld werd past geheel in het kader dezer opvatting van de telepathie.

Hierin begint echter thans verandering te komen.

Op pag. 64 e. v. maakt Lodge gewag van de bekende afstandsproeven van de dames Miles en Ramsden, welke in 1905 opgezet werden.

---

(2) Dit geldt geenszins voor allen; sommigen worden er zeer moe van. Dit is natuurlijk zuiver persoonlijk. Ook de duur van de proefneming speelt hier een rol. T.

„Tijdens de tweede reeks experimenten in October en November 1906 vertoefde mej. Miles, de afzender, eerst in de buurt van Bristol en later in de buurt van Malmesbury in Wiltshire, terwijl de ontvanger, mejuffr. Ramsden, al dien tijd in de buurt van Kingussie in Iverness-shire, dus op een afstand van ongeveer 400 mijlen van de afzender, verblijf hield. Gedurende de drie laatste dagen van de proeven was mej. Miles in Londen, zonder dat mej. Ramsden dit wist.

Afgesproken was, dat mejuffrouw Ramsden geregeld, om 7 u. n. m. op den dag dat een proef genomen zou worden, aan mejuffrouw Miles zou denken en haar indrukken op een briefkaart of een carte neerschrijven, die bijna altijd den volgenden morgen aan mej. Miles verzonden werden. Deze briefkaarten of cartes werden door mej. Miles bewaard en op een zoodanige wijze in haar aanteekenboek geplakt, dat de postmerken den tijd van afzending vertoonden. Tegelijk werden ook afschriften van de meeste briefkaarten aan Professor Barrett gezonden, die raad gegeven had over de te volgen methode.

Mej. Miles van haar kant had geen vasten tijd om aan Mej. Ramsden te denken, maar dacht den geheelen dag min of meer aan haar en noteerde 's avonds in 't kort, welke denkbeelden haar dien dag het sterkst voor den geest hadden gestaan en welke zij had willen overbrengen, of dacht, dat aan mej. Ramsden mogelijk overgebracht waren geworden. Deze aanteekeningen werden gewoonlijk op een briefkaart gemaakt, die geregeld den volgenden dag aan mej. Ramsden verzonden werd. Deze briefkaarten werden later aan mej. Miles teruggezonden om bij haar verslag bewaard te blijven — zoodat de postmerken hierop ook den datum van afzending van de kennisgeving aan mej. Ramsden vertoonden.

Uit de proeven, op vijftien verschillende dagen genomen, bleek, dat het denkbeeld dat mej. Miles gepoogd had over te brengen — zooals haar briefkaarten aanduidden — zes keer geheel of gedeeltelijk onder de indrukken van mej. Ramsden op dienzelfden datum voorkwam. Maar het gebeurde ook bijna iederen keer dat enkele indrukken van mej. Ramsden tamelijk nauwkeurig iets uitbeeldden, wat mej. Miles dien dag gezien had of waar ze over gesproken had. M. a. w. — terwijl de afzender er slechts nu en dan in slaagde de bepaald voor dat doel uitgekozen denkbeelden over te brengen, scheen de ontvanger soms een buitengewone kennis aan den dag te leggen van hetgeen er met haar vrien-

din gebeurde, **afgescheiden van hetgeen die vriendin speciaal wenschte dat zij zag.**"

Ik heb in dit citaat een gedeelte gecursiveerd. Dit is het deel dat ons inleidt in het probleem waarvoor ik in dit opstel de aandacht mijner lezers opeisch. Men meene echter niet dat dit probleem pas in het eerste decennium dezer eeuw de aandacht trok van hen, die zich met parapsychologisch onderzoek bezighielden. Wanneer wij Andrew Lang's geschrift over : „The making of religion (Londen, Longmans, Green en C°, 1898) ter hand nemen, dan blijkt dat het reeds in het laatste decennium der vorige eeuw (en mogelijk nog vroeger) bekend was. Op pag. 96 e. v. van dit werk citeert hij uit de aanteekeningen van een zekere mej. Angus, een dame die uit liefhebberij de kunst van het kristalzien beoefende, de navolgende ervaring.

„Een dame verzocht mij eens te onderzoeken, of ik ook in het kristal een van haar vriendinnen zou kunnen zien, waaraan zij dacht. Bijna onmiddellijk daarop riep ik uit : „Hier is een oude dame, die naar mij kijkt met een triomfantelijk lachje op haar gelaat. Zij heeft een uitstekende neus en een notenkraker's kin. Haar gezicht is erg gerimpeld, vooral bij de oogen ; het is alsof zij altijd lacht. Zij draagt een kleine, witte shawl met zwarte hoek. Maar !... Zij kan niet oud zijn daar heur haar nog heelemaal bruin is ! Maar haar gelaat ziet er zoo erg oud uit."

Het beeld verdween nu, en de dame zeide dat ik zeer juist de moeder van haar vriendin beschreven had, in plaats van deze vriendin zelf ; dat het in de familie algemeen bekend was, dat de oude dame — zij was 82 jaar oud — heur haar verfde. De dame vroeg mij nu, of het visioen voldoende duidelijk voor mij geweest was, om een gelijkenis te herkennen in het portret van den zoon. Den volgenden dag legde zij verschillende foto's voor mij neer en ik nam daar dadelijk, zonder de minste aarzeling, het portret van den zoon uit, omdat deze zoo buitengewoon veel leek op mijn visioen."

Na nu nog een aantal andere gevallen van visioenen in den magischen spiegel van deze proefpersoon te hebben vermeld, zegt Lang op pag. 110 : „Men zal opgemerkt hebben dat het (telepatisch) vermogen grillig is **en dat volstrekt niet altijd datgene wordt opgevangen, waaraan de afzender bewust dacht...**" (ik cursiveer T.)

Ook in andere landen constateerde men dit verschijnsel reeds vroegtijdig.

Zoo lezen wij in de : „Annales des Sciences Psychiques" van 1893, pag. 114 (in een opstel van Dariex) het navolgende : „M. D., de ontvanger, schreef aan Hennique, die zich op 171 K. M. afstand van hem bevond : „Om 11 uur krijg ik den indruk van een hansworst ; het schijnt mij toe dat ge mij een cartonnen poppetje wilt toonen, waaraan een draadje, om zijn armen en beenen te doen bewegen... daarna, om 11 u. 15, een zwart silhouet, een zwart harlekijntje dat ge uitgesneden hebt..."

Hennique schreef terug : „Een karaf, geheel met water gevuld, heeft ons bij ons onderzoek gediend ; maar tien centimeters van de karaf af hing een neger-harlekijntje aan den muur, van 't soort dat gij mij beschreven hebt, en dat aan mijn dochtertje toebehoort... een seconde, maar dan ook hoogstens een seconde, heb ik op het punt gestaan u dit harlekijntje te „telepatheeren". Daarna koos ik echter de karaf... ik heb nadien heelemaal niet meer aan dat harlekijntje gedacht".

Wie zich de moeite geeft de rapporten met betrekking tot het proefondervindelijk onderzoek der telepathische verschijnselen der onderscheidene onderzoekers — van den aanvang van het parapsychologisch onderzoek af tot op in onze dagen — na te gaan, zal daarbij bij herhaling stuiten op gevallen, waaruit blijkt dat volstrekt niet altijd datgene wordt opgevangen, waaraan de afzender bewust dacht ; gevallen welke ons doen besluiten, dat er naast de telepathie van het centrale bewustzijn, nog telepathie van het perifere bewustzijn (de randzône), het voorbewuste en (zeer waarschijnlijk mede) van het onderbewuste bestaat. Over het algemeen is aan dit onderwerp tot op heden onvoldoende aandacht geschonken, al begint hierin dan ook een kentering te komen, gelijk ons o. m. het Juli-Augustus 1929 nummer van de : „Revue Métapsychique" leert, dat een hoogst belangrijk opstel over ons onderwerp bevat van de hand van den ingenieur René Warcollier.

Deze onderzoeker onderscheidt een drietal soorten van telepathie t. w. :

a. Telepathie „du conscient" ;
b. Telepathie „du „mal perçu" " ;
c. Telepathie „de l'oublié récent."

Onder Telepathie „du conscient" verstaat hij de telepathie van het

waakbewustzijn, de overdracht van centrale bewustzijnsinhouden langs anderen weg dan dien der normale zintuigelijke kanalen, derhalve datgene wat wij geneigd zijn als de „eigenlijke" telepathie te beschouwen, gezien de geschiedenis der invoering van dit begrip door Myers, en het gebruik, dat daarvan door de eerste onderzoekers gemaakt werd.

Onder Telepathie „du „mal perçu" " verstaat hij de telepathie van de randzône (het perifere bewustzijn), de overdracht van perifere bewustzijnsinhouden langs anderen weg dan dien der normale zintuigelijke kanalen. Ik zou hier liever willen spreken van de telepathie der randzône of van het perifere bewustzijn.

Onder Telepathie „de l'oublié récent" verstaat hij de telepathie van het voorbewuste, de overdracht van voorbewuste bewustzijnsinhouden langs anderen weg, dan dien der zintuiglijke kanalen. Naar analogie van het hiervoor vermelde zou ik hier willen spreken van de telepathie van het voorbewuste.

Het behoort tot de verdiensten van Warcollier, dat hij door observatie onder experimenteele omstandigheden deze drie vormen van telepathie heeft trachten te bestudeeren.

Het komt mij gewenscht voor hier enkele der door hem daarbij verkregen resultaten — ter illustratie — te vermelden.

Telepathie van de randzône

I. „Ik (Warcollier) treed op als afzender in het bureau van het „Institut Métapsychique International" (Parijs) en tracht tegelijkertijd twee dingen af te zenden, waarvan het een mij meer bezighoudt dan het ander. Ik sta op het rechterbeen-, hinkend, waarbij ik echter niet aan mijn stand wil denken, doch mij concentreer op een reis-herinnering, een ontroerend bezoek aan den grafkelder van de kerk van St. Michel te Bordeaux, waarin zich gemumificeerde lijken bevinden. De vermoeienis herinnert mij echter aan de werkelijkheid ; mijn houding doet mij opeens aan een flamingo denken, welk woord eensklaps in mij opduikt. Ik concentreer mij op nieuw op mijn reisherinnering. Onder de ontvangers, die in het laboratorium van het instituut geplaatst zijn, moet de heer De... eerst aan een pelikaan denken, vervolgens aan een ibis, die één poot opgevouwen had als een flamingo. Niemand had het denkbeeld der mummies opgevangen."

II. „Ik treed op als afzender in het laboratorium van het instituut. In mijn rechterhand druk ik een gegalvaniseerd ijzeren omhulsel, waarmede een bepaald type electrische lamp gewapend wordt. Ik druk krachtig, zoodat het vlechtwerk zich in mijn huid afteekent en van tijd tot tijd herhaal ik dezen krachtigen druk. Terzelfder tijd plaats ik echter een groot, zwart cijfer 5 op een witten achtergrond, welke hel verlicht wordt en fixeer dit cijfer voortdurend met het doel het over te brengen op de personen, die zich (als ontvangers) in een ander vertrek bevinden. De heer Bo... beschrijft: „Ik zie in een vaag licht zooiets als metalen staven, welke evenwijdig aan elkaar loopen. Nu zie ik zoo'n staaf van ongeveer 20 c. M. lengte voor mij. Zij is witachtig van kleur, daarna verdwijnt ze en een nieuwe doemt voor mij op."

III. „Ik doe dienst als afzender waarbij ik rechtstreeks kijk naar een teekening welke een Egyptische sarcophaag voorstelt. Maar, perifeer, zie ik een plaatje dat de heer De... op een scherm projecteert. Langzamerhand wend ik mij meer en meer naar het scherm, waardoor ik het geprojecteerde beeld steeds minder perifeer zie, zonder het daarbij echter nochtans centraal te gaan zien. Centraal blijf ik echter de teekening van de sarcophaag zien. Het eerste wat ik nu op het scherm meen te kunnen onderscheiden, is een punt met een groot aantal stralen; daarna: een bundel in een punt samenvallende lijnen. Het geeft mij het idee van een komeet. Tenslotte kijk ik echter rechtstreeks naar de projectie. Deze blijkt een vijfpuntige ster voor te stellen met 6 gekromde, ongeveer evenwijdig loopende lijnen als „staart'" (primitieve voorstelling van een „staartster").

Onder de ontvangers maken er twee teekeningen die betrekking hebben op de sarcophaag en vijf schetsjes die betrekking kunnen hebben op de projectie."

Telepathie van het voorbewuste

I. „Ik had — aldus Warcollier wederom — een uitgeknipte teekening medegebracht, die een mastboom voorstelde, met het doel mij daarvan bij het afzenden te bedienen. Bij deze proevenreeks fungeert echter de heer Bo... als afzender en heb ik geen gelegenheid van mijn teekening gebruik te maken. De heer Bo... wil de voorstelling van zijn horloge afzenden, dat hij bij zijn oor houdt om er het getik van te beluisteren. „Gedurende deze proef, schrijft hij, hield ik de oogen gesloten en denk aan mevr. de Z. (een ontvangster in een andere kamer) en heb ik mastboo-

men gezien." Mevr. de Z. teekende een drietal driehoeken boven elkaar, waarvan de tweede de top van de eerste, de derde die van de tweede bedekt, terwijl zich in het midden van de onderste basis en loodrecht daarop twee evenwijdige lijntjes bevinden (het geheel geeft den indruk van een gestyleerden mastboom). Zij schreef er bij : „Meetkundige figuren of pijnboom. Ik krijg den indruk van een geheel, dat ik in z'n geheel moeilijk kan vatten maar dat mij een teekening schijnt te zijn."

Dit alles verhinderde echter niet dat mej. S. L., een andere ontvangster, het bericht van den heer Bo... opving. Zij schreef : „De voorstelling van een bewerkte metalen plaat. Klein rood kogeltje midden op een draaiende witte schijf. Beweging." Zij kreeg dus een indruk van het binnenste van de horloge-kast van den heer Bo... In deze proefneming kunnen wij overdracht constateeren op verschillende psychische lagen. Mevr. de Z. krijgt den indruk van een beeld dat in een voorbewustzijn bestaat ; de heer Bo... bemerkt (op supernormale wijze) wat mevr. de Z. teekent en mej. S. L. vangt op hetgeen de heer Bo... wilde overbrengen, echter fragmentarisch....." (3)

II. „De heer Bu... en ik zenden aan den heer de Sainville de projectie af van een cinematographischen film, welke vertoond wordt met behulp van een „Pathé-Baby" toestel. De Pathé-film stelt voor „Les danses sauvages du Haut-Niger" (N° 384) (springende en zich slingerende negerdansers op stelten).

De heer de Sainville, die, wel te verstaan, niet weet dat wij een cinema te onzer beschikking hebben, en die 125 K.M. van ons verwijderd is, beschrijft zijn indrukken als volgt :

1. Visioen van een nevelachtig lichtend wit ongeveer vierkant (kreeg hij hier een indruk van het scherm ?) ; er komt een manshoofd uit te voorschijn... een kop van een olifant, iets Oostersch..., verschillende hoofden kruisen elkaar, zonder zich te preciseeren... (al deze bijzonderheden zijn symbolisch, behalve de laatste).

2. Soort van tulpvormige glazen bol voor verlichtingsdoeleinden ; in het midden der opening een korte, zwartachtige tube (dat is het projectie-toestel).

3. Lichtende nevel...

(3) Warcollier vestigt hier niet met nadruk de aandacht op, doch neemt hier, stilzwijgend, als van zelf sprekend, aan, dat hij tijdens deze proefneming niet gedacht heeft aan zijn teekening, doch dat de gedachten daaraan zuiver voorbewust bleven.

4. Zig-zag zwart in de ruimte, er komt een zwarte kikvorsch uit, die steeds grooter wordt en zijn pooten beweegt... verschillende hoofden door elkaar... dingen, die door elkaar hotsen...

De heer de Sainville heeft dus onduidelijk de cinematographische projectie opgevangen. Volgens onze ervaringen is er voor een ontvanger niets moeilijker, dan om dit soort van berichten op te vangen. Het is echter aan geen twijfel onderhevig, of hij heeft, zonder het te begrijpen, het scherm en het projectie-apparaat gezien.

Er is echter iets beters en dat is dat hij uitstekend en duidelijk iets heeft opgevangen, dat in ons voorbewustzijn aanwezig was : den film welken wij vroeger hadden afgedraaid, de heer Bu... en ik, herhaalde malen, en die een krachtigen indruk op ons gemaakt had, omdat wij met behulp daarvan een zeer bijzondere „boodschap" hadden willen samenstellen,n. l. die van : „de kikvorsch, die zich even groot wil maken als de os." Wij hadden er met niemand over gesproken en dachten er in 't geheel niet aan op het oogenblik, waarop wij naar den film van de dansers op stelten keken, die de heer de Sainville slechts uiterst vaag en zeer onvolledig kon opvangen.

En toch, en uur later, tijdens de vertooning van een anderen film, kreeg mej. C., een ontvangster, die niet bij het begin der zitting aanwezig geweest was, het beeld van „stelten die een schaduw op het zand werpen" dus een volmaakt fragment van de beeldenreeks welke wij een uur te voren aanschouwden en waaraan we nu niet meer dachten.

Ik geloof dat ik niet te boud spreek, wanneer ik zeg, dat gedurende enkele decennia de algemeen geldende opvatting in de parapsychologie met betrekking tot de telepathie deze is geweest, dat slechts de ontvanger een z. g. „occult-begaafde" behoeft te zijn en dat in principe ieder met kans op succes als afzender kan optreden.

De vraag rijst thans of deze opvatting geen herziening behoeft.

Onder den invloed der oorspronkelijke beteekenis van het begrip telepathie : overdracht van centrale bewustzijnsinhouden langs anderen weg dan dien der normale zintuigelijke kanalen zijn wij steeds min of meer geneigd geweest in de telepathische verschijnselen te zien een directe, dan wel indirecte (via het subliminale zelf van den ontvanger) beïnvloeding van het waakbewustzijn van den ontvanger door het waakbewustzijn van den afzender.

Op grond van het hiervoor vermelde is het duidelijk dat deze opvatting op z'n minst te eng is en dat wij thans zekerlijk, naast en naar analogie van de mogelijkheid der overdracht van centrale bewustzijnsinhouden, een mogelijkheid van overdracht van perifere en voorbewuste bewustzijnsinhouden moeten gaan aannemen en onderscheiden.

Wij kunnen echter ook tot een andere conclusie komen en wel deze, dat **alle** telepathie, zoowel dus die van het waakbewustzijn, als die van de randzône en het voorbewuste, in wezen berust op een directe, dan wel indirecte beïnvloeding van het waakbewustzijn van den ontvanger door (van uit) een of ander stratum van subliminaal vermogen van den afzender.

Voor deze laatste opvatting gevoel ik het meest. Haar aanvaarden beteekent echter o.m. loslating van het denkbeeld dat een ieder practisch geschikt is, om als afzender op te treden.

Hiertegen nu kan men m. i. niet veel bezwaar maken. De praktijk heeft dit reeds vroeg uitgewezen. Het maakt voor den ontvanger wel degelijk verschil, wie als afzender optreedt.

Ik ben dus geneigd te meenen :

1° dat alle z. g. telepathische beïnvloeding geschiedt van uit (door) een of ander stratum van subliminaal vermogen van den afzender ;

2° dat dit stratum onder den invloed van onzen bewusten wil in gang gezet kan worden om bepaalde centrale bewustzijnsinhouden „over te dragen" ; (4)

3° dat dit stratum nochtans ook onafhankelijk van onzen bewusten wil kan werken, om zoowel centrale als perifere en voorbewuste bewustzijnsinhouden over te brengen.

Dat dit laatste zoo is, bewijst ons de z.g. **spontane** telepathie, waarbij de afzender in een overwegend aantal gevallen geheel onbewust als zoodanig optreedt, en zoowel centrale als perifere en voorbewuste bewustzijnsinhouden kan afzenden.

Met genoegen constateer ik dat Ir. Ortt, geheel onafhankelijk van mij, tot een dergelijke overtuiging komt.

Toen ik hem n. l. kort geleden op de hierboven genoemde proeven van

---

(4) En dit bij den een gemakkelijker dan bij den ander.

Warcollier opmerkzaam maakte, mocht ik kort daarop een brief van hem ontvangen waaruit ik het navolgende citeer.

„Mij dunkt dat de zaak zoo is : dat de telepathische overdracht van beelden en indrukken steeds door de ons onbewuste krachten der psyche geschiedt en dat de bewuste wil er alleen maar toe dient, die ons onbewuste vermogens in gang te zetten. Dit komt dan daarop neer, dat alle telepathie in wezen telepathie van het subliminale zelf is.

Mijn bewijs voor dit vermoeden is, dat bij het analoge geval van verschijning van afwezige stervenden of dooden de gedaante altijd door den ontvanger wordt herkend. Alle details van gelaat, alle trekken en rimpels en kleur van haar (vaak ook kleeren en andere attributen) worden overgebracht. Dat kan de bewuste wil (hersenpsyche, waakbewustzijn) niet doen, omdat deze het niet weet. Dat kan daarentegen de ons onbewuste psyche (lichaamspsyche) best doen, omdat zij zelf reeds het lichaam in al zijn details gevormd heeft en dus a. h. w. een copie of reproductie geeft van wat zij al gemaakt heeft.

Het is — tusschen haakjes — juist zooals met de toepassing der methode Coué. Men heeft van de methode Coué gelezen en wil haar nu gaan toepassen om gezond te worden. Dit is het bewust nemen van een wilsbesluit, hetgeen van de hersenpsyche uitgaat. Door het herhalen der formules zet ik een deel van het ons onbewuste (de lichaamspsyche) in gang, en zij bewerkt het effect. Daar de vermogens en de taak van de hersenpsyche beperkt zijn tot het denken en bewust willen, en zij overigens geen supernormale vermogens vertoont, terwijl de voor ons waakbewustzijn onbewuste psychische factoren onzer ziel wèl supernormale vermogens vertoonen, ben ik dus geneigd de telepathie van het ons onbewuste te beschouwen als uiting van het normale proces. Ik zou dus zeer zeker het begrip „telepathie" willen handhaven voor **intelligente afstandswerking**, onverschillig of de hersenpsyche (wil of waakbewustzijn) daartoe den impuls gaf, of dat de impuls spontaan uit de ons onbewuste factoren der psyche ontstond.

Maar nu komt de tweede vraag : wanneer hebben wij te doen met een telepatisch verschijnsel (telepathie van het waakbewustzijn, van de randzône en van het voorbewuste), en wanneer met een psychometrisch (d. i. het volgen van de tijdsbaan met daarna psychische c. q. fysiologische identificatie) ?

Voor de duidelijkheid zal ik het probleem zoo stellen : zender Z. is in Amsterdam, ontvanger O. in Utrecht.

Gaat de werking van Z. uit en neemt O. dus te Utrecht de verschijnselen waar, dan hebben we **telepathie**. De psychische energie, bezield door de entelechie (intelligentie, d. i. ordenend vermogen) van Z. heeft zich verplaatst naar Utrecht en wordt daar door O., op het moment zelf dat zij daar aanwezig is, waargenomen.

Gaat daarentegen de werking van O. uit, verplaatst de psyche van O. zich van Utrecht naar Amsterdam en neemt zij waar, wat in Amsterdam een poos geleden (of in 't algemeen op een ander tijdstip dan dat der waarneming) voorvalt, dan hebben wij het volgen der tijdsbaan, dus **psychometrie**.

Gevraagd : is een bepaald supernormaal verschijnsel telepathie dan wel psychometrie ?

Telepathie staat vast als het uitgangspunt van het verschijnsel een wilsdaad van Z. is.

Psychometrie staat vast als het uitgangspunt der waarnemingen een wilsdaad van O. is — wat steeds het geval blijkt, als het waargenomen object levenloos is (duidelijk voorbeeld o.a. de waarnemingen betreffende de metallurgie of de groeiwijze der homoeopathische medicamenten van mevrouw Lotte Plaat).

Ook is een criterium voor een psychometrisch verschijnsel als de waarneming blijkbaar niet den toestand van het oogenblik vertegenwoordigt, maar wanneer die in een anderen tijd ligt, zoodat de tijdsbaan gevolgd moet zijn.

Bij gevallen als die van de waarneming van mevrouw Akkeringa ([5]) zullen in den regel beide verklaringswijzen toepasselijk zijn. De waarschijnlijkheidsdiagnose is echter deze, dat de erkend supernormaal begaafde persoonlijkheid (dus in dit geval mevr. A.) als uitgangspunt beschouwd wordt. Als zij waarnemingen doet aangaande levende personen met de attributen dezer personen (b. v. de gebrekkige in zijn wagentje), dan vereischt het geen nieuwe hulphypothese om aan te nemen, dat de psychometrisch begaafde mevrouw A. dat wagentje krachtens haar psychometrische gaven waarneemt. Het vereischt echter wel een nieuwe hulphypothese om aan te nemen, dat de gebrekkige zelf een supernormaal telepathisch vermogen bezit.

---

(5) Zie pag. 124 e. v. van dezen jaargang.

En daar de wetenschappelijke eisch meebrengt, dat men nieuwe hulphypothesen **niet** moet aanwenden, als de hoofd-hypothese kan volstaan, pleit dus in dergelijke gevallen de waarschijnlijkheid voor de psychometrische verklaring."

Op pag. 87 e. v. van den eersten jaargang van dit tijdschrift vindt men een verhandeling van mijn mede-redacteur naar aanleiding van Richet's geschrift : „Notre sixième sens."

Dietz wijst er daarin op, dat, terwijl de andere parapsychologen sterk geporteerd waren voor telepathie, men bij enkele moderne parapsychologen (w. o. Richet) de neiging aantreft het veld der kryptoskopie uit te breiden ten koste van de telepathie.

Ik zou mij nu kunnen voorstellen dat er iemand kwam die op dit, door Richet opgezette, stramien tot het uiterste voortborduurde en mij zeide, dat hij weinig waarde hechtte aan een onderscheiding, als de in dit opstel gemaakte, in telepathie van het centrale bewustzijn, de randzône en het voorbewuste.

Dit op grond van het feit, dat het voor dezen extremist de groote vraag is, of er wel zooiets als telepathie bestaat, of alles wat wij geneigd zijn als telepathie te beschouwen, in laatste instantie niet door de hypothese der kryptoskopie gedekt dient te worden.

Het komt er dus op neer dat deze extremist zich afvraagt, of er wel zooiets is als een aandoen van uit de verte (tele : ver, pathos : aandoening) en of wij niet veeleer moeten aannemen, dat er **hier** „slechts" bestaat een supernormaal waarnemen, een „zien" op een ons tot op heden onbekende wijze (kryptoskopie).

Bij de verklaring der tot dusverre als van telepathischen aard beschouwde verschijnselen, zal onze extremist dus zooveel mogelijk den actieven (aandoenden) afzender willen laten vervallen en in de plaats van den passieven (aangedaan wordenden) ontvanger den actieven, supernormaal waarnemenden stellen.

Voor wie zoo redeneert moeten de problemen van de telepathie der drie bewustzijnsgebieden van weinig beteekenis zijn. Alles is uiteindelijk kryptoskopie, supernormaal waarnemen.

De vraag is echter of deze opvatting in harmonie is met de feiten. Deze vraag moet m. i. **ontkennend** beantwoord worden. De feiten nopen ons wel degelijk onderscheid te maken tusschen verschijnselen van overdracht van waarnemingen (voorstellingen) eenerzijds en die van z.g.

helderziendheid (- hoorendheid, enz.) anderzijds (hetgeen mede door Richet erkend wordt), al dienen wij daarbij in aanmerking te nemen, dat de factor der helderziendheid bij het gewone telepathische experiment een rol kan spelen, en derhalve een deel der verkregen positieve resultaten, onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden, op rekening van dezen factor zal moeten worden gesteld.

De hier door Ortt gegeven criteria, welke mede door mij bij herhaling naar voren zijn gebracht, lijken mij zeer geschikt om in een aantal gevallen uit te maken, of wij met telepathie, dan wel met helderziendheid (en daaraan verwante verschijnselen) te doen hebben.

TENHAEFF.

De Neo-Platonici en het Occultisme

door

Dr. K. H. E. de Jong.

(Slot).

Porphyrius, Plotinus' groote discipel, heeft tal van werken geschreven en ook aan het occultisme in ruime mate de aandacht geschonken. Daar er maar betrekkelijk weinig van hem tot ons is gekomen, is onze kennis aangaande zijn occultistische opvattingen zeer fragmentarisch en daar hij tot het laatste toe, zonder iets te ontzien, de waarheid zocht, stuiten wij bij hem ook wat het aanhangig onderwerp betreft, hier en daar op tegenstrijdigheden.

Opmerkelijk is hetgeen Porphyrius in zijn werk „Het Vegetarisme" schrijft over de verhouding van de overleden ziel tot het grofstoffelijk lichaam, II, 47 :

„De zielen der menschen, die geweldadig zijn omgekomen, worden bij hun lichamen vastgehouden... Ook de zielen van de niet begravenen blijven bij hun lichamen, waarvan de zwarte magiërs misbruik maken, om die zielen tot dienstbaarheid aan zich te dwingen, door hun lichaam of een deel ervan vast te houden."

De tooverij bij alle volkeren levert hiertoe tal van voorbeelden en een zeer verdienstelijk geleerde heeft niet zonder reden het vermoeden uitgesproken, dat het bekende verbod in de Mozaïsche wet, geen dooden

op te roepen, minder tegen het oproepen zelf als wel tegen het gebruik van zekere onreine middelen was gericht waarvan de doodenbezweerders zich vaak bedienden. ([6])

Nog opmerkelijker is hetgeen Porphyrius in zijn „Uitspraken", 32 over de relatie van de ziel tot haar schimbeeld (de Engelschen zouden zeggen „phantasm") beweert.

„Evenals het de ziel eigen is, op aarde te zijn, maar niet zelf de aarde te betreden, zooals de lichamen dat doen, maar een lichaam te beheerschen dat de aarde betreedt, zoo is het ook de ziel eigen, in het doodenrijk te zijn, wanneer zij een schimbeeld beheerscht, dat de eigenaardigheid heeft, op een plaats te zijn, maar dat door de duisternis zijn substantie heeft verkregen."

Men denkt hierbij onwillekeurig aan Homerus, die het ook heeft over de „schimbeelden" der overledenen, Homerus, die zulk een grooten invloed heeft uitgeoefend. Veel belangrijker is het echter, dat ook verscheidene feiten, waarmede het hedendaagsche (para)psychische onderzoek zich heeft bezig gehouden, onmiskenbaar er op wijzen, dat de schimbeelden in quaestie aan plaats waren gebonden. En de bewering, dat het schimbeeld zijn substantie aan de duisternis heeft te danken, herinnert ons van zelf aan de theorie, dat het donker zeer bevorderlijk zou zijn voor de z. g. materialisaties.

Porphyrius' bespiegelingen, die wij hier beknopt samenvatten, gaan nog verder.

De ziel, die ook een voorbestaan heeft, gaart uit de sferen der planeten een pneuma (organisme uit fijne, luchtachtige stof) bijeen. Aan de ziel, die het reinst van aard is, is een pneuma verbonden, dat dicht bij het onstoffelijke staat, n. l. het aetherische. Bij elke verwijdering van het zuiver redelijke — de Neoplatonici namen een soort zondeval aan — wacht de ziel een minder fijn pneuma, totdat zij eindelijk tot grove lichamen vervalt (incarnatie), Uitspr. 32. Ons grove lichaam is het zichtbare en vleeschelijke kleed der ziel, Het Veget. I, 31. Als de ziel uit het grofstoffelijke lichaam treedt, volgt haar het pneuma, waarin, naar de mate van haar aandoenlijkheid, al haar fantasieën zijn afgedrukt en wordt dientengevolge het bovenvermelde schimbeeld aangetrokken, Uitspr. 32.

Wij hebben hier dus weer de leer van het z.g. astraallichaam of, juister gezegd, de leer dat de ziel over meer dan één fijner organisme, buiten

(6) L. Blau, Das Altjüdische Zauberwesen (1898), pag. 53.

het grofstoffelijk lichaam om, beschikt. Men heeft zich dikwijls over deze theorie zeer smadelijk uitgelaten, maar de navolgende opmerking van den zeer sceptischen en met name tegen het spiritisme gekanten onderzoeker T. Flournoy in „Des Indes à la planète Mars" (1899), p. 394, getuigt van een beter inzicht.

„Opgevat als een werveling of een stelsel van bewegingen in den aether heeft het (astraallichaam) uiteraard niets dat volstrekt tegen de wetenschap in, of buiten haar om gaat. Het verband tusschen de subjectieve feiten van het denken en de objectieve stoffelijke feiten blijft in wezen hetzelfde — evenzeer onbegrijpelijk, gezien de andersgesteldheid van deze twee reeksen verschijnselen, maar evenzeer vatbaar (ten minste in theorie) voor proefondervindelijke bepalingen en voor nauwkeurige wetten."

De vraag is dus maar, of er feiten zijn, die ons tot het aannemen van een „astraallichaam" dwingen. Volgens de spiritisten, van wie voornamelijk G. Delanne dit onderwerp nader heeft behandeld, is dit onloochenbaar het geval en ook Ochorowicz, die uitdrukkelijk verklaarde geen spiritist te zijn, zegt, naar aanleiding van zijn proefnemingen met het bekende medium Eusapia Palladino :

„De hypothese van een „fluïdiek dubbel" (astraallichaam) dat, onder zekere voorwaarden, zich van het lichaam van het medium afzondert, schijnt noodzakelijk te zijn voor de verklaring van het meerendeel der verschijnselen. Volgens deze opvatting zouden de bewegingen van voorwerpen zonder aanraking voortgebracht zijn door de fluïdieke ledematen van het medium." ([7])

Wij weten zeer goed, dat Eusapia meer dan ééns op bedrog is betrapt, en dat zekere onderzoekers alle door haar op séances geproduceerde verschijnselen voor waardeloos verklaren, maar dit laatste schijnt ons althans niet boven allen twijfel verheven te zijn, ook omdat elders waargenomen feiten indirect aan de praestaties van Eusapia steun verleenen ([8])

Over demonen en hun verschijnen spreekt Porphyrius herhaaldelijk :

„De vormen, die hun (n. l. der demonen) fijn organisme kenschetsen, verschijnen nu eens en zijn dan weer onzichtbaar, soms ook veranderen zij, althans de slechteren, hun gestalten," Veget., II, 39.

Volgens den kerkvader Augustinus, De Staat Gods, X, 10, heeft Porphyrius beweerd, dat zij die de kunst der bezweringen beoefenen, „som-

(7) Bij A. de Rochas. L'extériorisation de la motricité, 4 uitg. (1906), pag. 170.

(8) Vgl. onze uiteenzettingen over Eusapia in Das ant. Mysterienwesen, 2e uitg., pag. 129-147.

mige wonderbaarlijk schoone beelden, hetzij van engelen hetzij van goden, als met gezuiverden geest zien."

„Onharmonisch zijn de lichamen der booze demonen, die, te veel aan hun hartstochten toegevende, de oorden rondom de aarde bewonen en alle mogelijke kwaad probeeren te doen." Veget., II, 39.

„De goede (demonen) geven ons naar vermogen door voorteekenen de gevaren van den kant der booze (demonen) te kennen, zoowel door droomen als door een geïnspireerde ziel en langs vele andere wegen. En als iemand in staat zou zijn, de teekenen te onderscheiden, zou hij alles weten en bij voorbaat op zijn hoede zijn. Want zij geven de teekenen aan allen, maar niet ieder begrijpt de teekenen, zooals ook niet iedereen het geschrevene vermag te lezen, maar slechts hij, die de letters heeft geleerd." Vgt., II, 41.

Wat de astrologie betreft, zou Porphyrius gezegd hebben (9), dat de nauwkeurige kennis van den loop der sterren en de hiervan afhankelijke gebeurtenissen niet alleen door menschen maar ook door eenige van de demonen en goden niet te grijpen is. Immers : „Al wat op aarde neerdaalt, valt, als het neerdaalt, onder de macht der heerschende goden d.w.z. onder de beweging der sterren, zoodat ook de (op aarde) neerdalende goden zelf onder het noodlot staan." Echter heeft hij pogingen gedaan om het astrologische fatum in overeenstemming te brengen met de leer van Plato. (10)

Porphyrius was een zoeker en ook iemand, die strenge kritiek wist uit te oefenen. Zoo heeft hij, waarschijnlijk op lateren leeftijd, in zijn open brief aan den Egyptenaar Anebo allerlei lastige vragen gedaan aangaande de goden maar vooral aangaande de wichelarij. Deze brief zelf is verloren gegaan en wij kunnen den inhoud ervan slechts gebrekkig uit enkele citaten bij Christelijke schrijvers alsmede uit het „Antwoord van den leeraar Abammon op den brief van Porphyrius aan Anebo en oplossingen van de erin opgeworpen moeilijkheden" opmaken.

Porphyrius zegt in het begin van zijn brief, toe te geven dat er goden zijn, maar vraagt, door welke kenteekenen de hoogere machten zich van elkaar onderscheiden ; 2. Inzake wichelarij erkent hij de realiteit der feiten, maar weet met de verklaring ervan niet altijd raad. Is een god of een ander hooger wezen de oorzaak van de profetie of komt zij

(9) Bij Johannes Philoponus, De schepping der wereld, IV, 20.
(10) Vgl. Bouché-Leclercq, L'astrologie grecque, (1899), pag. 601 e. v.

uit de ziel zelf voort, 16 e. v. ? Hoe komt het, dat wij soms, zonder eenige voorbereiding, in de droomen een blik in de toekomst slaan en dikwijls niet, hoewel wij er ons veel moeite voor hebben getroost, 20 ? Zou niet een aandoening van de ziel de oorzaak der voorspellingen wezen, 21 ? Of geeft de sympathie van de deelen in het Al, als in één levend wezen, voorkennis van zekere verhoudingen onderling, 23 ?

Deze en diergelijke moeilijkheden nu tracht bovengenoemd „antwoord" op te lossen, dat naar alle waarschijnlijkheid van Iamblichus afkomstig is, naast Ammonius de origineelste en invloedrijkste van alle Neoplatonici.

Dat dit antwoord blijk geeft van dialectische handigheid, wordt ook door geleerden erkend, die van het occultisme der Neoplatonici niets willen weten. Wij zullen er eenige staaltjes van geven.

„Gij zegt dan in de eerste plaats," aldus begint hij zijn weerlegging, I, 3 „toe te geven dat er goden zijn. Dat is, aldus uitgedrukt, niet juist. Want aan ons eigen wezen is de kennis aangaande de goden aangeboren, ze is sterker dan alle beoordeeling of keuze, ze gaat rede en bewijs te boven."

Zeer opmerkelijk is het, dat Iamblichus de veelheid der goden zoo sterk accentueert dat hij ze als een niet aan te vechten waarheid beschouwt. Hij helt sterk over tot het pluralisme, 't welk immers de meest diepdenkende van alle wijsgeeren waren toegedaan.

Aangaande het onderscheid, dat Iamblichus tusschen de verschillende rangen der hoogere wezens tracht vast te stellen, zij hier opgemerkt, dat hij aan de demonen verwekkende krachten en het toezicht over de stoffelijke wereld en over het in verbinding treden der zielen met de lichamen toekent, II, 1, en ook over de verscheidenheid van de gedaanten dier wezens bij verschijningen nader uitweidt, II, 3 e. v.

Wat betreft de opvatting dat de profetie een werk van de ziel alleen zou wezen, maakt Iamblichus de tegenwerping dat de ziel te zeer „van alle kanten door het lichaam wordt verduisterd," dan dat zij tot zooiets verhevens in staat zou zijn, III, 20.

Dat de waarheid in de droomen niet geheel samengaat met onze bemoeiingen, en dat zij dikwijls uit zichzelf blinkt, bewijst dat de profetie van de goden uitgaat, dat zij vrijmachtig is en wanneer en hoe zij wil met genegenheid de toekomst openbaart, III, 23.

Een aandoening kan niet de oorzaak der profetie zijn. Een aandoening is iets onstandvastigs en is aan verbijstering onderhevig. Een aan-

doening staat veeleer het verwerven van kennis in den weg. Het verloop der dingen in den kosmos is redelijk en dus zal de voorkennis ervan vrij moeten zijn van alle aandoening, III, 24.

Door de „sympathie" kan ons slechts een min of meer duidelijk spoor der goddelijke profetie ten deel vallen, III, 27. Zoo kunnen ook dieren een voorgevoel hebben van aardbevingen, winden of stormen ; iets eerbiedwaardigs of bijzonder verhevens is dit niet, X, 3.

Verreweg de meeste geschriften van Iamblichus zijn verloren gegaan, maar uit hetgeen er ons over is bericht, blijkt, dat zij veel over wonderbaarlijkheden en, om kort te gaan, over occultisme bevatten. Van christelijke zijde is hem weleens lichtgeloovigheid verweten, en naar wij kunnen opmaken uit zijn bewaard gebleven biografie van Pythagoras, niet geheel ten onrechte.

Iamblichus zelf had den naam van een wonderdoener.

De geschiedschrijver Eunapius, die herhaaldelijk blijk geeft van prijzenswaardige onbevangenheid, verhaalt in zijn biografie van Iamblichus de volgende supernormale feiten, waarbij hij zich uitdrukkelijk beroept op hetgeen een discipel van den ooggetuige Aedesius hem mededeelde :

„De zon ging naar de perken van den leeuw (het sterrebeeld) toe, op den tijd dat hij tegelijk met de z. g. hondster opkomt. Het was juist het tijdstip, waarop een offer op een van (Iamblichus) grondstukken in de voorstad in gereedheid was gebracht. Toen alles naar behooren was verricht keerden zij (Iamblichus en zijn discipelen) naar de stad terug, stapvoets en op hun gemak voortgaande, want zij hadden,zooals het bij dat offer paste, een discussie over de goden. Midden onder het gesprek raakte Iamblichus in gedachten verdiept, het was alsof zijn stem ineens ophield ; na zijn oogen eenigen tijd onbewegelijk op den grond te hebben gevestigd, keek hij tot zijn makkers op en riep hun toe :

„Laten wij langs een anderen weg gaan, want er is zoo pas een lijk niet ver van hier weggedragen." Na dit te hebben gezegd, betrad hij een anderen weg, die hem reiner scheen te zijn, en met hem keerden eenigen om, die het schande achtten den meester achter te laten. De meeste van de vrienden echter, die meer op hun stuk stonden, waaronder ook Aedesius was, bleven op de plek, de zaak aan ijdele wonderzucht toeschrijvende en een wederlegging opsnuffelende evenals honden een prooi. Binnen kort keerden diegenen, die den doode begraven hadden, terug ; zij echter (n. l. de twijfelaars) gaven het nog niet op, maar vroe-

gen hen, of zij langs dezen weg waren gegaan. Het antwoord luidde : „Het moest wel, want wij hadden geen anderen."

Zeller, wiens werk over de Grieksche philosophie nog altijd gezaghebbend is, merkt aangaande dit verhaal op, dat hier „een natuurlijke verklaring althans niet ondenkbaar zou zijn." ii) En de vrienden van Iamblichus dachten er ook zoo over, immers ze maakten het hem, volgens Eunapius, herhaaldelijk lastig, zeggende dat dit feit maar van geringe waarde en misschien het gevolg van een overmatig reukvermogen was en dat ze de proef van iets grooters wilden nemen. Iamblichus antwoordde hun, dat dit niet van hem zelf, maar van het juiste tijdstip afhing. Toen ze zich nu eenigen tijd daarna, in het mooie seizoen naar Gadara hadden begeven, een Syrische stad, die om haar warme bronnen beroemd was, kwamen ze nogmaals met hetzelfde verzoek tot hem.

En nu de eigen woorden van den geschiedschrijver :

„Glimlachend zeide Iamblichus : „Het is weliswaar niet overeenkomstig den ritus, dit te toonen, maar om Uwentwille zal het geschieden." Hij beval zijn begeleiders, van de inboorlingen te vernemen, hoe twee van de warme bronnen, die wel kleiner, maar liefelijker dan de andere waren, van oudsher genoemd werden. Nadat zij aan zijn opdracht hadden voldaan, zeiden zij : „Het is volstrekt geen geheim : deze hier heet Eros (liefde) en deze in de nabijheid heeft den naam van Anteros (wederliefde)." Hij echter raakte terstond het water aan (want hij zat juist op den rand, waaroverheen de stroom zich uitstortte), voegde er een korte spreuk aan toe en riep van onder uit de bron een knaap te voorschijn. De knaap was blank van huidskleur en van tamelijke grootte ; zijn goudachtige haren omglansden zijn rug en borst en over 't geheel leek hij op iemand, die zich baadde of gebaad had. Verbazing beving de vrienden, hij echter zeide : „Laten wij naar de bron hiernaast gaan" en hij ging hun voor, in diep gepeins verzonken. Na ook daar dezelfde handeling te hebben voltrokken, riep hij den anderen Eros te voorschijn, aan den vorigen in alles gelijk, behalve dat zijn haren donkerder en met lichtblond gemengd neerstroomden. Beide knapen omhelsden hem en leunden tegen hem aan alsof hij hun eigen vader was. Hij echter gaf ze aan hun eigen verblijven terug en ging, na zich gebaad te hebben, heen, terwijl de vrienden van ontzag vervuld waren."

Eunapius voegt er het volgende aan toe :

---

(11) Die Philosophie der Griechen, III, 2, 3e uitg. (1881), pag. 680, noot 1.

„Er werden nog vreemdere en meer wonderbaarlijke dingen verhaald, ik heb er echter niets van op schrift gezet, het voor een wankele en den goden onwelgevallige zaak houdende in een betrouwbare en op vasten grond steunende geschiedenis een aan vervalsching en verandering onderhevig gerucht in te voegen. Ook dit hier vermeld ik niet zonder vrees dat het een bloot gerucht is, behalve dat ik mannen volg, die, aan andere dingen geen geloof slaande, voor de waarneming van het geziene moesten bukken."

Uit deze verhalen, zooals ook uit andere gegevens, blijkt ten duidelijkste, dat volstrekt niet alle Neoplatonici zoo lichtgeloovig waren, als men gewoonlijk aanneemt. Er waren onder hen verscheidene critisch georienteerde geesten, die liefst een supranormale verklaring van zekere feiten vermeden, en zelfs niet voor het gezag van een zoo gezienen leermeester als den onloochenbaar geleerden, en als systematicus bewonderenswaardigen, Iamblichus zoo maar bogen. Evenmin als aan wondergeloovigen in onzen tijd, heeft het in de oudheid aan twijfelaars ontbroken.

Wat de verklaring betreft, zou men bij het eerste der hier aangehaalde verhalen inderdaad met de aanname van een hyperaesthesie van het reukvermogen bij Iamblichus kunnen volstaan en wellicht zou ook de hypothese van een zekere helderziendheid althans geen onoverkomelijke moeilijkheden opleveren. Met het tweede verhaal weten wij minder gemakkelijk raad. Het zoo maar voor legendair verklaren, schijnt ons niet voorzichtig toe, daar immers Iamblichus zelf in het boven door ons aangehaalde geschrift II, 3 nader uitweidt over de schoonheid zoowel van de goden als van de demonen bij hun verschijnen. Kiesewetter meent, dat, als dit verhaal een historischen achtergrond heeft, men er wellicht een „materialisatie" in zou hebben te zien. L. Kuhlenbeck, de uitgever van zijn posthuum werk, voegt er skeptisch aan toe „allicht eerder een hallucinatie." [12]

Nu is het zeer zeker, dat bij de z. g. materialisaties of ectoplasma's (een term die ook in de biologie voorkomt en dus tot vergissingen aanleiding kan geven) er herhaaldelijk zeer schoone gedaanten zijn gezien en dat dit hier een opmerkelijk punt van overeenkomst vormt. Maar er heerscht aangaand de echtheid der materialisaties nog altijd zulk een geweldig verschil van meening, dat schrijver dezes dienaangaande vooralsnog niet tot die zekerheid van overtuiging is gekomen, die hij wèl heeft aangaande

(12) Der Okkultismus des Altertums (1895), p. 800.

de z. g. „phantasms" van stervenden en zelfs van overledenen. Dit vooropstellende zou, bij den tegenwoordigen stand onzer kennis, de hypothese van een collectieve hallucinatie, die overigens ook niet vrij is van moeilijkheden, nog het meest geschikt zijn, ons de realiteit van het inderdaad sprookjesachtige verhaal bij Eunapius aannemelijk te maken.

Wij gaan nu over tot Proclus (vijfde eeuw) die niet slechts veelomvattende kennis met architectonisch talent vereenigde, maar ook supernormale gaven bezat en de magie daadwerkelijk beoefende. Zijn levensbeschrijving, door zijn discipel Marinus, stemt, met hetgeen ons van zijn geschriften is overgebleven, goed overeen en stelt ons, mits wij haar met voorzichtigheid raadplegen, in staat, een juist beeld van den grooten occultist te vormen.

Bijzonder kenschetsend is het volgende verhaal bij Marinus, 29 :

„Asclepigeneia, de dochter van Archiades en Plutarches en echtgenoote van Theagenes, een weldoener van mij, werd, toen ze nog een meisje en bij haar ouders was, door een zware ziekte aangetast, waar de artsen machteloos tegenover stonden. Archiades, die op haar alleen de hoop van zijn geslacht had gevestigd, was mistroostig en vol smart, zooals te begrijpen valt. Toen de artsen het opgaven, wendde hij zich, zooals hij bij de belangrijkste aangelegenheden placht te doen, tot den philosoof als tot zijn laatste anker of liever als tot een Heiland en drong met smeekbeden bij hem er op aan, ook zelf onverwijld te bidden voor het behoud van zijn dochter. Proclos ging... naar den Asclepiustempel om den god voor de zieke aan te roepen. Want de stad (Athene) mocht zich toen nog in diens bescherming verheugen en de tempel van den „Heiland" was nog onverwoest. Terwijl hij op de meer ouderwetsche manier zijn gebed verrichtte, kwam een groote verandering in den toestand van het meisje en voelde ze zich in eens verlicht, want de Redder, immers als een god, genas haar gemakkelijk. Na de plechtigheden te hebben vervuld, stapte Proclus naar Asklepigeneia en vond haar verlost van de pijnen, die haar lichaam nog zoo even gekweld hadden, in een toestand van gezondheid verkeerende."

Er is geen reden om de geloofwaardigheid van dit verhaal in twijfel te trekken en wie de genezing hier niet aan het toeval wil toeschrijven, zou er een werking van telepathie in kunnen zien, versterkt door de geloofssuggestie.

Aan de theorie van de „voertuigen" der ziel, d. w. z. haar fijne organismen (buiten het grofstoffelijke lichaam om), een theorie, die, zoo-

als wij gezien hebben, reeds door Porphyrius nader werd uitgewerkt, heeft Proclus bijzondere aandacht geschonken. Zoo betoogt hij in zijn commentaar op Plato's „staat", Ed. Kroll, II p. 164 e. v. dat de zielen in 't hiernamaals ook door middel van de „voertuigen" kennis van elkaar hebben evenals hier door middel van de „schelpachtige" lichamen (d. w. z. die ~~het lichaam~~ de ziel als een schelp omgeven). De kennis door middel der fijne voertuigen is echter duidelijker, daar zij de afspiegelingen der ziel beter opnemen dan de grofstoffelijke lichamen. Wij kunnen hier iemand, dien wij als kind gekend hebben, na langen tijd alleen reeds uit zijn oogen weer herkennen. Wat is er dus voor vreemds aan, dat de zielen ginds elkaar aan hun fijne organismen herkennen? De voertuigen immers van de beteren geven duidelijker aan, welke ziel het is, die beslag van hen nam, omdat zij uiteraard met de zielen zijn saamgegroeid en de organismen der slechteren hebben nog zekere afdrukken en afspiegelingen van het soort leven, eens geleid. En elkaar doorziende en herkennende door deze fijne organismen hebben ze een veel scherperen blik dan de zielen hier, omdat zij door middel van meer onstoffelijke lichamen werken. Want het meer onstoffelijke heeft meer onderscheidingsvermogen en het minder aandoenlijke waarnemingsvermogen werkt krachtiger.

Proclus acht ook de verschijningen der goden, waarvan hij herhaaldelijk spreekt, voor ons waarneembaar door de fijnere voertuigen der ziel, vgl. van bovengenoemden kommentaar I, pag. 39:

„Terwijl de goden zelven onveranderlijk blijven en er niets bij verkrijgen of verliezen, gaan goddelijke verschijningen voor hen uit, die in de ruimte om ons heen ontstaan. Want daar de aanschouwenden lichamelijk zijn, en de goden zelven onlichamelijk zijn, hebben de visioenen, die ze aan hen, die zulks waardig zijn, toonen, iets van de toonenden, maar ook iets dat aan de aanschouwenden verwant is. Daarom worden ze ook gezien en niet door allen gezien. Want de aanschouwenden zelven zien ze door middel van de stralende omhulsels der zielen. Men ziet ze althans vaak als de oogen omhuld zijn."

Marinus bericht in bovenvermelde levensbeschrijving, dat Proclus zich van jongs af aan in de gunst der goden mocht verheugen en vele visioenen van goden had. Wij halen hier het volgende uit cap. 7 aan:

„Toen eens zijn lichaam onder een ziekte leed en hij reeds ongeneeselijk scheen, ging een knaap naast zijn bed staan, die zeer jeugdig en

bloeiend van aanzien scheen. Men kon gissen dat het Telesphoros ([13]) was, ook voordat hij zijn naam noemde. Hij zeide echter wie hij was, noemde zijn naam en door Proclus' hoofd aan te raken, (want hij stond, terwijl hij op diens hoofdkussen leunde) maakte hij hem ineens van ziek gezond en zoo verdween hij voor hem uit het gezicht."

Dit was een spontaan geval. Marinus bericht echter uitdrukkelijk, C. 28, dat Proclus ook tengevolge van magische verrichtingen visioenen van goden had, ja zelfs dat hij door een toovergerei regenvlagen deed ontstaan en Attica van verderfelijke hitte bevrijdde, t. p. Men zal hierbij ook wel iets aan het toeval moeten toeschrijven.

Wie er belang in stelt, kan in de biografie c. 35 het horoskoop van Proclus vinden, dat Marinus mede als bewijs van het buitengewone levenslot des grooten denkers aanhaalt.

Ten slotte willen wij nog op Damascius (± 460 — ±535) die volgens een allerbevoegdst beoordeelaar ([14]), in het spel met fijn gelede begrippen nog meer een meester was dan Proclus zelf, even de aandacht vestigen. Damascius toch schreef een (verloren geraakt) werk over „Wonderbaarlijkheden" in vier boeken, waarvan het tweede in 52 hoofdstukken de demonen, het derde in 63 hoofdstukken de verschijningen van afgestorvenen behandelde, dus in zekeren zin een voorlooper van het (para) psychisch onderzoek onzer dagen. Ook verdient het vermelding, dat Damascius het „glansachtige" voertuig der ziel (z. b.) „asteroeides" d. w. z. sterreachtig heeft genoemd, ([15]) waarvan blijkbaar de gebruikelijke benaming „astraallichaam" is afgeleid.

Uit dit ons beknopt overzicht kan men dus zien, dat de Neoplatonici niet slechts veel belang in het Occultisme stelden, maar ook dat zij dien aangaande inzichten hadden, die eveneens door eminente denkers en onderzoekers van onzen tijd worden gedeeld, en dat derhalve de Grieksche wijsbegeerte niet slechts een voorwerp van bijzondere studie, maar ook van algemeene belangstelling behoort te zijn.

---

(13) Vgl. over deze godheid J. Schmidt in Roscher, Lexikon der gr. u. röm. Mythol., V s. v. Telesphoros c. 309-326.

(14) K. Praechter, Die Philos. d. Altert, in Ueberweg Gesch. Phil., I, 12e uitg. (1926), p. 633.

(15) Suidas. Woordenboek o. h. w. „Augoeidês".

Door de hoornen droompoort (1)

Een ruim twintigjarige vriendschap bindt mij aan den heer en mevrouw Dr. W. (2)

Mevrouw W. heeft van tijd tot tijd paragnostische droomen. Zij was zoo vriendelijk een tweetal harer paragnostische droomervaringen voor mij op te schrijven. Zij volgen hierachter.

„Mevrouw P. en haar zoon hebben in den oorlogstijd (1915) gedurende een half jaar bij ons gewoond. Door het sterfgeval van den heer P. (zoon van mevrouw P.) is mevr. P. naar Brussel, waar zij voor den oorlog woonde, teruggegaan. Na 1915 hebben wij slechts eenige malen tijding van mevrouw P. gehad. Ongeveer April 1927 brachten mijn man en ik mevr. P. te Brussel een bezoek. Bij die gelegenheid wilde mevr. P. mij een bedrag ter hand stellen voor de gastvrijheid die mevrouw P. en haar zoon gedurende den bovengenoemden tijd bij ons genoten hadden. Ik wilde dit toen niet aannemen ; mevrouw P. beloofde mij er zorg voor te dragen, met het oog op haar zwakke gezondheid, dat een bedrag op onzen naam zou worden vastgezet.

Behalve een klein briefje, direct na dit bezoek, is er geen enkel contact meer geweest tusschen Mevrouw P. en ons.

In den nacht van 2 December 1927, tegen den morgen, zag ik aan het voeteneind van mijn bed duidelijk de verschijning van mevr. P. Zij strekte haar handen naar mij uit, en zei : „Dag M... ik ga naar Miel (haar zoon), dit is voor jou en je man, voor alles wat je voor ons gedaan hebt."

Maar toen ik keek was hetgeen zij mij gaf bijna niets meer, en heel langzaam zag ik de verschijning verdwijnen. Zoo duidelijk zag ik mevr. P. voor mij, dat ik kon waarnemen dat zij in nachtkleeren was, en het haar loshangend, aan weerskanten een vlechtje. Of ik gedroomd heb, dan

---

(1) In deze rubriek vermelden wij steeds gevallen van paragnostische droomen. Volgens Homerus zendt Zeus tweeërlei soort droomen uit naar de slapende menschen : bedriegelijke droomen en „Wahrträume". Deze laatste verlaten het verblijf der goden „door de hoornen droompoort". Zie pag. 24 en 25 van den eersten jaargang van dit tijdschrift. Wij meenden dit even opnieuw te moeten vermelden ten einde onzen nieuwen lezers dit opschrift begrijpelijk te maken. Redactie.

(2) Gezien het intieme karakter van het hier medegedeelde, zijn van de namen hier slechts de beginletters gegeven. Onnoodig te zeggen, dat mij persoonlijk *alle* namen bekend zijn. Ik sta persoonlijk mede borg voor de juistheid der gegevens. Ten overvloede deel ik nog mede, dat Dr. W., die medicus is, een internationale reputatie heeft als onderzoeker op het gebied van een der onderdeelen der pathogenesis. Tenhaeff.

wel het een en ander in wakenden toestand beleefd heb, weet ik niet zeker, maar ik weet wel, dat ik zeer onder den indruk was. Het is hier niet gegaan zooals met een droom, dien men zich 's ochtends herinnert, maar terwijl ik de verschijning zag verdwijnen, kon ik duidelijk de voorwerpen in de slaapkamer zien (het was n.l. al tegen den morgen).

Toen ik 's ochtends in de huiskamer kwam vertelde ik direct, nog zeer onder indruk schijnbaar, mijn man en kinderen hetgeen ik gezien had; dat ik mevr. P. stervende had gezien en dat ze afscheid van mij had genomen zooals hierboven omschreven. Ik had behoefte moeite te doen om iets naders betreffende mevr. P. te weten te komen, maar deed dit toch niet, totdat mijn dochtertje, twee dagen later, zeide : „Ma, je droom is uitgekomen, mevr. P. is overleden." Er stond n.l. een bericht in een der dagbladen, dat mevr. P., te Brussel, de bekende pianiste (zij was n.l. in haar jeugd pianiste van rang geweest), op 65 jarigen leeftijd was overleden. Daar er een drukfout in den naam stond was er nog een kleine mogelijkheid dat het een ander kon zijn. Ik schreef daarom een briefje aan den heer R. te Brussel, die het laatste jaar veel bij mevr. P. was, en die later haar exécuteur testamentair bleek te zijn, of hij mij nog iets wilde laten weten betreffende het overlijden van mevr. P.

In antwoord hierop kwam de heer R. persoonlijk naar mij toe, en bleek daarbij het tijdstip van overlijden overeen te komen met mijn waarneming. De heer R. kwam de laatste groeten van haar aan ons brengen en zeide dat het de wensch van mevr. P. was, dat ons een bedrag van f..... ter hand werd gesteld, dat zij dit aan hem had opgedragen ,maar dat dit pas kon, wanneer alle aangelegenheden geregeld waren. Het slot is, dat de heer R. zijn belofte niet is nagekomen (schriftelijke bewijzen bestonden er niet) en slechts een zeer, zeer klein bedrag ongeveer 1 1/2 jaar na den dood van mevr. P. heeft gezonden. Ik vermeld dit laatste mede, omdat dit in verband gebracht kan worden met hetgeen ik waarnam, n.l. het zien verdwijnen van hetgeen mevr. P. mij gaf.

Ik vernam dat mevrouw P. op denzelfden datum, als waarop ik de waarneming deed, in den morgen overleden is. Mevr. P. was in bed in nachtkleeren.

Een tweede geval heb ik beleefd, waarin ik een tante, waar ik veel

van hield, nu ongeveer 6 jaar geleden, zag sterven. Wel wist ik dat ze zwak was, maar geen enkel bericht was mij den laatsten tijd over haar toestand toegezonden of bekend gemaakt. Integendeel. Zij had nog kort te voren, onder vrij goede omstandigheden, haar zeventigsten verjaardag gevierd.

Dit was een droom. Zacht en kalm zag ik haar sterven, en bij het ontwaken voelde ik mij gedrukt en even later herinnerde ik mij den droom. Dienzelfden dag, ongeveer 4 uur n. m., kreeg ik een brief waarin stond, dat mevr. v. P. uit Amsterdam (mijn tante) dien nacht zacht en kalm was ingeslapen."

Dr. W., die dit verslag mede onderteekend heeft, voegt eraan toe:

„Ik verklaar dat mijn vrouw in gezonden lichamelijken en geestelijken toestand verkeert en altijd gezond is geweest.

De juistheid van het verslag kan ik geheel bevestigen.

Bij kritisch bekijken vind ik, dat het echter slechts ten deele (alleen voor zoover het geldelijk gedeelte aangaat) een voorspellende droom is ([3]) Het is toch mogelijk, dat het stervensuur precies samenviel met het tijdstip van den droom.

Een zuiver voorspellende droom is mij bekend van den vader mijner vrouw, eveneens een zeer gezonde, rustige, zelfs wat sceptische man.

Deze droomde n. l. nauwkeurig, dat zijn zoon door een glazen reflector viel. Bij het ontwaken nam hij zich voor, het zwakke punt te beveiligen om c. q. ongelukken te voorkomen.

Dit werd even uitgesteld en den dag daarop viel inderdaad de bedoelde zoon door den glazen reflector, zonder daarbij (behalve bewusteloosheid) eenig blijvend letsel te bekomen."

T. o. v. dit laatste geval dient m. i. eenige voorzichtigheid in aanmerking genomen te worden. Een psycho-analyticus zou hier kunnen spreken van een verwachting van onheil, voortkomende uit verdrongen, vijandige gevoelens van een, t. o. v. zijn zoon ambivalent ingestelden, vader, waardoor een wenschdroom ontstond, welke „toevallig" gedekt werd door een voorval dat den volgenden dag plaats vond.

---

(3) Dr. W. bedoelt hiermede dat de droom een overwegend *telepathisch* karakter draagt, hetgeen m. i. volkomen juist is.
Tenhaeff.

Wij zouden meer bijzonderheden met betrekking tot dezen droom moeten weten om hier uiteindelijk te beslissen.

De droom werd echter reeds jaren geleden gedroomd en wij vragen ons af — op grond der bekende geheugenstoornissen — in hoeverre deze bijzonderheden nog betrouwbaar geacht mogen worden.

TENHAEFF

Een geval van spontane helderziendheid van een gereformeerd predikant.

Hieronder volgt een brief, dien een mijner vrienden op 23 Januari 1930 ontving van een zeer bekend em. gereformeerd predikant.

Waar dit schrijven een vertrouwelijk karakter draagt, heb ik geen vrijheid den naam van dezen predikant hier te vermelden. Het origineele schrijven bevindt zich echter in mijn bezit en kan — zoo noodig — als bewijsstuk dienen. Men kan tegen dit geval natuurlijk inbrengen, dat bedoelde predikant het gansche verhaal verzonnen heeft, c. q. zich dit alles maar verbeeld heeft. Deze opvatting lijkt me volkomen onjuist te zijn. De berichtgever zit klaarblijkelijk met het geval verlegen, het is hem verre van aangenaam, dat hem zooiets overkomen moest, hij weet er geen raad mede. Op mij maakt dit geheele geval den indruk van volkomen „echt" te zijn. Ook degene, aan wien de brief gericht is en den predikant van nabij kent, twijfelt geen oogenblik aan de juistheid van het relaas.

TENHAEFF.

Hooggeachte Heer,

Dank voor de toezending. Met groote belangstelling heb ik deze aflevering gelezen. (1)

Onbegrijpelijk maar waar ; bizonder wat ook door Hélène Swarth, pag. 116, wordt medegedeeld. Dat die ervaringen waarheid zijn kan ik U bewijzen uit een ervaring uit mijn eigen leven, die ik U in vertrouwen mededeel.

---

(1) Betreft het Januari-nummer van dit tijdschrift, dat hem ter lezing was gegeven.

Het was in 1917. Mijn zenuwgestel was toen sterk overspannen ; ik kreeg hevige duizelingen en heb toen daarom emeritaat genomen. Nu gebeurde het, dat ik Zaterdagnamiddag uitnoodiging ontving van den commandant van het kamp te ...... om Woensdagmiddag drie uur te zijnent te komen om met hem te spreken over de regeling van de catechisatie-uren. Ik moest elke week in dat kamp een vierhonderd militairen catechiseeren. Ik wist niet in welk tijdelijk gebouw (noodgebouw) de commandant gevestigd was. Ook had ik hem zelf nooit ontmoet. Alleen wist ik, volgens geruchten, dat hij een ruw, lastig heer was.

Zondagavond, na dien dag drie diensten verricht te hebben, lag ik, half droomend in mijn kamer op den divan te rusten. En toen kwam allengs heel het kamp met de verschillende kampwegen voor mijn oog. Ik wandelde in het kamp en kwam bij het verblijf van den commandant ; een uit planken opgetrokken gebouw met soort waranda. Ik zocht den ingang en die was onder de waranda — openslaande deuren van een soort tuinkamer, waarin twee ijzeren ledikanten stonden. De deur was kennelijk de hoofdingang, want daar was ook de huisschel. Ik belde, toen kwam een keurig net dienstmeisje, in zwart gekleed met kanten boezelaar en een miniatuur mutsje op het hoofd, die mij verzocht haar te volgen. Wij liepen tusschen die beide ledikanten door en zij bracht mij in een nette zitkamer waar de commandant was met zijn vrouw. Uiterst beleefd en vriendelijk kwam hij mij tegemoet — wij bespraken de aangelegenheid. Mevrouw presenteerde mij thee. Zij schelde het dienstmeisje — dat kwam ; dezelfde die mij open gedaan had, en presenteerde mij op een blaadje een kopje thee. Op hetzelfde oogenblik dat ik de hand naar dat kopje zou uitstrekken, kreeg ik een hevige duizeling op mijn divan, waarbij het mij was alsof ik op eenmaal in een peillooze diepte wegzonk. Dadelijk daarna was ik weer wakker — beschouwde het alleen als een vreemde droom.

Maar nu het ontroerende. Woensdagmiddag ga ik naar.... Ik had in 't geheel niet meer aan dat van Zondag gedacht en NU MOET U BEDENKEN, DAT IK NOOIT DAT GEBOUW, NOOIT DE PERSOON VAN DEN COMMANDANT OF ZIJN VROUW OF DIENSTBODE HAD GEZIEN. Toen ik in dat deel van het kamp kwam, ontroerde ik want ik bevond mij precies op de plek die ik Zondag op mijn divan gezien had. De ontroering vermeerderde toen ik bij het huis onder de waranda kwam, DEZELFDE DEUR ZAG en op mijn schellen werd opengedaan door PRECIES HETZELFDE MEISJE. Zij verzocht mij ook nu te volgen, ook tus-

schen die twee ijzeren ledikanten door. Zij bracht mij bij den commandant en zijn vrouw, PRECIES DEZELFDE PERSONEN en DEZELFDE OMGEVING en GEHEEL gelijke ontvangst. En toen greep mij een groote angst aan dat ik, toen mevrouw mij ook nu thee aanbood, overvallen zou worden door een duizeling zooals in mijn kamer. Met kracht beheerschte ik mij toen het meisje de thee bracht — en gelukkig, de duizeling bleef weg en mijn bezoek kon ongestoord afloopen.

Ik moet U zeggen, dat ik daarna vreeselijk geschokt was. Ik begreep niet hoe zooiets mogelijk kon zijn — drie dagen vooraf. Ik raadpleegde den dokter en die zeide ; „Wij staan hierbij voor raadselen, maar één ding is zeker, uw zenuwen zijn zoo ontzettend gespannen, u moet hoe eer hoe beter volslagen rust nemen, anders loopt het mis."

Nooit heb ik meer zooiets doorleefd en ik zeg „gelukkig niet." Wel had ik in de eerste jaren soms een onbewust sterk voorgevoel van aangename of onaangename gebeurtenissen, of een voorgevoel dat ik van deze of gene een brief zou ontvangen, maar nooit zooals toen te...... Ik schrijf u dit om u te bewijzen, dat wat hier (door mevrouw Hélène Swarth) wordt medegedeeld, geen verdichting maar waarheid is.

Vriendelijk gegroet
(volgt onderteekening)

BOEKBESPREKING

Mensch, God en Onsterfelijkheid. Gedachten over 's menschen evolutie door J. Frazer. Vert. J. A. Blok. N. V. U. M. Kluiver, Deventer.

Dit werk kondigt zichzelf aan als een uittreksel uit de omvangrijke geschriften van den beroemden kenner van zeden en gewoonten der primitieve volkeren, den schrijver van het standaardwerk : „The golden bough". Het heeft daarom zoowel het vòòr als het tegen van het uittreksel : het is zeer geconcentreerd, bevat in betrekkelijk geringen omvang een massa wetenswaardigs ; anderzijds geeft het meer een schets dan een uitgewerkte schildering ; wij zouden het meer met een skelet dan met een bloeiend lichaam willen vergelijken. De vele boeiende godsdienstige riten, zeden, gewoonten, mythen der z. g. „wilde volkeren" zijn voor de Parapsychologie van het hoogste belang ; echter is tot nog toe dit ge-

bied nog veel te weinig doorzocht : een tekortkoming, ofschoon een zeer begrijpelijke tekortkoming. Immers met het nauwkeurig constateeren der verschijnselen hebben wij voorloopig nog meer dan genoeg te doen. Pas als dit pionierswerk verricht is, zal men er eens ernstig over kunnen gaan denken de ethnologie van uit parapsychologisch oogpunt te bestudeeren. Ik ben er van overtuigd, dat men tot hoogst belangrijke resultaten zal komen en de tegenwoordig geldende opvattingen omtrent de mentaliteit der primitieven grondig zullen moeten worden gewijzigd.

Bij Frazer is hiervan nog geen spoor te vinden. Voor hem is (pag. 232) de magie niets anders dan een reeks „proeven die mislukt zijn, en die voortdurend worden herhaald, alleen omdat de proefnemer hun mislukking niet opmerkt." Wie zich met de groote vraagstukken van het occultisme — en het zijn de diepste problemen, waarover de menschheid sinds haar eerste bestaan heeft nagedacht — bezighoudt, beschouwt Frazer met superieur medelijden. Hij is als „de hond uit de fabel, die den werkelijken schapenbout (in dit geval dan zeker de materieele wereld) uit den bek liet glippen, om naar diens weerkaatsing in het water te happen" ; hij is ten prooi aan „noodlottige afdwalingen, verspilt geestelijke rijkdom, ruilt de opwekkende helderheid van het verstand voor de droefgeestige duisternis van den waanzin" (pag 305). Nu weten we het waarmede redactie, medewerkers, en lezers van ons tijdschrift sinds bijna twee jaar bezig zijn !

Frazer is het kind van zijn tijd : de zuiver rationalistisch denkende middenmoot der voorgaande eeuw ; al zijn theoriën dragen hiervan het kenmerk. Zelfs met de latere, voor een deel toch wel dieper gaande beschouwingen van Lévy-Bruhl (mentalité prélogique) en Freud (vadercomplex) heeft hij weinig op. Zijn onsterfelijke roem blijft echter het verzamelen van een onuitputtelijken voorraad materiaal ; materiaal dat, nu de Europeesche cultuur van dag tot dag verder doordringt, en al het primitieve meedoogenloos vernietigt, anders reddeloos verloren zou zijn geweest. En zoo kunnen wij althans deze zijn uitspraak (voorrede) met volle instemming aanhalen : „Toch zullen, als ik mij niet vergis, mijn feiten op den langen duur worden bevonden kostbaarder te zijn en later meer op prijs te worden gesteld dan mijn theorieën."

Dat het kleinere werk, uitstekend vertaald door J. A. Blok, van veel nut kan zijn als inleiding tot de grootere werken, is zeker eveneens juist gezien. Deze laatste zullen, eenmaal in exploitatie genomen, ook voor den parapsycholoog een ware goudmijn blijken

Dietz

Uit de Tijdschriften

ZEITSCHRIFT FUER PARAPSYCHOLOGIE, Januari en Februari '30.

Prof. Chr. Winther, Kopenhagen, brengt verslag uit van zijn proefnemingen met mevrouw Anna Rasmussen. Wij hebben hier het rapport van een met voorbeeldigen ernst en degelijkheid geleid onderzoek van telekinetische verschijnselen, met behulp van een vernuftig bedacht instrumentarium, een waardevolle bijdrage tot de kennis der telekinesie op grond van een uitgebreid onderzoek dat zeer positieve resultaten opleverde. E. Bozzano schrijft over het verschijnsel der directe stemmen in Italië, Dr. Lipschitz geeft een kosmobiologische hypothese in verband met materialisatie-verschijnselen, welke hypothese een zeer speculatief karakter draagt. R. Lambert bespreekt de bezwaren, welke Bozzano tegen Lambert's kritiek op de Millesimo-proeven (zie pag. 83 van dezen jaargang van ons Tijdschrift) en tegen Lambert zelf heeft geüit. Lambert blijft (o. i. terecht) op zijn standpunt staan, dat deze laatste reeksen proeven van Bozzano de toets van redelijke, wetenschappelijke critiek niet kunnen weerstaan. Dr. Bernoulli schrijft over de kritiek der kritiek waarin hij er op wijst, dat onredelijke kritiek tot onvruchtbare debatten leidt. „Wichtiger als Kritik aus erster oder gar zweiter Hand ist eigene, positieve Arbeit, eigene Beobachtung, Ausbau der Experimentalmethoden und der Versuch, aus den bisher gewonnenen Resultaten allgemeingültige Erkenntnis zu gewinnen."

In het Februarinummer vervolgt Prof. Winther het verslag van zijn onderzoekingen met mevrouw Rasmussen. F. M. Warrick (Londen) schrijft over zijn proeven met het foto-medium Mrs. Deane, welke positieve resultaten opleverden. Prof. Niederl en Prof. Walter schrijven over lichtverschijnselen bij mevrouw Silbert (Graz), Dr. Sünner over een door hem met dit medium gehouden zitting, waarbij direct schrift verkregen werd. Bozzano tracht zich te rechtvaardigen tegen de op hem gerichte aanvallen van Lambert.

REVUE METAPSYCHIQUE Nov.- Dec. 1929 en Jan. - Febr. 1930.

Dr. E. Osty geeft een uitvoerig verslag met betrekking tot het diagnostiseeren van ziekten door supernormaal begaafden. Het verslag is in een aantal hoofdstukken onderverdeeld. In de beide, hierboven genoemde afleveringen worden achtereenvolgens behandeld de diagnostiek van ziekten bij loopende gevallen en die in het verleden. Elk dezer hoofdstukken is weer in paragrafen onderverdeeld, en elke paragraaf bevat

een aantal voorbeelden ter illustratie. Het geheel vormt een zeer goede bijdrage tot de kennis dezer groep supernormale verschijnselen, waarmede de geneeskunde der toekomst zeker eenmaal haar voordeel zal doen. De langs supernormalen weg gestelde diagnose kan onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden voor den arts van belang zijn. Hoogst interessant zijn de proeven met Pascal Forthuny, die bij herhaling enkele uren voor het begin van een vergadering wist aan te geven, aan welke kwaal de persoon lijdende was, die op een — door het lot aangewezen — stoel zou komen te zitten. (pag. 516). Voorts bepleit Dr. Osty het wetenschappelijk onderzoek van Theresia Neumann. E. Pascal, apotheker, geeft aanwijzingen voor het gebruik van scopochloralose en behandelt voorts het gebruik van haschisch „un révélateur du subconscient." Prof. Richet schrijft over het „métapsychisme oriental", waarin hij tracht aan te toonen, dat men geneigd is het kunnen der Oostersche supernormaalbegaafden te overschatten. „Ce n'est pas de l'Orient que nous viendra la lumière, c'est de la physique et de la psychologie modernes expérimentales, c'est de Crookes, d'Olivier Lodge, de Myers, de Pierre Curie. Il est tout à fait inutile d'aller au Thibet. On n'a rien à y apprendre." (pag. 4).

NATIONAL LABORATORY OF PSYCHICAL RESEARCH. LONDEN.

In verband met reorganisatieplannen zijn de publicaties van dit laboratorium tijdelijk niet verschenen. Men bericht ons thans, dat binnenkort wederom publicaties van dit laboratorium te verwachten zijn. Voorts zal spoedig bij de firma Methuen & Co Londen, het verslag verschijnen met betrekking tot het onderzoek van Rudi Schneider, welk onderzoek in dit laboratorium plaats vond tusschen April en December 1929.

Parapsychologie-Occultisme-Spiritisme

door Dr. P. A. Dietz.

Een woord vooraf.

Het artikel van Mr. C. P. van Rossem in ons Maart-nummer heeft heel wat stof opgeworpen. De schrijver zelf ontving van verschillende, ook wel van spiritistische zijden, brieven van instemming ; anderzijds was menigeen verontwaardigd over wat hem een ongemotiveerde aanval of zelfs — gezien de tamelijk spiritistische gezindheid van Mr. van Rossem in zijn boek : „Een Reis naar het Hiernamaals" — een afval dacht. In „Het Vaderland" werd een kort debat uitgevochten; ook aan de redactie van dit tijdschrift werden artikelen toegezonden die de opvattingen van Mr. van Rossem bestreden en de spiritische verdedigden. Wij kunnen deze laatste niet alle opnemen, maar, daar reeds in ons redactioneel manifest, dat aan de uitgave van ons tijdschrift voorafging, verklaard werd, dat afwijkende meeningen geenszins uit ons blad zouden worden geweerd, hebben wij er geen bezwaar in een tweetal artikelen van de hand van ook door ons hooggeachte spiritisten op te nemen. De lezer zal ze in dit nummer afgedrukt vinden.

Van verschillende zijden hoorde ik de uitlating, dat Mr. v. R. wel in vele opzichten gelijk had, maar te veel generaliseerde. Het komt mij echter voor, dat dit verwijt ongegrond is, n. l. in zooverre het als verwijt bedoeld is. Het is onmogelijk, in een beperkt artikel de opvattingen van tegenstanders te bestrijden zonder daarbij te generaliseeren. Vooral niet waar men ook onder de spiritisten zoovele vogels van diverse pluimage vindt. Wat voor den een zeer zeker geldt, gaat voor den ander niet op. Maar een grondige bespreking van al die diverse nuances in de spiritistische opvattingen zou boekdeelen vereischen.

In overleg met mijn mede-redacteur — die zijn eigen visie op de verhouding van parapsychologie tot spiritisme reeds in zijn verhandeling op pag. 49e. v. van den eersten jaargang van dit tijdschrift heeft uiteengezet — zal nu ook ik mijnerzijds trachten een uiteenzetting te geven

van wat in parapsychologie en het spiritisme overeenkomt en wat deze beide levens-en wereldopvattingen scheidt.

De lezer houde hier echter het volgende in het oog. Ik zal ook moeten generaliseeren. Noodgedwongen. Dus wel ongaarne, maar toch welbewust. Elke algemeene kenschetsing van een bepaalde groep, van een richting, van een religie, is noodzakelijkerwijze generaliseerend en daardoor voor een bepaald aantal, aan groep of richting of religie deelhebbende, personen onrechtvaardig. Wilde men dit vermijden er zou geen enkele algemeene beschrijving mogelijk zijn, zelfs als we op zuiver materieel gebied bleven. Elke verhandeling, en zeker deze, zou door het vermelden van al die uitzonderingen en de uitzonderingen op de uitzonderingen zoo onleesbaar worden als een grammatica.

En ten tweede. De parapsychologische, resp. occultistische opvattingen, die ik alhier denk uit een te zetten en te verdedigen, zijn allerminst afgesloten, zeker niet voor wijziging onvatbaar. Dit is juist de groote tegenstelling ten opzichte van de verwante richtingen : theosofie, anthroposophie, spiritisme, dat de parapsychologie is een wetenschap, en het occultisme een (daaraan ten grondslag liggende) levens- en wereldopvatting, die beide nog in wording verkeeren. En zoo zullen dan ook mijn uiteenzettingen noodzakelijkerwijze een persoonlijk karakter dragen, sterker dan dit in den regel het geval is in de verhandelingen over een onderdeel der meer gevestigde wetenschappen.

Men pleegt onder hen, die zich met de studie der occulte wetenschappen bezig houden, twee hoofdgroepen te onderscheiden : de animisten en de spiritisten. Beiden zijn het er over eens, dat de verschijnselen echt zijn, ook al is er nog al verschil in de beantwoording der vraag, in hoeverre diverse groepen van phenomenen (geesten-fotografie, directe stemmen) al of niet bewezen zijn.

De animist denkt bij de verklaring dezer verschijnselen in de eerste plaats aan krachten in den levenden mensch, onder bijzondere omstandigheden vrijkomend. De spiritist ziet hierin hoofdzakelijk — zoo niet uitsluitend — de resultaten van het ingrijpen van geesten, en ook wel van geesten van overleden menschen. En dan zijn er nog een aantal personen, die een soort middengroep vormen, en die daarom helaas veelal bij beide uiterste partijen niet in de gratie staan. Dat zijn zij die volstrekt niet de mogelijkheid van een „hineinragen einer Geisterwelt in die unsrige" a priori willen uitsluiten, maar die toch, bij de verklaring der occulte verschijnselen, liefst in de eerste plaats zullen zien uit te komen met de animistische hypothese.

Deze groepen verdragen zich over het algemeen niet te best. Veelal gaan zij elk hun eigen weg, en als zij met elkander in aanraking komen,

loopt het nogal eens op onderling twistgeschrijf uit. Zeer ten nadeele van het onbevooroordeelde onderzoek. Want als werkelijk „du choc des opinions" de vonk der waarheid zou ontspringen, dan zou deze wereld zeker al overvol zijn van lichtende waarheden, door al deze bij de botsing der opinies ontspringende vonken ontstoken. Helaas is het meestal anders het geval ; polemiek behoort tot de meest onvruchtbare gebeurtenissen ter wereld ; twee principieele tegenstanders overtuigen elkander zelden en behouden — na afloop der min of meer heftige debatten — hun eigen visie des te taaier vast.

Wanneer desalniettemin dit nummer van het Tijdschrift voor Parapsychologie grootendeels aan polemiek gewijd is, dan zullen onze lezers reeds de opmerking gemaakt hebben dat dit dan ook tot nog toe een uitzondering is geweest, en aan dezen gulden regel zullen wij ons ook in het vervolg houden.

Op alle punten in te gaan, die door de beide debaters in dit nummer worden aangeroerd, is niet mogelijk. Ik zal mij dus bepalen enkele punten uitvoeriger te behandelen, gaarne bereid eens bij gelegenheid — niet al te dikwijls — de controversie te vervolgen.

HET GEVAL MELZER.

In zijn bestrijding van Mr. van Rossem bespreekt Mr. van Holthe tot Echten ook het geval Melzer. Het is met eenige aarzeling dat ik de séances,, ten huize van laatstgenoemde verleden jaar gehouden, in het debat breng. Immers zij hadden plaats in een particuliere woning, de heer en mevr. v. H. t. E. waren dus de gastgevers van allen die zij ontvingen. Anderzijds hadden deze bijeenkomsten, doordat er ten bate van het medium een entrée geheven werd, toch wel een min of meer publiek karakter. Daar echter de heer v. H. t. E. herhaaldelijk in de nieuwsbladen het medium Melzer en zijn verschijnselen besproken heeft, meen ik te mogen aannemen, dat hij er niet op tegen zal hebben als ik over het halfparticuliere karakter der séances te zijnen huize heen stap en de zaak behandel als een publieke aangelegenheid.

Ik moet mij echter hierbij uitsluitend bepalen tot wat ik zelf heb waargenomen. Ik heb slechts één maal een séance met M. bijgewoond; voor een tweede maal moest ik, op de vriendelijke uitnoodiging van den heer en mevr. v. H. t. E. bedanken, daar ik dien avond bezet was. Uit berichten van anderen vernam ik echter, dat de andere séances op vrijwel dezelfde wijze verliepen. Ik heb echter op den bewusten avond vlak naast het medium, aan zijn rechterhand gezeten, en geloof hem goed te

hebben waargenomen. Nu voert de heer v. H. t. E. wel een aantal, meestal uit Duitschland afkomstige getuigenissen aan, maar die zijn nu geenszins alle van zoo bijzonder overtuigende kracht. Het Zeitschrift fuer Parapsychologie, onze Duitsche naamgenoote, is er sinds den dood van von Schrenck Notzing niet op vooruitgegaan wat kritischen geest betreft. Nu bericht de heer v. H. t. E. echter, dat op de eerste twee séance-avonden in den Haag het medium M. wel is onderzocht door twee doctoren. Hoe ontzettend jammer dat deze twee doctoren niet zelf uitvoerig verslag hebben gegeven van hun bevindingen, dat wij hun namen niet kennen, de wijze waarop zij hun controle uitoefenden en de verkregen resultaten ! Dan zouden wij inderdaad iets als bewijskrachtig materiaal hebben verkregen. Dit mag nu voor Mr. v. H. t. E. subjectief het geval zijn, voor anderen zijn dergelijke aanwijzingen veel te vaag. Dit staat althans vast, dat op den avond dat ik het genoegen had een séance van M. bij te wonen, geen enkele controle was toegepast. Het is daarom vooral zoo jammer, omdat de aard van een deel der apporten van M. zoodanig is, dat het bijzonder gemakkelijk is, een afdoende controle uit te oefenen. Ik bedoel n.l. het rozen-apport. Rozen laten zich desnoods onder de kleeren verbergen, niet op alle mogelijke of onmogelijke plaatsen van het lichaam. Daar bovendien het medium in het volle licht werkt, vereenvoudigt dit de controle zeer en zou b.v. reeds een volledige verwisseling van kleeren voor de séance voldoende zijn. Natuurlijk geldt dit niet voor het apport der steentjes, die zich wel degelijk op allerlei wijze op of in het lichaam laten verstoppen, zoodat het vooronderzoek hiervoor zeer nauwkeurig zou moeten worden uitgevoerd.

Zooals reeds gezegd werd zat ik gedurende het grootste deel van den avond vlak naast het medium. Toen de heer M. binnentrad, en zich op den stoel naast mij nederzette, kon ik onmiddellijk constateeren, dat er een geur van rozen van hem uitging. Dit was niet voortdurend het geval, alleen nu en dan bij het maken van bepaalde bewegingen. Ik constateerde het gedurende dien avond nog eenige malen. Ik denk dat iedereen zal moeten toegeven, dat dit een verdacht verschijnsel is. Ik weet nog hoe ik dacht : als er nu een bloemenapport komt, hoop ik dat het geen rozen zijn. Even schoot mij door het hoofd, of ik er de andere aanwezigen niet opmerkzaam op zou maken, maar ik begreep, dat ik hiermede de stemming — dit voor alle séances zoo hoogst gewichtige element — hopeloos zou bederven. Daarom besloot ik liever af te wachten.

Gedurende het grootste deel van den avond fungeerde de heer M. — die geenszins een ongunstigen indruk maakte — als inspiratie-medium. Hij hield verschillende redevoeringen die alleszins eer aandoen aan zijn talent als transformatie-kunstenaar, en die ik met belangstelling volgde.

NATUURLIJK BETER, WANT ANDERS ZOUDEN DIE ROZEN NIET VOOR DEN DAG KOMEN

Zij werden door de aanwezige spiritisten als het „doorkomen" van even zoovele „geesten" opgevat. Ik geef er de voorkeur aan ze te duiden als evenzoovele, door allerlei herhaling gefixeerde en tot gedeeltelijke bewustzijns-afsplitsingen gewordene „rollen" van het medium, waarover straks meer.

Ik trof het goed : er werden, in mijn onmiddellijke nabijheid, een vrij groot aantal kleine steentjes geapporteerd. Ik zag niet waar ze vandaan kwamen. Indien een zeer nauwkeurig en uitgebreid lichamelijk onderzoek van het medium voorafgegaan ware, zou ik het zeer merkwaardig en bewijskrachtig gevonden hebben. Nu moet mij de opmerking van het hart, dat elke middelmatige goochelaar hetzelfde zou hebben kunnen presteeren.

Na aldus een paar uur te hebben doorgebracht, die voor mij als psycholoog zeer interessant, als parapsycholoog echter weinig belangwekkend waren, werd de séance opgeheven. De heer M. verwijderde zich uit de kamer ; ik weet niet waar hij heenging. Eenigen tijd later hoorde ik in de voorkamer van de suite (de séance had in de achterkamer met geopende tusschendeuren plaats gehad) een uitroep. De heer M. hield eenige bloemen in de hand, die, volgens eenige aanwezige dames, in den letterlijken zin des woords, „uit de lucht gegrepen" waren, terwijl het medium zich min of meer afgezonderd bevond. Gegeven mijn vroegere reukwaarneming, moet ik bekennen dat het mij speet dat het... rozen waren. Men was zoo vriendelijk mij er een aan te bieden ; het was een ongeveer 25 c. M. lange rozentak met één loofblad. Weer moet de opmerking mij van het hart, dat het er naar uitzag of de tak wel wat in de verdrukking had gezeten. Het eenige blad was aan den voet geknakt. Daartegenover moet ik uitdrukkelijk constateeren — ik hoop dat een ieder ervan overtuigd is dat het mij „om de waarheid en niets dan de waarheid" te doen is — dat de bloem er frisch uitzag en op het blad eenige druppels water lagen. Dit is voor de voorstanders van den heer M. een sterk argument : hoe kunnen rozen, die hij een paar uren lang onder zijn kleeren verborgen zou hebben gehouden, nog vochtig en frisch te voorschijn komen ? Het liet dan ook niet na indruk op mij te maken maar ten slotte bedacht ik toch dat alleen het experiment in dezen beslissen kan. Ik heb dus eenige malen een paar takken rozen genomen, ze goed met water besprenkeld en ze daarna tusschen vest en overhemd verborgen, waar ik ze twee en een half uur verblijven liet. En ziet, toen ik de rozen daarna te voorschijn haalde, waren ze.... geheel frisch, en de waterdruppels op loof- en bloembladeren waren voor een deel nog niet opgedroogd. Bij nader inzien is deze, op het eerste gezicht wat verrassende uitkomst, begrijpelijk : tusschen de kleeren vormt zich een afgesloten,

met waterdamp oververzadigde ruimte, waarin planten en bloemen urenlang frisch kunnen blijven. Wie er eenige uren een lichtelijk onaangenaam gevoel van nattigheid voor over heeft, kan het experiment gemakkelijk herhalen. Alleen moet men oppassen niet te veel bewegingen te maken, niet voorover te gaan zitten, enz. want dan zullen de bloemen ietwat verkreukeld te voorschijn komen. Het was mij echter opgevallen dat de heer M. gedurende den geheelen avond min of meer stijf, met recht opgericht bovenlijf, zat of liep, en toen ik er op lette dit ook te doen, kwamen de rozentakken volkomen gaaf en frisch te voorschijn, de loofbladeren alleen door de vochtigheid hier en daar een beetje aan elkaar geplakt, wat echter onmiddellijk door even schudden weer wordt in orde gemaakt.

Of ik het nu bewezen acht dat avond aan avond door het medium M. bedrog werd gepleegd ? Geenszins. Een absoluut bewijs zou alleen zijn, als hij op heeter daad werd betrapt met bloemen tusschen zijn kleeren verborgen. Een zeer sterke aanwijzing, als, na behoorlijk onderzoek der kleeren, de bloemen apporten constant uitbleven.

Of ik echter vermoeden heb van bedrog ? Een ieder, die niet vooringenomen is, zal het niet onredelijk voorkomen als ik antwoord : zeer zeker !

Op mijn verzoek, om een séance waarbij ik hem voorafgaand zou kunnen onderzoeken — ik bood aan den aard van het onderzoek vooraf met hem te bespreken — is de heer M. niet ingegaan.

En nu kan ik oprecht verklaren, dat niets mij aangenamer zal zijn, dan wanneer ik de overtuiging kon verwerven dat mijn achterdocht omtrent de echtheid der verschijnselen, op dien avond, slechts het gevolg is van een combinatie van toevallig ongunstige omstandigheden. Ik zou het zeer toejuichen, als de verdedigers van Melzer zich zouden kunnen beroepen op séances, waarbij, na een behoorlijk en omstandiglijk beschreven onderzoek, dat elke redelijke mogelijkheid van bedrog uitsloot, nochtans de beroemde rozen apporten plaatsvonden. Ik zou het buitengewoon apprecieeren als ik zèlf een dergelijk onderzoek kon leiden, maar zou toch ook al heel blij zijn, als er andere onderzoekers, die neutraal tegenover het medium stonden, een positief verslag konden leveren. Zooals nu de séances verliepen — of geheel zonder controle, in onbegrensd vertrouwen op den heer M., òf met een controle, waaromtrent slechts uit de tweede hand berichten te verkrijgen zijn, zonder het noemen der verantwoordelijke personen, zonder détails, spijt het mij te moeten zeggen dat zij totaal nutteloos waren en geen overtuigende kracht bezaten. Behalve dan voor degenen, die door hun enthousiasme reeds van te voren overtuigd waren.

DE „GEESTEN" DER SEANCES EN HUN OPENBARINGEN

Laten wij elkaar goed begrijpen. De scheiding tusschen „animisme en spiritisme" loopt m. i. niet zoodanig, dat de animisten weliswaar de parapsychologische feiten aanvaarden, maar deze als uitingen van stoffelijke protoplasma-moleculen der hersenen beschouwen, zoodat zij dus in den grond materialisten zouden zijn, die meenen dat de geest, met al zijn normale en paranormale eigenschappen bij den dood ophoudt te bestaan. Het is mogelijk dat er zulke onderzoekers zijn ; als ik hem goed begrijp is dit de opvatting van Sudre in zijn, als overzicht van het feitenmateriaal onovertreffelijk werk : „Introduction à la métapsychique humaine", en ook Richet vertoont neiging dit standpunt in te nemen. Ik kan er mij in het geheel niet mede vereenigen. Zelfs de verschijnselen van het normale zieleleven acht ik evenmin te verklaren uit de structuur der hersencellen als een symphonie van Beethoven uit de structuur der bij de uitvoering noodige muziekinstrumenten. Bestudeer ik nu de merkwaardige paragnostische en parafysische verschijnselen, dan wordt de overtuiging, dat des menschen geest in wezen onstoffelijk is, bij mij tot zekerheid. Als noodzakelijke consequentie daarvan — om met Nietzsche te spreken „Ich zog den Schluss, jetzt aber zieht der Schluss mich" — aanvaard ik het individueele, geestelijke voortleven buiten, alsook na den dood van het lichaam. Maar, dat nu ook het den dood overlevende geestelijke principe in staat is zich door middel der mediums in de stoffelijke wereld kenbaar te maken is geenszins een daaruit voortvloeiende consequentie, is slechts een **mogelijkheid**, die ik eerst danig bewezen zou willen zien. Ik zal niet ontkennen dat dit laatste probleem mijn belangstelling heeft, maar het is voor mij geenszins een vraag van primair, van principieel belang. Mijn inzichten omtrent het wezen van den menschelijken geest staan en vallen er niet mede. Deze berusten op m. i. vrij wat steviger gronden dan de uiterst twijfelachtige en voor velerlei uitleg vatbare resultaten van séances.

Dit dus vooropgesteld, kunnen wij de vraag, of de overledenen zich door mediums kunnen openbaren, misschien gemakkelijker sine ira et studio met spiritistische tegenstanders bespreken.

Hoe plegen zich in den regel de „geesten der overledenen" — vergeet vooral de aanhalingsteekens niet, zetter — te openbaren op de séances, de duizenden, de tienduizenden séances, die jaarlijks door de spiritisten plegen te worden gehouden ?

Een persoon, die in een van den normalen staat van bewustzijn afwijkenden toestand, de z.g.n. „trance" verkeert, houdt een toespraak, doet mededeelingen, geeft antwoorden op vragen. Of wel hij schrijft, veelal

zelf niet wetend wat hij schrijft (automatisch schrift), of wel dergelijke mededeelingen komen met behulp van een tikkende tafel of door aanwijzingen van de letters van het alfabet. Deze mededeelingen heeten dan van de geesten der overledenen afkomstig te zijn, en de aanwezigen gedragen zich alsof zoo'n overledene in hun midden aanwezig was. En nu geldt zeker voor de meerderheid, ja voor de overgroote meerderheid der dusgenaamde séances, dat van de inmenging eener dusgenaamde vreemde intelligentie niets blijkt. De ideeën, die de pseudo-geest verkondigt, zijn in den regel (ja ik ben voorzichtig geworden, om het verwijt van generaliseeren te ontgaan, maar het zal mij wel niet lukken) die van de deelnemers aan den kring, de taal die hij spreekt is (in den regel) die van het medium, ook als hij zegt tot een vreemde nationaliteit te behooren. Hij weet (in den regel) niets meer dan ook het medium of de aanzittenden weten.

Voelt men den „geest" wat aan den tand, dan faalt hij, en trekt zich meestal vrij gauw onder een of ander voorwendsel terug. De vele onjuiste en vaak zelfs absurde beweringen, die op deze wijze verkregen zijn, hebben zelfs aanleiding gegeven tot een aparte hulptheorie, die der „spotgeesten", die een tijdlang in de spiritistische kringen zeer en vogue was.

Ik zal dit alles met eenige voorbeelden toelichten : Op een der séances, die ik bijwoonde, nu al vele jaren geleden, verscheen de „geest van een pastoor". Daar de kring uit vrijzinnig christelijk denkende menschen bestond, hield hij een sterk ethisch gekleurde, verdraagzaamheid ademende toespraak. Het kostte hem blijkbaar niet de minste moeite zich door middel van het medium uit te spreken. Maar o wee toen ik hem vroeg nu ook eens te toonen dat hij toch zeker zijn Latijn nog niet vergeten was ! Eerst kwamen de gewone uitvluchten : plotseling was het medium moe geworden ! Op mijn aandringen produceerde hij ten slotte : „Te deum laudamus !" — Toen was hij „au bout de son latin !" Wie zal mij kwalijk nemen, dat ik aanneem, dat de geest van den pastoor alleen in de verbeelding van de aanzittenden bestond ? Toch zeker alleen een drie dubbel overgehaalde spiritist !

Een bijzonder komische coïncidentie geschiedde kort daarop. Op een séance bij den heer X verscheen geregeld de geest van Multatuli. De heer X was een nogal sterk van het gewone type afwijkende spiritist. Hij was onmiddellijk uit de vrij-denkers beweging overgegaan tot het spiritisme en had zich een zeer zonderling aandoend eigen systeem uitgedacht, een mengelmoes van Multatulianisme en spiritisme. De geest van Multatuli hield ook lange wijsgeerige bespiegelingen, die ongeveer tot de „Ideeën", die hij gedurende zijn aardsche leven produceerde, ston-

den als suikerwater tot champagne. Hij was op het oogenblik bezig met „het zeven en tachtigste bewijs dat er geen god bestond" — en als de vorige zes èn tachtig van hetzelfde gehalte waren als dit, dan waren er zeker nog heel wat meer noodig !

De ironie van het lot wilde, dat ik den volgenden avond bij de familie Y een séance bijwoonde. Er kwam toen niet veel bijzonders, maar na afloop nam de vriendelijke gastvrouw mij apart en zeide : wat jammer dat U niet gisteravond geweest bent ! Toen verscheen hier de geest van Multatuli. Het was aangrijpend ! De man werd verteerd van berouw over al die goddelooze boeken die hij geschreven heeft. Hij waarschuwde een ieder ze toch vooral niet te lezen ; ten slotte vroeg hij ons met hem te bidden en ging toen getroost heen. Tableau !

Een andere kring deelde mij mede, dat in hun midden reeds geruimen tijd geregeld de geest van den heer N. verscheen. De heer N. was het type van het oude, stoere volk der Delianen, een dergenen die het het eerst aan de Oostkust van Sumatra tabak plantten, en de moerassige wildernissen aldaar omschiepen in een welvarende streek. Niet altijd met een hand die zoo zacht was als die van een jonge-juffertje, dat dient erkend. Dat het Delische leven vaak ruw en ignobel was (de laatste tientallen jaren is de toestand enorm verbeterd), dat de koelies niet altijd even zachtaardig en rechtvaardig behandeld werden, wie, die eenigszins met de geschiedenis dezer landstreek op de hoogte is, zal dit tegenspreken ? Maar het deed toch wel heel vreemd aan, dat de heer N. zich na zijn dood bleek veranderd te hebben in een soort sentimenteel oudje, dat niets anders deed dan tranen storten en berouw hebben over zijn, in der daad zeer groot aandeel in de exploitatie der Oostkust. Mijn zegsvrouwe bleek ook wel een beetje heel verwonderd toen ik haar mededeelde, dat de heer N., alhoewel hoogbejaard, nog tot de levenden behoorde ; zij wist met het geval niet erg best raad.

En nu houd ik vol ; ofschoon ik natuurlijk generaliseer — dat het overgroote deel der spiritistische séances ditzelfde karakter draagt. De verschijnende geesten zijn geen eigen persoonlijkheden, maar matte afspiegelingen van den geest der aanzittenden.

Menigeen zal mij dit tegenspreken en aankomen met voorbeelden, dat wel degelijk de geesten meeningen verkondigden, die met de sympathieën van den kring in tegenspraak waren. Voorzeker ! En dan zal al heel gauw blijken, hoe mat, met welke licht te weerleggen gemeenplaatsen deze afwijkende meeningen werden voorgedragen, hoe spoedig de geesten zich laten terechtwijzen of weerleggen ! Nemen we als voorbeeld maar de vele (pseudo) geesten die aan de beroemde zieneres van Prevorst verschenen ! Deze zelf was een totaal onwetend Protestantsch

boerinnetje; als er nu een Roomsch Katholieke geest verschijnt, die eerst met alle geweld hulp wil hebben van haar heiligen, och hoe weinig overredingskracht is er dan toe noodig om ze al heel gauw te overreden haar heil „alleen bij Jezus" te zoeken. Het onderbewustzijn van medium of kring werkt op de manier van een tooneelschrijver van middelmatige bekwaamheid, die de antipathieke karakters in zijn stuk steeds slap teekent, ze woorden in den mond legt die, min of meer handig gecamoufleerd, eigenlijk zeggen dat zij vinden dat ze zelf ongelijk hebben (heel anders dan bij goede schrijvers, die om met Schopenhauer te spreken „den duivel steeds zijn volle recht geven").

Het verschijnsel is universeel. De geheele spiritistische litteratuur, vooral als ze een eenigszins ethisch karakter aanneemt, is er van vervuld. Nog altijd zijn de „geesten", die bij de Fransche spiritisten verschijnen, reïncarnisten, die in Engeland en Nederland niet. Als zeer sterke staaltjes om mijn betoog te illustreeren haal ik aan een Duitsch spiritistisch geschrift tijdens den oorlog, waarin de geest verkondigde, dat de gesneuvelden nu ook verlof hadden gekregen om aan den oorlog deel te nemen. „Selbstverständlich (!) nur an deutscher Seite !" En in een zeer gewaardeerd Engelsch, spiritistisch werk wordt ons de belangwekkende mededeeling gedaan, dat de aanhangers van de heidensche en Mohammedaansche godsdiensten na hun dood zich in den regel al vrij spoedig tot het Christendom bekeeren !

Welke objectieve waarde wij dan ook moeten hechten aan de beschrijvingen van het leven na den dood, zooals die in talrijke spiritistische geschriften — ik doe maar een greep : „Een reis naar het hiernamaals", „The Lowlands of Heaven", „The Highlands of Heaven", „The Wisdom of the Gods", enz., enz. ? Volgens mijn overtuiging geen enkele. Al deze schilderingen verraden al te zeer hun oorsprong uit het wensch-karakter der spiritistische mentaliteit. Wanneer hemelsche hospitalen beschreven worden, waarin allerliefste verpleegsters snoezige baby's in snoezige wiegjes verplegen te midden van rozentuinen, dan zou ik haast tot de conclusie komen, dat Herodes de beste kindervriend was. De „hemelsche" tooneelen die zich in de „Highlands" afspelen doen mij maar al te veel aan een operette-hemel denken.

Nu staat het natuurlijk een ieder vrij dit alles wel verheven en schoon te vinden, maar men kome mij er niet mede aan dat ook maar eenig spoor van bewijs aanwezig zou zijn dat de werkelijkheid van het leven na den dood er zoo uitziet. De spiritisten klagen er wel eens over, dat zij door hun tegenstanders niet au sérieux genomen worden of bespot. Zij hebben in vele gevallen groot gelijk zich daarover te beklagen. Maar als men sommigen hunner aan den anderen kant ernstig hoort beweren, dat er in

de geestenwereld zooveel „straatjongens" zijn, die altijd maar weer dezelfde flauwe mop uithalen, n. l. zich voor anderen uitgeven, dan wordt de spot weliswaar niet gerechtvaardigd, maar toch begrijpelijk. De echte, aardsche straatjongen is ten minste een vrij wat geestiger, rapper type dan zijn overgegaan evenbeeld ! Nimmer is ons dan ook „van gene zijde" een ontdekking aangebracht, of een uitvinding. Wij arme aardelingen, met onze beperkte zintuigen, moeten dat maar zelf opknappen. Van Archimedes af tot Edison hebben vele groote geleerden der menschheid nut gebracht — terwijl zij op aarde leefden — ; waar bleven na hun dood de uitingen van hun genie — als zij dan toch in staat waren zich door mediums te uiten ? Door alle eeuwen heen hebben de genieën het menschdom met de schoonheid van hun scheppingen verrijkt ; na hun dood zwegen zij. Zij waren voor de aarde verloren, al zeg ik daarmee niet dat zij voor hen zelven of voor de „wereld" in uitgebreider zin verloren waren. Als nu en dan zich een hunner manifesteerde en zijn aardsche werk voortzette, bleef het steeds een tamelijk klagelijk product ! De arts, die in Bradley's geschrift „Der Goden Wijsheid" zeer trotsch beweert „Wij hebben groote doktoren aan deze zijde" produceert daarna over de therapie van den kanker eenige nietszeggende beweringen en haalt er een paar lang verouderde middelen bij ! (Hoofdstuk 33, Ned. vert. ed. C. A. Spin & Zoon, Amsterdam, 1929).

Nergens blijkt iets van een „hoogere" wereld. En het is misschien noodig het nog eens, voor de zooveelste maal, te zeggen, dat ik daarmede niet het bestaan van een „hoogere wereld", ja zelfs van „hoogere werelden", noch van „geesten", zelfs van „hoogere geesten" in principe wil ontkennen, maar er alleen den nadruk op leggen dat wij langs spiritistische methoden daarmede niet in aanraking komen.

DE BEWUSTZIJNSSPLITSING.

Bij de intellectueele manifestaties, die de mediums ten beste geven, hetzij in den vorm van trance-toespraken, van automatisch schrift of door alfabet of tafelbeweging, hebben wij, in de overgroote meerderheid der gevallen niet te doen met bedrog. Wij kunnen ze — over de uitzonderingen zullen wij het later hebben — globaal opvatten als uitingen van het onderbewustzijn van medium en aanzittenden in dien zin, dat er bewustzijnssplitsing optreedt. Het besef hiervan begint trouwens reeds bij de meeste, meer intellectueele spiritisten door te dringen. Het doet mij ten minste genoegen, dat in de brochure van Mr. de Laat de Kanter „Er is geen dood" herhaaldelijk met dit onderbewustzijn rekening wordt

gehouden, zij het ook lang niet in voldoende mate. Met name geeft hij blijk van een onvoldoende kennis van het wezen daarvan wanneer hij zegt: „dat ons onderbewustzijn alleen dan in werking kan treden als ons bovenbewustzijn of wel ons bewust denken ophoudt, bijv. in droomerigen of soezenden toestand." Bij een zich **niet** in trance bevindend automatisch schrijvend medium **kan**, volgens Mr. de Laat de Kanter derhalve geen sprake zijn van onderbewustzijn. (pag. 42, tweede druk). De heer de Kanter heeft hier het woordje **kan** met hoofdletters geschreven, waarmede echter niets anders gedemonstreerd wordt dan dat schrijver niet met zijn onderwerp op de hoogte is. Hierbij is nu juist eerst recht sprake van een eenvoudig geval van bewustzijnssplitsing, zooals iedereen weet die met de moderne psychologie bekend is. Men moet n.l. bewustzijnssplitsing niet verwarren met splitsing der persoonlijkheid, — het door de meeste spiritisten zoo verfoeide woord prosopopesis. Dit laatste is slechts een zeer bijzonder, ver doorgevoerd geval van bewustzijnssplitsing, en komt even zeldzaam voor als het andere verschijnsel algemeen is. Men kent al sinds tientallen van jaren in de psychologie het begrip „complexvorming". D. w. z. dat zich in den geest van ieder onzer groepen van intellectueele, gepaard met emotioneele, elementen bevinden, die min of meer een eenheid vormen, tot op grootere of geringere hoogte een geïsoleerd leven voeren en het onder omstandigheden ons (d. w. z. onze bewuste persoonlijkheid) danig lastig kunnen maken. Deze „complexen" kunnen voorkomen in alle stadiën, van bewust tot half bewust tot volkomen onbewust, en van zeer verschillenden omvang zijn; in het uiterste geval zijn zij geheel onbewust en omvatten een uitgebreid, tamelijk afgerond geheel, dat een soort schijn-persoonlijkheid vormt. Dat is dan prosopopesis. Maar zoover komt het zelden. Complexvorming van geringer omvang, en nog geheel vallende binnen het veld, dat wij gemakkelijk door eenige aandachtsinspanning binnen ons bewustzijn kunnen doen vallen, is een alledaagsch verschijnsel. Deze elementaire bewustzijnssplitsing is zoo gewoon, dat zelfs de hardnekkigste spiritist hierin geen geesten-inwerking zal willen zien. Als ik voor het eerst fietsen leer moet ik er mijn volle bewustzijn bij halen; mijn nog zeer ongecoördineerde bewegingen van handen en voeten moeten voortdurend gecontroleerd worden. Maar al heel gauw gaat dat alles „van zelf"; ik heb er mijn aandacht niet meer bij noodig. Er is een apart „fiets-complexje" in mij gevormd, dat heel knap zijn eigen werk doet, handig uitwijkt, eventueele dreigende evenwichtsverstoringen doelmatig compenseert, enz. zonder dat „ik", d. w. z. mijn centraal bewustzijn, er mij mede behoef te bemoeien; ik kan zelfs al fietsende een gesprek voeren, dat mijn aandacht hevig gespannen houdt. Mutatis mutandis geldt hetzelfde bij het

bespelen van een muziek-instrument, bij een voordracht die men herhaaldelijk heeft uitgesproken, enz. Ik herinner mij als een ervaring van mijzelf het volgende : Toen ik nog leeraar in de natuurlijke historie aan een H. B. S. in een onzer groote steden was, had ik het voorrecht les te moeten geven in een aantal gesplitste klassen, zoodat ik dezelfde les, ik meen vijf maal, moest afdraaien. Ik kende haar al heel gauw op mijn duimpje. En nu begon ik te merken hoe ik na een paar keer de les a. h. w. „van zelf" op zei, hoe ik onderwijl in staat was aan andere dingen te denken. En dit, ofschoon ik geenszins de les maar mechanisch opdreunde, integendeel steeds de noodige variaties aanbracht, nooit twee keer hetzelfde zeide en levendig kon vertellen. Dit is reeds een zeer eenvoudig voorbeeld van bewustzijnssplitsing ; een dergelijke complex-werkzaamheid kan dus niet alleen mechanische, maar ook wel degelijk intellectueele uitingen omvatten. Tooneelspelers, die vaak een rol hebben gespeeld, hebben hetzelfde . De rol wordt een stuk van henzelven, en wel een min of meer zelfstandig stuk, zoodat zij reeds bij het begin van hun optreden zich „er in" voelen komen, tijdelijk die persoon zijn, en zich, ook zonder dat zij zich van te voren alles overlegd hebben, hun gelaatsuitdrukking, gebaren, toon van de stem, aan de rol „aanpassen". Ze „laten zich gaan" en moeten dit zelfs doen als zij ras-tooneelspelers zijn. Een te sterke inmenging van hun echte persoonlijkheid maakt het spel gewrongen ; wanneer de splitsing eens een avond niet goed gelukt zijn zij niet in hun fort. Ook muziek, dansen, zelfs gewone doelmatige bewegingen kunnen bemoeilijkt worden als wij onderwijl te veel op onszelf letten.

Precies hetzelfde geschiedt nu bij de (intellectueele) geesten-manifestaties, alleen is hier de splitsing wat verder gegaan. Als overgangsverschijnselen vestig ik de aandacht op de secundaire persoonlijkheden die Staudenmaier beschrijft in zijn „Die Magie als experimentelle Naturwissenschaft".

Is het medium in trance, dan is meteen het gewone bewustzijn uitgeschakeld ; is dit niet het geval, dan kan het een gesprek voeren terwijl het automatisch schrijft, pianospeelt of schildert. En hierbij is het zeer goed mogelijk, dat zijn prestaties datgene, waartoe hij in zijn normaal bewustzijn in staat is, verre overtreffen. Het zou te ver voeren hierop volledig in te gaan.

Maar natuurlijk is het niet denkbaar dat het complex, de min of meer volledig afgesplitste pseudo-persoonlijkheid, b.v. een taal zou spreken, die het medium onbekend was. Nu hooren wij vaak beweren, dat dit wel het geval is. Met zulke berichten moet men uiterst voorzichtig zijn. Zonder te liegen kon mijn zegsman, dien ik boven aanhaalde, beweren, dat de „pastoor" Latijn sprak, en dat hij geen Latijn kende. Maar

het Latijn bepaalde zich dan ook tot eenige algemeene bekende woorden. Wij moeten dus wel weten, hoe ver dit spreken van vreemde talen ging. Ten einde weer niet in moeilijk te controleeren algemeene beweringen te vervallen zullen wij ons wederom tot het geval Melzer wenden. Ik hoorde dezen zijn moedertaal Duitsch, een Beiersch dialect, Deensch, Italiaansch, Hindi spreken. Maar wel merkwaardig dat twee Thibetaansche controle-geesten geregeld Duitsch spraken, — de een beweerde dit van een goeroe geleerd te hebben — zelfs zoo alsof het haar moedertaal was, en geen woord Thibetaansch. De controles Amakai en Kuradiasami beginnen met een formule in de Hindoe-taal, en spreken daarna lustig even volmaakt Duitsch als de heer Melzer. Heeft men nu weleens de proef genomen en gecontroleerd hoever het Hindoe-dialect van dien Hindoe ging ? B. v. door hem te verzoeken van een willekeurig aantal woorden, door het toeval uit een woordenboek gekozen, de Hindische vertaling te geven ? Dit liefst door een persoon die geen Hindi kent, om telepathie uit te sluiten. Ik vrees dat de kennis van het Hindi van onzen „Hindoe" treurig zou falen, en dat hij niet veel meer zou blijken te kennen dan een paar formules. Ik hoorde van iemand, die een andere séance dan ik van hem had bijgewoond, dat hij „Lissipan" had verzocht eenige Thibetaansche woordteekens neer te schrijven, dat het antwoord ontwijkend was en er niets werd geschreven.

Het lijkt heel wat, als men vele talen opnoemt, waarin het medium Melzer gesproken heeft. Mr. v. H. t. E. vraagt of wij kunnen aannemen dat hij zoo'n bijzondere taalkundige is ? Welnu, ikzelf ben heelemaal geen bijzondere taalkundige ; behalve mijn moedertaal kan ik alleen zeggen het Duitsch zeer goed te beheerschen, in Fransch en Engelsch mij matig te kunnen uitdrukken. Maar eenige formules of zinnen zou ik bovendien wel kunnen zeggen in Latijn, Grieksch, Spaansch, Italiaansch en Maleisch, en als ik er een beetje moeite voor over had zou ik nog wel een stuk of wat volzinnen in vijf of zes andere talen kunnen bijleeren. Zoo zou ik als talen-medium furore kunnen maken en een tegenstander van het spiritisme voor de keus kunnen stellen, mij òf als een taalgeleerd wonder, dat vijftien talen sprak, òf als een medium met een internationale geestenschaar voor te stellen, terwijl ik geen van beiden was.

Ik vind de talen-praestaties van het medium Melzer geenszins boven het vermogen van een intelligent man, die er een beetje inspanning voor over heeft.

Evenmin de verheven woorden, die „Hindoepriesters" spraken. Ik zelf ben het tamelijk wel met die woorden eens, maar moet men niet erkennen, dat het toch eigenlijk niet meer dan gemeenplaatsen zijn, die tegenwoordig onder verschillende categorieën van menschen, en met name

onder hen, die zich met het occulte bezig houden, zeer en vogue zijn ? Origineel zijn ze allesbehalve. En het is bekend, hoe het onderbewustzijn zich gaarne in gemeenplaatsen te buiten gaat. Het is deze bewustzijnssplitsing, die verschillende ziekten, de z. g. functioneele zenuwziekten, veroorzaakt. De moderne psychotherapie heeft hiervan een veelvuldig praktisch gebruik gemaakt in de verschillende vormen van psycho-analyse (Freud) ; psychanalyse (Stekel) ; individual-psychologie (Adler) ; psychokatharsis (Frank). Nu geeft de spiritist er, juist omgekeerd, de voorkeur aan zulke gevallen als geheele of gedeeltelijke „bezetenheid" op te vatten, aldus terugvallende in een soort van middeleeuwsche demonen-theorie. Wie zich, niet theoretisch, maar in de praktijk, met deze zenuwziekten, haar ontstaan, voortgang, verdwijnen, heeft beziggehouden, kan dit werkelijk niet au sérieux nemen. Nu haalt Mr. v. H. t. E. wel een zekeren Dr. Titus Bull te New York aan, die de zieken met behulp van een medium volgens deze theorie behandelt. Maar alleen de theorie, geenszins de behandeling is origineel. Juist het grondig bespreken en doorspreken van het zieleleven van den zieke is hier de methode ; daardoor wordt de isolatie der complexen geleidelijk opgeheven, de bewustzijnssplitsing verdwijnt en daarmede verdwijnen de ziekteverschijnselen. Welke methode men daarbij gebruikt is onverschillig. En in het geval van Mrs. Latimer, die waande door den geest van een overleden neef te worden vervolgd (anderen worden vervolgd door de communisten, de Roomschen, de vrijmetselaren, de Joden, zelfs door de advocaten of de Serviërs of door H. M. de Koningin !) kan ik de tact van den medicus, die op dit waanidee inging en dus den gemakkelijksten weg insloeg tot genezing daarvan, niet anders dan prijzen. Maar bewijs voor de waarheid der idee kan uit den goeden uitslag der therapie allerminst worden geput.

Summa summarum ! de gewone geesten-manifestaties, de „intellectueele verschijnselen" der séances zijn voor den psycholoog zeer interessante fenomenen, maar zij behooren niet tot de parapsychologie ; zij kunnen geheel verklaard worden door de partiëele bewustzijnssplitsing, een verschijnsel, dat in zijn geringere graden veelvuldig in het gewone leven optreedt, gedeeltelijk ook binnen den kring der ziekteverschijnselen valt, in den vorm waarin het bij de séances optreedt echter meestal niet pathologisch kan worden genoemd.

WAAROM DE GEESTEN-HYPOTHESE NIET VOLDOET

De heer Sparenburg betoogt in een, in deze aflevering opgenomen artikel, dat de geesten-theorie de eenige is, die alle occulte verschijnselen monistisch verklaart. Hij vergelijkt ze zelfs met de electronen-theorie in de physico-chemie, ongetwijfeld een der schitterendste werkstukken van den menschelijken geest. De electronen zijn nog in hoofdzaak hypothetisch te noemen, aangezien niet direct waar te nemen. Men voorziet ze van eenige eenvoudige, evenzeer hypothetische eigenschappen, maar hieruit laat zich nu de hoofdmassa der physische en chemische verschijnselen logisch afleiden, zoodat het kloppen der conclusies met de werkelijke uitkomsten van het onderzoek een grooten steun geeft aan de theoretische onderstellingen ; in dit geval zelfs zoo groot, dat elke ter zake kundige overtuigd is, dat het beeld, dat wij ons aldus van den bouw der materie maken, niet zoo heelemaal onjuist wezen kan.

Bij lezing van het stuk van den heer Sparenhurg kom ik tot de slotsom, dat onze opvattingen in oorsprong niet zoo heel ver van elkaar gaan, daarentegen in de verdere uitwerking zich hoe langer hoe meer van elkaar verwijderen. Mijn hoofdbezwaar tegen de geestentheorie is, dat zij al te gemakkelijk is, al te grif alles verklaart, maar de moeilijkheden eenvoudig wegschuift, ze zoo te zeggen laadt op de schouders van de geesten. Mijn bezwaar valt in hoofdzaak samen met dat van Sudre, in zijn „Introduction à la Métapsychique humaine", wanneer hij in de inleiding zegt : „Son grand tort est d'être une hypothèse paresseuse", waarbij wij het woord „paresseuse" het best door al-te-gemakkelijk, al-te-grif vertalen.

Laten wij eens, ter verduidelijking van mijn bezwaar, een analoog geval nemen. De meteorologie tracht de verschijnselen van den dampkring af te leiden uit bepaalde krachten en natuurwetten, en slaagt hierin, soms heel goed, vaak nog heel onvolkomen. Ik herinner mij, dat eens eenige jonge menschen meteorologische vraagstukken bespraken in het bijzijn eener eenvoudige, oude vrouw. Zij hadden het over de moeilijkheden, die nog steeds de theorie ondervindt om de vorming van regen te verklaren ; dat men eigenlijk nog niet met zekerheid wist waarom de hemel overdag blauw ziet, enz. De goede oude vrouw — we zullen haar tante Betje noemen — hoorde dit alles hoofdschuddend aan ; zij kwam tot de conclusie dat de heeren er niet veel van wisten (dit was niet heelemaal ten onrechte). Zij had een volledige verklaring, geheel monistisch, geheel afdoende. „Het is Onze Lieve Heer die dit allemaal zoo maakt, die is immers almachtig." Deze „verklaring" voldeed haar volkomen en

gaf haar groote rust en troost ; voor haar bestonden er verder geen meteorologische vraagstukken.

Iets dergelijks doet nu m. i. het spiritisme, wanneer het een groot aantal zeer raadselachtige verschijnselen nu eenvoudig verklaart door dat „de geesten het doen." Sommige spiritisten gaan hierin zeer ver. Telepathie geschiedt, doordat de geesten als een soort telegrambestellers fungeeren ; helderziendheid en de z. g. psychometrie (psychoskopie) komen tot stand, doordat de geesten aan het medium vertellen, wat voor zijn zintuigen verborgen is ; profetie, doordat de geesten vooruit weten, wat er gebeuren zal en dit den aardschen mensch influisteren. Deze, en nog vele andere verschijnselen zouden allemaal pogingen zijn van de geesten, om de menschen op aarde teekenen en bewijzen te geven, dat ze bestaan. Jammer maar, dat zij veelal zoo slecht lukken. Welnu, deze opvatting is volkomen analoog aan die van de goede, oude vrouw over de meteorologie. Zooals deze haar „onzelieveheer" zoo begiftigen de spiritisten hun „geestenvrienden" eenvoudig met al de eigenschappen, die ze noodig hebben om de raadselachtige verschijnselen te verklaren. Deze „kunnen dat allemaal doen" en daarmede is de zaak afgedaan. Deze methode is echter precies dezelfde als die van menig onecht verklaringsprincipe, die een geestig satiricus eens vergeleken heeft met een met gebraden appels volgestopte gans. De appels zijn niet in het dier aanwezig, maar : „das was man hineingetan, nimmt wieder man heraus."

Meestal spreken de spiritisten met niet veel hoogachting van de psychologie en het is uiterst gemakkelijk haar talrijke tekortkomingen op een hoopje te harken en aldus deze, nog in wording verkeerende wetenschap als een verzameling dwaasheden aan den buitenstaander te demonstreeren. De critiek heeft meestal niet heelemaal ongelijk, evenmin als het hoofdschudden van tante Betje over de meteorologie heelemaal ten onrechte was, maar... haar „verklaring" is een echte „dooddoener" van alle wetenschappelijk onderzoek. En evenzoo zal de parapsychologie nooit verder komen, als zij de geesten als verklaring (let wel, ik zeg : **als verklaring**) aanvaardt. M. a. w. de parapsychologie mag wel, zoo noodig, de geesten aanvaarden, maar ze nimmer gebruiken als „verklaring" der verschijnselen, integendeel als een onderdeel van het geheel der fenomenen, dat zelf nog het meest verklaring behoeft. Een voorbeeld : We zijn geen stap verder gekomen als we een voorspelling verklaren door een geest, die ze den profeet inspireert. We hebben eerder een stap achteruit gedaan. Een profeteerende geest is ons vreemder dan een profeteerende man.

Ik voor mij beschouw het spiritisme — let wel de leer in toto, niet het geloof aan voortbestaan of onsterfelijkheid — als een historische vergissing. Toen in 1848 de eerste spiritistische verschijnselen in modernen

vorm zich voordeden bij een ongeletterde Kwakersfamilie, had men zoo te zeggen nog geen notie van de tallooze parapsychologische krachten en vermogens in den levenden mensch. De beweging verspreidde zich in korten tijd over de geheele wereld en werd machtig, groeide echter geheel in een populairen vorm. Onbekend met de bewustzijnssplitsing, met de paragnosie, met de teleplastiek, wist men geen anderen raad met deze hoogst belangwekkende verschijnselen dan door ze aan de geesten der afgestorvenen toe te schrijven. Toen groeiden, als een echte „palma, qui sub pondere crescit" de psychologie en de parapsychologie, en het bleek, dat deze aan de geesten toegeschreven verschijnselen, voor het overgroote deel kon worden teruggebracht tot aan den levenden mensch eigen vermogens. Maar de psychische instelling, deze fenomenen alle in den vorm van „geestenmanifestaties" te gieten, bleef zich nog lang handhaven en handhaaft zich in de kringen der eigenlijke spiritisten nog steeds, vooral ook bevorderd door het feit, dat men door het projecteeren van een pseudo-geest (een bewustzijnssplitsing) de krachten van het onderbewustzijn veel gemakkelijker tot manifestatie brengt. Ik zou daarom, zoolang het mij alleen om studiemateriaal te doen is, geen enkel medium zijn „controle-geest" willen ontnemen : dat zou alleen schadelijk kunnen werken. „De geest zou boos weggaan" zeggen de spiritisten. „Door het herstel der bewustzijnseenheid zou de splitsing, en daarmede de onbelemmerde werking der paranormale krachten, worden opgeheven", zeg ik.

Deze historische uiteenzetting is meteen een antwoord op de vraag, mij nog kort geleden door een zeer belezen en door mij hooggeacht spiritist gedaan : waarom dan die onderbewuste afsplitsingen steeds het masker van een overledene plegen voor te doen ? Het is het gevolg van de hierboven beschreven „historische vergissing". Deze heeft nu eenmaal deze bepaalde sfeer geschapen. Deze is echter alleen geldig voor den tegenwoordigen tijd ; in vroeger tijden deden zich net zoo goed parapsychische verschijnselen voor, deze werden echter niet spiritistisch, maar overeenkomstig de toenmaals heerschende psychische sfeer geïnterpreteerd. Bij de oude Germanen, grootendeels nog een natuurvolk, waren het de „natuurgeesten"; bij de Grieken de goden en de lagere demonen ; tijdens de Middeleeuwen, welker psychische sfeer geheel theologisch geinfiltreerd was. waren het de heiligen, de engelen of de duivels. (Jeanne d'Arc, Faustsage). In onze burgerlijke sferen zijn het de geesten der familieleden ; in het eensdeels sterk traditioneele, anderdeels mystisch ingestelde China en Japan een mengsel van de geesten der voorvaderen en natuurgeesten.

Het is daarom wel heel erg ten onrechte, als Mr. van Holthe tot Echten het onderbewustzijn van „bedrog" beschuldigt als zijn complexen

den vorm aannemen van de geesten van afgestorvenen, familieleden of kennissen. Dit vloeit evenzeer voort uit de sfeer van de séance-kamer als het uit de sfeer van het tooneel voortvloeit, dat de tooneelspeler zich gedraagt als een koning en, als hij goed speelt, zich psychisch als koning voelt. Wie zou van hem willen eischen dat hij, op de toespraak : „Ik groet U, groote Koning" antwoordde : „Zeg, je weet toch wel dat ik Piet Pieterse ben en in het Westeinde woon". Straks is de groote tooneelkoning verdwenen, en Piet Pieterse is weer zichzelf, maar kan zich bij elke nieuwe voorstelling weer partieel in den grooten koning veranderen. Elke vergelijking gaat mank, zoo ook deze. De tooneelspeler verkeert niet in trance (wèl als hij echt in zijn rol is, in een gedeeltelijke trance) en de splitsing is dus bij het medium volkomener — en dus veel verder in het onderbewustzijn reikend — dan bij hem.

Resumeerend kom ik tot de conclusie, dat de intellectueele verschijnselen van het spiritisme (behalve enkele uitzonderlijke gevallen, waarover wij het later zullen hebben) alle kunnen worden teruggebracht tot twee, bij den levenden mensch geconstateerde verschijnselen : paragnosie plus bewustzijnssplitsing. DIT IS DE WARE ELECTRONENTHEORIE VAN DEN PARAPSYCHOLOOG, en zij is wel een theorie die ons verder brengt doordat zij uit het eenvoudigere (daarom nog niet het eenvoudige) het meer samengestelde logisch weet af te leiden. Dat hiermede het mysterie van den mensch het grootste wordt, ik zal het tegenover den heer Sparenburg niet ontkennen. Wat zijn verdere uiteenzettingen betreft, behoef ik hem niet te bestrijden, ik heb reeds betoogd, dat ook mijn meening geenszins is, dat „als hij sterft van dit alles niets overblijft."

Ten einde dit artikel niet overmatig lang te maken, zal ik niet de paraphysische verschijnselen op dezelfde uitvoerige wijze behandelen. Deze zijn m. i. evenzeer te verklaren zonder de hulp van geesten in te roepen, n.l. uit een combinatie van bewustzijnssplitsing en teleplastische projectie. Gaarne zal ik hierover later nog eens uitweiden. Deze leer komt hierop neer, dat onze gedachten, voorstellingen, herinneringsbeelden, fantasieën in zekeren zin reëel zijn, en onder bepaalde omstandigheden dit ook in den meer letterlijken zin des woords kunnen worden, zoodat zij ook voor anderen voel-resp. zichtbaar worden, het zelfs mogelijk is ze te fotografeeren of, ook zich op andere wijze realiseerend, aanleiding kunnen geven tot beweging van voorwerpen schijnbaar zonder aanraking. Nemen wij b. v. een oogenblik aan dat er echte extra's bestaan (ik voor mij twijfel daar nog aan) dan is het een zeer opvallend verschijnsel dat deze lichtbeelden meestal de letterlijke reproductie van een reeds bestaand portret zijn. Reden genoeg om aan te nemen, dat het portret, en niet de geest van den overledene de oorzaak is van het ontstaan van deze „extra" ;

hetzij — bij bedrog het materieele portret, hetzij — bij een echt verschijnsel — het herinneringsbeeld van een portret bij een levende.

Het „apport" is een, nog volkomen raadselachtig verschijnsel, maar wij weten nog in de verste verte niet, welke parapsychische krachten hierbij in het spel zijn. Maar ook al weer ; wij doen een stap achteruit, als wij meenen dit raadsel ook maar iets nader tot zijn oplossing te hebben gebracht, als wij nu den geest van onzen grootvader daarvoor verantwoordelijk stellen. Deze vervult dan eenvoudig dezelfde rol als de „onzelieveheer" van tante Betje. Beiden zijn een „refugium ignorantiae" (schuilplaats onzer onwetendheid) en het is veel beter onze onwetendheid ruiterlijk te bekennen dan ze in een dergelijke schuilplaats onder te brengen waar ze rustig kan blijven wonen.

HET AANDEEL DER DOODEN.

Uit het voorgaande zal de lezer misschien besluiten, dat ik alle verschijnselen van het occultisme nu verklaarbaar acht door bewustzijnssplitsing plus paragnosie wat de intellectueele, uit bewustzijnssplitsing plus teleplastische projectie wat de physische betreft, m. a. w. dat ik honderd procent animist ben. Ik heb echter tot nu toe opzettelijk een aantal gevallen uitgezonderd, waarbij ik wel degelijk meen te moeten aannemen, dat geesten — ik aarzel of ik hier al dan niet aanhalingsteekens moet zetten — een rol spelen. Wel zijn dit groote, zeer groote uitzonderingen, misschien slechts een fractie van een procent van het totaal der occulte verschijnselen ; en zij zijn niet de meest eenvoudig gebouwde, waarbij we dus bij onze verklaringen van zouden kunnen uitgaan, maar integendeel de meest samengestelde, tot welker verklaring we juist vele elementen noodig hebben. De heer Sparenburg heeft in zijn artikel deze kategorie in het kort opgesomd. Ik zou zijn lijstje niet in toto over willen nemen. Als bijv. werkelijk geconstateerd is, dat bij sommige sterfgevallen muziek objectief hoorbaar werd, (dus niet in het oor der aanwezigen alleen, maar werkelijk als luchttrillingen, die we desnoods per gramofoon zouden kunnen opnemen) dan zijn we alweer geen stap verder gekomen met de onderstelling, dat de geesten muziek maken. Maar laten we niet te zeer in details vervallen. Ik erken, dat onder de door den heer Sparenburg opgenoemde verschijnselen er eenige zijn, die het eenvoudigst, natuurlijkst en volledigst zijn te verklaren als wij een zekeren invloed, uitgaande van afgestorvenen, aannemen. Ik zeg niet dat de fenomenen niet animistisch verklaard zouden kunnen worden ; dat is inderdaad mogelijk. Maar de verklaring uit parapsychische krachten der levenden is sterk gewrongen

en bevredigt niet. Ik ben n.l. geen absoluut voorstander van den regel, steeds met een minimum van verklaringsprincipes te moeten uitkomen en slechts dan een nieuw principe in te voeren, als de oude absoluut falen. Deze methode moge in de natuurkundige wetenschappen volledig toepasselijk zijn, in de biologische, psychologische, historische, parapsychologische, zelfs ook in de medische, komen wij er niet mee uit. In deze voldoet het veel beter, een bepaalde groep verschijnselen te organiseeren rondom een nieuw centrum als middelpunt, dan tot het uiterste toe oude verklaringsprincipes toe te passen. Zoo verwerp ik b. v. ten eenenmale het beginsel, een tijdlang en vogue geweest bij een bepaalde groep parapsychologen, om de telepathie als eenige en aleenige verklaring te laten gelden. Zij konden er ten slotte mee uitkomen, maar wat moest het begrip niet worden gewrongen, en uitgerekt, om alle groepen van fenomenen te dekken !

Ik voor mij geef dus op sommige punten de spiritisten in principe gelijk ; bij nadere uitweiding zal echter weer een geweldig verschil in opvatting voor den dag komen.

Als uitgangspunt onzer bespreking diene de „spookverschijning", die nog niet in het systeem der verschijnselen de juiste plaats heeft ingenomen die haar toekomt. Men kent het verschijnsel : een menschelijke gedaante wordt, vaak jaren en jarenlang, op een bepaalde plaats waargenomen. Zij volvoert een kleine serie handelingen, veelal steeds dezelfde. Het is meestal niet mogelijk psychisch contact met haar te krijgen. Het kan dan somtijds worden nagegaan, dat het de verschijning moet wezen van een, vaak lang geleden gestorven mensch, die veelal onder bijzondere omstandigheden — b. v. door een gewelddadigen dood — uit het leven getreden is.

Hebben wij hier nu te doen met den „geest" van dezen overledene, d.w.z. met zijn integrale persoonlijkheid ? Ik geloof het niet. Daartegen pleit het mechanische, het wezenlooze, dat het geheele optreden van het spook kenmerkt. Het lijkt veel meer op een slaapwandelaar, op een van zichzelf niet bewuste, op iemand die in een droom handelt ; bijna zouden wij zeggen : op een filmbeeld van den overledene.

Deze vergelijking met het filmbeeld dient nader te worden uitgewerkt. Wanneer ik b.v. van generaal Foch na zijn dood een filmopname zie (b.v. hoe hij een officier decoreert), zie ik een beeld zijner lichamelijke persoonlijkheid, misschien hoor ik tegelijkertijd zijn stem ; hij volvoert een reeks —, steeds dezelfde — handelingen. Ben ik nu werkelijk met de persoon van generaal Foch in contact geweest ? Geenszins. Het leert mij niets omtrent dezen momenteelen toestand van generaal Foch in het hiernamaals. Het kan mij slechts inlichten omtrent iets wat

hij tijdens zijn leven deed. Hij „verschijnt" in het uniform dat hij op aarde droeg, maar als ik in de meening zou verkeeren, dat ik met de integrale persoonlijkheid van den Franschen maarschalk te doen had, zou ik zijn gedragingen toch wel heel zonderling moeten vinden. Ik kom dan ook alleen in aanraking met een bepaald „afgesplitst complex" van Foch, nu echter niet een psychisch, maar een materieel complex, dat met behulp van filmtoestel en gramofoon is vastgelegd. Op analoge wijze kunnen wij ons de spookgestalte verklaren ; het mechanisch doodsche in haar geheele wijze van doen ! Ook hier bewijst ons weer de theorie der bewustzijnssplitsing dat zij is de „ware electronen-theorie van den parapsycholoog". Het is een, onder nog onbekende omstandigheden, maar vermoedelijk onder den invloed van een hevige emotie (de gewelddadige dood) geprojecteerde afsplitsing van den overledene.

Deze beschouwing : dat ook bij een overledene zich bewustzijnssplitsing kan voordoen, dat bepaalde complexen geprojecteerd kunnen worden, werpt meteen een licht op een groot aantal verschijnselen, waarbij een aandeel der dooden voor den onbevooroordeelden onderzoeker zeer waarschijnlijk is. Telekinesie b.v. bij of in onmiddelijke aansluiting aan sterfgevallen. Alleen zie ik in de voor het meerendeel doellooze bewegingen van voorwerpen geen bewuste pogingen van den overledene om zich met de levenden in contact te stellen, maar veeleer het zich losmaken van tot nu toe gebonden psychische krachten — een soort psychisch ontbindingsproces dus, dat dus al spoedig na den dood zal ophouden.

Wat gecompliceerder en moeilijker te beoordeelen zijn de intellectueele verschijnselen, wanneer deze (bij uitzondering) duidelijke bewijzen geven dat een overledene een aandeel daarin moet hebben. Bij mevr. Piper dunkt mij dat b.v. herhaaldelijk het geval. Wel kunnen zij gecombineerd zijn met gepersonifieerde bewustzijnssplitsingen van het medium — als hoedanig b.v. de z.g. „controlegeesten" moeten worden aangezien. Bij mevr. Piper heeft men b.v. haar controle „Dr. Phinuit" nooit kunnen identificeeren, en, ofschoon hij een Fransch geneesheer geweest zou moeten zijn, bleek zijn kennis èn van Fransch, èn van de geneeskunde miniem. Maar bij andere figuren is dat anders. Zij vallen onder de categorie van den heer Sparenburg : identiteitsbewijzen van overledenen, onbekend aan het medium. Zij vormen de beste argumenten van het eigenlijke spiritisme. Eigenlijk zijn eenigste sterke argumenten. Het blijkt, dat het medium een aantal herinneringen weet te produceeren, die alleen afkomstig kunnen zijn uit het bewustzijn van den met name genoemden overledene. In dat geval acht ik alle pogingen ter verklaring uit cryptomnesie, samengestelde telepathische verbindingen, aansluiting aan een cosmisch reservoir, niet meer dan min of meer geforceerde noodsprongen. Maar ook

hier treedt ons geen integrale persoonlijkheid tegemoet. Wat van waarde is in deze manifestaties, we zouden het het best kunnen beschrijven als „een stel herinneringen". Zoo echt levendig, frappant, als de mededeelingen zijn, als zij betrekking hebben op het afgeloopen aardsche leven, zoo vaag, tegenstrijdig, onwezenlijk worden zij, als men iets tracht te weten te komen omtrent den waren toestand waarin de ziel nu verkeert. Alles draagt een zeer aardsch karakter, dat door de overplanting van verhoudingen, die op aarde zin hebben, in „hemelsche sferen", waarin ze geen zin hebben, iets merkwaardig absurds verkrijgt. Ik herinner maar aan de beruchte cafés in den hemel, en aan het gestorven jongentje dat gauw een fiets krijgen zal.

Dergelijke, op aardsche verhoudingen gebaseerde en nochtans op velerlei en vaak zonderlinge wijze vervormde voorstellingen, kennen echter ook wij, uit ervaring, uit onze droomen. Waarmede wij dan ook, in dergelijke gevallen, in aanraking komen, geloof ik het best te kunnen karakteriseeren door de woorden : „met de droomcomplexen der overledenen". Zijn deze nu vrij, afgesplitst, analoog aan de spookgestalte, of hangen zij nog met de centrale persoonlijkheid der overledenen samen ? Dit is een vraag, die pas door langdurig onderzoek, en eventueel door het in aanraking komen met een nieuwe categorie van verschijnselen in positieven of negatieven zin zou kunnen worden beantwoord. Er is nog veel onaf in de parapsychologische wetenschap, veel onzeker, veel voorloopig. Dit is echter geen nadeel, maar een voorrecht. Het is een grootsche belofte voor de toekomst.

DE ETHISCHE VRAAG.

De heer Sparenburg stelt ons een vraag van ethisch gehalte, n. l. of wij het niet aannemelijker vinden dat al deze verschijnselen een bepaald doel hebben, n. l. een bewijs te leveren voor het voortbestaan na den dood, dan dat wij hier met de uiting van diverse krachten zonder meer zouden te doen hebben. Laten wij voorzichtig wezen zoo anthropocentrisch te denken ! Een naieve opvatting stelt ook de meteorologische verschijnselen in dienst van den mensch : de regen dient om de akkers vruchtbaar te maken, het onweer om de atmosfeer te zuiveren, de vorst om het ongedierte te doen doodvriezen, enz. Men vergeet bij deze theologisch-teleologische bespiegelingen de aardbevingen, de tornado's, de watersnood, de oogstmislukking door de droogte, enz. Onze wereld is nu eenmaal niet zoo „lief" ingericht.

In gemoede, zooals het in deze wereld toegaat, is dat er nu wel naar om te kunnen gelooven dat duizenden vriendelijke, hulpvaardige geesten

te allen tijde om ons heen bezig zijn om ons te beschermen en te waarschuwen ? Het is inderdaad wel erg roerend als men een plaatje ziet, waarop een „beschermgeest" kinderen, die aan den rand van een afgrond een vlinder najagen, voor ongeluk behoedt. Ik heb eens een spiritistische dame enthousiast hooren uitroepen, dat het inderdaad zoo was. Maar de drommen kinderen, de legers kinderen, die in kokend water of in kokende soep vallen, die heete koffie, loog of vergif drinken ? En waarom blijft het overgroote deel der moorden ongestraft ? terwijl er dan toch zeker „geesten" bijgeweest zouden zijn, die den moordenaar zouden kunnen aanwijzen. En waarom... maar er zou geen eind aan de waaroms zijn, en ik zal alleen daarom niet verder gaan, omdat er zeker evenzeer geen einde zou komen aan tallooze uitvluchten om dit alles goed te praten.

„Er is geen dood" juicht de spiritist, en leert dat de doode zoo ongeveer zijn aardsche leventje voortzet, alleen veel knusser en aangenamer. De doodsangst, dit diep al het levende ingeschapen instinct, is hem het product van onwetendheid. Waarom hebben dan de dieren ook doodsangst, die zijn toch niet „verkeerd ingelicht" ; zij zijn noch bang gemaakt met de hel, noch kan het materialisme hen wijsgemaakt hebben dat de dood vernietiging is.

De occultist erkent het geweldige, het ontzaglijke van den dood. Hij is voor hem niet de vernietiger van de ziel, maar toch de vernietiger van de wereld voor de ziel. De dood, soms „der böse Thanatos" kan meedoogenloos ons van het liefste scheiden, kan onze heerlijkste hoop verpletteren ; als „goede dood" kan hij menigeen verlossen van een leven, dat een kwelling geworden is. Maar altijd is hij voor alle zielen de groote inkeer, het groote gericht, dat in den grond een zelf-gericht is, waaromtrent reeds de oude Egyptenaren hun grootsche, mysterieuse visies uitbeeldden.

De parapsycholoog, alles behalve een alles-weter, erkent voor alles ook hierin het groote Raadsel, en het is niet op de séances dat de Sphinx haar zwijgen verbreekt, om een gemoedelijke veelpraatster te worden.

AAN Mr. C. P. VAN ROSSEM.

Met belangstelling las ik Uw betoog, waarin gij, volgens Uw boek overtuigd spiritist, ons spiritisten in Nederland er op wijst, dat wij, van wetenschappelijke controle en de onderzoekingen der parapsychologen geen kennis van zaken nemende, blind goedgeloovig alleen aan kinderlijk geleuter en gezelschapsspelletjes doen, waarbij een der furieuse spiritisten, met behulp van een Duitsch apport-medium, apporten doet re-

genen van kleine, bewerkte objecten, die bij duizenden op de Ponte Vecchio en in de Rue de Rivoli voorkomen.

Daar ik de eer geniet van als de furieuse spiritist op te treden, bij wien dat „spelletje" gespeeld werd, wil ik vriendelijk enkele opmerkingen maken over het stuk van den heer van Rossem. Een vriend, die ons onze feilen toont is zeer prijzenswaardig handelende, maar ook bij dat berispen moet die vriend enkele regelen in acht nemen. Hij moet komen met argumenten, niet met enkele epitheta, die hij zijn mede-spiritisten naar het hoofd werpt, gelijk hij doet, behalve mij, aan de heeren Gouka en de Laat de Kanter met namen. Wordt er bovendien geoordeeld over iets, wat men zelf niet bijwoonde, dan maakt men soms wonderlijke flaters. Zoo Mr. van Rossem in zijn onkundig oordeel over de séances van het medium Melzer.

Er zijn wel menschen die meenen te kunnen oordeelen over iets, dat zij zelf niet bijwoonden, maar dan moeten zij hun licht opsteken bij deskundigen, die meermalen aanwezig waren. Uit het door Mr. van Rossem geschrevene blijkt zonneklaar, dat hij dat niet deed. Melzer is in de eerste plaats trance-medium en zijn trance-toespraken zijn zeer interessant. Mr. van Rossem, die de parapsychologie zoo hoog zegt te stellen en zijn mede-spiritisten verwijt, dat zij die wetenschap negeeren, heeft hij kennis genomen wat over Melzer geschreven is in het „Zeitschrift fuer Parapsychologie" Juli 1929, waarin door den heer Overste Schuppe, plaatsvervangend voorzitter van de Duitsche vereeniging voor wetenschappelijk occultisme te Berlijn, o. a. vermeld wordt, dat op 15 April 1929 professor Hans Driesch uit Leipzig een bijzondere controle-zitting van Melzer bijwoonde, waarin o.a. rozen en steenen werden geapporteerd ? Zou Mr van Rossem durven schrijven, dat Prof. Driesch toen gezelschapsspelletjes bijwoonde ? Zeer terecht zegt de heer Schuppe : Eminente onderzoekers vinden de trance-voordrachten nog „veel beteekenisvoller dan de physische verschijnselen". Heeft de heer van Rossem gelezen, wat Dr. Sünner daar zegt, dat hij in October 1928 een séance bijwoonde bij Melzer, waar hij handen en armen controleerde en Melzer in trance kleine bonte steenen en frissche lelietjes van dalen apporteerde ? Heeft Mr. van Rossem gelezen het rapport van den heer ingenieur Horra in de „Sphinx" van 1906, bladz. 225 — 232 en over de rozen-apporten, die Melzer kreeg bij Prof. Deegener in Lichterfelde of de verschillende stukken over Heinrich Melzer in de „Transactions of the British College of Psychic Science" van Juli 1922, Juli 1923 en April 1927 met stukken van Prof. Schröder te Berlijn over bloemenapporten met Melzer in de Bülowstrasse te Berlijn ? Mc Kenzie zegt o. a. dat sommige berichten der trancetoespraken in hoog klinkende heldere taal en dikwijls met groote kracht

geuit werden, dat de vorm zeer indrukwekkend was en ze waren dikwijls vergezeld door Oostersche wijsgeerige gedachten van een geestelijk karakter. Dat bij één gelegenheid b. v. sprak een Italiaansche controle (28 Oct. 1926). Deze controle sprak gedurende langen tijd en, zegt een deskundig lid van de College, met een klemtoon en zeggenswijze, als een Duitscher zelfs na lange studie niet aan de Italiaansche taal kan geven. Deze deskundige voegt er bij : „Ik had goede kennis en ervaring in het vergelijken van de talen, wat de uitspraak betreft, en dit feit trof mij geweldig". Zooverre wij weten kent Melzer slechts weinig Italiaansche zinnen. De heer L. Gunther Schwerin uit Wiesbaden schreef een zeer interessante brochure over het mediumschap van H. Melzer. Heeft Mr. van Rossem die brochure gelezen ? Hij doet uitkomen dat b. v. de controles Amakai en Kuradiasami beginnen met een formule in een Indische taal en daarna Duitsch spreken, diep godsdienstig, verdraagzaam, van hooger weten getuigend, zonder dogma's. „Of gij Hem God noemt, Brahma of anders, hoe ook, Hij is steeds de Eene, die zich slechts onder verschillende namen, die hooger of lager weten of kennen van Zijn Wezen vormen, verbergt. Alle wegen voeren ten slotte tot Hem. Gij allen zult eens bij Hem zijn".

Eens, zegt de heer Gunther Schwerin, was Melzer met anderen bij de weduwe van den vriend van den schrijver, toen hij in trance kwam en zijn gelaatstrekken om den mond begonnen de trekken weer te geven van den gestorvene (transfiguratie). Hij noemde den liefdenaam van zijn vrouw Marga. De controle Lizzipan zeide toen : Hij (die gestorvene) kan het zelf niet doen maar hij zendt U dit. Een greep in de lucht, en om de gastvrouw en de plaats,waar zij zat, viel een regen van dauwfrissche vergeetmijnietjes. Lizzipan zeide, dat zij van het kerkhof kwamen. Het graf van den overledene was daarmede beplant en den volgenden dag waren daar van die bloemen verdwenen. Ook Mc. Kenzie zegt, dat bij Melzer, als hij onder controle was, buitengewone veranderingen der gelaatstrekken voorkwamen, als ware hij een Chinees of Thibetaan, zooals meerderen opmerkten.

Een bericht van mevr. Messer-Platz in het „Wiener Journal" van 26 Januari 1930 meldt, dat zij en haar echtgenoot, Prof. A. Messer te Giessen, te Wiesbaden op een séance met Melzer waren, dat door Melzer ononderbroken verschillende geesten van overledenen spraken, zooals zij zelf zeggen, of, naar anderer verklaringswijze verschillende persoonlijkheden, waarin zijn onbewuste ik zich splitst, die niet slechts door houding, stem, tongval, dialect en gebaren maar ook door het spreken van vreemde talen en het schrijven van vreemd schrift en door het aanbrengen soms van veranderingen in het lichaam van het medium Melzer, zich kenmerkten.

Bij de buitengewone bekwaamheden, die het medium Melzer toont, waaronder ook de apporten voorkomen, is het een reden, dat de wetenschap ook hier weer voor de vraag staat : is het splitsing van het ik of is het bezetenheid ? zegt mevr. Messer.

In het Maart nummer 1930 van het „Zeitschrift für Parapsychologie" komt weer een stuk voor over Melzer van den heer Hans Schubert uit Halle aan de Saale, waarin behandeld worden séances, in het vorig jaar daar gehouden, waarbij o. a. bij het eten van een kers Melzer in trance geraakt en, terwijl Lizzipan zich openbaart, elf steenen, waaronder een Karneol van 15 Mark waarde, neervallen.

Mr. van Rossem vindt het bewerken door geesten van sommige steenen niet erg aannemelijk en zoekt „het occulte, het verborgene, eerder in de zakken van het medium". Met deze quasi-geestige woordspeling legt hij onbewezen en ongegrond Melzer bedrog ten laste. Dit medium is herhaaldelijk te Londen, Berlijn, Wiesbaden enz. streng onderzocht en werkt in het volle licht. Ook hier in den Haag is hij de eerste twee séances geheel onderzocht wat zijn kleeren betreft. Mr. van Rossem is ook in dit opzicht onjuist ingelicht. Het zou niet onaardig zijn, als Mr. van Rossem eens oploste, hoe in een steen, toen Melzer Mc. Kenzie's been magnetiseerde, en deze vrij groote gekleurde steen viel, gegraveerd waren de initialen J. M. K. (J. Mc. Kenzie). Dat vermeldt mevr. B. Hewat Mc. Kenzie (P. S. 1923). Heeft Melzer die van de Ponte Vecchio of uit de Rue de Rivoli zoo gekregen ? Heeft hij ze zelf daarin gegraveerd of hoe was het ? Zoo langzamerhand wordt Melzer een eerste klas goochelaar, een eerste klas tooneelspeler, een graveur en een bijzonder taalkundige. Alles op gezag van een parapsychologisch medewerker.

Mr. van Rossem verwijt aan zijn medespiritisten dat zij in de vaderlandsche spititistische pers openbaren „afkeer van elke normale, psychologische verklaring". Wezenlijk, de heer van Rossem schijnt een normale psychologische verklaring een afgerond geheel te vinden. Ik zal hem wel niet behoeven mede te deelen, dat Prof. William James de psychologie nog geen wetenschap vond, slechts van een hoop op een wetenschap schreef.

Wat is een normale psychologische verklaring ? Is het de verklaring door een psychologie zonder een psyche te erkennen ? Komen de verschillende psychische feiten uit het onderbewustzijn van het medium ? Is dit het geval bij trance-toestanden waar zich openbaren de geesten der overledenen ? Waarom is het onderbewustzijn bij mediums een reservoir, niet alleen van feiten die nooit in hun bewustzijn (normaal of meer somnambule bewustzijn) zijn bekend geweest, maar ook van bedrog ? Want bedrog is het, als dit onderbewustzijn zich doet voorkomen als bepaalde overleden personen, die hun identiteit trachten te bewijzen en naar het oordeel van bekwame

rechtsgeleerden, kenners van de bewijsleer en de zwaarte van de bewijzen, als b.v. Dr. Richard Hodgson, dit ook doet. Is het dan telepathie, die de gedachten en kennis van levenden brengt aan het medium, hetzij die afwezig dan wel aanwezig zijn ? Hoe komt het dan, dat Frank Podmore, de man van de telepathie, in zijn laatste werk aan Hodgson toegaf, dat op hem het argument van Hodgson in diens rapport van 1898 indruk maakte, dat, als alle geslaagde communicaties gevolg waren van telepathie tusschen aanwezigen en het medium, men zou verwachten dat deze zich zouden groepeeren om bijzondere aanwezigen maar dat de ware berichten zich niet schaarden om bijzondere bezoekers van de séances maar om bijzondere berichtgevers en soorten berichtgevers ? De beste waren sommige, pas overleden jonge kinderen en twee of drie volwassenen, waaronder George Pelham (Robinson eigenlijk genaamd), overleden door een ongeluk in volkomen gezondheid en krachtig leven. Die indruk was in strijd met zijn telepathische theorie en voor de spiritistische pleitende. Zoo helde ook Podmore in „ The newer Spiritualism" over tot het spiritisme. Zeker, verstandige spiritisten zullen niet altijd van spotgeesten praten als zij onjuiste mededeelingen krijgen, maar aan de andere zijde ken ik gevallen, waarin het zeer aannemelijk is, dat de geestesgesteldheid van onderzoekers aantrekt intelligenties van daarmede harmonieerende geaardheid. Als men b. v. een zeer bekwaam onderzoeker, Prof. T. Flournoy, aantreft, die zelf opgeeft dat hij steeds neiging voelde met de komende intelligenties den spot te drijven, dan is het geheel niet onaannemelijk, dat die intelligenties zijn geaardheid beantwoorden met hunnerzijds b. v. een taal van Mars te verzinnen en ten beste te geven, die blijkbaar is een mystificatie, zeer kunstig echter in elkaar gezet en in het geheel niet in de liefhebberij van het medium vallende, dat Flournoy Helene Smith noemt, die absoluut geen smaak had in taalstudie. Ik weet heel goed, dat Prof. Flournoy beweert, dat zij latent erfde van haar vader taalbekwaamheid en zij in haar onderbewustzijn was liefhebster van taalstudie, maar die bewering is pure fantasie. Ja maar men heeft dan toch de splitsing van het ik in persoonlijkheden, die in karakter, aard, liefhebberij enz. van elkaar afwijken, zullen sommige parapsychologen mij tegenwerpen. De eenheid, de individualiteit van den mensch, wordt door velen ontkend, ook door spiritisten. Dr. Carl du Prel, b. v., met zijn theorie van het transcendentale subject, dat in twee of meer persoonlijkheden zich splitst, beweert dat zich dit openbaart in het droomleven en in het somnambulisme. Nu zijn zijn argumenten, naar mijn meening, niet bewijs-leverende van deze stelling. Hier en daar trachten anderen, b. v. Prof. Janet, hetzelfde te bewijzen, maar hun voorbeelden zijn stuk voor stuk gegrond op suggestie in geval van hypnose. Het was niet de ge-

hypnotiseerde, maar de suggereerende hypnotiseur, die de tweede persoonlijkheid deed optreden, al werd die rol gespeeld door de gehypnotiseerde. Veel sterker is F. W. H. Myers in zijn beroemd boek over de de menschelijke persoonlijkheid en haar voortbestaan na den dood. Volgens zijn theorie is het onderbewustzijn oorsprong gevende aan reeksen feiten, die ontstaan door de inwerking van de subliminale persoonlijkheid. Maar zijn critische aanval op de spiritische meening van b. v. Alfred Russel Wallace is, hoe bekwaam ook geleid, toch nogal voor bestrijding vatbaar. Naar mijn meening wordt door hem vergeten, dat waar splitsing van bewustzijn bestaat, die splitsing nog niet meebrengt splitsing van het ik in meerdere personen. De feiten wijzen, naar mij voorkomt, er op, dat die veranderingen, die in het waarnemingsvermogen en tot op zekere hoogte in het karakter van sensitieve personen plaats hebben, gevolg zijn van het min of meer vrij worden van de ziel van het aardsche organisme en het daardoor geraken tot de psychische waarnemingsvermogens, die in den kiem in den mensch gelegen zijn maar worden tegengehouden door het aardsche organisme. Helderziendheid, helderhoorendheid, sensibiliteit voor telepathie b. v. openen dan niet alleen door den sensitieve een waarnemen zonder zintuigen van de aardsche personen, zaken en gevoelens, maar ook een uitzicht in de onzichtbare wereld om ons. Een somnambule als de zieneres van Prevorst b. v. leefde op de grenzen van de beide werelden, dan eens in de eene, dan weer in de andere. Maar zij was dezelfde persoon in beide toestanden. Voor het diepe somnambulisme bestaat zelfs geen splitsing van bewustzijn meer en ook bij stervenden treedt soms het geheele leven als een beeldenreeks voor den stervende op. Natuurlijk ken ik zeer goed de betrekkelijk zeldzame voorbeelden waarin langduriger dubbel bewustzijn bij bepaalde personen heerschte, b. v. Ansel Bourne, die een tijdlang als A. J. Brown elders leefde, Félida, Mary Reinolds, Louis Vivé, Miss Beauchamp, Mollie Fancher, Mary Lurancy Vennum. Bij laatst genoemde blijkt het een optreden van de overleden Mary Roff te zijn, die vele blijken van identiteit geeft, gelijk Dr. Richard Hodgson, die de zaak onderzocht, als zijn overtuiging uitsprak.

De laatste jaren doen de theorie der splitsing der persoonlijkheid onder een geheel ander licht verschijnen. Reeds omstreeks 1894 begon te Chicago, later te Los Angeles in Californië, Dr. Carl. A. Wickland, met medewerking van zijn echtgenoote Anna A. Wickland, een uitstekend trance-medium, een nieuwe methode tot genezing van krankzinnigen. Er bleken n. l. tal van krankzinnigen te zijn, bij wie zich het verschijnsel voordeed van het zich openbaren van andere persoonlijkheden. Nu kwam Dr. Wickland door berichten van helpende intelligenties tot de overtui-

ging, dat zulks waren blijken van bezetenheid door onkundige, overleden menschen. Zijn methode van behandeling werd nu, dat hij deze de zieken beheerschende onkundige overledenen uit het organisme van de zieken deed gaan, desnoods door een electrische behandeling en dan door zijn echtgenoote als medium deed spreken, en hen dikwijls overtuigde, dat zij een anderen weg moesten inslaan, dan zich meester te maken van het organisme van sensitieven, die daardoor mentaal ziek werden. Zijn boek „Thirty years among the dead" is een hoogst belangrijk geschrift omtrent de oplossing van de vraag : splitsing van het ik of bebezetenheid ? De intelligenties, die op deze wijze overgebracht werden van de zieken op mevr. Wickland, waren geen producten van splitsing van de persoonlijkheid der zieken, maar van bezetenheid. Deze overgebrachte, overleden intelligenties spraken zeven verschillende talen door mevr. Wickland, die zelf slechts Zweedsch en Engelsch sprak. Van een patiente. mevr. A., die te Chicago naar Dr. W. werd gebracht, werden dertien verschillende geesten verdreven, en zeven van deze werden door de moeder van de patiente, mevr. H. W. als overleden bloedverwanten en vrienden herkend. Mevr. Wickland kende geen van hen. En terecht zegt Dr. Wickland : „Eenige poging om onze ervaringen uit te leggen naar aanleiding van de theorie van het onderbewustzijn en autosuggestie of van meervuldige persoonlijkheden moet onhoudbaar zijn, daar het onmogelijk moet wezen, dat mevr. Wickland bezat een duizend persoonlijkheden en daar het mogelijk is de persoonlijkheid over te brengen op mevr. Wickland kunnen het ook niet de splitsingen van het ik zijn van de zieken."

De Proceedings der American S. P. R. vermelden het geval van Doris Fischer, bestudeerd door den predikant Dr. W. Prince en Prof. James Hyslop, bij wie zich vier of vijf persoonlijkheden voordeden. Doris werd genezen, omdat Prof. Hyslop haar bij mediums bracht. Toen openbaarden zich de overleden moeder van Doris, die bewijzen van identiteit gaf, de overleden Dr. Richard Hodgson, die het geval van Doris vergeleek met dat van Miss Beauchamp, de overleden Edmund Gurney en de leden van den groep van Imperator. Deze geesten verklaarden, dat een der beweerde intelligenties, die Margaret de slapende was genoemd, en die Dr. Prince voor een geest hield, was de onderbewuste persoonlijkheid van Doris en dus de min of meer van haar aardsche organisme vrij handelende Doris zelf, terwijl andere zoogenaamde persoonlijkheden overledenen waren, die het organisme van Doris in bezit hadden genomen. Deze werden verjaagd, en Doris was genezen. Prof. Hyslop zegt dat hij tien jaren tegen de spiritische verklaring van gevallen als deze heeft geworsteld, éér hij zulke gevallen aannam. Prof. Hyslop

was reeds 1900 door Lyman J. Gage op de genezingen van bezetenen door Dr. Wickland opmerkzaam gemaakt. Hyslop informeerde er echter eerst 4 October 1906 naar, en ging naar Chicago, daar Wickland toen nog was, maar hij werd niet voor een tien jaar later overtuigd van de bezetenheidstheorie. 6 Februari 1916 schreef hij dat het bewijs voor de bezetenheid steeds toenam en de medici er kennis van moesten nemen. Bij sommige gevallen, betoogde hij, was de bezetenheid ontwijfelbaar en men moest daarmede rekening houden. Dr. Titus Bull te New York kwam nu evenals Dr. Wickland tot de conclusie, dat bezetenheid door onwetende geesten vele ziekten veroorzaakte. Hij behandelt hen met behulp van zijn medium mevr. Duke. Mevr. Helen C. Lambert schreef in 1928 een boek : „A general survey of psychical phenomena" en behandelt in het laatste hoofdstuk genezingen van bezetenen door Dr. Bull. Stanley de Brath schrijft, dat de ervaringen van Dr. Bull verbazingwekkend zijn en voegt er bij ; „er is geen boek dat ik met meer vertrouwen aan den onderzoeker kan aanbevelen. Drie genezen patienten waren geweest in krankzinnigengestichten, één was in een dwangbuis gestoken, een ander was geweest in vijf inrichtingen en was ongeneesbaar verklaard".

De pas gekozen, tegenwoordige voorzitter van de S. P. R. (Londen), Dr. Walter F. Prince, zeide op het congres te Parijs, in 1927, over de patienten die hij had behandeld, o. a. van een patiente, die hij mevr. Latimer noemde, dat deze 1922 bij hem kwam, omdat zij reeds twee jaren werd vervolgd door de stem van haar overleden neef. Dr. Prince geloofde er niet aan, maar deed bij de behandeling alsof er werkelijk een vervolgende overleden neef was, en sprak tot hem. De patiente droomde dat haar overleden moeder zeide, dat zij gehoord had wat Dr. Prince gezegd had en zij beloofde op den bedoelden overleden neef te zullen letten. De stem kwam later nog bij de patiente zeggen, dat hij gestorven was in een booze stemming, maar dat hij nu heenging. Alle hooren van de stem was verdwenen en de zieke genezen. Een andere patient, die hij Tyrrel noemt, kreeg verwarring van gedachten en hoorde profane taal midden in berichten die hij kreeg van een overleden nicht. Bij een gelegenheid, dat iemand aan gene zijde hem wilde aanvallen en zelfs dooden. Hij werd op den grond liggende gevonden, met een gevoel alsof handen zijn keel dichtknepen. Ook hier sprak Prince tot den vervolger en daarop was de patient genezen. Dr. Prince zegt : „suggestie kan niet worden aangenomen. Want hij zelf geloofde niet aan de inwerkende onwetende en schadelijke geestelijke bezoekers". Ook de bewering dat het waandenkbeelden van de patienten waren gaat niet op. Want die verdwijnen niet door te doen alsof de denkbeelden mogelijk zijn. Hijzelf nam danook de spiritistische hypothese aan, die de feiten

dekte en logisch met deze overeenstemde. Dr. Emile Magnin behandelde te Parijs eveneens mentale zieken, die teekenen van spontane bezetenheid vertoonden, in hun belang en in het belang der wetenschap, door in te gaan op den spiritistischen vorm der verschijnselen. Men moet, zegt hij, zulk een persoonlijkheid toespreken als een werkelijke persoon en zijn medewerking verkrijgen tot verbetering van den zieke. Dat is helpende.

Mr. van Rossem is nu de spiritisten verwijtende, dat zij niet studeeren in de geschriften van serieuse tegenstanders als Richet, Oesterreich, Flournoy, enz. En als bewijs haalt hij aan de brochure van Mr. de Laat de Kanter, die hij, niet zeer beschaafd, onzinnig noemt. Geheel ten onrechte, het is een zeer goed geschreven geschrift, inzicht gevende in de spiritistische ideeën, al behandelt hij daarin niet de tegenwerpingen van tegenstanders. De bewering van den heer van Rossem is niet juist. Ontwikkelde spiritisten nemen wel kennis van de geschriften van deze en andere tegenstanders. Maar zij lezen ook b.v. in Flournoy's „Esprits et Médiums", dat hij zich zelf niet genoegzaam op de hoogte oordeelt om een oordeel te vellen waar de schrijvers van de S. P. R. van meening verschillen. Hij stelt b.v. Podmore als een bepaald tegenstander van het spiritisme voor, niet geheel juist als ik reeds vermeld heb. Ook Andrew Lang rekent hij tot de anti spiritisten, maar let er niet op, dat deze zegt dat het boek van Myers een bewijs is voor de onsterfelijkheid van den mensch. Prof. K. T. Oesterreich te Tubingen heeft het o. a. druk over de splitsing van het ik. In zijn boek : „Die Phaenomenologie des Ich in ihren Grundproblemen" (1910) wees hij aan, dat die leer in vele gevallen een dwaalleer was. Dat werd echter later niet meer door hem volgehouden. Het karakter, de basis van de beide ikken, is dikwijls zeer verscheiden. Bij materialisaties vormt zich een andere gestalte, soms verwijderd van het medium. Maar nu denkt hij zich het gesplitste ik als de opbouwer van die gestalte. Zoo kwam hij langzamerhand tot de meening, dat het zeer wel mogelijk was, dat de sensitieve macht bezat om van persoonlijkheid te veranderen, al was het moeilijk de theorie van de meervoudige ikken het verschijnsel van de materialisatie te doen dekken. Men leze zijn boek : „Die Besessenheit" 1921. Wanneer Oesterreich b.v. in zijn boek : „Der Okkultismus im modernen Weltbild" (1923) praat over de spiritistische overtuigingen der media, en dat het gewenscht is hen aan de inwerking van het spiritisme te onttrekken dan is dit een eenzijdige werkmethode. Bovendien waren tal van media in de beginne geenszins spiritisten en b. v. mevr. Piper was het nooit. Een zwarigheid te vinden bij het onderzoek in de afkeering van spiritistische kringen tegen „wetenschappelijk onderzoek" is te wijten aan de wijze waarop dit onderzoek dikwijls door wetenschappelijke mannen geschiedt, te weten uitgaan-

de van een vooropgestelde meening, in plaats van alleen de feiten vast te stellen en te concludeeren uit die feiten. Zeker, hij zegt ook wel dat de uitsluiting van spiritisten zou geleid hebben tot uitsluiting van b.v. Myers en ook James. Wanneer wij nu onze aandacht vestigen op de onderzoekingen van Wickland, Bull, Prince, Hyslop, enz. dan is de grondslag van het splitsen der persoonlijkheid van het medium al zeer wankel en met de feiten strijdende.

Wat Prof. Ch. Richet aangaat, in zijn leven worstelde hij eerst tegen de feiten tot ze zoo overtuigend tot hem kwamen, dat hij ze niet meer kon loochenen, want hij nam vele feiten waar en deed veel onderzoek. Maar veel meer omtrent physische feiten dan omtrent zuiver psychische. In zijn boek : „Traité de métapsychique" blijkt hij zeer goed in te zien de moeilijkheden om de feiten anders te verklaren dan door de spiritistische hypothese. B. v. hij zegt : „Het is moeilijk genoeg om zekere collectieve verschijningen, zekere voorspellingen en zekere verschijnselen van spokerij te verklaren zonder er in te zien pogingen van intelligente machten buiten ons, die ons komen mededeelen een deel van de waarheid toegankelijk aan onze gebrekkige intelligentie slechts door een symbolische voorstelling". Omtrent waarnemingen van overledenen door kleine kinderen zegt hij : „zulke feiten worden veel beter door de spiritistische hypothese verklaard dan door de hypothese der cryptaesthesie". Ze zijn de „meest verwarring stichtende feiten". Tot dusver zegt hij echter is de spiritistische hypothese niet bewezen. Hij zegt die hypothese is absurd, omdat zij veronderstelt dat menschelijke wezens van zeer middelmatige intelligentie de vernietiging der hersens overleven. Daar zit de moeilijkheid van zijn nog min of meer materialistisch gemoed : denken zonder hersenen is onmogelijk. Hij zegt dan ook : „ van de feiten was ik een tegenstrevende, een wantrouwende getuige". Maar toch verklaart hij : „ik bestrijd de spiritistische hypothese eenigszins verlegen want ik kan er geen voldoende theorie tegenover stellen". (pag. 770) De woorden, die hij in de plaats geeft als cryptaesthesie verklaren niets. Uit hen zelf spreekt reeds het nog niet duidelijke van de idee. Zijn later werk : „Notre sixième sens" levert ook geen meer licht. Ook daar zegt hij : „Ik zal misschien eens tot de spiritistische hypothese komen (wie weet ?) Maar zij schijnt mij nu nog weinig bewezen, want zij is in tegenspraak met de meest zekere gegevens van de physiologie". Wezenlijk, er is niet veel reden om ondanks hun bekwaamheden, en vooral bij Prof. Richet hun diepgaand onderzoek, licht op te steken bij onze tegenstanders die soms niet weten hoe zij het licht zullen doen verder branden. Zijn de spiritisten wel zoo blind, zoo hopeloos cerebraal verward, zoo onkundig, zoo kinderlijk leuterende als hun vriendelijke en beleefde mede-spiritist

Mr. C. P. van Rossem, die natuurlijk een uitzondering vormt, beweert ? Zij nemen in tegendeel ook wel degelijk kennis van tegenstanders, zelfs van minder bekwame dan Richet, Oesterreich, Flournoy, von Schrenk Notzing, Osty, Morselli, evengoed als de heer van Rossem zelf. Zij weten evengoed als hun tegenstanders, dat er bedriegers zijn, maar vragen bewijs van bedrog ; dat ook de aardsche mensch geestelijke faculteiten bezit, maar meenen, dat de logica medebrengt, dat deze faculteiten, wegens zijn zintuigelijk organisme, minder ontwikkeld meer in de kiem zijn dan bij hun medemenschen, die van dit zintuigelijk organisme los zijn. Zij vorderen, dat men **onpartijdig** weegt of de feiten wijzen op een spiritistischen of animistischen oorsprong.

Nog een enkele opmerking ten besluite dat materieele voorwerpen door geestelijke krachten van overledenen worden gedematerialiseerd en gerematerialiseerd schijnt uit de apporten te volgen en dat, als reeds controle is uitgeoefend door voorafgaand onderzoek, gelijk bij Melzer, dan is controle overbodig **tijdens de séance.** Zulke controle stoort de goede harmonie, doet gevoelens van wantrouwen oprijzen en is niet noodig, waar het medium, als Melzer, onder volle verlichting werkt en **aan alle kanten** aan waarneming door aanwezigen is onderworpen. De opmerking daarover, b.v. door den heer Pascal Fortuny in „The Psychic Gazet" onlangs gemaakt, is volkomen juist en wordt door vele andere bekende onderzoekers gedeeld. Ook door niet-spiritisten.

R. O. van Holthe tot Echten.

De Electronen-theorie van den Parapsycholoog

Geachte Heer Tenhaeff !

In de beschouwing die U geeft over het door mij vertaalde werk van Bozzano. merkt U terecht op, dat bij de opsomming van geleerden, de namen der hedendaagsche parapsychologen, zoowel uit het buitenland, als uit ons land, niet genoemd worden. Dit zou U misschien in de meening kunnen brengen, dat ik als spiritist niet sympathiek tegenover de Nederlandsche Studievereeniging voor „Psychical Research" sta.

Die meening zou absoluut onjuist zijn, daar ik integendeel de poging, om de occulte verschijnselen langs wetenschappelijken weg te onderzoeken ten zeerste waardeer. Ik beschouw dan ook Uw vereeniging, zoowel hier als in het buitenland, als de voelhorens die de officieele wetenschap uitsteekt om het terrein, waarop zij zich vroeg of laat zal moe-

ten begeven, te verkennen en kunnen de spiritisten niet anders dan voordeel trekken uit de werkzaamheden van de Parapsychologen.

Met de woorden van Driesch op het titelblad van uw tijdschrift stem ik dan ook van harte in.

Wat mij bij het lezen van uw tijdschrift steeds weer treft, is de bizonder bescheiden wijze waarop over de spiritistische hypothese gesproken wordt. U doet dit ook in het bedoelde stukje wanneer U zegt : „Onder de verschijnselen, bij sterfbedden waargenomen, zijn er onderscheidene welke den parapsycholoog een aanleiding zijn, met de spiritistische hypothese, als een der parapsychologische verklaringshypothesen, rekening te houden."

Ik ben van meening, dat tot op heden slechts één hypothese, zij het dan als werkhypothese, wetenschappelijk in aanmerking komt en dat is de spiritistische, bedoeld in den zin van : „er bevindt een zich bewust principe in den mensch, dat na den dood overleeft en zich manifesteert, zoowel bij het leven als na den dood, met behulp van onbekende kracht die aan den levenden mensch ontleend wordt."

Door deze formule zijn alle verschijnselen in de parapsychologie op een rationeele, logische wijze te verklaren.

In gevallen als „Poltergeist", kan men aannemen dat het principe, laten wij het den geest noemen, zich manifesteert, terwijl het stoffelijk lichaam nog met hem verbonden is en in gevallen als : „spontane verschijningen van overledenen", de geest zich manifesteert, nadat het stoflichaam verdwenen is. Alle andere verschijnselen zijn variaties op hetzelfde thema.

De spiritistische hypothese is dus in staat het totaal der psychische verschijnselen te dekken.

Van welke andere verklaringstheorie kan hetzelfde gezegd worden ?

De telepathie verklaart de beïnvloeding der gedachten van een persoon op afstand, maar geen verdere verschijnselen.

De clairvoyance of cryptaesthesie is de naam voor de waarneming van een voorval op afstand, maar ook niet meer dan dat.

De cryptomnesie zou ook genoemd kunnen worden het geheugen van het onderbewustzijn en heeft betrekking op een bepaald soort gevallen.

Met de prosopopese is het niet anders gesteld. Dit is de naam die gegeven wordt aan een verklaringshypothese voor enkele mediamieke verschijnselen, de splitsing der persoonlijkheid, maar waarvoor geen bepaalde bewijsgronden bestaan, alhoewel de verklaring op zichzelf juist kan zijn.

De werking van het subconsciente wordt weer toegepast op andere verschijnselen, maar weer van een bepaald soort.

De hierboven genoemde hypothesen en nog andere, kunnen op zich zelf geen verklaring voor de metapsychische fenomenologie geven, doch tot een geheel vereenigd onder den naam van animistische hypothese krijgen ze waarde.

De animistische hypothese verschilt hierin van de spiritistische, dat alle verschijnselen worden toegeschreven aan de onbewuste werking van levende menschen en dus de „ geestentheorie" uitgeschakeld wordt.

Er bestaat nog een andere verklaringstheorie, welke ik niet met de andere in één naam genoemd heb, omdat zij een speciale plaats inneemt. Dit is de veronderstelling van een „kosmisch reservoir", waaruit sommige personen hun wetenschap zouden kunnen putten. Deze theorie heeft zeer zeker haar recht van bestaan, maar draagt er niet toe bij de zaak te vereenvoudigen. Want welke problemen brengt die veronderstelling niet met zich mede ; te kunnen putten uit het kosmisch reservoir beteekent niets minder, dan dat de mensch alwetend zou zijn, die hem langs anderen weg tot dezelfde bestemming brengt, als waartoe de spiritistische hypothese leidt.

De uitsluitend animistische en de spiritistische hypothesen staan dus in den strijd om de verklaring der feiten tegenover elkaar, maar de overtuigende kracht van beiden is niet gelijk. Terwijl de spiritistische hypothese alle verschijnselen zonder uitzondering dekt, blijft de animistische in vele gevallen het antwoord schuldig.

Hier volgen enkele voorbeelden van manifestaties waarin het animisme onbekwaam is een redelijke verklaring te geven.

1) Verschijningen van afgestorvenen aan sterfbedden. (1)

2) Sommige gevallen van telekinesie bij sterfgevallen. (1)

3) Eenige bijzonder beteekenisvolle gevallen van bovennatuurlijke muziek bij sterfgevallen. (1)

4) Gevallen van identiteitsbewijzen door overledenen, onbekend aan medium en aanwezigen.

5) Gevallen, waarin kleine kinderen bij sterfgevallen reeds vroeger overledenen zien.

6) Materialisaties, waarbij de overledene spreekt en schrijft in talen, onbekend aan medium en aanwezigen.

Bij deze categorieën van verschijnselen is een uitsluitend animistische verklaring onvoldoende, en blijft er, als alleen wetenschappelijk in aanmerking komende hypothese de spiritistische over.

---

(1) Te consulteeren: „Psychische Verschijnselen in het Stervensuur", Tweede, vierde, vijfde en zesde categorie. E. Bozzano, Hollandia Drukkerij, Baarn, 1929.

Dat dit geen willekeurige gevolgtrekking is, erkennen de animisten zelf. Prof. Ch. Richet, de nestor der parapsychologen, zegt in zijn : „Traité de Métapsychique" op bladz. 795, sprekende over de spiritistische hypothese : „Toutefois, c'est timidement que je la combats, car je ne peux guère lui opposer une théorie antagoniste satisfaisante."

Een andere animist, René Sudre, heeft getracht in zijn : „Introduction à la métapsychique humaine" alle verschijnselen animistisch te verklaren en wie geneigd zou zijn, aan die mogelijkheid nog te gelooven wordt uitgenoodigd dit werk met het boek van Bozzano („A propos de l'Introduction etc."), hetwelk er een repliek op is, te lezen. Het is de beste propaganda voor de spiritistische opvatting.

Maar er is meer. Elk vraagstuk heeft zijn „hoe en waarom". Zoo ook dat der occulte verschijnselen. Animistisch beschouwd zijn de manifestaties als „rappings" en sommige gevallen van telekinese zonder beteekenis en als een fantasie der natuur, of van den mensch zelf op te vatten. Spiritisch gedacht zijn zij te verklaren, als een poging, contact te verkrijgen tusschen twee werelden. Wanneer b. v. een telegrafist in Engeland in zijn toestel hoort tikken, weet hij dat Amerika hem iets te zeggen heeft, maar een leek, die van geen telegrafie afweet, en het tikken hoort, verbeeldt zich, dat het een onschuldig vermaak van den telegrafist is.

Zijn de kloppingen, welke destijds in Hydesville gehoord werden, niet te beschouwen als moeizaam aangewende pogingen een contact te vormen, en werd naar aanleiding daarvan niet het geraamte van den marskramer gevonden ?

Hoevele manifestaties, waarvan de bedoeling animistisch onbegrijpelijk is, krijgen groote beteekenis wanneer men ze spiritistisch verklaart, en er in ziet „uitingen van groot berouw, over een bedreven onrecht, tijdens het aardsche leven begaan" ; „waarschuwingen tegen een slechte daad" ; „verzoeken om de tijdens het aardsche leven niet vervulde beloften nog na te komen", enz. Zoo krijgt deze hypothese ook moreele beteekenis.

Op dit terrein laat het animisme ons volkomen in den steek. Het mysterie wordt door al die onbegrijpelijke manifestaties steeds grooter, terwijl het grootste mysterie de mensch zelf wordt. Hij is in staat waarnemingen te doen op duizenden kilometers afstand, kan daar telekinetisch verschijnselen veroorzaken ; is in staat talen te spreken, die hij nooit geleerd heeft, kan zich zichtbaar maken op ver verwijderde afstanden : weet vrijwel alles, kortom bezit een bron van schoone gaven, maar sterft en van alles blijft niets over. Wij zijn gerechtigd te vragen, vormt de mensch, zooals hij zich in het dagelijksche leven voordoet, de integrale mensch, of is het maar een onbeteekenend gedeelte er van ? Want het is

ondenkbaar, dat al die schoone gaven een overbodige luxe zouden zijn, en wij worden, of wij willen of niet, gedwongen de stelling aan te nemen: „daar die gaven geen betrekking hebben op ons aardsche leven, moeten zij wel bestemd zijn voor een toekomstig en kan de dood niet het einde zijn van ons bewust bestaan."

Zoo wordt men ongemerkt, langs animistischen weg, tot de spiritistische opvattingen gebracht. De spiritistische hypothese opent als studieterrein groote perspectieven. Door stelselmatig alle verschijnselen terug te brengen tot hun eenvoudigsten vorm, riskeert men, dat de ware beteekenis verloren gaat. De ontdekkingen, die in den loop der tijden gedaan zijn, zijn niet verkregen door stil te blijven staan bij de eenvoudigste toepassing, doch wel door te speculeeren op hun meer gecompliceerde, mogelijke verrichtingen.

In dit licht bezien, geeft de chemie ons een merkwaardig voorbeeld. Daar heeft men, misschien met minder recht van bestaan dan de spiritistische hypothese voor den occultist, een theorie, die algemeen als werkhypothese beoefend wordt. — de electronen-theorie.

De „geesten-theorie" der parapsychologen en de „electronen-theorie" der scheikundigen hebben dezelfde rechten. Beide theorieën kunnen nog niet wetenschappelijk bewezen worden juist te zijn. Maar beide takken van wetenschap kunnen nog niet buiten deze theorieën.

De electronen-theorie staat in hooge gunst en elke beoefenaar der chemie en aanverwante wetenschappen bestudeert haar ijverig. De spiritistische hypothese, die in dezelfde verhouding staat als de electronentheorie, wordt in parapsychologische kringen stiefmoederlijk behandeld en wordt er al eens op gezinspeeld, van een ernstige studie der problemen, welke deze theorie met zich brengt, wordt niets gemerkt. Uw uitdrukking, in den aanvang aangehaald, geeft een idee van de waarde die er aan gehecht wordt. De opvatting, dat „met de spiritistische hypothese als een der parapsychologische verklaringen rekening te houden is", is in zooverre onjuist, dat, wij spiritisten, wachten op een andere dan de spiritistische hypothese, welke alle verschijnselen monistisch verklaart en tot zoolang deze niet gevonden is, de spiritistische als de theoretisch juiste proclameeren, en moet dus „als een der" veranderd worden in „de".

Hiermede is niet gezegd, dat de spiritist in elke occulte manifestatie de werking van geesten ziet, integendeel, het is uiterst moeilijk een spiritistische inspiratie te onderscheiden van een animistische en bijna nooit is daaromtrent zekerheid te verkrijgen. Dit is dan ook het groote struikelblok voor vele spiritisten, die dit niet voldoende inzien, en daarom is de

waarschuwing van den heer van Rossem dienaangaande zeker niet overbodig, al wordt wel wat te veel op dat chapiter gehamerd.

Hoe het zij, het is te betreuren dat de parapsychologen de spiritistische hypothese niet naar voldoende waarde schatten, en er toe overgaan deze moedig te bestudeeren, want tot zoolang is er geen werkelijke vooruitgang voor de parapsychologie te verwachten.

De bedoeling van dit artikel is dan ook, om de plaats op te eischen, waarop de spiritistische hypothese recht heeft.

A. SPARENBURG.

Jaarverslag van den Secretaris der Studievereeniging voor "Psychical Research„

Toen ik in April 1929 het secretariaat der Studievereeniging op mij nam, verkeerde deze vereeniging in een zeer deplorabelen staat. Het gebrek aan activiteit, waardoor zij zich de laatste jaren gekenmerkt had, voor een deel voortvloeiend uit een verlammend werkende, hyperkritische mentaliteit, had het ledental belangrijk doen slinken, terwijl bovendien van de aanmeldingen van enkele nieuwe leden geen notitie was genomen.

Het gelukte mij enkele personen, die hun lidmaatschap in het einde van 1928 hadden opgezegd, daarop te doen terugkomen.

Mijn eerste streven was te trachten het daarheen te leiden, dat er een „Mededeeling" kon verschijnen met de resultaten van een onderzoek. Voor dat doel zocht ik contact met mevrouw Lotte Plaat, die ik als een bruikbare proefpersoon had leeren kennen en met wie ik te voren reeds had afgesproken dat ik t. z. t. een nader onderzoek naar haar supernormale begaafdheid zou instellen.

Wij kwamen tot een overeenkomst en het onderzoek vond plaats. De resultaten daarvan zijn neergelegd in het : „Tijdschrift voor Parapsychologie" (tweede jaargang, pag. 1 e. v.) en : „Mededeeling No 15.

Tevens maakte ik een aanvang met het enquête-onderzoek betreffende „hallucinations véridiques" („Tijdschr. v. Parapsych.", eerste jaargang, pag. 197 e. v.). Een door middel van de pers aan het publiek gericht verzoek, mij materiaal op dit gebied te verschaffen, bracht enkele tientallen brieven op. De daarin vermelde gevallen konden echter — om verschillende redenen — grootendeels de toets van redelijke, wetenschappelijke critiek niet doorstaan. Materiaal op gebied is er in Nederland evenzeer als in andere landen. Het valt echter moeilijker in handen te krijgen, hetgeen voor een deel samenhangt met ons volkskarakter.

Nochtans twijfel ik niet of wij zullen ook eenmaal in ons land over een behoorlijk aantal, goed geconstateerde gevallen van „hallucination véridique" en daaraan verwante verschijnselen kunnen beschikken. Wij zullen daartoe echter geval voor geval moeten uitgraven, waarvoor de medewerking van velen noodig zal zijn.

Ik doe daartoe opnieuw een beroep op onze leden en de abonnees van dit tijdschrift.

Inmiddels heb ik een begin gemaakt met het publiceeren van het tot dusverre verkregen, m. i. bruikbare, materiaal, en ik hoop daarmede te kunnen voortgaan.

In September 1929 hield ik een zitting ten huize der penningmeesteresse met een Haagsche kristalzieneres, waarop ik t. z. t. nog nader terugkom. Dit in verband met eenige, door haar gedane voorspellingen, over de waarde waarvan ik pas over eenigen tijd een oordeel zal kunnen uitspreken.

In Februari l.l. stelden de heer Fremery en ik een onderzoek in met een vrouwelijk „medium" te Bussum bij wie zich schelpen-apporten heeten voor te doen. Bij gelegenheid der eerste zitting werden een tweetal zeer kleine schelpjes „geapporteerd". Ofschoon de zittingen in het volle (kunst-) licht gehouden werden, achtten wij beiden het gewenscht, het medium tijdens de zittingen in een speciaal daarvoor vervaardigd costuum te steken. Het medium verklaarde zich bereid aan ons verlangen — waarvan het de billijkheid zeide in te zien — te voldoen. Wij lieten een dergelijk costuum maken en het medium trok dit reeds bij gelegenheid van onze tweede zitting aan. De schelpjes bleven ditmaal achterwege. Kort daarna ontvingen wij een brief van den echtgenoot der proefpersoon, waarin deze ons mededeelde, dat de zittingen voorloopig gestaakt moesten worden, en dat wij bericht zouden krijgen wanneer de voortzetting kon plaatshebben.

Op dat bericht wachten wij nu maar. (1)

Meer succes had ik te Alkmaar in een spiritisten-kring waar supernormale lichtverschijnselen en direct schrift zouden waargenomen zijn. Ik ben daar eenige malen heen geweest met het doel daar een voorloopig onderzoek in te stellen, waarbij mij alle contrôle-maatregelen werden veroorloofd welke naar mijn meening noodzakelijk waren. Dit voorloopig onderzoek leverde positieve resultaten op en ik heb de toezegging van den proefpersoon, dat hij zich over enkele maanden aan een uitgebreid

(1) Intusschen bereikte ons bij het ter perse gaan van dit nummer een ander bericht, dat wij wel verwacht hadden, zooals de aandachtige lezer reeds tusschen de regels door gelezen heeft.

laboratorium-onderzoek mijnerzijds zal onderwerpen. Met betrekking tot dit onderzoek ben ik hoopvol gestemd.

Een enkel woord over het medium Melzer. Toen dit in September 1929 te den Haag zittingen hield, meldden Dr Dietz en ik ons aan voor het bijwonen dezer zittingen. Dr Dietz werd toegelaten — mij werd echter de toegang tot deze zittingen ontzegd, omdat ik mij den toorn van Melzer's gastheer, Jhr. Mr. R. O. van Holthe tot Echten, op den hals gehaald had, door een behoorlijke contrôle te eischen.

Dr Dietz woonde een zitting bij, welke hem niet bevredigde.

Zooals bekend mag worden verondersteld, wekte de wijze waarop de zittingen met Melzer, ten huize van genoemden rechtsgeleerde gehouden werden, zelfs in het kamp der openbaringsspiritisten ontevredenheid (zie : „Spiritische Bladen", 1 November 1929.) Mevrouw E. Groen, een bekende Amsterdamsche spiritiste, opperde in October 1929 het denkbeeld Melzer in Maart 1930 in haar woning te ontvangen en verzocht mij om mijn medewerking, welke ik haar natuurlijk gaarne toezegde. Met groote verbazing vernam ik dan ook, begin Maart, dat genoemde dame buiten mij om, en zonder mij daarvan deel te doen uitmaken, een commissie had samengesteld welke op 18 Maart een zitting met Melzer zou houden. Deze commissie zou bestaan uit twee artsen, een psychiater en een hoogleeraar. (Zie : „Spiritische Bladen", 1 Maart l.l. De namen dezer commissieleden zijn aldaar verzwegen. (2).

Ik stelde mij met mevrouw Groen in verbinding, die mij daarop mededeelde dat zij „grieven" tegen mij had en mij buiten dit onderzoek wenschte te houden. Deze grieven houden vermoedelijk verband met mijn oordeel over Bradley's geschriften. (Jrg. 1 pag. 249, Jrg. 2 pag. 127.)

De zittingen met Melzer te den Haag vormden een der vele aanleidingen voor Mr. C. P. van Rossem om zijn artikel : „Spiritistische Mentaliteit" (2e Jrg., pag. 157 e. v.) te schrijven. Tot een der gevolgen van de publicatie van dit artikel behoort een aanval van Mr. van Holthe tot Echten op de Redactie van dit tijdschrift, waarin hij onjuiste voorstellingen met betrekking tot mijn persoon geeft, alsmede den inhoud mijner, in September l.l. aan hem gerichte brieven verwringt. Het geheel schokt mijn vertrouwen in de objectiviteit van dezen hoogbejaarden jurist, en wij vragen ons op grond dezer feiten af, welke waarde toegekend moet worden aan zijn rapporten over Melzer.

(2) Het is ons inmiddels gelukt met een dezer commissieleden in aanraking te komen, wiens oordeel over het mediumschap van M. negatief luidt. Hij heeft ons het rapport der commissie toegezegd, welk rapport echter bij het ter perse gaan van dit nummer nog niet in ons bezit was.

Inmiddels heb ik nog eenige pogingen aangewend om met Melzer in direct contact te treden, welke echter tot geen resultaat leidden.

Ik moet eerlijk bekennen dat mijn verwachtingen inzake dit medium sterk gedaald zijn. Een medium, dat blijkbaar in zoo hooge mate zijn heil verwacht van de zijde der openbaringsspiritisten, is als regel voor den parapsycholoog een minder gewenscht studie-object. Ook al zijn zijn verschijnselen echt. In hoeverre dit laatste bij Melzer het geval is, durf ik niet te beslissen.

Aan de sterke daling van het ledental, waardoor de laatste jaren zich kenmerkten, is een einde gekomen. Nochtans verloren wij ook dit jaar meer leden dan er bij kwamen. Overlijden en vestiging in het buitenland leidden voor een belangrijk deel tot dit verlies. Ook thans waren er echter nog enkele ontevredenen.

Door de ziekte en het overlijden van Ds. van Wijngaarden geraakten wij zonder bibliothecaris. De voorzitter was echter zoo gelukkig Dr C. A. van Steenbergen bereid te vinden deze functie op zich te nemen.

Bestuursvergaderingen hadden dit jaar niet plaats, behoudens enkele besprekingen van voorzitter en secretaris.

Met enkele leden werd gecorrespondeerd waarbij hun de gevraagde inlichtingen verstrekt werden.

Een Indisch lid zond aan het secretariaat een verzegelde envelop met daarin een voorspelling. In een begeleidend schrijven werd mij verzocht met het openen te wachten op nadere instructies. Deze zijn tot op heden niet binnengekomen. Met dit al gaf dit lid een goed voorbeeld. Moge dit, waar mogelijk, door anderen gevolgd worden. Bij gelegenheid van de tentoonstelling ter herdenking van de heksenwaag te Oudewater (Jrg. 1, pag. 262 e. v.) werden, namens de Vereeniging, enkele boeken in bruikleen afgestaan.

Aan Dr. Fred. van Eeden (Jrg. 2, pag. 131 e.v.) werden gelukwenschen aangeboden namens de Vereeniging bij gelegenheid van zijn zeventigsten verjaardag.

TENHAEFF.

Jaarvergadering S. P. R. op Vrijdag 18 April 1930 in het gebouw "Heystee" te Amsterdam

De voorzitter opent te ruim twee uur de vergadering met een rede. (1)

Aan het slot hiervan herdenkt hij twee overledenen :

(1) Deze zal in ons e. k. nummer in extenso verschijnen.

Prof. Heymans, die als voorzitter en spreker in de ledenvergaderingen in de eerste bestaansjaren der vereeniging voor haar een groote steun is geweest ;

Ds. van Wijngaarden, die nog in den laatsten tijd van zijn leven veel voor de vereeniging heeft trachten te doen.

De secretaris leest hierop het jaarverslag over 1929 voor. De voorzitter vraagt daarna, wie hierover het woord verlangt.

De heer Goedhart zegt, dat het hem spijt, dat het artikel van Mr. van Rossem over : „Spiritistische Mentaliteit" in het : „Tijdschrift voor Parapsychologie" is opgenomen. „De spiritisten willen geen contrôle en bestudeeren de litteratuur niet" wordt daar gezegd. Het wordt den spiritisten onmogelijk gemaakt mededeelingen te doen aan iemand, (den secretaris der S. P. R. die tevens redacteur is van genoemd tijdschrift) die dergelijke onwaarheden in zijn blad opneemt.

Drs. Tenhaeff antwoordt, dat dit artikel buiten de S. P. R. omgaat. Wat Mr. van Rossem schrijft komt geheel voor diens verantwoording. Nochtans wil hij hier wel opmerken, dat hij het over het algemeen volmaakt eens is met wat Mr. van Rossem hier geschreven heeft.

Dr. Dietz zegt dan, dat wat in het T. v. P. staat, niet altijd de meening der redacteuren weergeeft. Mr. v. R. heeft wel wat al te veel gegeneraliseerd, maar de spiritisten moeten niet zoo gauw op hun teenen getrapt zijn. Een ingekomen bestrijding van het gewraakte artikel zal zeker in het T. v. P. worden opgenomen.

De secretaris interrumpeert, dat dit artikel door een samenloop van omstandigheden is teruggezonden.

Dr. Dietz zegt, dat er nog een tweede artikel is ingezonden. De redactie zal stellig ook spiritisten aan het woord laten. Hij vraagt of iemand ervaringen kan mededeelen met betrekking tot den heer Melzer. Hij is zelf bezig met een serie proefnemingen, waarover hij t. z. t. mededeeling hoopt te kunnen doen.

De heer Goedhart zegt, dat hij met genoegen naar den heer Dietz geluisterd heeft. Het artikel van Mr. v. R. belemmert echter de samenwerking met de spiritisten.

Dr. de Jong merkt op, dat de stijl van den heer v. R. te wenschen overlaat en dat het de vraag is of men een beweging moet beoordeelen naar de 90 % slechte of naar de 10 % goede leden. Zijn meening over Melzer is niet gunstig.

De heer de Haas zegt, dat de séances van „Harmonia" den toets eener, zelfs welwillende kritiek niet kunnen doorstaan. Maar al was de inhoud van v. Rossem's artikel niet onjuist, de plaatsing ervan was een

fout. Het werkt niet opvoedend. Het publiek vraagt om voorlichting, en die moeten wij geven. Het artikel over mevr. Plaat was goed.

De heer van Munster zegt, dat hij het gewraakte artikel met genoegen gelezen heeft. De parapsychologie is een wetenschap, het spiritisme daarentegen een geloof ; daarom zijn de spiritisten zoo licht geraakt.

De heer Goedhart zegt eveneens bezwaren te hebben tegen de openbare zittingen van „Harmonia". Volgens hem stellen de menschen op dit gebied geen belang in voorlichting. De lezingen van Dr. Ketner over parapsychologie waren indertijd slecht bezocht.

De secretaris zegt dat de behoefte aan voorlichting bij het denkende publiek zeer groot is. Hij merkt dat steeds door zijn feuilletons in onderscheidene dagbladen.

De voorzitter sluit de discussie over het jaarverslag en geeft het woord aan den secretaris voor de ontvouwing van zijn toekomstplannen.

De secretaris betoogt de wenschelijkheid van de stichting van een Nederlandsch Laboratorium voor parapsychologisch onderzoek naar analogie van het bekende Engelsche en het Fransche „Institut Métapsychique". Hij vraagt machtiging om pogingen voor de stichting daarvan in het werk te stellen, welke hem verleend wordt.

Voorts bepleit hij de wenschelijkheid den secretaris der S. P. R. voor vast te benoemen en dit ambt te identificeeren met wat bij de Engelsche en Amerikaansche S. P. R. dat van „research officer" is en in Frankrijk dat van directeur van het „Institut Métapsychique".

De heer Goedhart vreest dat er geen materiaal genoeg zal zijn en dat het erg duur zal worden. Moet de „research officer" gesalariëerd worden ?

De voorzitter meent, dat als het geld voor de stichting er is, de media er ook wel zullen komen.

De heer Tenhaeff zegt, dat van salariëering natuurlijk geen sprake kan zijn. Zijn tweede plan betreft het „Tijdschrift voor Parapsychologie". Verschillende leden der S. P. R. hebben hem gevraagd of dit tijdschrift het officieel orgaan der vereeniging zou kunnen worden. Als secretaris der S. P. R. zou hij dit een voordeel voor dit genootschap achten, als redacteur van het Tijdschrift moet hij echter zekere voorwaarden stellen. Een dezer voorwaarden is gegrond op het feit, dat Dr. Dietz en hij nimmer bereid zullen zijn afstand te doen van hun recht te beslissen of een artikel al dan niet in het Tijdschrift zal worden opgenomen. Zoolang het secretariaat der S. P. R. in zijn handen blijft berusten kunnen zich hier geen moeilijkheden voordoen, daar hij immers als secretaris tevens redacteur der „Mededeelingen" (die dan in het tijdschrift zouden worden opgenomen) is. Er kunnen zich in een vereeniging echter steeds compli-

caties voordoen en hij behoort als redacteur van het Tijdschrift daarmede rekening te houden.

Dr. Ketner meent dat er wel een contract met den uitgever te maken zal zijn, waarbij deze zich verplicht het tijdschrift tegen een zeker bedrag aan de leden te zenden.

De heer Lissauer vraagt, of dan de contributie niet verhoogd zal moeten worden.

De secretaris stelt zich voor, dat men de contributie der thans aanwezige leden onveranderd zal laten, maar dat men die der nieuwe leden op een minimum van F. 7,50 zal moeten stellen.

De voorzitter stelt voor het „Tijdschrift voor Parapsychologie" als officieel orgaan van de S. P. R. te aanvaarden en het bestuur te machtigen deze zaak verder te regelen met de redactie en den uitgever van dit tijdschrift.

Dit voorstel wordt met algemeene stemmen aanvaard.

De voorzitter geeft thans het woord aan de penningmeesteres voor het uitbrengen van het financieel verslag. Hieruit blijkt dat in het afgeloopen kalenderjaar de uitgaven de inkomsten hebben overtroffen, zoodat het vermogen der vereeniging is gedaald van Fl. 2587. — op Fl. 2408. —.

De heeren Roesgen v. Floss, Goedhart en de Jong worden aangewezen om de rekening na te zien.

De voorzitter gaat vervolgens over tot de rondvraag.

Dr. van Andel (2) heeft één séance met Melzer bijgewoond. De heer Melzer maakt op hem een zeer gunstigen indruk. Men mag wel zeggen die van een fijn beschaafd en tevens fijn besnaard man, zooals van zelve viel waar te nemen op een „afternoon tea" ter voorloopige kennismaking. Dr. van Andel wil er ter vergadering, zonder ook maar de geringste insinuatie te bedoelen, op wijzen, hoezeer het belangstellende publiek-hetzij dan al of niet spiritist-te kort schiet in wereldwijsheid en zaakkennis om een werkelijk fijn geoefend goochelaar te doorzien, gelijk terzake dan toch eventueel in de bedoeling zoude moeten liggen. Wanneer onder dat publiek niemand wordt aangetroffen, die van de zoo beruchte volteslag ook maar ooit heeft hooren spreken, dan mag hier toch zeker wel op een zekere mate van ontoereikendheid worden gewezen, zonder dat spreker die voor zich zelf kan opvorderen. De heer Melzer is nu en dan wel onderzocht geworden (door wie en wanneer en waar ? T.). Bij de volle belichting en de fijn verzorgde omgeving van het alhier bedoelde

(2) Dr. v. Andel heeft ons enkele dagen na de vergadering — uit vrees voor misverstand — verzocht zijn gedachten als boven te formuleeren. Secr.

gezelschap bleek daaraan, zoo op het oog, ook geen verdere behoefte te bestaan. Tijdens de gansche séance, die Dr. van Andel mocht bijwonen, verwijderde de heer Melzer zich geen oogenblik en het heele, toch zeer ongewone en vermoeiende gedoe duurde meerdere uren. Dr. van Andel zeide werkelijk niet te weten wat hij ervan denken moest.

De heer de Haas betreurt het dat Melzer niet wetenschappelijk onderzocht is. Laat er toch vooral een goede verstandhouding zijn tusschen spiritisten en parapsychologen.

Dr. Dietz is van meening dat hetgeen Melzer deed niet datgene overtrof wat een goede goochelaar ook zou kunnen doen. Eén omstandigheid kwam hem verdacht voor : toen Melzer binnenkwam was er rozengeur waar te nemen en later werden rozen „geapporteerd".

De heer Goedhart : „Hoe zagen die rozen er uit ?"

De heer Dietz : „Ze waren tamelijk frisch en zagen er niet uit alsof ze uren lang in iemand's kleeren hadden gezeten. Maar... Melzer was kort te voren buiten de kamer geweest. Gaat men dus uit van de veronderstelling dat er bedrog gepleegd is, dan is het mogelijk dat het de eerste maal niet gelukt is, en dat Melzer toen versche voorraad heeft gehaald".

De heer Goedhart : „In Duitschland is Melzer toch goed onderzocht".

Dr. Dietz : „Ik heb hem voorgesteld vooraf over de contrôle-maatregelen te overleggen, maar ik kreeg op dat voorstel geen antwoord".

Dr. de Jong heeft uit het jaarverslag vernomen dat namens de Vereeniging een gelukwensch is gezonden aan Dr. Fred. van Eeden. Hij persoonlijk wenscht geacht te worden daaraan niet te hebben meegedaan.

De heer van Munster stelt de volgende vragen :

Hoeveel leden telt de Vereeniging ?

Kan het Tijdschrift voor Parapsychologie niet maandelijks verschijnen ? Is er een catalogus van de bibliotheek ?

Kan er niet een psychometrisch medium in de ledenvergaderingen geintroduceerd worden ?

De sekretaris verstrekt inlichtingen met betrekking tot de bibliotheek, zegt dat er nog een groote honderd leden zijn en dat het voorloopig niet doenlijk is het tijdschrift maandelijks te doen verschijnen. Tegen het optreden van een psychometrisch medium in een openbare vergadering heeft hij groote bezwaren omdat dan niet aan de voorwaarden van een wetenschappelijk onderzoek voldaan kan worden.

De voorzitter onderstreept dit laatste nog eens extra.

De heer Lissauer is van meening dat de Vereeniging meer voor haar leden kan doen. Kan zij geen lezingen voor leden en belangstellenden organiseeren ?

De secretaris verklaart zich bereid dit plan nader te bezien en uit te werken. Persoonlijk stelt hij zich steeds gaarne bereid ook door het gesproken woord van voorlichting te dienen evenals de heeren Dietz en Ketner.

De penningmeesteres is voornemens de leden te verzoeken in het vervolg de contributie per giro (142526) te voldoen.

De secretaris bedankt haar voor de bemiddelende rol welke zij vervuld heeft tusschen hem en enkele spiritisten-kringen.

De voorzitter sluit hierop de vergadering.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Zeitschrift für Parapsychologie. Maart, April en Mei 1930.

Prof. Winther vervolgt en eindigt in deze drie afleveringen het verslag van zijn onderzoekingen met betrekking tot telekinesie. Hij komt daarin tot de slotsom dat de door hem waargenomen slingerbewegingen slechts op supernormale wijze tot stand kunnen worden zijn gebracht door een energie-vorm waarmede de fysica tot op heden nog geen rekening houdt. Deze energie wordt door het medium voortgebracht. De productie of de uitzending dezer energie staat naar alle waarschijnlijkheid in relatie met het ademhalingssysteem van het medium en staat onder intelligente leiding. De productie of de uitzending dezer energie hangt rechtstreeks van de psychische stemming van het medium af. De productie dezer energie gaat gepaard met een warmteverbruik uit de omgeving.

Warrick besluit zijn verhandeling over het foto-medium mevr. Deane ; hij is op grond van eigen ervaringen met deze proefpersoon van de echtheid harer verschijnselen overtuigd geraakt. Dr. E. Kindborg schrijft over een door hem geobserveerd apport-verschijnsel, A. Pogatschnigg over spookverschijnselen rond een sterfgeval, H. Schubert over spontane verschijnselen bij Melzer.

Dr. G. Pagenstecher behandelt in het April-nummer het probleem van telepathie en helderziendheid bij psychometristen. Aan de hand van enkele, door hemzelf genomen, proeven toont hij aan, dat de telepathie-hypothese alleen niet voldoende is om alle z. g. psychometrische verschijnselen te verklaren. Prof. Ludwig vermeldt een geval van stigmatisatie door auto-suggestie bij een gevangene, Dr. Wolf maakt melding van proeven met den helderziende Moecke. Voor een deel loopen deze proeven parallel met die, op pag. 47 e. v. van dezen jaargang van dit tijd-

schrift vermeld, en bevestigen zij de juistheid der uitkomsten daarvan. Prof. Hoffmann toont aan, dat de parapsychologie belangrijke bijdragen levert tot de kennis van het oorspronkelijke Christendom.

In het Mei-nummer schrijft R. Lambert over Hyslop 's proeven met het medium Chenoweth, een onderzoek, waaraan tot op heden nog niet die aandacht is geschonken waarop het alleszins recht heeft. Het vormt een goede bijdrage tot onze kennis der trance-verschijnselen en leidt hier en daar onze gedachten in de richting der spiritistische hypothese. Dr. Simsa schrijft over mediamieke verschijnselen in Praag (levitaties, materialisaties, lichtverschijnselen, e. d.), Dr. Seeling over Erik Hanussen, Dr. Bernoulli over den strijd om Valiantine ; hij bepleit een vernieuwd onderzoek.

Boekbespreking.

Die Sitzungen mit Valiantine in Berlin. Kritischer Kommentar zu dem Aufsatz „Valiantines Entlarvung" van Dr. W. Kröner Herausgegeben von H. Dennis Bradley. O. Mutze, Leipzig, 1930.

Deze brochure, ons toegezonden als een antwoord op de serie artikelen van Dr. W. Kröner, verschenen in het : „Zeitschrift für Parapsychologie", waarin een aantal zittingen met het medium Valiantine werd besproken en op talrijke, hoogst verdachte verschijnselen werd gewezen, welke zich daarbij voordeden. In dit boekje is een groot aantal verdedigers aan het woord. Na het doorlezen van beide publicaties kunnen wij tot geen andere conclusie komen dan tot het slaken der verzuchting : „Nu weten wij heelemaal niet meer waar wij ons aan te houden hebben".

Op sommige punten staat de verdediging zeker niet sterk, b. v. als de tweede spreektrompet, welker aanwezigheid eenige der aanzittenden constateerden, als een... materialisatie-product wordt beschouwd. Of ook als men op de aanmerking, dat het Duitsch der Duitsche geesten zoo slecht was en met een sterk Engelsch accent klonk, niets anders weet te antwoorden dan dat een medium, dat in zoovele talen gesproken heeft, toch zeker ook wel goed Duitsch had kunnen leeren als het had willen bedriegen ! Wij weten allen hoe moeilijk een Amerikaan zijn accent kwijtraakt.

Onaangenaam doet het aan, dat in deze brochure de verdedigers van Valiantine zich onnoodig hatelijk en scherp over Dr. Kröner en degenen die met hem de zaak niet zuiver achten, uitlaten. Zelfs ontziet men zich niet, persoonlijke verdachtmakingen aan hun adres min of meer openlijk te lanceeren. Dit schijnt nu eenmaal bij polemieken over de echtheid van mediamieke verschijnselen onvermijdelijk te wezen ! DIETZ.

In memoriam Prof. Dr. G. Heymans

door Dr. H. J. F. W. Brugmans

Hoogleraar in de Psychologie aan de Rijks-Universiteit te Groningen.

De verhouding tusschen de wetenschap en het zoogenaamde occultisme is tot dusver over het algemeen een weinig vriendschappelijke geweest. De schuld daarvan lag, als gewoonlijk, bij beide partijen. Bij de mannen der wetenschap : niet omdat zij bezwaar maakten tegen het voetstoots aanvaarden van alle wonderverhalen, die hun werden opgedischt, maar omdat zij weigerden te onderzoeken, veeleer van te voren hooghartig verwierpen, wat niet in hun theorieën scheen te passen. En bij de anderen : niet omdat zij, ook tegen het gezag der wetenschap in, bleven vasthouden aan hetgeen zij met eigen oogen hadden gezien, maar omdat zij nu hunnerzijds zich geheel buiten de wetenschap stelden, en alle methodische controlemiddelen verwaarloosden.

(Uit de voordracht, gehouden door Prof. Heymans in de constitueerende vergadering der Studievereeniging voor „Psychical Research", op 1 April 1920).

De Redactie van het „Tijdschrift voor Parapsychologie" heeft, na het verscheiden van Professor Heymans, geoordeeld, dat ook in hare bladen de naam van onzen grooten Nederlandschen wijsgeer en psycholoog in eerbied en dankbaarheid behoort te worden herdacht. Gaarne voldoe ik aan haar verzoek om een woord van herdenking, gewijd aan het werk van mijn grooten leermeester.

Voor Professor Heymans' standpunt ten aanzien van de studie van het occultisme is het citaat, dat ik boven heb gegeven, kenschetsend. Den lezers van dit tijdschrift zal het trouwens bekend zijn, dat Heymans voorzitter is geweest van de Nederlandsche Studievereeniging voor „Psychical Research" gedurende de eerste vijf jaren van haar bestaan, en ook, dat hij deze functie niet zou hebben aanvaard, wanneer hij niet had verwacht op het terrein der parapsychologie meer te vinden dan menschelijke dwaling.

Gedurende de jaren van zijn voorzitterschap heb ik hem in mijn qualiteit van secretaris der Studievereeniging mogen bijstaan, en het is mede door deze nauwe samenwerking op het terrein der „psychical research", dat ik meen te kunnen oordeelen, dat Professor Heymans in-

derdaad als onderzoeker zonder vóór-oordeel stond tegenover de zoogenaamde occulte verschijnselen. Zonder vooringenomenheid nam hij tegenover het eventueele onderzoekingsresultaat een afwachtende houding aan.

Door zijn metaphysica, zijn theorie van het psychisch monisme, was Heymans vrij van de vijandige vooroordeelen, welke menig parapsycholoog gaarne samendenkt met een vertegenwoordiger der „officieele wetenschap." En anderzijds kon hij „aequo animo" eventueele resultaten der parapsychologie afwachten, omdat de wijsgeer Heymans ervan overtuigd was, dat de groote vragen, waarvoor de philosoof zich ziet geplaatst, door de parapsychologie niet zullen worden beantwoord. De parapsychologie was in zijn oog, ook wanneer zij zich mocht ontwikkelen tot een echte wetenschap, niet meer dan een speciale wetenschap te midden der andere bijzondere wetenschappen. De woorden van Driesch, welke op den omslag van dit tijdschrift zijn afgedrukt („Einst wird die Parapsychologie das eigentliche Zentrum aller Wissenschaft und Philosophie sein, die wahre Grundlage dessen, was wir im Deutschen Weltanschauung nennen"), had Heymans niet kunnen schrijven. Vandaar dat Heymans' verhouding tot de parapsychologie inderdaad is geweest „sine ira et sine studio."

Professor Heymans heeft in zake „Psychical Research" iets kunnen bereiken ; het in Groningen ingestelde experimenteele onderzoek betreffende telepathie heeft in ruimen kring de aandacht getrokken, maar het is overbodig erop te wijzen, dat zijn groote beteekenis is gelegen in een groot aantal onderzoekingen van anderen aard.

Bij de Heymans'-Herdenking van Maandag 3 Maart, in het Universiteitsgebouw te Groningen, sprak Professor Leo Polak over „Heymans en de Wijsbegeerte", en ik over „Heymans als Psycholoog." In een rede van een drie kwartier heb ik toen getracht een schets te geven van den psychologischen arbeid van mijn grooten leermeester. Het kan niet in de bedoeling van de Redactie liggen om een exposé van dergelijken omvang op te nemen. De rede is trouwens reeds in druk verschenen, zij is opgenomen in het Mei-nummer van „Mensch en Maatschappij". Ik zou me ertoe willen bepalen om hier een greep te doen uit wat toen gezegd is.

Op het geheele terrein der philosophie en psychologie heeft Heymans zich bewogen. Daarbij was hij, meer nog dan docent, de onderzoeker. En als zoodanig stond hij, als psycholoog, als kennistheoreticus, als metaphy-

sicus, in de rij der vooraanstaanden. Wat de geschiedenis der wijsbegeerte betreft, heeft hij zich bepaald tot de taak van docent. Zonder eenige restrictie mag dit echter niet worden gezegd : zijn eerste wijsgeerig werk was de „Geschiedenis van het Causaliteitsbegrip."

De psychologie heeft in het centrum van Heymans' aandacht gestaan. Hiermee zal niet zijn gezegd, dat de psychologie meer zijn liefde had dan de kennisleer en de metaphysica, maar, dat hij zijn kennisleer heeft gegeven als een psychologische kennisleer. Zijn ethiek is eveneens psychologisch georienteerd. En wat zijn metaphysica betreft, het vraagstuk, dat uitgangspunt is geweest voor de theorie van het psychisch monisme, is een probleem, dat de psycholoog op zijn weg ontmoet, de moeilijkheid namelijk, waarvoor het „empirisch parallelisme" ons plaatst.

Wanneer de psycholoog aan dit probleem voorbijgaat en zich tevreden tracht te stellen met het zoogenaamde coördinatie-parallelisme, in de meening, dat hij als psycholoog goed zal doen door metaphysische vraagstukken te laten rusten, dan is zijn rust maar van kortstondigen aard. Want in een speciaal aspect keert het probleem terug. Hoe is het gesteld met de psychische causaliteit, met de finaliteit van ons bewustzijn ? Heymans heeft in zijn theorie van het psychisch monisme een antwoord gegeven, dat bij de tegenwoordige zoogenaamde crisis in de psychologie veel tot klaarheid zou kunnen brengen.

Heymans' wijsbegeerte is psychologisch georienteerd, en empirisch. Zij heeft hem echter tot anti-empiristische resultaten geleid. Hiermede is ook gezegd, dat Heymans geen „psychologist" is geweest.

Overgaande tot Heymans' psychologische onderzoekingen en haar resultaten, zou ik in de eerste plaats willen wijzen op het college der Speciale Psychologie, waar de mensch voorwerp van bespreking was in zijn interindividueele eigenaardigheden, maar waar tevens het licht viel op het algemeen-menschelijke. Dit college gaf onwillekeurig een doorloopende gelegenheid tot het zoogenaamde „fantasie-experiment", en daardoor was het tevens een cursus in wat men tegenwoordig misschien zou willen noemen „verstehende Psychologie".

Dit college was Heymans' schepping. Zijn naam zal met de Speciale Psychologie in haar opkomst voor altijd zijn verbonden. In dit college ontvouwde hij zijn onderzoekingsmethoden en gaf hij een samenvatting van zijn speciaal-psychologische onderzoekingen, wier resultaten in tal van tijdschrift-artikelen zijn neergelegd. Door dit druk bezochte college, dat Heymans om het andere jaar placht te geven, heeft de psychologie beteekenis

gekregen voor zeer vele studenten. In de jaren, toen — zoo in het algemeen — voor ons land gold, dat de psychologie slechts iets voor enkelen was, maakte Groningen op deze regel reeds een uitzondering. En aan den wensch van zeer velen zal zijn voldaan, toen het college Speciale Psychologie ten slotte als boek is uitgekomen. De lezer, die Heymans in zijn beteekenis voor de Speciale Psychologie wenscht te leeren kennen, kan dan nu worden verwezen naar de in 1929 verschenen „Inleiding tot de Speciale Psychologie", gepubliceerd als no. 43 en 44 der Volksuniversiteitsbibliotheek.

Deze „Inleiding" heeft Professor Heymans nog in zijn laatste levensjaar kunnen voleindigen ; van de Duitsche vertaling zijn de laatste honderd bladzijden ongeschreven gebleven. Voor hem, die Heymans goed heeft gekend, in zijn groote nauwgezetheid, zijn bescheidenheid, zijn werklust, zijn de woorden van het Voorbericht roerend :

„Er bestaat nog altijd geen eigenlijk Leerboek der Speciale Psychologie, en ik heb langen tijd de hoop gekoesterd om op mijn ouden dag, wanneer deze wetenschap tot hoogere ontwikkeling gekomen zou zijn, mijne wetenschappelijke werkzaamheid met het schrijven van zulk een leerboek te kunnen besluiten. Ik heb evenwel die hoop moeten opgeven, daar in de laatste jaren de toestand mijner oogen het mij steeds moeilijker en ten slotte onmogelijk maakte, van den voortgang van het onderzoek in zoodanige mate op de hoogte te blijven als voor de vervulling van die taak noodig zou zijn. Juist daarom was mij echter het voorstel van de Redactie der Volks-Universiteit-Bibliotheek om een voor ruimeren kring bestemde Inleiding tot deze wetenschap te schrijven bijzonder welkom. Want aan zulk een Inleiding zijn uit den aard der zaak lagere eischen te stellen dan aan een Leerboek : zij behoeft niet „up to date" te zijn en kan zich tot hoofdzaken bepalen. Dit boek wendt zich dus in de eerste plaats tot leeken ; inderdaad bevat het niet veel meer dan door mij in de laatste jaren op mijn colleges over speciale psychologie, die grootendeels door studenten in andere vakken werden bijgewoond, placht te worden behandeld".

Het bekendste resultaat van Heymans' speciaal psychologischen arbeid is wel zijn typenindeeling. Bij het zoeken naar complexe psychologische typen — want hierom gaat het — is het zwaartepunt gelegen in de keus der indeelingsgronden. De indeelingsgronden kunnen niet genomen, maar moeten gevonden worden. In een voordracht, welke Heymans in 1907 te Amsterdam heeft gehouden, vertelt hij, hoe hij bij dit zoeken

is te werk gegaan. De drie indeelingsgronden (emotionaliteit, activiteit, secondaire functie), waartoe hij ten slotte is gekomen, leiden tot de conceptie van acht temperamentstypen. En toen kwam het eigenlijke werk. Want het verschil tusschen Heymans en zijn voorgangers op dit terrein is hierin gelegen, dat zij een dergelijke constructie zouden hebben aanvaard als resultaat. Voor Heymans was zij werkhypothese. Nagegaan moest worden, of de aldus geconstrueerde groepen inderdaad scherp omlijnde typen zouden opleveren, die zich door vele en belangrijke eigenschappen doorgaand van elkaar zouden onderscheiden.

Dit empirisch onderzoek — een onderzoek, dat op een groot materiaal betrekking zou moeten hebben — is aanvankelijk ingesteld volgens de biographische methode. Later gaf het uitgebreide materiaal der zoogenaamde herediteitsenquête de zoo zeer gewenschte aanvulling en bevestiging.

Wat deze herediteitsenquête betreft : met het oog op het onderzoek naar de erfelijkheid van psychische eigenschappen hadden Heymans en Wiersma, in 1905, vragenlijsten gezonden aan de Nederlandsche artsen (ongeveer 3000 in aantal), met het verzoek om, door in te vullen, een hun zeer goed bekende familie te beschrijven. In het begin van 1906 waren Heymans en Wiersma aldus in het bezit gekomen van de psychographieën van 437 families, van 2415 personen in totaal. Dat materiaal is dan in de eerste plaats gebruikt voor het aanvankelijk beoogde doel. De resultaten van hun erfelijkheidsonderzoek hebben Heymans en Wiersma in 1906 en 1907 gepubliceerd in „Zeitschrift für Psychologie."

Van dit feitenmateriaal is dan, vervolgens, gebruik gemaakt om de typenindeeling te toetsen.

Op de gegevens van dit materiaal, alsmede op die van een andere groote enquête, de zoogenaamde schoolenquête (welke in 1908 werd ingesteld, en heeft geleid tot 3860 psychographieën) is gebaseerd Heymans' „Die Psychologie der Frauen", in 1910 verschenen. De emotionaliteit blijkt voor de karakteristiek der vrouwelijke psyche de centrale factor te zijn, en telkens opnieuw wordt dit getoetst, ook door de mannen te brengen in twee groepen, zóó, dat de groep der meer emotioneele mannen vergeleken kan worden met de groep der minder emotioneele mannen. Wij zien dan, dat de meer emotioneele mannen in hun psychische eigenschappen dichter bij de vrouwen staan.

Wij hebben nu gesproken over resultaten, welke zijn voortgekomen uit de twee groote enquêtes, welke Heymans, samen met zijn vriend Wiers-

ma, heeft ingesteld. Aan een paar kleinere enquêtes zullen wij moeten voorbijgaan. Terwijl door Heymans voor de speciale psychologie gebruik is gemaakt van de biographieën- en enquête-methode, heeft hij op het terrein der algemeene psychologie experimenteele onderzoekingen ingesteld. Door Heymans is de experimenteele psychologie in Nederland ingevoerd. In 1892 werden de grondslagen voor het Psychologisch Instituut te Groningen, het eerste in ons land, gelegd. Een reeks van publicaties, betrekking hebbende op gevallen van optisch zinsbedrog en op psychische remming verschenen van zijn hand in „Zeitschrift für Psychologie" in de jaren 1899-1909.

Karakteristiek voor het autonome karakter, dat Heymans aan de psychologie als wetenschap toekent, is het boekje, dat in 1921 verscheen : „Ueber die Anwendbarkeit des Energiebegriffes in der Psychologie." Het psychisch gebeuren, het komen en gaan der voorstellingen, de onderlinge remming, worden in verband gebracht met „het behoud van arbeidsvermogen" en leiden tot de hypothese van het behoud der psychische energie. Gronden worden verder vermeld voor de geldigheid der entropiewet voor de bewustzijnswereld.

Aan dit kleine, maar diepzinnige werk ligt ten grondslag Heymans' begrip van „verklaren". Een verandering in den bewustzijnsinhoud zal nooit kunnen worden verklaard buiten bewustzijn om. Wanneer het voor de verklaring gepostuleerde niet in ons bewustzijn gegeven is, dan zal het niettemin toch van psychischen aard moeten zijn.

Dit is een postulaat, maar Heymans heeft ons meer gegeven dan een postulaat. Ik zou nu moeten gaan schrijven over Heymans als wijsgeer, en in het bijzonder over zijn geniale, en in wezen eenvoudige theorie van het psychisch monisme, waardoor, in de eerste plaats, het probleem van het empirisch parallelisme tot een oplossing is gebracht.

Een uiteenzetting van het psychisch monisme kan niet als onderdeel van een kort artikel worden gegeven, en daardoor kan ik niet meer doen dan wijzen op Heymans' metaphysica, die van het hoogste belang is voor een ieder, die zich interesseert voor de verhouding van lichaam en geest in hun wisselwerking. In het bijzonder zou ik de lezers van dit tijdschrift willen wijzen op het artikel, dat geplaatst is in deel 64 van „Zeitschrift für Psychologie." : **Psychischer Monismus und „Psychical Research"**. Dit artikel, in 1912 geschreven, laat ons zien, dat Heymans vanuit het psychisch monisme gekomen is tot waardeering der „psychical research". Hij spreekt van een ver gaande overeenstemming tusschen getuigenissen van

de „Psychical Research" en consequenties van het psychisch monisme, en deze overeenstemming wordt door hem uitgewerkt, waarbij telepathie en het leven na den dood in het bijzonder ter sprake worden gebracht. In 1912 kende Heymans het parapsychologisch onderzoek vrijwel uitsluitend door lectuur ; telepathie en een leven na den dood zijn voor hem hypothesen, en deze hypothesen werden voor hem geen waarheden op grond van een passen bij het psychisch-monisme, maar wel heeft de genoemde overeenstemming in hem gewekt : „ein tieferes Interesse und ein günstiges Vorurteil für die betreffenden Untersuchungen."

Dit vooroordeel, ten gunste der parapsychologie, dat Heymans zich zelf hier toekent, is niet meer geweest dan de verwachting, dat op het terrein der parapsychologie meer te vinden zou zijn dan menschelijke dwaling. Toen Heymans acht jaren later zelf onderzoekingen instelde op dit gebied, bleek deze verwachting zoo in het algemeen, te kunnen samengaan met, in concreto, de grootste omzichtigheid. — In 1920 werd voor hem de telepathie van mogelijkheid werkelijkheid.

Heymans heeft, om zoo te zeggen, slechts terloops parapsychologische onderzoekingen ingesteld. Toch geldt zoowel voor Nederland als voor Duitschland, dat hij veel heeft gedaan voor de „standing" der parapsychologie, al was het maar alleen door zijn naam van groot psycholoog en voorzichtig onderzoeker te willen verbinden aan de „Psychical Research"-beweging.

Als psycholoog en als wijsgeer stond Heymans vooraan, in het eerste gelid der onderzoekers. Aan hem is het te danken, dat ons kleine land, dat op wetenschappelijk gebied zich in het algemeen met de andere volken kan meten, ook in de wijsgeerige vakken bij het buitenland niet behoeft achter te staan. Als onderzoeker op het ruime gebied der wijsbegeerte en der psychologie heeft Heymans een wereld-naam verworven. Als hoogleeraar heeft Heymans in het bijzonder voor de Groningsche hoogeschool een buitengewone beteekenis gehad. Door zijn colleges, die zoo rijk waren aan inhoud, heeft hij gedurende bijna veertig jaren, vele studenten uit alle faculteiten getrokken, en een stempel gedrukt op het academisch leven, op de Universiteit, die hij trouw is gebleven, niettegenstaande de talrijke uitnoodigingen, die hem naar elders riepen, naar de andere Nederlandsche academie-steden en naar het buitenland.

Rede uitgesproken door Mr. P. W. de Koning, voorzitter der Studievereeniging voor Psychical Research, op de Jaarvergadering van 18 April 1930

Dames en Heeren :

Het is gebruik in deze Vereeniging, dat de Voorzitter Uw algemeene vergadering met een korte toespraak opent. Daaraan heb ik mij niet willen onttrekken en ik heb gezocht wat op mijn weg zou liggen om voor U te bespreken. En overwegende dat in geen andere wetenschap, in gelijke mate als in die der occulte verschijnselen, het als bewezen aannemen der waarnemingen afhankelijk is van de waarde die aan persoonlijke getuigenissen wordt toegekend, wil ik trachten U hierover een oogenblik bezig te houden. Waar moeten wij te dezen opzichte acht op slaan, teneinde zoowel de klip van een te gereed gelooven als die van een te star ongeloof te vermijden ?

Ik zal daarbij vooral onderscheid maken tusschen spontane en niet spontane waarnemingen. Spontane noem ik diegene die niet, niet spontane die wel door een desbetreffende wilsakt zijn voorafgegaan. Het verschil dus tusschen den voorbijganger die onverwacht en ongevraagd ons raam binnenklimt en diengene, voor wien wij de deur opzettelijk hebben opengezet of zelfs hem uitgenoodigd hebben.

Tevens wil ik opmerken dat ik het woord occult gebruik, als m. i. niet onjuist en het gemakkelijkste. Occult toch beteekent natuurlijk niet wat verborgen is voor de waarneming, immers daarvan is geen wetenschap mogelijk, maar wat bij uitnemendheid verborgen is voor ons begrijpend verstand.

Er valt dan m. i. drieërlei mentaliteit te bevragen. Vergelijkenderwijze gesproken : die van den rechter, den man die de waarnemingen wetenschappelijk ordent en toetst ; die der getuigen, der waarnemers zelven en die van den beklaagde, het onderzoekingsobject, het medium. En dan valt reeds terstond op te merken, dat bij de spontane waarnemingen het medium óf ontbreekt óf onbekend moet worden geacht. Enkele zeer weinige gevallen uitgezonderd, als b. v. wanneer bij plaatselijke verschijnselen de stille medewerking van eenig medium werd vastgesteld.

Welke zijn dan de gevaren waaraan men als wetenschappelijk man, als rechter, als beoordeelaar van waarnemingen en feiten in dezen blootstaat ?

In de eerste plaats wel dat men verzuimt ieder à priori van zich af te zetten en mitsdien al vooraf tot de mogelijkheid of onmogelijkheid van eenig feit besluit. Dit nu lijkt mij onjuist. De wetenschap van het occulte is niet anders dan die der onvermoede mogelijkheden. Wij wenden ons dus tot iets dat, indien bewezen, in staat zou zijn al onze systemen en begrippen en onze geheele wereldbeschouwing volkomen te wijzigen of op een nooit vermoede wijze aan te vullen. Daartegenover is absolute onbevangenheid een dwingende vereischte. Slagen wij daarin niet, dan toetsen wij niet de theorie aan de feiten, maar de feiten aan de theorie.

De beoordeelaar moet zich dus een geheel aparte mentaliteit eigen maken. Hij moet alle vooropgezette meeningen weten te vergeten. Hij moet bedenken dat ook het best bewezen occulte feit om zoo te zeggen weerloos is. Want in andere wetenschappen spreekt het feit voor zichzelf en verdedigt zich zelf ; hier ontleent het zijn kracht alleen aan de geloofwaardigheid der waarneming. Feiten echter laten zich niet op zij zetten, geloofwaardigheden wel. Men kan dus ook altijd blijven ontkennen trots alle geloofwaardigheid, altijd blijven erkennen trots alle ongeloofwaardigheid. Maar zoodoende ontkent men eigenlijk de wetenschap zelve en maakt haar tot een zaak van zuiver geloof. Is eens die geloofwaardigheid (zoowel subjectief als objectief) volkomen vast komen te staan, dan behoort men het feit ook te aanvaarden, juist zooals ook een natuurkundige zich buigt voor het enkele feit, wanneer het waargenomene niet aan de theorie beantwoordt.

Doet men zoo niet, dan loopt men tevens gevaar alles aan te nemen, waarvan men zelf eenige ondervinding heeft en stokstijf alles te blijven ontkennen, waarvan men die niet heeft. Wat men voor zich zelf opeischt moet men ook aan anderen geven. Het is volkomen begrijpelijk, dat men beter overtuigd is van wat men zelf zag, dan van wat anderen zagen ; maar die overtuiging mag geen richtsnoer voor onze wetenschap worden. Voor haar zij de overtuiging van X precies even afdoende als die van Y, ook al mocht die Y toevallig de beoordeelaar zelf zijn. Altijd aangenomen dat X en Y in zich hetzelfde vertrouwen verdienen.

Hiermede hangt ook samen het bezwaar, dat men van het spontane ten onrechte een z. g. wetenschappelijk bewijs verlangt. Laten wij even onderscheiden. Er is ten opzichte van feiten tweeërlei bewijs : datgene dat in

de natuurwetenschappen geldt en het in de geschiedenis of in de rechtszaal gebruikte. Bij dat eerste gaan wij aan het tellen, meten en wegen en trachten — door de oorzaken gelijk te maken —, een bepaald gevolg op te roepen. Is dat onmogelijk, dan wordt toch de juistheid der waarneming met alle denkbare voorzorgen omringd. Bij dat tweede is een zgn. wetenschappelijke constateering vrijwel onmogelijk en herhaling meestal uitgesloten. Maar het feit komt toch net even goed vast te staan als b.v. dat iemand een strafbaar feit heeft gepleegd of dat Nero geleefd heeft. Doch ook alleen het feit der waarneming zelve. In zake de interpretatie van het feit helpt ons de geloofwaardigheid van den getuige natuurlijk niets.

Deze opmerking is vooral daarom van belang, omdat men herhaaldelijk tegenover een reeks van waarnemingen komt te staan, die men één voor één als niet bewezen hoort verwerpen (b.v. omdat slechts één getuige ze zag of ondervond) en dan constateeren dat er absoluut niets bewezen was. Dit is m. i. in zijn algemeenheid onloochenbaar fout. Als drie personen in een huis ratten hebben gezien, dan neemt iedereen terecht aan dat er in dat huis ook werkelijk ratten waren ; ook al is het niet bewezen, dat zij precies denzelfden rat of een rat op precies denzelfden tijd zagen.

Desgelijks, wanneer een aantal betrouwbare getuigen een aantal soortgelijke waarnemingen deed, ook wanneer die niet hetzelfde geval betroffen. Ook dan versterkt het eene geval wel degelijk het andere. Bevestigde verhalen genieten natuurlijk altijd de voorkeur boven bijzondere conclusies. De algemeene conclusie, dat iets dergelijks voorkomt, dat iets geschiedt en dus ook in deze wereld mogelijk is, is evengoed uit alleenstaande verklaringen te trekken. Men moet er weleens voor oppassen, uit overmaat van wetenschappelijkheid niet onwetenschappelijk te worden.

Een getuigenis in spontane gevallen verdient in zich oneindig meer geloof, dan een in niet spontane. Wij hebben daarbij haast altijd te doen met menschen die in deze zaken volkomen onbevangen zijn of zelfs iets bevestigen, waaraan zij vroeger nooit zouden hebben willen gelooven. Bovenal, ieder belang bij eenig bedrog ontbreekt. Ik meen zelfs veilig te mogen beweren, dat het belang meestal aan de andere zijde ligt : aan die van de ontkenning, van het verzwijgen, van de verdringing uit het geheugen. Men verzekert zoodoende zijn gemoedsrust, riskeert niet den roep van onevenwichtigheid en zelfs in het oordeel der maatschappij gedeprecieerd te raken. Bovendien het geval zelf raakt soms ons intiem-

ste leven. Ook kan een groot geldelijk belang ermede zijn gemoeid, zoo b. v. voor een huiseigenaar om spookhuisverschijnselen te verzwijgen of weg te verklaren (1). Het eenige tegenovergestelde belang zou zijn, dat men interessant wil schijnen ; maar menschen die om die reden fantaseeren staan haast altijd in hun omgeving als ongeloofwaardig bekend.

Wanneer men er dus, ten opzichte der niet spontane verschijnselen terecht op wijst, dat aan de onwaarheid een voordeel verbonden kan zijn, dan is het toch zeker ook billijk dat men het aan de getuigenis door spontane verschijnselen verbonden nadeel laat wegen.

Wel meen ik dat bij alle spontane gevallen vast behoort te staan :

a. dat de getuigen geestelijk gezond zijn ;

b. dat hun omgeving hen als waarheidslievend beschouwt.

Echter hun waarheidslievendheid al uit de door hen bekleede betrekking af te leiden, lijkt mij niet juist. Ook onwaarheidlievende personen geraken soms tot zeer hooge betrekkingen en ambten. Daarenboven verdient het altijd aanbeveling te weten :

a. of de getuigen voordien reeds aan dergelijke verschijningen of verschijnselen geloofden ;

b. of hun wereldbeschouwing (ook die van hun omgeving) zich tegen het aannemen van de waarheid van het bovengenoemde verzet.

Ook dit laatste is van belang. Wij mogen veilig aannemen, dat een wereldbeschouwing of een omgeving die in de waarheid dier verschijnselen gelooft, het bewaard blijven in het geheugen bevordert, het omgekeerde echter in hooge mate een verdringing in het geheugen. Het is absoluut niet zeker dat zij die zeggen iets gezien of ondervonden te hebben, de waarheid spreken, maar het is ook absoluut niet zeker dat zij die zeggen nooit iets of niets gezien te hebben dit wel doen. Bewust of onbewust. Want in een ongeloovige omgeving heeft men er reeds daarom belang bij niet te zien en ter bevestiging van anderen wordt ook zeer veel gelogen. Het alleenstaan van een feit in de herinnering verhindert wel de verwarring, het dooreenhalen van het eene en het andere ; de verdringing echter, het volledige verlorengaan in ons bewust geheugen, verhindert het niet. Integendeel : het bevordert deze. Geheel zooals wij

(1) Maar omgekeerd kan er voor een huurder een voordeel in gelegen zijn als zijn huis een spookhuis is.

Voor de curiositeit verwijzen wij naar een bericht uit de „Zutph. Ct" van 1904 (zie : „Het Tock. Leven", 1904, pag. 16) betr. een boerenvrouw te Baak (Steenderen), die het in haar boerderij „deed" spoken om de pacht verlaagd te krijgen. Redactie.

ook droomen zoo gemakkelijk vergeten, juist omdat zij vaak zonder eenige bewuste verbinding met ons verder dagelijksch ervaren zijn.

Geheel anders ligt het met de niet-spontane verschijnselen. Het beslissende moment, de geloofwaardigheid der waarnemingen, hangt daar niet af van de persoonlijke geloofwaardigheid der getuigen, maar van de juistheid der voorzorgen die genomen zijn tegen dwaling en tegen bedrog. De dwaling vooral waar het vrijwilligen, beiden waar het beroepsmediums geldt.

Dat nu dwaling en bedrog, dat eerste in het bijzonder van de zijde des waarnemers, dat tweede van de zijde van het medium, in overweldigende mate voorkomen, zal ik hier wel niet behoeven te betoogen. Het schijnt immers een noodlot te zijn, dat wat het verschijnsel zelf bevordert, ook voor die beiden steeds bevorderlijk is. Maar een nadere bespreking hoe dezen te voorkomen is zeker beter aan anderen toevertrouwd en ligt ook eigenlijk buiten mijn onderwerp. Ik wil dus alleen een paar psychische kanten van de zaak bespreken en daarmede een paar reeds gestelde vragen op mijn wijze trachten op te lossen.

In de eerste plaats dan : heeft het medium het recht zich tegen de scherpst mogelijke controle te verzetten, tenzij zulks voor het zich voordoen der verschijnselen zelve of door de zorg voor zijn gezondheid geboden mocht zijn ? M. i. mist hij dit ten volle.

Hij mag zich niet verzetten tegen maatregelen tegen onopzettelijk bedrog, omdat hij zelf, ten minste in de overwegende meerderheid der gevallen, uitgaat van de gedachten dat hij het zelf niet is die handelt maar iets of iemand in hem of door hem. Trouwens dit is ook de beteekenis van het woord medium. Welnu, dan betreft ook het wantrouwen niet hemzelven, maar datgene dat zich, buiten zijn wil of zelfs tegen zijn wil, in hem openbaart.

Maar ook niet tegen maatregelen tegen opzettelijk bedrog.

Ten eerste : omdat het voorkomen daarvan in zoo tallooze gevallen is vastgesteld, dat het wantrouwen van de andere zijde ten volle gerechtvaardigd moet worden geacht en het zelfs van die zijde roekeloosheid zou zijn deze maatregelen niet te nemen. Wil men dat niet, dan heeft het de waarde van een geloofsakte of van een vertooning, maar ook niets meer ;

ten tweede : omdat de geloofwaardigheid der praestaties bij haast niemand van de persoon afhangt, maar van het geloof in de juistheid en afdoendheid der genomen maatregelen. Wil hij dus het ongeloof be-

strijden, dan moet hij ook tot de mentaliteit der ongeloovigen gaan, want overtuigden te overtuigen heeft weinig nut.

De andere vraag is deze : bewijst een bedrog door een medium bij de eene gelegenheid gepleegd, dat hij ook bij andere gelegenheden heeft bedrogen? De vraag klinkt eigenlijk een beetje dwaas. Het eenige antwoord is : natuurlijk niet. Als ik tegen A. jokte, bewijst dit nog niet dat ik een jaar geleden tegen B. heb gejokt. Maar gaan wij na hoevelen, zelfs in belangstellende kringen, nog altijd meenen dat met één aangetoond bedrog iedere waarneming bij het medium is gedisqualificeerd, dan blijkt toch wel, dat deze vraag nog der bespreking waardig is.

Stellen wij dus wederom voorop : het is niet de betrouwbaarheid van het medium die over de bewezenheid der verschijnselen beslist, maar die der waarnemers, der getuigen. Dan volgt daaruit dat de voornaamste vraag niet is : wie of wat is het medium, maar wie en wat waren de getuigen en welke voorzorgen pasten zij toe.

Het is toch al te mal, omdat het medium Home te Biarritz keizerin Eugenie zou hebben trachten te bedriegen, (indien dat ten minste bewezen is) daaruit af te leiden dat Home in latere jaren ook den zeer wetenschappelijken Sir William Crookes of het illustere gezelschap van Lord Adare gedurende langen tijd dagelijks zou hebben bedrogen, soms ook met verschijnselen waarbij zich haast geen dwaling in de waarneming denken laat. Zooiets breedvoerig te onderzoeken is misschien van belang voor een zielkundige studie omtrent het medium zelf ; voor de wetenschap is het van geen enkel belang.

Daarenboven : wij moeten bij de mediums (en vooral bij diegenen die van hun mediumschap leven of daaraan te danken hebben dat de wereld acht op hen slaat) een sterken wensch veronderstellen, dat hun proefnemingen zullen slagen. Die wensch mag zoowel in hun bewustzijn als in hun onderbewustheid worden vermoed.

Tevens mogen wij aannemen, dat verreweg de meeste remmingen der menschen in hun bewust verstandelijk leven zetelen. Het niet voldoen aan eenigen wensch of begeerte is geen oorspronkelijk ding. Dat moet aan haast iedereen worden geleerd.

Welnu, in trance-toestand, en waarschijnlijk wel in alle gevallen waarin de occulte krachten zich in iemand openbaren, wordt het bewustzijn geheel of voor een goed deel uitgeschakeld en verliest het ongetwijfeld aan kracht. De begeerte vermeerdert derhalve en de remming verzwakt. Is het dan wonder dat het onderbewustzijn nu en dan een hand-

je tracht te helpen ? Integendeel het is de natuurlijkste zaak ter wereld en zou bij onszelven, indien wij medium waren, niet anders zijn. Wij moeten dus scherp onderscheiden : als iemand zich bij volle weten op een bedrog voorbereidt en de controle, dat hij zulks ook niet vroeger heeft gedaan, heeft ontbroken, dan kunnen wij er zeer zeker toe besluiten, dat ook zijn vroegere praestaties voor ons waardeloos zijn. Maar als het medium gedurende één séance het geluk tracht te helpen of aan de controle tracht te ontgaan, dan heeft die controle alleen verwijten te richten tot zichzelve en bewijst zulks allerminst dat verschijnselen onwaar zijn, die vroeger onder goede controle zijn geschied. Wij mogen evenmin van het medium eischen dat het zich in alles even eerbiedwaardig betoont, als van onze droomen dat zij in alle dingen even fatsoenlijk zijn.

Von Hartmann's „Anschluss an das Absolute"

door

PROF. Dr. A. H. DE HARTOG.

Ook voor het parapsychologisch onderzoek geldt de algemeene, oude regel : principia sine necessitate non sunt multiplicanda, zonder noodzaak mogen de beginselen van verklaring niet worden vermeerderd.

Waar ik nu reeds in den eersten druk van mijn „Redelijkheid der Religie", 1907, de abnormale zieleverschijnselen onder mijn beschouwing betrok en daarbij ook von Hartmann's hypothese aangaande den „Anschluss an das Absolute" met instemming heb vermeld, daar lijkt het mij — mede in verband met Mr. van Rossem's opmerking in een vorige aflevering, dat deze hypothese willekeurig, verouderd en goeddeels verlaten zou zijn —, ter bevordering van het inzicht in deze van nut, nader op von Hartmann's vooronderstelling in te gaan. Het is mij niet te doen om een bestrijding van Mr. van Rossem's opvatting (waarbij ik overigens mij goeddeels kan aansluiten), maar het is mij te doen om een nader onderzoek op dit belangrijke punt en dat wel met de bedoeling om de algemeene beschouwing in deze materie te dienen.

Daartoe moet ik beginnen met een kentheoretische opmerking. Het allereerste gegeven van ons menschelijk bewust kennen blijkt hierin te

bestaan, dat dit bewuste kennen en ook het menschelijk bewustzijn zelf wordt gewekt door een achterbewusten, verborgen drang.

Het bewustzijn zelf komt op uit het levend organisme en de gewaarwordingen, zoowel van buiten af als van binnen uit, worden voorts aan den bewustzijnskring als het ware opgedrongen. Hoe men nu ook denken moge over den aard en de structuur van het menschelijk bewustzijn als zoodanig, of men hier in de lijn van Kant wil spreken van a prioristische aanschouwings- en denkvormen (Kategorien), hetzij men in de lijn van von Hartmann deze vormen tevens, zij het ook gedeeltelijk „Daseins-formen" acht, in ieder geval dient zich het grondfeit van alle menschelijk bewuste kennen, beeldelijk gesproken, aldus aan, dat wij den kring van de tooverlantaarn des bewustzijns naar buiten, naar de objectieve wereld, en naar binnen, naar de subjectieve wereld keeren en dat, zoowel van buiten af als van binnen uit, de gewaarwordingen, strevingen, begeerten enz. in dien lichtkring des bewustzijns ontstaan, bestaan en vergaan. Er moet dus een verborgen drang, een achterbewuste sfeer, of welk woord men kiezen wil, zijn, waaruit de inhoud des bewustzijns ontgloort en waaruit ook dit bewustzijn zelf (met zijn kenvormen), gelijk gezegd, wordt „gewekt."

Dit allereerste, kentheoretisch, wetenschappelijk te constateeren grondgegeven van alle menschelijk bewuste kennen doet ons noodzakelijkerwijze besluiten tot een „verborgenheid", waaruit dit bewustzijn met zijn inhoud wordt gebaard, dus „openbaar" wordt. Dit zal o. i. dan ook steeds de kracht van het kentheoretisch realisme, hetzij men dit „naief" aanvaardt of b. v. met een von Hartmann als „transcendentaal" (als betrekkende het bewust gegevene of het bewustzijnsimmanente op een daarachter verondersteld bewustzijnstranscendente) onderzoekt en doordenkt, — dit zal, nog eens, o. i. steeds de kracht der realistisch geaccentueerde kenhouding blijven, dat zij zich klaarlijk rekenschap geeft van en rekent met het genoemde grondgegeven van het menschelijk bewustzijn met zijn inhoud.

De keninhoud nu, die uit de aangeduide verborgenheid openbaar wordt, blijkt voorts niet willekeurig bepaalbaar te zijn maar een algemeen dwingend karakter te hebben. Zeker zijn er in den menschelijken bewustzijnskring ook elementen, die zich daarin a. h. w. willekeurig bewegen of bewogen worden maar waar men van „kennis" in den waren zin des woords (boven willekeurige phantasie of verbeelding uit) spreekt, daar heeft deze kennis een algemeen, geordend, dus dwingend of nood-

zakelijk voortgaand karakter. Dit is mede van het grootste belang voor onze kenkritische overweging. Want hier blijkt het menschelijk bewuste kennen of weten een algemeen geldend of dwingend karakter aan te nemen. Hier blijkt aan de subjectief-individueel verkregen kennis dus een objectief universeele trek eigen te zijn. De kennis, die aldus uit de verborgenheid openbaar wordt, is derhalve een „samenhangende" kennis en moet als zoodanig, uit de verborgen, achterbewuste sfeer „opkomen". Waar aldus samenhangende, algemeen geldende, objectieve, menschelijke kennis uit de achter het bewustzijn roerende „werkelijkheid" of „wekkingsdrang" stamt, daar moet deze achterbewuste wekkingsdrang ook worden aanvaard als de gemeenschappelijke oorsprong of bron van genoemde objectief-subjectieve menschelijk bewuste kennis en zoo komt men o. i. onweersprekelijkerwijze tot de vooronderstelling of hypothese, dat achter de menschelijke bewuste, individueel verspreide bewustzijnskringen een (Goddelijke) achterbewuste openbaringsdrang moet zijn, die de in het menschelijk bewustzijn gewekte, algemeen geldende kennis niet alleen voortdraagt maar ook inhoudt. Want, hoe zou genoemde menschelijk bewuste kennis ooit aan den dag kunnen treden in haar algemeen geldenden samenhang tenzij deze kennis stamt uit een sfeer, die haar, hoe dan ook, inhoudt of in zich besluit ?

Wij zouden hier willen herinneren aan de woorden van Drs. Tenhaeff (bladz. 147), die spreekt van „een Algeest (Brahma), waarvan de menschelijke geest een vonk is, en waarvan onze zielen en lichamen openbaringsvormen zijn", daarbij voegende „het is mijn innige overtuiging dat de studie der parapsychologie tot een dergelijke wereldbeschouwing moet leiden." Von Hartmann's hypothese moge dus „verouderd" schijnen, „willekeurig" kan men haar allerminst noemen.

Nu moet men hier natuurlijk weer uiterst voorzichtig zijn en zich hoeden voor voorbarige conclusies. Men heeft hier n. l. wel te onderscheiden :

a. den bewusten inhoud van den individueelen bewustzijnskring ;

b. dienzelfden inhoud zooals deze uit het individueele opkomt of daarin onderbewust terugzinkt ;

c. dienzelfden inhoud zooals hij niet verklaarbaar is uit of herleidbaar tot de individualiteit met haar bewuste en onderbewuste psychische gegevens maar zooals hij moet opkomen of stammen uit de universeele, achterindividueele, boven aangeduide „verborgenheid", die oorsprong

en drijfkracht is van alle uit haar gewekte of „ge(open)baarde" menschelijk-bewuste keninhoud.

Hier beginnen wij von Hartmann's onderscheiding aangaande de subjectieve, de objectieve en de metaphysische sfeer te verstaan. De subjectieve sfeer is de sfeer van het individueel bewuste, de objectieve sfeer is de sfeer van de tijd-ruimtelijke werkelijkheid zooals deze naar het principium individuationis een „Dasein" heeft, welk „Dasein" in zijn „Formen" dan correspondeert met de in het menschelijke inwonende „Anschauungs-" en „Denkformen" (Kategorien). De metaphysische sfeer is dan terug te leiden tot den Goddelijken, Absoluten, Alverwerkelijkenden Geest, die en het reëel-ideëele werkelijkheidsproces en het menschelijk bewuste kenproces (als op elkander correspondeerende) voortdraagt.

De hypothese van den „Anschluss an das Absolute" is dus, nog eens, niet een willekeurige hypothese maar is een vooronderstelling, geboren uit diepgaande kentheoretische overweging. Zij geldt niet alleen de abnormale maar ook de normale zieleverschijnselen met hun kentheoretisch te aanvaarden en te doorvorschen voorwaarden.

Waar nu, om tot ons bijzonder geval voort te gaan, het verschijnsel van telepathie en second sight onweersprekelijk gegeven blijken, en deze verschijnselen niet verklaarbaar zouden kunnen zijn uit de individueele onderbewuste of bewuste bestaans-en kensfeer, daar eerst komt de hypothese van den „Anschluss an das Absolute" tot haar recht en kracht. Deze hypothese mag derhalve niet worden aangevoerd en ingelascht voor den tijd, dus waar genoemde verschijnselen voldoende verklaarbaar zouden zijn uit de individueele gegevens, maar kan eerst worden aanvaard waar de gegevens ontoereikend ter verklaring blijken. Zoo meenen wij ergens bij von Hartmann gelezen te hebben (men zie nader de door ons aangegeven litteratuur in „De Redelijkheid der Religie"), dat een physische verklaring van de verschijnselen der telepathie (om met dezen term alles saam te vatten wat hier aan de orde komt) niet mogelijk is, omdat deze zoo groote physische energie zouden vereischen, dat het individu daarbij zou vergaan.

Er moet hier, zoo gezien, dus een metaphysische of metapsychische mogelijkheid worden gevonden, om zulke verschijnselen naar hun aard te verklaren. Wil men ze herleiden tot de mededeeling van geestelijke individualiteiten, die hier haar invloed zouden toonen, zoo is dit slechts wetenschappelijk geoorloofd, indien de verklaring van den „Anschlus an das Absolute" minder verstrekkend ware.

Wij willen hier niet uitmaken, in hoeverre de eene hypothese boven de andere verkiesbaar zoude zijn. Wij wenschen enkel, zij het ook zeer in het kort, aan te toonen, dat te dezer niet slechts psychologische maar ook kentheoretische en metaphysische overwegingen noodzakelijk zijn, zullen wij wegwijs worden op het zoo moeilijk te doorvorschen en nog zoo weinig ontgonnen gebied der parapsychologie.

Reïncarnatie

door Drs. D. H. PRINS Jr.

In zijn artikel „La sensation du déjà vu" (1) bespreekt Tenhaeff de ervaring van sommige personen, die in een bepaalde situatie het gevoel hebben alsof zij deze reeds eerder hebben beleefd. Een drietal verklaringsmogelijkheden somt hij op : de positieve herinneringsstoornis, de voorafgegane, niet bewust gewordene paragnostische droom en de reïncarnatie, welke laatste hij echter, gezien het resultaat van het huidig empirisch onderzoek, geenszins met de eerste twee op één lijn wil stellen.

Een en ander is mij aanleiding tot het stellen van een paar vragen en het maken van enkele aanvullende opmerkingen.

Wanneer iemand op een gebeurtenis die hij meemaakt, reageert met een „ dit heb ik reeds eerder beleefd", dan is het dus alsof iets, wat hem onbekend moest zijn, hem bekend is. Men kan nu de verklaring op twee wijzen zoeken, en wel óf uitgaande van de gedachte, dat het „bekend zijn" een schijn is die bedriegt, óf daaraan tegengesteld, van de gedachte, dat het aprioristische „onbekend moeten zijn" een ongeoorloofde vooropstelling is.

De eerste poging tot verklaring maakt van het (bedriegelijke) gevoel van bekend zijn een ziekteverschijnsel : er treedt een positieve herinneringsstoornis op. — Terloops zij hier opgemerkt dat in het gebruiken van deze term een gevaar schuilt. Het gaat hier immers niet om een naam zonder meer, maar om een die een bepaalde interpretatie der feiten in zich draagt. Mijn eerste vraag aan den heer T. is nu : Op welke gronden zoekt men de verklaring in een storing van het geheugen, in een pathologische afwijking dus ? Toch zeker niet uitsluitend omdat het een niet

(1) Tijdschrift voor Parapsychologie, I, pag. 179.

normaal verschijnsel betreft ? Dan zou deze verklaring onverbiddelijk af te wijzen zijn. Niet-normaal kan immers zijn abnormaal, maar ook — het zijn juist de metapsychische feiten welke ons dit telkens weer leeren — bovennormaal. De afwijking is niet qua afwijking reeds pathologisch, het kan ook een afwijking wezen in de richting van door den gemiddelden mensch niet verwezenlijkte ontwikkelingsmogelijkheden. Het bloote constateeren van de afwijking beteekent nog niets anders dan dat een ongewoon feit is vastgesteld. Na dit vaststellen volgt de interpretatie. De uitleg die in het woordgebruik : positieve herinneringsstoornis ligt opgesloten moet — wil ze wetenschappelijke waarde hebben — nog nader gemotiveerd worden. En die nadere motiveering is het juist, die T. zijn lezers onthoudt. Ten aanzien van de gevallen van bijna chronischen aard, die echter volgens den schrijver zeer zeldzaam zijn, zou men kunnen meenen, dat juist dit chronisch karakter een aanwijzing is voor het pathologische van het verschijnsel. Of het echter een voldoende aanwijzing is ? Er blijft toch zeker behoefte aan meer positieve argumenten. Voor deze chronische gevallen dus ook, maar meer in het bijzonder toch voor de acute zou ik dus mijn vraag als volgt nog nader gepreciseerd willen herhalen : „Zijn er in de gevallen van „positieve herinneringsstoornis" in de ter analyseering beschikbare feiten en in de psychische gesteldheid der betrokken personen, andere symptomen van een pathologischen toestand te vinden, en wat wettigt het vermoeden van een verband tusschen deze symptomen en de niet-normale „sensation du déjà vu ?"

De tweede verklaring moet voor alles aannemelijk maken op welke wijze het mogelijk is, dat het nieuwe onbekende slechts in schijn nieuw was, in werkelijkheid echter bekend. Dit kan geschieden hetzij door de hypothese der onbewuste herinnering aan paragnostische droomen, hetzij door die der reïncarnatie.

De eenige bruikbare grondslag voor een discussie over de aannemelijkheid dezer hypothesen is het reeds verzamelde feiten-materiaal. Zijn er reeds bekende feiten zoodanig met dit nieuwe feit in verband te brengen, dat daardoor een pleidooi voor de eene of voor de andere onderstelling kan worden geleverd ?

Voor de eerste veronderstelling is dit zeker mogelijk — men herleze het betoog van Tenhaeff (2) — en ten aanzien van deze hypothese geldt dus, dat ze volkomen past in het kader der moderne parapsychologie. En

(2) T. a. p. pag. 181.

daarbij alleszins aannemelijk is. Voor de tweede veronderstelling kost dit meer moeite (dit zij uitdrukkelijk vooropgesteld, hoezeer schrijver dezes — overtuigd van de groote waarde en de diepe beteekenis van het reïncarnatie-denkbeeld — dit ook betreurt). In de parapsychologische literatuur wordt weinig of in het geheel geen aandacht aan deze zaak besteed. Naast Geley's meer speculatieve beschouwingen hierover in „De l'inconscient au conscient", die, waar wij naar empirische gegevens moeten zoeken verder hier van geen belang zijn, was het tot voor kort alleen „Les vies successives" van de Rochas waarin getracht wordt van de zijden der feiten dit oeroude denkbeeld te benaderen. Tenhaeff bespreekt dit werk en geeft als zijn conclusie : „Hetgeen de Rochas zich, onder den invloed van zijn ver doorgevoerd mesmeriseeren, bij zijn sujetten zag ontwikkelen, zijn in feite niets anders dan eigenaardige, secondaire persoonlijkheden." Inderdaad zijn ook o. i. de experimenten van de Rochas als bijdrage tot de empirische studie van de reïncarnatie-hypothese van weinig waarde en wel omdat én de Rochas én zijn sujet beide overtuigde reïncarnisten waren, zoodat dus deze proeven geen ondubbelzinnig resultaat konden opleveren ; de invloed van suggestie van den kant van den proefnemer en die van de wenschen en denkbeelden van de proefpersoon was immers niet uit te sluiten. In dat opzicht zijn wij geneigd Sudre gelijk te geven, als hij op die gronden alle beteekenis aan deze proeven ontzegt (3). De vraag verrijst nu echter : zijn zulke experimenten onder gunstiger omstandigheden wel waardevol ? Tenhaeff schijnt dit niet a priori te willen ontkennen, althans hij spreekt nog even over een overdoen van het werk van de Rochas (4), hetgeen geen zin zou hebben als elke herhaling bij voorbaat op dezelfde klip moest stranden. Welnu, de proeven zijn overgedaan, en op zeker veel minder aanvechtbare wijze (5), door Happich, Keyserling en Rousselle. In „Das Okkulte" (Verlag Reichl, Darmstadt, 1923) door Keyserling en Hardenberg en Happich, vinden wij de noodige gegevens hierover. Graf Hermann Keyserling, wiens belangstelling voor parapsychologische vragen uit zijn verschillende filosofische werken van voor dien tijd bekend is, kreeg in 1922 de gelegenheid om een sensi-

(3) Sudre : Introduction à la métapsychique humaine.

(4) T. a. p. pag. 185.

(5) Ik laat hier een herhaling door Dr. Eugène Witry in het medisch laboratorium van Prof. Grocco te Florence in 1912 verricht, waarover deze bericht in het tijdschrift : L'Astrosophie I, pag. 30, buiten beschouwing, omdat ik niet over voldoende gegevens beschik. In het aangehaalde artikel vindt men slechts eenige algemeenheden.

tieve persoon, H. B., langen tijd ter observatie en voor proefnemingen in zijn onmiddellijke nabijheid te hebben. De leiding van het experimenteele onderzoek had Dr. Carl Happich, geneesheer-directeur van een ziekenhuis in Darmstadt. Keyserling maakte Happich opmerkzaam op het werk van de Rochas en buiten medeweten van hun sujet om beraamden zij plannen om deze proeven te herhalen. De omstandigheden waren gunstiger. Keyserling zelf heeft meer dan eens in zijn werken te kennen gegeven geen aanhanger van de reïncarnatie-leer te zijn, van een storenden suggestieven invloed van zijn kant is dus geen sprake. Happich laat zich over zijne houding ten opzichte van dit denkbeeld niet uit, nóch hoe hij er voor de proeven, nóch hoe hij er na dien over denkt ; hij deelt enkel een verslag van het gebeurde en enkele algemeene opmerkingen mede. Het sujet zèlf had naar én Keyserling én Happich verklaren van deze herinneringsproeven en daarmede samenhangende mogelijkheden nooit iets gehoord, geloofde niet in reïncarnatie en werd voor de eerste proef ook niet ingelicht over dit plan (6). Het eerste experiment volgde onmiddellijk op een reeks psychometrische proefnemingen. — (H. B. werkt in trance, waarin hij door auto-hypnose geraakt). De eenige, minder gunstige, omstandigheid is, dat H.B. vroeger, door zijn verkeeren in spiritistische kringen, mogelijk den invloed van zekere occulte denkbeelden heeft ondergaan (7). — De proeven slaagden. Tot vier keer toe werden ze herhaald, telkens doorliep het geheugen van de proefpersoon dezelfde voorgeboortelijke stadia : één of meer van „zijn vorige levens".

Over zijn laatste leven (in de 15e eeuw als om het geloof vervolgd man) komen vrij uitvoerige mededeelingen, over het voorlaatste (als vrouw waarschijnlijk zeer vroeg in de middeleeuwen) veel minder. En van het daaraan voorafgaande hooren wij zeer weinig bijzonderheden. Bij een van de herhalingen laat Keyserling zijn proefpersoon meer mededeelen omtrent zijn ervaringen tusschen twee levens in, ook krijgt men hier enkele tamelijk algemeene inlichtingen, waarvan echter niet is na te gaan in hoeverre ze zijn half bewuste of onbewuste denkbeelden daaromtrent weergeven.

Wat hebben wij hiervan te denken ? Zeker is dat de hier boven aangeroerde bezwaren tegen de experimenten van de Rochas nu niet gelden. Voor een suggestieve opwekking van dit resultaat, hetzij door de proef-

(6) Vgl. t. a. p. pag. 41 en pag. 104.
(7) T. a. p. pag. 40, 103-104.

leiders, hetzij door de proefpersoon, zijn geen aanwijzingen. Merkwaardig is, dat deze proeven voor H. B. zeer afmattend waren alsof ze hem tot aan, haast over de grens van zijn praestatie-vermogen voerden ; dat verder, terwijl gewoonlijk hem na vroegere hypnosen alle bijzonderheden omtrent het in trance ervarene na een of twee dagen te binnen schoten, hij zich nu niets herinnerde (hier zij bij vermeld, dat hem na de trance gewoonlijk de hoofdzaken van wat hij gedaan of gezegd had werden medegedeeld, terwijl dit nu, met het oog op voorgenomen herhaling van de proeven niet was geschied).

Keyserling zelf meent : „Ich behaupte nicht dass die Wiederverkörperung hierdurch erwiesen ist. Aber ich behaupte dass diese, falls sie besteht und falls es wirklich ein Gedächtnis gibt, das über dieses Leben... hinausreicht... auf diesem Wege erwiesen werden kann. Denn dann muss sich in jedem Fall, wo die Zurückführung des Gedächtnisses möglich ist, das grundsätzlich gleiche Bild ergeben, und alles käme auf die Häufung der untersuchten Fälle an." [8]

Het wil mij voorkomen, dat een definitieve conclusie eerst dan kan worden getrokken als de mogelijkheden van het onderbewustzijn, en de voorwaarden waaronder secundaire persoonlijkheden kunnen optreden nauwkeurig bekend zijn. Zoolang het nog is als Verweyen zegt : „Begriffe wie Unterbewusstsein (und Halluzinationen) gleichen einem grossen Behälter, aus den man beliebig viel herausschöpfen kann" [9], zoolang zal een keus tusschen wat Tenhaeff (voor het geval de Rochas terecht) „de meer voor de hand liggende hypothese" der secundaire persoonlijkheden noemt en die der reïncarnatie, wel niet op voor iedereen overtuigende wijze gedaan kunnen worden en hebben de subjectieve, meest ondergrondsche invloeden, die bij een dergelijk kiezen veel gewicht in de schaal plegen te leggen — men denke aan de discussies over de animistische en de spiritistische verklaringshypothesen — vrij spel. Maar deze elasticiteit van het begrip onderbewustzijn en de onbegrensde mogelijkheden van secundaire persoonlijkheden, waarvan voorstanders van het animisme, als de eenige verklaringsmogelijkheid, soms in hun polemiek getuigenis afleggen, verzwakken tevens de beteekenis van de hypothese dat het onderbewustzijn van proefnemer of proefpersoon voor een en ander verantwoordelijk is. Als dat alles kan, heeft een dergelijke uitspraak geen,

(8) T. a. p. pag. 42.
(9) Die Probleme des Mediumismus, Verlag T. Enke, Stuttgart, 1928, pag. 34.

de wetenschap vooruitbrengende, drijfkracht meer, is zij als werkhypothese waardeloos.

Aldus luidt mijn tweede vraag : Is er reeds iets bekend over de noodzakelijke voorwaarden waaronder secundaire persoonlijkheden kunnen optreden, zoodat het mogelijk wordt in een bepaald geval met zekerheid te zeggen of het onderbewustzijn van de proefpersoon via zulke secundaire persoonlijkheden aan het werk is of niet ?

Men zou ten slotte kunnen meenen, dat verificatie van de feiten in de „herinneringen aan vorige levens vermeld" ten slotte een bewijs voor de reïncarnatie-hypothese zou kunnen verschaffen. Dit echter is geenszins het geval. Al zou men er in slagen dergelijke gegevens te verifieeren, wat, gezien de zeer onvolledige beschikbare historische bronnen alles behalve waarschijnlijk is, dan nog kan de scepticus zich hiertegenover steeds beroepen op de helderziendheid-hypothese en nog wel op twee manieren, óf de proefpersoon heeft metagnomisch zelf de historische bronnen geraadpleegd, óf hij heeft, wat mogelijk is gebleken (men denke o. a. aan het werk van Pagenstecher en aan Osty's bekend verslag uit La connaissance supranormale, pag. 168-176) het geheugen der Natuur geraadpleegd en via secundaire persoonlijkheden (zie boven) gedaan alsof hij zich eigen vorige bestaanstoestanden herinnerde.

Alleen wie dus niet a priori afwijzend tegenover de reïncarnatie-hypothese staat, kan in herhalingen van de proeven van de Rochas, zooals Keyserling en Happich dat deden, bij positieven uitslag een aanwijzing (geen bewijs) voor haar juistheid zien. Echter het lijkt wel van belang deze experimenten te herhalen (en wie van degenen, die de voorwaarden waaronder Keyserling en Happich werkten niet vlekkeloos vinden, geeft een strengere, meer afdoende werkwijze aan) het toetsen van een overoud en ongetwijfeld zeer zinvol denkbeeld met de methoden der moderne wetenschap is een taak, die wel veel inspanning en vernuft waard is.

Nog eens „La sensation du déjà vu"

Naar aanleiding van het gewaardeerde artikel van den heer Prins wil ik gaarne eenige opmerkingen maken. Het heeft m. i. bezwaar, het gevoel van het „déjà vu" te betrekken op herinneringsresten uit vorige levens. Het is toch ondenkbaar, dat wij in een vorig bestaan precies dezelfde situaties zouden hebben doorleefd als in het tegenwoordige. Hoog-

stens kan er sprake wezen van een analogie, althans wat onze psychische instelling op de omgeving en de gebeurtenissen betreft, maar de omstandigheden moeten noodzakelijkerwijze geheel anders geweest zijn. En nu is juist de kenmerkende eigenaardigheid van de „sensation du déjà vu" dat het gevoel onmiskenbaar zegt : „dit alles heb ik precies zoo, tot in de geringste détails, reeds eerder beleefd." Vaak gepaard met een intuitief weten : „nu zal het volgende oogenblik dit of dat gebeuren, dit of dat gezegd worden." Dit alles kan dus nooit een „herinnering" uit een vorige reïncarnatie zijn. Tenzij wij ons aansluiten bij de leer van den eeuwigen terugkeer der dingen, zooals Nietzsche, en reeds voor hem enkele anderen hebben aangenomen. En ook dán zijn er nog moeilijkheden.

Naar mijn meening gelden dan ook alleen de eerste twee, door Tenhaeff aangehaalde verklaringsmogelijkheden. Waarbij dient te worden opgemerkt, dat de eerste, op het oogenblik in de psychologie algemeen aanvaarde, geenszins een verklaring is. Men geeft alleen den naam van positieve herinneringsstoornis" aan het — overigens geheel onbekende — beestje, en stelt zich met dezen doop tevreden, in het aangename gevoel dat men daarmede iets verder gekomen zou zijn.

Als een werkelijke verklaring daarentegen zou kunnen gelden : de hypothese van een vergeten, paragnostischen droom, dien wij daar meteen als van het volkomen conforme type zouden moeten denken. Maar — wordt deze voldoende gesteund ? Ik geloof niet, dat het ooit voorgekomen is, dat iemand, die bij een bepaalde gelegenheid de „sensation du déjà vu" ervoer, zich later den droom als zoodanig herinnerde. Hoewel toch juist deze sensatie zelve, en nog meer het werkelijke beleven, toch wel zeer geschikt moeten worden geacht dezen droom associatief in het bewustzijn terug te roepen.

Ik acht daarom nog een andere onderstelling mogelijk, die ik de hypothese der „dubbele beleving" zal noemen. Wij nemen hiervoor aan, dat zich ons bewustzijn één moment buiten de tijdslijn plaatst, het onmiddellijk-voorafgaande met het onmiddellijk-zullende-volgen in een buiten-tijdelijk punt samenvat. Het voor onze gewone ervaringen steeds geldende gevoel van „nieuw zijn" zal daarbij ontbreken. En deze eigenaardige sensatie kunnen wij voor ons, altijd in de tijdslijn denkende dagbewustzijn, slechts interpreteeren in den term : „dit alles heb ik reeds eerder beleefd". Natuurlijk sluit deze opvatting meteen de noodzakelijkheid der absolute gelijkvormigheid in. Het is immers dezelfde gebeurte-

nis, zoo te zeggen van twee kanten bekeken, „dubbel beleefd", doorvoeld in en buiten den tijdsduur.

Deze theorie is geenszins principieel in strijd met die van den vergeten paragnostischen droom. Zij is er slechts een bijzonder geval van. Immers bij dezen laatsten geschiedt eigenlijk, evenals bij elken vorm van prognosie precies hetzelfde. Wij zouden kunnen zeggen, dat de „sensation du déjà vu" ontstaat, als wij een moment van paragnosie doormaken, betrekking hebbende op het onmiddellijk daaraan aansluitend tijdsdeel.

Er zijn bovendien overgangsgevallen bekend. De persoon ziet dan zichzelven plotseling (buiten den droom) in een bepaalde situatie, die zich in verloop van tijd — soms jaren later — tot in alle détails verwezenlijkt. Algemeen bekend is het geval Goethe, die, na een pijnlijk afscheid te hebben genomen van Friederike, zichzelve in een eigenaardig costuum, zooals pas jaren later mode werd, weer met het meisje samenzag — zooals dan ook geschiedde. Een mijner patienten vertelde mij een dergelijke ervaring. Er lagen vier jaar tusschen het visioen en de verwerkelijking. Een moment schoot haar door het hoofd : dit heb ik al eens meer juist zoo beleefd, maar dadelijk corrigeerde zij dit in „dit heb ik al eens juist zoo, gezien."

Bij de „sensation du déjà vu" (eigenlijk een onjuiste uitdrukking ; het moest zijn „sensation du déjà vécu") kan deze correctie niet worden aangebracht, omdat er geen tijd verloopen is tusschen de beide ervaringen, zoodat wij ons de paragnosie niet als zoodanig kunnen herinneren. M. a. w. wij hebben dus te doen met een foutieve interpretatie, veroorzaakt door de bijzonderheid van het practische samenvallen van paragnostische en werkelijke beleving. Zoodat wij toch weer, maar nu in dieperen zin, van een herinneringsstoornis kunnen spreken, zonder echter hieraan het denkbeeld van een pathologische gesteldheid vast te knoopen.

Dr. P. A. DIETZ.

Over den huidigen stand van het Parapsychologisch onderzoek in Groot Britannie

door HARRY PRICE,

leider van het „National Laboratory of Psychical Research" te Londen.

Sinds den grooten oorlog heeft het parapsychologisch onderzoek in Groot Britannië een buitengewoon groote verandering ondergaan. Het feit dat bijna iedere familie een geliefde betrekking verloor heeft er toe geleid dat de menschen gingen nadenken over de vraag wat er met hen gebeurt als zij sterven en of de dood nu werkelijk het einde is van ons persoonlijk bestaan. Nieuwsgierigheid bracht vele menschen er toe séances te bezoeken en de hulp van media in te roepen. De vraag naar occultistische boeken werd steeds grooter. Ook werd een leger van kwakzalvers geschapen ten einde te voorzien in de behoeften van de beroofden, die in aanraking zochten te komen met hun geliefden. Zoo heeft de oorlog er toe geleid dat de gelederen der spirististen zeer sterk vermeerderd werden.

Maar de oorlog richtte mede de aandacht van minder emotioneele menschen op de studie van de verschijnselen (meest in den vorm van „mededeelingen van generzijds") waarvan de nieuwbakken spiritisten zeiden getuigen te zijn. De rationeele waarnemer begon te eischen, dat het onderzoek naar het beweerde gebeuren op séances toch niet uitsluitend in handen der emotioneele spiritisten zou blijven, doch geleid zou worden door een groep van onpartijdige onderzoekers, welke geenszins belanghebbend was bij de godsdienstige of filosofische zijde van het onderwerp. M. a. w. men vroeg om een wetenschappelijk onderzoek van de verschijnselen, welke zich in de séance-kamers heetten voor te doen.

Ongelukkigerwijze beteekende dit de schepping van een geheel nieuwe techniek daar er tot op ongeveer 1925 in Groot Britannië geen enkel genootschap bestond dat systematisch het mediumschap bestudeerde op een wijze welke de toets van wetenschappelijke critiek kan doorstaan. Ik heb hier vooral het oog gericht op het z. g. fysische mediumschap. Het is waar, de Londensche Society for Psychical Research bestond omstreeks het genoemde jaar reeds meer dan 40 jaar, maar haar methoden zijn verouderd en het genootschap heeft gedurende de laatste decennia maar

zeer weinig vorderingen gemaakt omdat het zich taai hield vastgeklemd aan oude tradities welke thans in onbruik geraakt zijn. Ook stelt dit genootschap in de eerste plaats belang in de verschijnselen van het psychische mediumschap (subjectieve metapsychica), terwijl vele geleerden in hoofdzaak belang stellen in de fysische verschijnselen (objectieve metapsychica) welke zich door media heeten voor te doen.

In het begin van 1925 kwam te Londen een groep personen bijeen welke besloot dat de tijd rijp was een organisatie te stichten welke de séancekamer verschijnselen op zuiver wetenschappelijke wijze zou bestudeeren. Men stelde zich voor deze verschijnselen te bestudeeren met behulp van officiëel wetenschappelijke laboratorium-methoden. Deze personen waren geen spiritisten. Nochtans waren zij niet ongeneigd de spiritistische hypothese daar te aanvaarden waar wetenschappelijke bewijsvoering hiertoe zou leiden. Zij besloten zich van onderzoekingsmethoden te bedienen welke zich op de officiëele wetenschap konden beroepen en besloten de nieuwe organisatie te noemen : „The National Laboratory of Psychical Research." De schrijver van dit artikel werd met de leiding van dit laboratorium belast doch kreeg hiervoor geen honorarium.

De eerste taak van het nieuwe genootschap was een geschikt huis te vinden waarin het een model laboratorium voor parapsychologisch onderzoek zou kunnen onderbrengen. Nog voor het einde van 1925 was dit huis gevonden en op 1 Januari 1926 werd op Queensberry Place 16, South Kensington, Londen, het eerste en het best ingerichte laboratorium voor parapsychologisch onderzoek geopend. De wetenschappelijke toestellen en instrumenten kostten gezamelijk onderscheidene duizenden ponden sterling. Later werd aan het geheel nog de bibliotheek van schrijver dezes toegevoegd, welke uit enkele tien duizenden boeken bestaat : de grootste verzameling boeken over onderwerpen van parapsychologischen aard welke er bestaat (zie pag. 82 van dezen jaargang).

De kamers van het Laboratorium bevatten in de eerste plaats natuurlijk het laboratorium zelf. Langs de muren zijn banken, planken, enz. opgesteld. Elk fysisch en chemisch experiment kan daarop worden uitgevoerd. Voorts de séance-kamer welk voorzien is met dictaphones, toestellen, ultra violet licht, enz., enz. en een installatie waarmede iedere aanzitter, alsmede het medium zelf, electrisch gecontroleerd kan worden — waardoor fraude onmogelijk gemaakt wordt. Deze installatie zal nog nader beschreven worden.

Verder is er een volledige werkplaats waarin op alle mogelijke wij-

zen hout en metaal bewerkt kunnen worden en waarin een schakelbord aanwezig is met toebehooren om de draaibanken en verdere gereedschappen electrisch te drijven. Alle speciale apparaten worden hier gemaakt en — zoo noodig — gerepareerd.

Andere kamers bevatten een volledig uitgeruste donkere kamer, kantoor, leeskamer enz.

De oprichting van dit laboratorium is een volledig succes geworden; pers en publiek beide zijn „gepakt" geworden door dit denkbeeld. De pers vooral is enthousiast over onze proefnemingen en elke krant drukt rapporten met betrekking tot onze proefnemingen af.

Voor de eerste maal in de geschiedenis van het parapsychologisch onderzoek heeft de wetenschappelijke pers volledig notitie genomen van deze psychische onderzoekingen en onze resultaten gepubliceerd, M. a. w. het „National Laboratory" heeft een omwenteling gebracht in de methoden van onderzoek in Engeland en het begint de vruchten van zijn arbeid te oogsten. (1).

Ofschoon het denkbeeld van een dergelijk laboratorium voor Engeland nieuw is, en geen ander land zulk een volledig uitgeruste wetenschappelijke installatie voor experimenteele doeleinden bezit, is dit denkbeeld nochtans geïnspireerd geworden door methoden van onderzoek, op het vasteland in zwang. Zoo heeft b. v. reeds jaren geleden het „Institut Métapsychique" te Parijs zijn experimenten op wetenschappelijke wijze genomen in een goed ingericht laboratorium dat aldaar onder de leiding staat van Dr. Osty, den eminenten en voorkomenden Franschen parapsycholoog. Op het oogenblik waarop ik dit schrijf, is deze geleerde bezig het infraroode stralen-apparaat op te stellen, met behulp waarvan het hem mogelijk zal zijn moment-opnamen in het donker te nemen.

Andere particuliere parapsychologische laboratoria op het continent zijn die van wijlen Dr. baron A. van Schrenck Notzing te München ; het laboratorium van Prof. Schröder (die de apparaten en instrumenten van wijlen ingenieur Fritz Grunewald — overleden in 1925 — verkreeg) te Berlijn ; Prof. Thirring's laboratorium aan de universiteit te Weenen terwijl Prof. Chr. Winther te Copenhagen het universiteits fysisch laboratorium voor zijn psychische onderzoekingen bezigt. In de Vereenigde Staten is geen parapsychologisch laboratorium.

---

(1) Een volledig en geïllustreerd verslag met betrekking tot de inrichting van het laboratorium kan men vinden in het : „British Journal of Psychical Research", vol. I, No. 1, 1926.

Het meerendeel van de beste fysische media die naar Engeland zijn gekomen heeft zichzelf ter beschikking van het „National Laboratory" gesteld. Tot hen behooren Miss Stella C., Eleonora Zugun uit Weenen en Rudi Schreider, het Oostenrijksche medium. Er zijn buitengewoon weinig geboren Engelsche media voor fysische verschijnselen in Groot Brittannië. Van de weinige die er zijn, wil het meerendeel ons niet veroorloven hen wetenschappelijk te onderzoeken. Naar mijn meening zijn onderscheidene van hen niet wars van bedriegelijke praktijken en het laat zich gemakkelijk begrijpen waarom zij zich niet wenschen te onderwerpen aan een eerste klas controle-systeem. De verslagen van de proeven, welke wij reeds met verschillende media hebben genomen, kan men vinden in het „British Journal of Psychical Research" alsmede in de „Proceedings" van het „National Laboratory". Wij werden ook gevraagd om de bekende „Box" van Joanna Southcott te openen. Dit deden wij in 1927 in het openbaar. Er was niets van waarde in de doos, en de Joanna Southcott legende kreeg een klap, waarvan zij zich nooit meer herstellen zal.

Op het oogenblik waarop ik dit schrijf is Rudi Schreider in het „National Laboratory of Psychical Research" en zijn wij getuigen van prachtige verschijnselen onder controle-voorwaarden welke elke kritiek tarten. Rudi is onderzocht geworden door een aantal Britsche geleerden met inbegrip van Lord Rayleigh, Prof. A. O. Rankine, Prof A. M. Low, Prof. A. F. P. Pollard, Dr. William Brown, Dr. F. C. S. Schiller, Prof. A. Egerton, Prof. Nils von Hofsten, enz., en het meerendeel van deze heeren heeft een lange reeks verschijnselen gezien, waarbij inbegrepen die van materialisatie, telekinesie, koude stroomen, een daling van de temperatuur in het seancevertrek, enz. Niemand is in staat geweest ook maar één enkel woord van redelijke kritiek te laten hooren tegen het systeem der electrische controle van het medium. Wij zijn de eerste en eenige organisatie welke van een dergelijk systeem gebruik maakt. Dit electrische systeem om het medium en de aanzittenden te controleeren is zoo belangrijk, dat ik er hier een en ander over vertellen wil.

Het moge algemeen bekend zijn, dat Dr. von Schrenck Notzing en de heer Karl Krall uit München geëxperimenteerd hebben met een electrisch controle apparaat. Met behulp van dit apparaat werden een soort van seinlampen gedoofd als het contact tusschen controleur en medium werd verbroken of zelfs maar even losser gemaakt.

Naar mijn beste weten is de geschiedenis van dit type van controle-apparaat de navolgende : In het begin van 1923 vond ik een arm-stoel uit

(ik noemde dit toestel de „electrische stoel") welke bestond uit een aantal contact-makers alsmede een aantal lichte veeren welke correspondeerden met onderscheidene lichaamsdeelen van het medium. Er waren contacten voor het hoofd, de armen, de handen, het zitvlak, de voeten enz. Zat het medium in de stoel, dan drukte het met deze lichaamsdeelen tegen de veeren aan, welke weken en met de contact-makers in aanraking kwamen waardoor de stroom door kon gaan. Al deze punten waren verbonden met een reeks van sein-lichten zoodat, wanneer de proefpersoon een of ander lichaamsdeel bewoog, of van de stoel oprees, het correspondeerende seinlicht onmiddellijk daarop uitgeschakeld werd. Het behoeft wel geen betoog, dat de contacten zoo gemaakt waren dat men daarmede geen fraude kon uithalen. Ik zond een beschrijving van dit denkbeeld, met een ruwe teekening, aan Dr. von Schrenck Notzing.

Tegen het einde van 1926 hoorde ik, dat de heer Krall een electrisch apparaat voor de controle van media had uitgedacht (zie „Zeitschrift fuer Parapsychologie", 1926, pag. 513 e. v.). In mijn „Notes" in het „Journal of the American S. P. R." (2) vermeldde ik dit feit en wees weer eens op mijn opmerkingen met betrekking tot de „electrische stoel".

Het electrische controle-apparaat, zooals dit in zijn laatste phase door von Schrenck Notzing gebruikt is, controleerde slechts de vier ledematen van het medium en proefleider waarbij gebruik gemaakt werd van vier afzonderlijke electrische stroomen. Bij de experimenten in mijn laboratorium besloot ik de voeten en handen van de aanzittenden op dezelfde wijze en mede te controleeren. Daarvoor maakte ik zes afzonderlijke stroom-cirkels met daarmede correspondeerende lichten.

Het is noodig dat de lezer zich volkomen vertrouwd maakt met dit denkbeeld der electrische controle daar hij slechts dan alleen het navolgende op zijn juiste waarde zal weten te schatten. Ik wil trachten alles zoo eenvoudig en duidelijk mogelijk te zeggen.

Wanneer men in de eene hoek van een vertrek een electrische gloeilamp plaatst en in de andere hoek een batterij, en wanneer men nu twee draden neemt en hiermede een verbinding tot stand brengt tusschen lamp en batterij, dan zal de lamp licht gaan verspreiden. Als een van deze draden in — laten wij zeggen — tien stukken wordt gesneden, zal de lamp geen licht meer verspreiden, tenzij de twintig einden van deze tien stukken weer alle met elkaar verbonden zijn. Indien wij de tien stuk-

(2) Nov. 1926, pag. 692.

ken draad vervangen door tien paar metalen handschoenen en tien paar metalen schoenen zullen wij hetzelfde effect verkrijgen. Als al deze handschoenen (of al deze schoenen) op een behoorlijke wijze met elkaar verbonden zijn, zal de lamp gaan gloeien. Maar wordt het contact tusschen slechts twee handschoenen ergens te los, dan zal de lamp oogenblikkelijk uitgaan. Dit is de meest eenvoudige beschrijving van het principe van het toestel.

Op den vloer, tusschen elken aanzitter, bevindt zich (vastgeschroefd) een klein metalen plaatje van ongeveer 10 × 5 c. M. Deze plaatjes zijn zoo gemaakt, dat de linker voet van den aanzitter op het eene plaatje rust, zijn rechter voet op het andere. Het doel van deze platen (die niet volstrekt noodzakelijk zijn) is den aanzittenden te veroorloven een gemakkelijke houding in te nemen. In plaats van hem te nopen zijn voeten met kracht tegen die van zijn buren te drukken (met het doel den stroom te laten doorgaan) rust zijn rechtervoet op de eene helft van het plaatje, terwijl de linkervoet van zijn buurman op de andere helft rust. De plaat dient dus als een brug voor den stroom. Men zal nu gemakkelijk kunnen inzien, dat wanneer al de aanzittenden hun voeten op de platen houden er een volledige circulatie ontstaat tusschen lamp en accumulator. Zoodra een der aanzittenden zijn voet (gestoken in de metalen schoen) verschuift (van de plaat af brengt) wordt de stroom verbroken en valt het seinlicht uit. Het verschuiven van de voet wordt aldus gemeld.

De hand-controle berust op hetzelfde principe. Zoolang als iedere aanzittende de rechter en de linker handen van zijn buren stevig vasthoudt blijft het sein-licht aan. Zoodra de druk ergens verminderd wordt valt het licht uit omdat de metalen palmen van de handschoenen dan geen contact meer met elkaar maken. Diegene, welke aan het einde van elke rij zit moet de leuning van een armstoel vastgrijpen waarop een metalen plaat geschroefd is.

Men ziet dat alle ledematen van iederen aanzittende onbewegelijk worden gemaakt door hen deel te doen uitmaken van de twee electrische stroomen. Zoodra een voet of een hand van de voor haar bestemde plaats verwijderd wordt valt een licht uit en wordt zoodoende de gaping onmiddellijk ontdekt.

De hoofd-controleur en het medium vormen één eenheid, welke gecontroleerd wordt door vier afzonderlijke electrische stroomen. Tusschen deze beide personen zijn twee looden platen op de vloer geschroefd. De controleur en het medium dragen metalen schoenen en handschoenen, wel-

ke, wanneer zij contact maken — voeten en handen afzonderlijk — vier stroomen completeeren welke vier seinlampen op het aanwijsbord doen gloeien. De voeten van medium en controleur rusten gemakkelijk op de looden platen tusschen hen in. Zoodra echter een van hen beiden een voet verschuift wordt de stroom verbroken en valt een licht uit. Hetzelfde geldt met betrekking tot de handen. Als er geen behoorlijk contact gemaakt wordt valt er een seinlicht uit en de kring kan dadelijk zien of het de rechter — dan wel de linkerhand, de rechter — danwel de linkervoet van het medium is, welke zich aan de controle onttrokken heeft.

De kast met seinlichten bevindt zich bij het plafond van de séancekamer. Niemand van de aanzittenden kan er bij komen, terwijl ten overvloede de kast zoo geplaatst is dat de afstand van medium tot kast de allergrootste in het séance-vertrek is. De kast bevat zes roode seinlampen, welke de voeten en de handen der aanzittenden vertegenwoordigen en de vier paar ledematen van den hoofd controleur en het medium. Het eenige andere deel van de installatie wordt gevormd door een eenvoudigen weerstand voor iedere lamp. Met behulp van deze weerstanden kan de lichtsterkte der lampen verzwakt, c. q, versterkt worden. De geheele installatie wordt door vier 4 volt accumulatoren van stroom voorzien. Deze accumulatoren staan buiten het bereik der aanzittenden en van het medium.

Ik heb de controle-installatie met opzet zoo breedvoerig, en misschien wat al te eenvoudig, beschreven, opdat ook de niet-technisch geschoolde lezer zich een juist denkbeeld zal kunnen vormen van het toestel. Het moge thans een ieder duidelijk zijn, dat noch het medium, noch een der aanzittenden (de hoofdcontroleur inclusis) zich verroeren kunnen zonder dat dit oogenblikkelijk wordt bemerkt. De eenheid van hoofdcontroleur en medium is (met behulp van een geleiddraad-systeem) op zoodanige wijze tot stand gebracht, dat de seinlamp slechts dan brandt, wanneer de rechterhand van het medium in contact is met de linkerhand van den hoofdcontroleur. En dit principe geldt mede met betrekking tot de linkerhand en beide voeten. Het medium — of de controleur — behoeven niet te probeeren twee handen in een te doen grijpen, of twee voeten op één plaat te zetten. Zoodra dit zou geschieden zouden er seinlichten uitvallen. Ook zouden de seinlichten het oogenblikkelijk uitwijzen wanneer de rechterhand van het medium de rechterhand van den controleur zou grijpen, of wanneer het omgekeerde zou geschieden. In al deze gevallen zouden de „eigenlijke" contacten niet werken en de lampen derhalve niet functioneeren.

De zes seinlichten werken pas dan wanneer handen en voeten zich op de juiste wijze op de goede plaatsen bevinden.

Met dit controle — apparaat hebben wij de wetenschappelijke controle van fysische verschijnselen gestandaardiseerd. Elk fysisch medium uit het heden en de toekomst zal zich daaraan hebben te onderwerpen, indien het er althans prijs opstelt ernstig te worden genomen.

Deze electrische installatie is het product der nieuwste inzichten om zoowel medium als controleur (aanzittenden) op afdoende wijze tijdens de zittingen te controleeren. Zooals Dr. F. C. S. Schiller in een brief aan de parapsychologische pers (3) heeft aangetoond, is het van het allergrootste belang voor een onderzoek, dat de aanzittenden tijdens de séances mede onbewegelijk gemaakt worden. In de eerste plaats is dit noodig opdat door hun toedoen niet toevallig en op normale wijze een voorwerp in beweging wordt gebracht. Dit zou er immers toe kunnen leiden, dat men ten onrechte meende een verschijnsel van telekinesie te hebben waargenomen. In de tweede plaats voorkomt dit fraude. Er zijn immers zoowel bedriegende aanzittenden als bedriegende media.

Ik wil thans een kort verslag geven van een zitting met Rudi Schneider, waarin het hierboven beschreven toestel in gebruik was. Het navolgende is het dictaphonische verslag van de zitting waarbij de volgorde der aanzittenden de navolgende was :

Rudi (9) ; Prof. A. Pollard, hoofdcontroleur (8) ; Mevr. Pollard. tweede controleuse (7) ; Harry Price (6) ; Mevr. Mitcheson (5) ; Dr. Eugène Osty uit Parijs (4) ; Dr. David Efron van de universiteit van Buenos Aires (3) ; Mej. E. Williamson (2) ; Lord Charles Hope, belast met het toezicht controle-installatie (1). Mej. Lucie Kaye, in het wit gekleed en met lichtgevende armbanden aan, aan de dictaphone achter een afscheiding van muskietengaas.

Hier volgt thans het dictaphonisch verslag :

20.47 De temperatuur in de kamer is 57 gr. F. De deur is verzegeld. Het witte licht is uit. De controle is goed.

20.49 De trance is begonnen. Het medium beeft.

20.52 R. is in trance, O. zegt „Gott zum Gruss" en de aanzittenden wenschen haar „goeden avond".

21.13 O. zegt dat zij graag tien minuten pauze zou willen. Zij zegt dat alles goed gaat.

(3) Journal of the London S. P. R. December 1929.

21.15 R. is uit zijn trance ontwaakt. Het witte licht wordt aangedraaid en de kring verbroken.

21.36 De deur is verzegeld. Het witte licht is uit. De temperatuur is 57.5 gr. F. De controle is goed.

21.39 De trance is begonnen. Het medium beeft.

21.41 R. is in trance. „Gott zum Gruss."

21.53 O. vraagt of Prof. Pollard zoo vriendelijk wil zijn om het roode licht uit te doen. Prof. Pollard doet dit.

21.58 O. vraagt of men de prullemand op de tafel wil zetten met daaronder de citer. Lord Charles Hope verbreekt het contact om aan dit verzoek te kunnen voldoen. Vlak daarop maakt hij dit opnieuw. Muziek.

22.04 O. zegt dat Prof. Pollard en de heer Price met elkaar kunnen spreken, en dat Mevr. Pollard met mej. Kaye (door het net heen) kunnen spreken met elkaar.

22.15 O. zegt dat zij opnieuw tien minuten pauze wenscht. Zij zegt dat de kracht moeilijk geconcentreerd kan worden, maar dat het nochtans wel lukken zal.

22.19 R. is uit zijn trance ontwaakt. Het witte licht wordt aangedraaid en de kring verbroken.

22.37 De deur is verzegeld. De temperatuur is 58 gr. F. Het witte licht is uit. De controle is goed.

22.42 De trance is begonnen. Spierbevingen.

22.56 O. zegt dat wij nu een klein rood lampje mogen inschakelen. Prof. Pollard doet dit.

23.04 De prullemand wordt bewogen. De mand schommelt heen en weer op de tafel. Lord Hope en de Heer Price zeggen dat zij de kleine handbel hooren. Aanwezigen moedigen Olga aan. De mand wordt nog krachtiger bewogen. Opeens schuift de tafel langs den vloer, van het kabinet af, en valt met gekraak om. Het gordijn aan onze rechterhand wappert twee of driemaal op ; daarna waait het rechtuit over de hoofden der aanzittenden heen.

23.12 O. zegt dat het roode licht wat sterker mag schijnen en dat zij trachten zal ons een materialisatie te geven. De aanzittenden spreken gedurende enkele minuten hardop met elkaar.

23.26 O. zegt dat zij het zeer betreurt, maar dat er niet voldoende kracht meer over is om er iets mede tot stand te brengen. Zij zegt dat Prof. Pollard gemerkt moet hebben dat zij de laatste resten tot zich trok.

Zij vindt het heel erg jammer maar is nochtans blij dat zij ten slotte toch nog iets heeft kunnen praesteeren. De aanzittenden zeggen haar allen dank. Zij zegt dat zij a. s. Donderdagavond opnieuw haar best zal doen. Zij zal ook Maandag- en Vrijdagavonden bij ons zijn. „Auf wiedersehen."

23.28 R. is uit zijn trance ontwaakt. Het witte licht is aan. De kring wordt verbroken.

(geteekend) Lucie Kaye
secretaresse.

De afkorting „O." is in het bovenstaande gebruikt voor den naam „Olga", Rudi's trance persoonlijkheid. Tijdens deze zitting scheen de temperatuur in het kabinet (alleen een paar gordijnen, dwars over een hoek van de kamer opgehangen) te dalen, doch deze daling was zoo gering, dat het gewaagd is deze daling aan supernormale oorzaken toe te schrijven.

Zoowel Dr. Osty als Dr. Efron verklaarden, dat zij tevreden waren met de electrische controle van het medium, dat ten overvloede nog eens gecontroleerd werd door Prof. Pollard (van het „Imperial College of Science and Technology", South Kensington) en zijn vrouw. Gedurende deze zitting had Dr. Efron — zooals hij mij later vertelde — zijn blik voortdurend gevestigd gehouden op de seinlichten, terwijl Dr. Osty op de verschijnselen lette. Zij waren er zoodoende zeker van, dat de telekinetische verschijnselen, waarvan zij getuigen waren, plaatsvonden terwijl elk der aanwezigen, hoofdcontroleur en medium daarbij inbegrepen, op afdoende wijze gecontroleerd werd. De prullemand, lichtend gemaakt, is een voorwerp dat heel gemakkelijk bewogen kan worden door de „pseudopodiën", „psychische roeden", „astrale armen en handen" of hoe wij datgene wat deze verschijnselen bewerkstelligt en op supernormale wijze door het medium in het kabinet gevormd wordt ook noemen mogen. Wij hebben ook volledige handen, armen, „lichtende massa's" enz., enz. op supernormale wijze door Rudi Schneider zien vormen onder dezelfde uitstekende controle-voorwaarden als die welke hierboven beschreven zijn. Een volledig verslag van onze eerste proefnemingen met Rudi kan men vinden in „Psychic Research" (New York) van September 1929.

Het wetenschappelijk onderzoek van Rudi Schneider in het „National Laboratory" heeft een diepen indruk op de pers gemaakt. Elk groot Britsch dagblad heeft verslagen van onze zittingen gepubliceerd en het Britsche volk heeft de laatste twaalf maanden meer met betrekking tot het parapsychologisch onderzoek geleerd dan het deed in de vijftig, daar-

aan voorafgaande jaren. Zelfs de Roomsch-Katholieke pers stelt thans een levendig belang in ons onderzoek en kranten als b. v. „The Universe" publiceeren bij herhaling artikelen over deze onderwerpen.

Resumeerend zeg ik, dat er, dank zij het „National Laboratory of Psychical Research" in Groot Brittannië een steeds stijgende belangstelling in vraagstukken van parapsychologischen aard te bespeuren valt. De te Londen gevestigde, algemeen bekende, „Society for Psychical Research" houdt zich in hoofdzaak bezig met de studie der z. g. subjectieve metapsychica en heeft over het algemeen weinig gepubliceerd over het fysische mediumschap (objectieve metapsychica). Het „National Laboratory" en de genoemde „Society for Psychical Research" zijn de twee eenige Britsche organisaties welke (als organisatie) de geesten-hypothese niet onderschrijven. Beide genootschappen hebben gezamelijk ongeveer 1.800 leden.

Er zijn twintigtallen spiritistische genootschappen in Groot Brittannië met vele duizenden leden. De voornaamste spiritistische vereenigingen zijn : „The London Spiritualist Alliance"; „The British College of Psychic Science"; „The Survival League"; „The Spiritualists' National Union"; „The Marylebone Spiritualist Association" en onderscheidene andere organisaties.

„Light", (redacteur David Gow) , „The Two Worlds", en „Psychic Science" zijn de titels der voornaamste Engelsche spiritistische tijdschriften. Verder zijn er nog een aantal onbelangrijke blaadjes.

De voornaamste Engelsche parapsychologen zijn heel actief. Het is niet goed mogelijk om precies aan te geven wie van hen nu wel en wie van hen nu geen spiritisten zijn. Ik geloof dat sommige van hen zich zelf op dit punt nog niet eens goed kennen ! Van de navolgende heeren is het bekend dat zij in hooge mate belang stellen in vraagstukken van parapsychologischen aard : Sir Oliver Lodge, Sir Arthur Conan Doyle, Dr. F. C. S. Schiller, Dr. William Brown, Prof. A. F. P. Pollard, Lord Charles Hope, Hon. Everard Feilding, Prof. A. M. Low, G. R. S. Mead (redacteur van „The Quest") Hannen Swaffer, H. Dennis Bradley, Lord Rayleigh, Prof. A. O. Rankine. Nog zeer vele anderen worden uit wetenschappelijke belangstelling naar het parapsychologisch onderzoek gedreven, maar hun namen zijn niet geregeld geassocieerd met het actieve onderzoek van supernormale verschijnselen.

Goede Engelsche media zijn zeer zeldzaam, vooral fysische mediums, ten minste zij die er in toestemmen dat zij met behulp van wetenschappe-

lijke methoden en door niet-spiritisten onderzocht worden. Mej. Stella C. heeft het laboratorium bezocht en zich aan ons geheele onderzoek onderworpen. Mevr. Henderson is een ander fysisch medium dat door een onafhankelijke groep onderzocht is geworden. Er zijn vele personen in Engeland die zich fysische media noemen maar die zich steeds buiten schot van het wetenschappelijk onderzoek wenschen te houden. De reden daarvan ligt voor de hand.

Mevr. Osborne en mevr. Garrett zijn goede Engelsche media voor psychische verschijnselen. Er zijn vele andere, hierbij z. g. „trompet media" inbegrepen, die op een bedriegelijke wijze te werk gaan.

Media voor transcendentale fotografie vindt men in de „Crewe circle" (William Hope en mevr. Buxton). Verder noem ik hier mevr. Deane uit Londen en de gebroeders Falconer uit Edinburgh. Niemand van deze media voor geestenfotografieën wil zich zelf onderwerpen aan een wetenschappelijk onderzoek. Zij zijn allen al eens ontmaskerd geworden en al hun resultaten zijn verdacht. Mij is geen enkel geval bekend van een transcendentale foto, verkregen door een Engelsch medium, welke de toets van wetenschappelijke critiek kan doorstaan.

Uit hetgeen ik gezegd heb, moge gebleken zijn dat de Engelsche parapsychologen voor hun onderzoekingen veelal op buitenlandsche media zijn aangewezen. Dit is de voornaamste reden waarom wij niet nog meer vorderingen gemaakt hebben. Experimenteeren kost veel geld. Er is zeer veel geld en zeer veel tijd vereischt om bevredigende resultaten te verkrijgen met goede media. Schrijver dezes heeft de laatste vijf jaren duizend ponden sterling per jaar (f 12.000) besteed aan parapsychologische onderzoekingen. Naar zijn meening is dit geld goed besteed geworden, daar, zooals hij reeds opmerkte, wij een omwenteling hebben gebracht in de methoden en de techniek van wetenschappelijk, parapsychologisch onderzoek. Echter slechts weinig personen in Engeland zijn in staat zooveel geld en zooveel tijd te geven aan het onderzoek van het supernormale.

Wat is de toekomst van het Britsche parapsychologisch onderzoek? Het staat vast, dat de nieuwe wetenschap, waarvoor het „National Laboratory" de laatste jaren zooveel gedaan heeft, meer en meer in de handen zal komen van wetenschappelijk gevormde lieden en aan de universiteiten beoefend zal worden. Dat over de gansche wereld de universiteiten steeds meer en meer belang gaan stellen in het parapsychologisch onderzoek wordt alreeds bewezen door het feit dat zij toestaan dat in haar gehoorzalen lezingen over deze onderwerpen gehouden worden. Persoonlijk hield ik voor-

drachten aan de navolgende universiteiten : Oxford (twee maal). Cambridge, Londen, Parijs (Sorbonne), Copenhagen, Oslo, Weenen. Op 4 December 1929 hield ik een voordracht voor de studenten van de universiteit van Oxford. Na afloop daarvan werd er nog wat nagepraat en een van de hoogleeraren merkte op, dat wij het allen nog wel zouden beleven dat aan de universiteit van Oxford een leerstoel voor de parapsychologie gesticht zou worden.

Echter over de geheele wereld is het universitaire leven zeer conservatief. Hierop is gewezen door Dr. F. C. S. Schiller in een artikel (4) waarin hij hij zegt dat, naar het ideaal gesproken, de universiteiten natuurlijk geheel gewijd behooren te zijn aan de ontdekking en verbreiding van nieuwe waarheden, maar dat zij actueel zoo georganiseerd zijn dat zij onophoudedelijk met dit doel in conflict komen. Bij de keuze van haar dienaren heeft men niet in de eerste plaats het oog gericht op diegenen die uitmunten door werkkracht en oorspronkelijkheid van gedachten, zij komen integendeel als regel in de eerste plaats voort uit hen die door het doen van goede examens bewezen hebben dat zij ontvankelijke geesten hebben. En deze menschen hebben het als regel zoo druk met het bestudeeren en doceeren van datgene wat reeds bekend is (of bekend verondersteld wordt) dat men moeilijk van hen kan verlangen dat zij diepgaande studiën gaan maken van het onbekende. Zoo is dus de sociale functie van onze actueele universiteiten een vernuftig bedacht middel om het verstand tot op zekere hoogte te muilbanden en den gemiddelden man ervan te weerhouden te veel nieuwigheden in onze sfeer van denken te brengen. Daarom „oefenen wij ons verstand" door het te doopen in den academischen geest waarvan de kern gedistilleerd wordt uit de klassieken en fossielen van het verleden (5).

Maar ik geloof, dat het steeds groeiende aantal geleerden, dat practische ervaring (gehad) heeft met betrekking tot supernormale verschijnselen zoo noodig het orthodoxe element zal forceeren om aandacht te gaan schenken aan de nieuwe wetenschap, die dan een eereplaats aan onze universiteiten zal gaan innemen. De universiteit van Buenos Aires moet gelukgewenscht worden met het feit dat zij de eerste is die een leerstoel voor de parapsychologie heeft gesticht. Haar goede voorbeeld zal waarschijnlijk binnen niet al te langen tijd door andere universiteiten gevolgd worden.

---

(4) „The Truth About Psychical Research", „Nineteenth Century Magazine", Juli 1927, p. 55.
(5) Deze opvatting komt geheel voor rekening van den schrijver. Redactie.

Naschrift

Wanneer wij den tienden jaargang (1906) van : „Het Toekomstig Leven" ter hand nemen, daarin pag. 255 opslaan, dan vinden wij aldaar een artikel, dat getiteld is : „Een veelbelovend plan", geschreven door den heer Floris Jansen met een naschrift van den heer H. N. de Fremery.

In dit artikel bepleit de heer Jansen — destijds medisch student — de wenschelijkheid van de oprichting van een laboratorium voor parapsychologisch en parabiologisch onderzoek en deelt voorts mede, dat onderscheidene personen hem reeds hun medewerking toezegden en hem bedragen in geld beloofden.

In Maart 1907 is dit laboratorium opgericht en geopend, voor mij liggen een viertal : „Driemaandelijksche Verslagen" van dit laboratorium, waaruit blijkt dat Jansen er in dit eerste jaar van zijn bestaan een aanvang in maakte met het proefondervindelijk onderzoek inzake de Od-leer en de telepathie.

Helaas, op den duur heeft Jansen zijn laboratorium niet in stand kunnen houden. De belangstelling in het parapsychologisch onderzoek bleek in die dagen nog te gering te zijn om hem in staat te stellen dit ideaal te verwezenlijken. De belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek was toen bij lange niet zoo groot als thans.

Met dit al is ons land echter — zij het ook voor korten tijd — een parapsychologisch laboratorium rijk geweest. De kans is groot dat wij in die dagen konden zeggen dat Nederland het eerste land ter wereld was dat op het bezit van een dergelijk laboratorium kon bogen.

Op de jaarvergadering 1930 der S. P. R. (zie onze vorige aflevering) besprak ik de wenschelijkheid van de stichting van een Nederlandsch laboratorium voor parapsychologisch onderzoek. Bovenstaand artikel van den heer Price moge er het zijne toe bijgedragen hebben dat deze wenschelijkheid nog eens extra betoogd geworden is.

Wie helpt ons de oprichting van een dergelijk laboratorium mogelijk te maken ? Het is volstrekt niet noodig dat wij reeds dadelijk met een groote opzet beginnen. Integendeel, laat ons op bescheiden schaal aanvangen en onze plannen langzaam doch gestadig verwezenlijken.

Wie helpt ons een laboratorium-fonds stichten ? Welke financier onder onze abonnees en leden is bereid als beheerder daarvan op te treden ?

Naar mijn meening zal het experimenteele gedeelte van den arbeid

der S. P. R. in hooge mate bevorderd worden, wanneer genoemd genootschap in het bezit van een laboratorium is, dat als concentratiepunt van zijn arbeid kan gelden.

W. H. C. Tenhaeff.

Over de waarheid en de waarde der Occulte Verschijnselen

door Dr. P. A. Dietz.

I. De Feitelijkheid.

Toen in den rampspoedigen oorlog van 1870 - 1871 het Fransche leger nederlaag op nederlaag leed, en steeds grootere stukken van den vaderlandschen bodem aan den vijand moest overlaten, werd dit in de oorlogsbulletins aan het volk op heel eigenaardige wijze kond gedaan. Stereotiep kwam daarin de uitdrukking voor : „se concentrer en arrière". Men begon wel zoo langzamerhand dit om te zetten in : „Wij zijn verslagen", maar officieel klonk het toch heel anders. Op den duur is echter zoo'n achterwaartsche beweging van een legerfront een bedenkelijke militaire operatie en een nieuwe aankondiging van een „concentration en arrière", om welke gewichtige tactische redenen en hoe meesterlijk ook uitgevoerd, wordt zij toch door den vijand veelal met vreugde begroet.

Een dergelijk verheugd gevoel maakte zich van mij meester, toen ik het werk van den Franschen litterator Paul Heuzé : „Où en est la métapsychique" in 1924 in handen kreeg.

Laten wij eens even nagaan, op welke frontlijn gestreden werd, toen Lehmann in 1898 zijn : „Aberglauben und Zauberei" in eersten druk uitgaf. Ik noem opzettelijk onder de tallooze bestrijders van het occultisme alleen dezen, wijl het mij in de bespreking uitsluitend te doen is om het trekken van groote lijnen. Het vele minderwaardige geschrijf tegen de metapsychische beweging, waartoe men zich eenige tientallen jaren geleden gerechtigd achtte, laat ik rusten. De laatdunkendheid der tegenstanders is in den regel recht evenredig met hun onwetendheid op het gebied, waarover zij meenen een oordeel te kunnen uitspreken. Maar Lehmann is veelal zeer goed op de hoogte, en, ofschoon zijn vooringenomen-

heid en eenzijdigheid niets te wenschen overlaten, vereenigt hij in zijn persoon de beide voortreffelijke eigenschappen van eerlijkheid en de noodige kennis van het materiaal. In de eerste uitgave van zijn werk ontkent hij met zoovele woorden nog de realiteit van elk occult verschijnsel. Het geheele gebied van wetenschap, dat men thans parapsychologie of metapsychica noemt is voor hem slechts een samenraapsel van bedrog, verdichtsel, onnauwkeurige waarneming, stupide goedgeloovigheid, kortom een waar kijkspel van menschelijke dwaasheid. Maar hij vindt — een heel groote vooruitgang bij zijn voorgangers, die zich tevreden stelden met spotten — hij vindt het de moeite waard aan deze vertooning een ernstige studie te wijden. Met name de telepathie boezemt hem zooveel belang in, dat hij met zijn medewerker Hansen een reeks proeven neemt met het vooropgestelde doel te bewijzen, dat wat voor telepathie gehouden werd, slechts abnormaal verscherpte waarneming was.

Hij meent met zijn hypothese van het onwillekeurig fluisteren zijn resultaten en die der Engelsche proefnemers eenvoudig en natuurlijk te kunnen verklaren en om een karakteristieke uitdrukking te gebruiken : not only to have explained, but to have explained away telepathy.

Merkwaardig echter in 1908 verschijnt de tweede druk van : „Aberglaube und Zauberei". Het boek is, ook in het hoofdstuk Telepathie, maar heel weinig veranderd. Bijna woordelijk dezelfde critiek, dezelfde houding. Wij zouden bijna heenlezen over een paar regels, nieuw in de tekst ingevoegd, waarin hij a. h. w. terloops... de telepathie als feit erkent. Het kost hem klaarblijkelijk moeite. En waar zijn eerlijkheid als onderzoeker hem deze erkentenis afdwingt, wordt hij door zijn vooringenomenheid er toe gebracht, deze hoogst gewichtige ontdekking als een bagatel te behandelen. Men merkt zoo goed als niets van deze toch wel tamelijk fundamenteele wijziging zijner denkbeelden ; hij zwijgt ze — merkwaardig psychologisch symptoom — zooveel mogelijk voor zijn bewustzijn dood, isoleert het, weigert het eenigen invloed toe te kennen op zijn standpunt.

Maar hij heeft zich alleen „achterwaarts geconcentreerd", geeft een zoo klein mogelijk gebied — natuurlijk is het vrijwel waardeloos — gewonnen, en versterkt zich onmiddellijk op een nieuw front. De metapsychici mogen dan hierin gelijk gekregen hebben, wat al het andere betreft, helderziendheid, psychometrie, voorspelling der toekomst, daarin hebben zij ongelijk ; dat alles blijft nog steeds poppenkasterij. Verder dan deze eerste terugtrekkende beweging is Lehmann, die eenige jaren geleden over-

leed, niet gekomen. Aan zijn opvolgers heeft hij de voortzetting der eervolle terugtocht moeten overlaten.

En ongetwijfeld heeft hij een waardig opvolger gevonden in den Franschman Heuzé, die de maarschalkstaf van hem overnam in den strijd tegen de metapsychica. Deze loftuiting is niet ironisch bedoeld : hij heeft dezelfde echte belangstelling en een bewonderenswaardig geduld, moed en vindingrijkheid getoond in de verdediging zijner inzichten. De voorrede van de Nederlandsche vertaling geeft sterke staaltjes van wat hij er voor over heeft gehad eenige twijfelachtige experimenten van (echte of pseudo —) Indische fakirs aan zijn eigen lichaam te toetsen. Maar zijn strijd is heel wat zwaarder geworden, want het vijandelijke leger is, sinds den goeden ouden tijd van Lehmann, heel wat verder opgerukt. Een geweldige „concentration en arrière" was hier van het gevolg. Heuzé heeft zijn front moeten verplaatsen naar de linie, die de twee groote groepen der occulte verschijnselen, de psychologische (subjectieve paragnostische) en de physische van elkander scheidt. Het geheele gebied, dat telepathie en helderziendheid omvat, heeft hij moeten opgeven, en, wat meer zegt, deze nederlaag ruiterlijk erkend. „Ik mag hier zeker wel deze kleine (!) opmerking bijvoegen, dat, sedert ik de beroemdste zieners heb meegemaakt, ik persoonlijk ervan overtuigd ben, dat de telepathie en het tweede gezicht werkelijk feiten zijn. ten minste wat het verleden en het heden betreft."

Ik ben zoo vrij dit als een alles behalve „kleine" concessie te aanvaarden, en vraag waarom dan het geheele werk van Heuzé in zulk een kleineerenden toon geschreven is ; de ontdekkers krijgen formeel nog een standje toe ! Merkwaardige psychologie van dezen bestrijder, die een belangrijk deel van wat hij bestrijdt als echt erkent en toch als — maar — door aan het bestrijden blijft. Wij zullen hier echter niet op ingaan, wijl in den eersten jaargang van ons tijdschrift van Rossem, in de critiek op de Nederlandsche vertaling, den schrijver reeds duchtig à faire heeft genomen.

Vele mannen van grooten naam op elk gebied neigen meer tot een erkenning, ten deele of geheel, van de feitelijkheid der parapsychologische verschijnselen. Het aaneengesloten front, dat Lehmann nog nauwelijks dertig jaar geleden verdedigde, is gebroken, en zakt meer en meer in elkaar. „Nous ne sommes pas revenu sur la question de leur réalité", heeft René Sudre, in zijn in vele opzichten voortreffelijke „Introduction à la métapsychique humaine" met rustige zekerheid durven zeggen. Dit geldt weliswaar niet voor alle onderdeelen van het groote gebied in gelijke

mate. De zgn. „magnetische" uitstraling van den mensch, de geestenfotografie, de „directe stemmen" zijn nog zeer twijfelachtige fenomenen, die misschien wel op den duur uitgeschakeld zullen moeten worden. Maar, in hun geheel genomen, kunnen wij rustig vaststellen, dat de feitelijkheid der parapsychologische verschijnselen, nu, aan het eind van het eerste kwartaal der twintigste eeuw, aan geen twijfel meer onderhevig is.

II. DE BETEEKENIS.

Terwijl vanuit het kamp der natuurwetenschap de echtheid der verschijnselen werd bestreden, moeten de bestudeerders der parapsychologie, na dezen eersten slag in principe te hebben gewonnen, zich opmaken tot het betreden van een nieuw gevechtsterrein. Ditmaal zijn de filosofen hun tegenstanders. „De parapsychologische verschijnselen zijn wel degelijk feiten, maar ze zijn feitelijk van weinig belang." Of althans : „Gij parapsychologen overschat enorm hun beteekenis". Met deze uitspraken zullen wij ons thans bezighouden, en deze laatste, die wij al niet meer als van een volbloed „tegenstander" afkomstig kunnen oordeelen, de voorkeur geven. Dit in aansluiting aan het artikel van onzen medewerker Vloemans, bladz. 117 e. v. van dezen jaargang. Vloemans wijst er terecht op, hoe de moderne natuurwetenschap pas haar grootschen triomftocht begon, toen zij de gemakkelijke methode van beroep op de qualitates occultae overboord wierp. Nemen wij als voorbeeld de beroemde **horror vacui naturae** (de afschuw van het ledige), die de ontdekking, dat wij op den bodem eener luchtzee leven, dat deze lucht een gasvormige materie is die den luchtdruk veroorzaakt, en daarmede de ontwikkeling van physica en meteorologie wie weet hoe lang heeft tegengehouden. Door zich te beperken tot het nauwkeurig waarnemen der verschijnselen kwam zij tot het begrip „natuurwet". Maar... is de tegenstelling niet meer schijn dan werkelijkheid ? Deed in den grond Newton wel iets anders dan zich beroepen op een qualitas occulta, toen hij de „zwaartekracht" onderstelde als oorzaak, „dat de lichamen zich gedroegen alsof ze elkander aantrokken evenredig met hun massa en omgekeerd evenredig met het vierkant van den afstand ?" Zijn groote daad is, dat hij deze onderstelde als werkzaam, zoowel bij het vallen van den steen op aarde, als bij de beweging van maan en planeten. Dit saam-grijpen van twee schijnbaar zoo geheel verschillende verschijnselen onder dit eene begrip, dit is de enorme vooruitgang.

Geen fundamenteele tegenstelling tusschen echt occultisme en echte

wetenschap. Maar niettemin moge men zich niet ontveinzen, te zeer onder den invloed van en vervuld van bewondering voor de moderne natuurwetenschap, dat er toch een zeer groote afstand ligt tusschen het natuurverschijnsel en het psychologische en speciaal het parapsychologische fenomeen. De causaliteit, de absolute gedetermineerdheid, is de grondslag van het begrip „natuurwet". Bij het voortschrijden der menschelijke kennis is dit begrip in zijn gangbaren vorm te eng gebleken. Het moest verruimd worden, maar is dit verruimen niet reeds een begin van ontwrichting ? „Dura lex, sed lex" zeiden de Romeinen, het harde wetsvolk. Zij begrepen, dat de wet, die „verruimd" wordt in haar toepassing, begint te wankelen. En waar deze begripsverruiming, immers in den grond een begripswijziging, reeds binnen het eigen gebied der strenge physica noodig is gebleken, — men vergeve mij het, slechts in schijn schertsende woord : „wanneer dit geschiedt aan het groene hout, wat zal dan aan het dorre geschieden ?" De overplanting van het begrip „wet" uit de natuurwetenschappen waar het tot voor kort met dictatoriale macht heerschte, naar de fysiologie, de biologie, de psychologie, de geestelijke en historische wetenschappen, was een manipulatie die nog niet lang geleden zeer zorgeloos gedaan werd, overtuigd als onze wetenschappelijke gaardeniers waren, dat het niet anders kon, of dit begrip zou overal aanslaan en bloeien. Laat het voortaan met wat meer zorg en de noodige bezorgdheid geschieden ! Zelfs de fysiologie, die toch nog van alle biologische wetenschappen het dichtst bij de fysica staat, heeft er heel wat schade van ondervonden, dat men met geweld de nieren als niets anders dan een filter, het zenuwspierstelsel als een electrisch apparaat heeft willen beschouwen.

Welk waarlijk modern mensch gelooft eigenlijk nog aan de almacht der natuurlijke teeltkeuze in de evolutie van het dierenrijk, of aan de strikte economische gedetermineerdheid in de historie, beide uitloopers van het geloof in de onomstootelijke mechanische gedetermineerdheid van alle dingen ?

En nu de parapsychologie ? Ja, ik zou toch haar betrekking tot, niet haar identiteit met het „occultisme" willen handhaven, zooals wij ze in den titel van ons tijdschrift tot uitdrukking hebben gebracht. Want ik geloof nooit, dat het wetenschappelijk, in den zin van zuiver causaal, denken de sleutel is, die op alle sloten van onze wondere wereld past. Er blijft altijd een groote afstand tusschen het „normale" en het „occulte" verschijnsel ; het is zeer de vraag of het laatste eenvoudig — maar in het verlengde van het eerste ligt. Ik wil niet beweren, dat deze afstand

niet overspannen kan worden ; nochtans heeft het laatste altijd iets over zich van „aan gene zijde". Wij wandelen niet zoo gemakkelijk, gepakt en gezakt met natuurkundige instrumenten, van het een naar het andere ; deze zijn soms meer ballast dan hulp. Och, ik zou met liefde, als wij eenmaal zoover waren, proeven willen nemen om uit te maken, of soms een of andere soort straling bestond, die het medium van telepathische of kryptaesthetische waarneming was, of die stralen door bepaalde stoffen werden teruggekaatst, gebroken of geabsorbeerd, maar zoo heel veel fiducie heb ik, eerlijk gezegd, niet in een positieven uitslag. Naum Kotik met zijn „psycho-fysische energie" is in dezen eer een waarschuwing dan een aansporing.

Zooals zij, die het eerst de natuur waagden te bekijken zooals zij was, zonder haar direct theologisch te kapittelen, moesten beginnen met de oude scholastieke methoden te verwerpen, zoo moeten ook zij, die heden dit nieuwe gebied der parapsychologie gaan ontginnen, evenmin aarzelen zich desnoods te ontdoen van wat op ander gebied zich als onmisbare regel heeft doen gelden. De parapsychologie moet haar eigen methodes vinden, — ik geef direct toe, dat zij er nog amper aan toe is — en kan niet uitsluitend leentjebuur spelen bij de natuurwetenschap. Misschien, als zij in de toekomst de haar toekomende plaats heeft ingenomen, — ik zal maar eens heel erg onbescheiden zijn en zeggen dat ik eigenlijk niet minder dan die van regina scientiarum voor haar opeisch — zou wel eens het omgekeerde het geval kunnen zijn.

De parapsychologie te willen terugdringen naar het gebied der „abnormale" begaafdheden, haar opsluiten in een soort rariteitenkamer, als aanhangsel van de „normale" psychologie, is haar wezen miskennen. De begrippen normaal — abnormaal laten zich moeilijk scheiden ; hun onderscheiding b. v. houdt in de geneeskunde — en eigenlijk ook in de andere wetenschappen — een zeker waardeeringsonderscheid in, daar wij het niet normale, als het pathologische, toch onwillekeurig als het minderwaardige taxeeren. Maar de mediumieke — ik gebruik nu maar dit traditioneele, uit het spiritisme overgenomen woord —, hebben als zoodanig niets pathologisch ; ook al kan men met zeker recht beweren, dat zij veelvuldig gepaard gaan met min of meer pathologische, met name nerveuze afwijkingen. Hetzelfde laat zich met grond volhouden van de groote begaafdheden op het gebied van kunst en wetenschap, en nochtans zal wel alleen de volmaakte philister deze zonder meer als abnormaliteiten willen brandmerken. Shakespeare is anders dan alle andere menschen,

maar zijn abnormaliteit is van dien aard, dat juist daardoor wij „normalen" eigen dieper wezen bewust worden aan zijn meesterwerken.

Vloemans wijst erop, en hecht er klaarblijkelijk nogal beteekenis aan, dat men de parapsychologische verschijnselen in den regel niet constateert bij hoog-ontwikkelde menschen. Inderdaad is dit nogal eens zoo. Eusapia Palladino en Stanislawa Tomczijk waren heel eenvoudige vrouwen. De gebroeders Schneider zijn ook geen geleerden. Maar Ossowiecki is ingenieur, en de eenige persoon, bij wien ik tot nog toe frappante staaltjes van kryptoskopie zag, is iemand die een leidende positie bekleedt als firmant van een groothandel, en hij verbaast mij door zijn uitgebreide talenkennis. Maar als ik toch de bedoelde opmerking niet alle recht van bestaan wil ontzeggen, dan qualificeer ik dit feit meteen als historisch verschijnsel. Het negentiende eeuwsche intellect verdrong — in de eerste plaats dus in de hooger — ontwikkelde kringen der maatschappij — elke uiting van occulte begaafdheid. Deze kon nog alleen, zonder zich dood te behoeven schamen om haar „achterlijkheid" een schuchter bestaantje leven in de ziel van geestelijk armen, waar zij niet onmiddellijk door een sarcastische kritiek werd doodgebeten. Maar... is dat altijd zoo geweest ? De neo-Platonici vormden de elite des geestes van hun tijd ; en onder de groote hervormers der Renaissance heeft men slechts een greep te doen... Paracelsus, Cardanus, van Helmont, John Dee, om onmiddellijk de hypothese te laten vallen, dat een beperkt verstand de noodzakelijke keerzijde zou zijn van „occulte" vermogens. Wachten wij nog „even" — een honderd jaar is hier „even" —, af, misschien kunnen wij dan wel constateeren dat het in de negentiende eeuwsche cultuur alles overwoekerende „gezonde verstand", dat het in elken mensch aanwezige paragnostische element deed atrophieeren, tot zijn ware proporties is teruggebracht ; en dit zal krachtiger dan ooit bloeien, want het is geworteld in den oergrond van het menschelijk wezen.

(wordt vervolgd.)

BOEKBESPREKING.

Dr. Jac. van Dael : Geschiedenis der empirische psychologie. J. Ploegsma. Zeist, 1929.

De parapsychologie is een tak aan den boom der algemeene, empirische zielkunde, evenals o. m. de dierpsychologie, de kinderpsychologie,

de psychologie der rijpere jeugd, der forensische psychologie en de psychologie van den archaïschen mensch.

In dit geschrift van van Dael wordt de historie van de empirische zielkunde geschetst. Hij doet dit op een heldere wijze en met groote kennis van zaken. Hij toont ons hoe de psychologie zich langzamerhand van de wijsbegeerte heeft losgemaakt en zich tot een zelfstandige wetenschap heeft ontwikkeld, met onderscheidene takken en stroomingen, welke bepaald worden door het arbeidsveld, de methode van onderzoek en het theoretisch standpunt der verschillende onderzoekers.

Op volledigheid kan dit boek geen aanspraak maken, maar als een algemeene, orienteerende beschouwing, waarbij op sommige stroomingen wat dieper wordt ingegaan (het personalisme van Stern) zal het niet nalaten nuttig werk te verrichten. TENHAEFF.

Dr C. H. Ketner : Mensch en Wereld. Een inleiding tot het psychisch Monisme. Arnhem, van Loghum Slaterus U. M., 1929.

Een verkorte en populaire uiteenzetting van de grondgedachten, door Heymans neergelegd in zijn : „Einführung in die Metaphysik". Als zoodanig is dit boekje een meesterstukje. Ketner ontpopt zich hier als een voortreffelijk docent. Ik heb genoten van de eenvoudige wijze waarop hij moeilijke, kencritische vraagstukken onder de aandacht van het groote publiek weet te brengen. De schrijver geeft in dit boekje ook blijk van zijn belangstelling in parapsychologische verschijnselen die hij in het licht der psychisch monistische werkhypothese beziet. TENHAEFF.

Opperhoofd Buffalo Child Long Lance : „Zwartvoet". Voorwoord van I. S. Cobb, vert. Dr. Joh. de Stoppelaar. Amsterdam, Scheltens en Giltay.

Een authentieke Indianen autobiografie. Parapsychologisch is dit boek van belang omdat er een aantal bijzonderheden in vermeld worden welke als bijdragen tot de kennis van den medicijnman kunnen worden aangegemerkt. Zoo lezen wij b. v. op pag. 68: „Ik heb hen (de medicijnmannen) berichten zien zenden, vele kilometers ver, enkel en alleen door in hun „tepee" te gaan zitten en „het bericht te denken" naar het andere kamp. Er waren slechts enkele Indianen die deze berichten konden „opvangen". Ik heb hen stervende menschen zien genezen en ik heb hen met groote juistheid den afloop van toekomstige gebeurtenissen hooren voorspellen".

De auteur illustreert een en ander met aardige voorbeelden.

TENHAEFF.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Revue Métapsychique Maart — April en Mei — Juni 1930.

Dr. Osty vervolgt en eindigt zijn verhandeling over het diagnostiseeren van ziekten door supernormaal begaafden. Ditmaal zijn het de fouten welke in het centrum zijner belangstelling staan, en waartoe onderscheidene factoren leiden.

Zooals men weet is Osty de meening toegedaan dat wanneer een helderziend sujet de levensgebeurtenissen ziet van een persoon, die in zijn nabijheid gebracht is, het sujet put uit dezen persoon zelve. Het bevreemdt ons derhalve niet wanneer Osty als uitgangspunt voor zijn verklaring der paranormale diagnostiek het zien der eigen, innerlijke organen en het zich zelf voorschrijven van recepten der somnambulen neemt. „Etant donné ce processus général de la connaissance paranormale pour autrui, ne sommes nous pas amenés à penser que les révélations qu'un sujet fait à une personne de ses „évènements pathologiques" sont de même origine que celles qu'il donne sur les autres sortes d'évènements de vie?" (pag. 132).

„Le diagnostic paranormal par les sujets ne serait donc pas... une perception directe de la maladie, **réalité matérielle**, à la manière d'un sens explorant un corps, mais la perception de la notion de maladie, **réalité mentale**, dans le psychisme d'autrui." (pag. 133).

Een dergelijke opvatting leidt er toe mede een deel der fouten door het „psychisme" van den patient veroorzaakt te denken. „On s'aperçoit alors qu'une grande partie des erreurs que les sujets commettent ne vient pas des fantaisies de leur imagination, mais que ces erreurs sont des „réalités mentales" chez les malades, et quelquefois chez l'expérimentateur : idées fausses sur la nature du mal et son évolution, déformations du réel pathologique sous l'influence des craintes, des espoirs, de l'ignorance, etc." (pg. 134).

F. de Briey wekt op om het wichelroedevraagstuk meer aandacht te schenken.

In het Mei — Juni nummer schrijft Dr. Osty over : „La vision de soi", waarvan hij enkele recente gevallen vermeldt. C. de Vesme schrijft over de paranormale diagnostiek in de geschiedenis. Dr. C. Bruck maakt melding van een geval van spontane telepathie Berlijn — Parijs. Dr. J. Regnault schrijft over de z. g. „electronic reactions" van Dr. A. Abrams, waaromtrent hij met Dr. Osty van meening verschilt.

EEN KIJKJE IN HET NATIONAL LABORATORY OF PSYCHICAL RESEARCH TE LONDEN.